

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний автомобільно-дорожній університет

***Проблеми і перспективи
розвитку
підприємництва***

збірник наукових праць

№ 1(24), 2020

Харків

2020

Перелік напрямків (спеціальностей), за якими друкуються статті у збірнику наукових праць «Проблеми і перспективи розвитку підприємництва»: 051 «Економіка»; 071 «Облік і оподаткування»; 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»; 073 «Менеджмент»; 075 «Маркетинг»; 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність»; 281 «Публічне управління та адміністрування»; 292 «Міжнародні економічні відносини».

Свідectво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації **КВ № 23528-13368 ПР** від **02.08.2018 р.**, видане Державною реєстраційною службою України

Згідно з Наказом Міністерства освіти і науки України № 975 від 11.07.2019 року збірник внесено до **Переліку наукових фахових видань України у галузі економічних наук категорії «Б»**, у яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата економічних наук

Збірник внесено до Міжнародної наукометричної бази даних **IndexCopernicus**

Друкується за рішенням Вченої ради Харківського національного автомобільно-дорожнього університету дозвіл № 26/20/6.8 від 28.02.2020 р.

Редакційна колегія

Головний редактор:	Щербак Валерія Геннадіївна , докт. екон. наук, професор, завідувач кафедри підприємництва та бізнесу, Київський національний університет технологій та дизайну
Заступник головного редактора:	Дмитрієв Ілля Андрійович , докт. екон. наук, професор, Заслужений діяч науки і техніки України, декан факультету управління та бізнесу, Харківський національний автомобільно-дорожній університет (ХНАДУ)
Відповідальний секретар:	Блага Вікторія Вікторівна , канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри економіки і підприємництва, ХНАДУ
Члени редколегії:	Васіляускайте Аста , докт. екон. наук, професор, завідувач кафедри фінансової індустрії, Університет Миколаса Ромеріса, Литва; Картасова Єкатерина , доктор соціальних та економічних наук, доцент кафедри обліку та фінансів, Університет Мідлсекса, Велика Британія; Криворучко Оксана Миколаївна , докт. екон. наук, професор, завідувач кафедри управління та адміністрування, ХНАДУ; Лаце Наталія , докт. екон. наук, професор, завідувач кафедри корпоративних фінансів та економіки, Ризький технічний університет, Латвія; Левченко Ярослава Сергіївна , доктор філософії з галузі «Соціальні та поведінкові науки», доцент, доцент кафедри економіки і підприємництва, ХНАДУ; Маліков Володимир Васильович , докт. держ. упр., професор, завідувач кафедри обліку, оподаткування та міжнародних економічних відносин, ХНАДУ; Мищенко Володимир Акимович , докт. екон. наук, професор, завідувач кафедри міжнародного бізнесу та фінансів, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»; Попова Надія Василівна , докт. екон. наук, професор, завідувач кафедри маркетингу та торговельного підприємництва, Харківський торговельно-економічний інститут Київського національного торговельно-економічного університету; Третяк Вікторія Павлівна , докт. екон. наук, доцент, завідувач кафедри управління та адміністрування, ННІ «Каразінська школа бізнесу», Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна; Шевченко Інна Юріївна , докт. екон. наук, доцент, завідувач кафедри економіки і підприємництва, ХНАДУ; Шинкаренко Володимир Григорович , докт. екон. наук, професор, Заслужений діяч науки і техніки України, професор кафедри управління та адміністрування, ХНАДУ.

Проблеми і перспективи розвитку підприємництва: Збірник наукових праць Харківського національного автомобільно-дорожнього університету. – № 1 (24) – 2020. – Харків: Стиль-Издат, 2020. – 228 с.

Адреса видавця:
61002, вул. Ярослава Мудрого, 25
Харків, Україна
Контактний телефон/факс:
(057) 738-77-87 – відповідальний секретар
E-mail: blagavikvik@meta.ua
Електронну версію збірки можна знайти на нашому сайті
<http://ppb.khadi.kharkov.ua/>
ISSN 2226-8820

УДК 338.486.4

- Відповідальність за достовірність наданої інформації несуть автори публікації
- Редакція може не поділяти точки зору авторів, а публікувати статті в порядку обговорення
- Статті друкуються в авторській редакції
- Статті для публікації відбираються на умовах конкурсу та внутрішнього рецензування
- © колектив авторів, 2020
- © ХНАДУ, 2020

ЗМІСТ

<i>Бабайлов В.К.</i>	Разработка парадигм социальной экономики	4
<i>Бабайлов В.К., Левченко Я.С.</i>	Основные субъекты социальной экономики	14
<i>Бабайлов В.К., Левченко Я.С.</i>	Основні методики методології	24
<i>Блага В.В., Благой В.В., Хорошилова І.О.</i>	Створення іміджевої рекламної кампанії для будівельної фірми	33
<i>Деділова Т.В., Юрченко О.В.</i>	Ідентифікація ризиків будівництва та експлуатації автомобільних доріг	42
<i>Дмитрієва О.І.</i>	Транспортна інфраструктура як об'єкт державного регулювання	52
<i>Забашта Є.Ю.</i>	Розробка методичного підходу щодо процесу управління ризиком втрати інноваційних можливостей	64
<i>Кирчата І.М., Шершенюк О.М.</i>	Забезпечення конкурентоспроможності закладу вищої освіти в контексті соціальної відповідальності	80
<i>Ковальова Т.В.</i>	Становлення та шляхи удосконалення обліку криптовалют	90
<i>Лисенко А.О., Грабар Д.О.</i>	Аналіз сутності поняття економічної безпеки підприємства	101
<i>Лысанова А.М., Пахомова Л.В.</i>	О стратегии формирования деловой карьеры работника в бизнесе	110
<i>Мирошниченко Ю.В., Вдовіченко А.С.</i>	Антикризове управління на підприємствах малого та середнього бізнесу	119
<i>Онісіфорова В.Ю., Болотова Т.М.</i>	Сучасні аспекти управління кадровою безпекою підприємства	133
<i>Онісіфорова В.Ю., Сідельнікова В.К.</i>	Оптимізація оподаткування як ефективний інструмент підвищення рівня економічної безпеки підприємства	141
<i>Поясник Г.В.</i>	Особенности практического применения различных стилей менеджмента	150
<i>Приходько Д.О.</i>	Розробка навчально-методичного забезпечення за дистанційним курсом для абітурієнтів «Вступ до фаху 051 – «Економіка»»	158
<i>Рябев А.А.</i>	Аналіз стану готельного господарства регіонів України	169
<i>Рябев А.А., Поколотна М.М., Абрамов В.В.</i>	Підвищення ефективності об'єднаних територіальних громад за рахунок їх спеціалізації в сфері туризму та готельного господарства	186
<i>Солонун Н.М., Пономарьова Н.В.</i>	Сучасний погляд на інвестиції як на есенціальну частину бізнес-активності	203
<i>Шукліна В.В.</i>	Аналітичний інструментарій вимірювання інформаційно-комунікаційного потенціалу промислового підприємства	214

РАЗРАБОТКА ПАРАДИГМ СОЦИАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКИ

Бабайлов В.К., канд. экон. наук, доцент

Харьковский национальный автомобильно-дорожный университет

*«Все знания мои в твоих глазах,
Из этих звёзд я черпаю сужденья...»
У. Шекспир. Сонеты*

Постановка проблемы. Социальная экономика (СЭ) привлекает всё возрастающий интерес экономистов и социологов, так как именно она всегда была, есть и будет *реальной* экономикой. Но до сих пор существует самая разная трактовка её важнейших аспектов. Отсутствие единого, точного, истинного понимания СЭ снижает эффективность экономической, социальной и социально-экономической практики. Поэтому дефиниция важнейших аспектов социальной экономики является *актуальной проблемой*.

Анализ последних исследований и публикаций. Он показал, что СЭ была известна уже в учениях Платона [1], Ксенофонта [2], Аристотеля [3-4], а в дальнейшем – и в трудах Смита [5], меркантилистов и физиократов, их современных оппонентов и последователей [6].

Нерешённые аспекты проблемы. Среди нерешённых аспектов проблемы СЭ существуют *два* наиболее важные, ключевые, вокруг которых разгораются особенно острые дискуссии: *общий* аспект как обоснование характера связи социального и экономического вообще на разных этапах развития СЭ; и *конкретный* аспект как определение характера взаимодействия четырёх конкретных и основных социально-экономических институтов (государства, предприятия, рынка и человека). По мнению автора именно в такой последовательности необходимо и решать эти два аспекта проблемы дефиниции важнейших аспектов СЭ.

Формулировка цели и задач статьи. *Целью* статьи явилось решение *общего* аспекта проблемы как обоснование, установление характера связи социального и экономического на разных этапах развития, становления СЭ. Это фактически разработка парадигм СЭ. *Задачи:* установление характера связи социального и экономического в Доиндустриальную эпоху; установление характера связи социального и экономического в Индустриальную эпоху; установление характера связи социального и экономического в Постиндустриальную эпоху; формулировка парадигм СЭ Доиндустриального, Индустриального и Постиндустриального общества; обобщение полученных результатов. *Методики исследования:* обзор литературных источников, 2С70, ВЕО, исторического-логического, индукция-дедукция, теория метода Бабайлова [7-10].

Изложение основного материала. Анализ показал, что характер связи социального и экономического в СЭ менялся на разных этапах развития мировой цивилизации. И особенно менялся характер их причинно-

следственной связи. В Доиндустриальную эпоху этот вопрос был глубоко исследован величайшими мыслителями Древней Греции Ксенофонт, Платоном и Аристотелем [6]. Главным результатом обобщения их явился вывод: в эпоху античности, не разделение труда привело к образованию соответствующих социумов (как можно обнаружить в литературных источниках), а наоборот – вначале правящий, господствующий социум устанавливал своей властью разделение на социумы. И только после этого происходило разделение труда между ними соответственно на труд свободных, рабов и правящей элиты. Именно так античные греки мыслили и осуществляли на практике единство «чисто» социального и «чисто» экономического. То есть, первичным, причиной СЭ было создание социумов, а уже вторичным, следствием первичного было *разделение труда* – чисто экономическое явление. Таким образом, в эпоху античности и далее при феодализме *социальное определяло экономическое*, акцент делался на социальном.

Естественно, распределение произведенного государственного, общественного, социального продукта, государственной, общественной стоимости было *несправедливым*: несравненно большую долю получали рабовладельцы и правящая элита. Но такое положение Аристотелем считалось нормальным, моральным. Собственно и само понятие «экономика» в трактовке Аристотеля не содержит ничего несправедливого. Аристотель несправедливым, не моральным считал не экономику, а *хрематистику* [11]. Таким образом, в эпоху античности (а также и феодализма) СЭ понималась как единство социального и экономического, но как первичность «чисто» социального явления (волевого образования государством социумов), а уже вторичным, экономическим было разделение труда – «чисто» экономическое явление.

При решении *второй задачи* исследования было обнаружено, что характер связи социального и экономического кардинально меняется на противоположный в Индустриальную эпоху. Именно после буржуазной, промышленной революции зарождается термин «социальная экономика». Но античные греки применяли термин не «социальный», а «общественный», «государственный», «политический» от греческого «полис», город-государство. Собственно термин «социальный» произошёл позже от термина «социология», впервые введенного Огюстом Контом в 1832 году. Однако, по мнению некоторых исследователей, О. Конт не был первым, кто ввёл и использовал этот термин. Они считают, что его ещё раньше ввёл известный французский политический деятель и публицист Эпохи Великой французской революции, Первой империи Е.-Ж. Сийес (1748-1836) на полстолетия раньше (в 1780 году) О. Конта, о чем детально описано и проанализировано в работе [12].

При капитализме реальная экономика не перестаёт быть социальной; но первичным, определяющим становится не социальное, а экономическое. Вопреки интересам феодалов, дворянства, зарождается новый социум, класс капиталистов. То есть, в начале эпохи капитализма произошло противоположное: именно *труд* предприимчивых людей (так называемого

третьего сословия, которое было вначале «ничем») в результате привёл к образованию нового господствующего социума (класса) капиталистов.

При этом, как и в эпоху античности и феодализма, так и в начале эпохи капитализма такое образование социумов вело к *несправедливому* распределению созданного всеми социумами общественного, социального продукта. Это, в конечном счёте, приводило к социальным конфликтам, войнам за установление социальной справедливости, которые, в итоге, вели только к ещё большей несправедливости – к разрушению созданного общественного продукта.

При решении *третьей задачи* (установлению характера связи социального и экономического в Постиндустриальную эпоху) был проведен анализ современных взглядов на будущий характер СЭ. Он показал, что в настоящее время экономисты и правящая элита ведущих стран мира концентрируют внимание на решении именно проблемы несправедливого, неадекватного распределения общественного продукта [6]. Суть её сводится к вопросу – каково же должно быть наиболее правильное, эффективное и действительно справедливое, моральное, гуманистическое соотношение социального и экономического в СЭ, какова должна быть наиболее эффективная СЭ. Это проблема и социальная, и экономическая в их теснейшей связи – это проблема не отдельно экономики и не отдельно социологии, – это проблема СЭ как единого целого. В будущем именно эта проблема станет наиболее актуальной мировой, *глобальной* проблемой, проблемой *глобальной СЭ*. По мнению автора – это проблема нахождения *оптимальности СЭ*. *Оптимальность СЭ* – это такое соотношение в ней социального и экономического, которое обеспечивает *максимально возможное удовлетворение потребностей участников всех, любых социумов макроэкономики*, включая и нетрудоспособных, инвалидов и других.

Однако анализ всего комплекса аспектов проблемы связи социального и экономического приводит к важному выводу. Его суть заключается в том, что такая СЭ предварительно должна удовлетворять условию ещё одной оптимальности – оптимальности внутри самой «чистой» экономики, оптимальности смешанной экономики, оптимальному соотношению фирмы (как преимущественно иерархической, вертикальной организации производителей товара) и рынка (как преимущественно организации равноправного взаимодействия производителей и покупателей). «Чистая» экономика, макроэкономика впервые стала смешанной после внедрения идей Рональда Коуза (1910-2013) [13]. До этого господствовали два крайне противоположные взгляды: господство либо свободного рынка (рыночной экономики), либо – директивной, государственной экономики. В действительности, необходимо признать, что даже советская экономика не была только директивной (она была *преимущественно директивной*, так как был рынок, хотя и под жёстким контролем государства). Но и рыночная экономика тоже была только *преимущественно рыночной*, так в ней были и элементы государственной (директивной) экономики.

Смешанная экономика – это экономика, где её рыночный и фирменный (государственный) элементы становятся равными в правах. Но при этом пропорции между фирмой и рынком были самые разные, случайные. Проблема наиболее правильной, именно *оптимальной* пропорции фирмы и рынка даже не ставилась до 30-х годов XX века. Её впервые поставил и блестяще разрешил величайший западный экономист, лауреат Нобелевской премии Рональд Коуз в 1937 году [13]. Он впервые дал определение *оптимальности смешанной экономики* как такое соотношение пропорций между директивной и рыночной экономикой, между фирмой и рынком, которое обеспечивает *максимальную экономическую эффективность* системы «фирма-рынок». Для ведущих экономик мира проблема оптимальности системы фирма-рынок, оптимальности смешанной экономики была решена уже после внедрения идей Кейнса и Коуза ещё в 30-е годы XX века! Но именно это было предварительным условием, определившим характер СЭ будущей Постиндустриальной эпохи.

Проведенный анализ и выводы стали основой для формулировки парадигм СЭ. Для этого применялась универсальная модель разработки парадигм (УМРП) [14] (рис. 1).

Фундаментальные методики	Три результата применения трёх методик определения объекта, предмета и решения проблемы (апробации)		
	Объект	Предмет – проблемная, неизвестная, фундаментальная, главная связь объекта	Методика решения проблемы (апробации)
Идея	Социальная экономика	Неизвестная связь СЭ с социальным и экономическим	Результат решения проблемы
			Интуиция
Гипотеза	Идея	Отсутствие количественной зависимости	Зависимость – предполагаемая, качественная связь СЭ в основном с социальным
			Логика дискретных фактов деятельности
Концепция	Гипотеза	Отсутствие сплошной доказанной закономерности	Закономерность, Тенденция, Принцип - дискретная количественная зависимость: «СЭ в основном определяется социальным».
			Логика доказательства расчета
Теория	Концепция	Отсутствие апробации закона другими законами и экспериментальным исследованием	Закон(частный) – сплошная доказанная (рассчитанная) закономерность: «СЭ в основном определяется социальным».
			Эксперимент, экспериментальное исследование
Основная теория	Теории частные	Незнание общего во всех законах СЭ	Закон (частный) «СЭ в основном определяется социальным».
			Обобщение частных законов
Наука	Основная теория	Основной закон, не апробированный временем	Основной Закон «СЭ определяется взаимодействием социального и экономического» как результат обобщения всех частных законов
			Время
			Парадигмы СЭ – это три глобальные стратегии: 1. «В СЭ социальное определяет экономическое». 2. «В СЭ экономическое определяет социальное». 3. «В СЭ организуется оптимальное соотношение социального и экономического».

Рис. 1. Универсальная модель разработки парадигм [14]

Из модели следует, что для первой, прошлой парадигмы СЭ (парадигмы Доиндустриального общества) характерно преобладание социального над

экономическим. Для второй, настоящей парадигмы СЭ (парадигмы Индустриального общества) характерно преобладание экономического над социальным. Третья, будущая парадигма СЭ (парадигма Постиндустриального общества) – это стратегия *оптимальности* СЭ.

Выводы. Итак, результатами исследования являются:

- Введены и обоснованы новые термин и понятие «Оптимальность социальной экономики» (ОСЭ).
- Дано определение ОСЭ как такое соотношение социального и экономического, которое обеспечивает максимально возможное удовлетворение потребностей участников всех, любых социумов.
- Сформулирован *Основной закон* СЭ: «СЭ – это взаимодействие социального и экономического», а на его основе – три парадигмы СЭ.
- *Первая* (прошлая) парадигма (СЭ) – это стратегия преимущественно *социального* характера СЭ.
- *Вторая* (настоящая) парадигма (СЭ) – это стратегия преимущественно *экономического* характера СЭ.
- *Третья* (будущая) парадигма (СЭ) – это стратегия *оптимальности* СЭ.

Достижение цели статьи – решение *общего* аспекта проблемы как установление характера связи социального и экономического на разных этапах развития, становления СЭ, открывает путь к решению *конкретного* аспекта проблемы СЭ как определение характера взаимодействия четырёх основных социально-экономических институтов (государства, предприятия, рынка и человека).

Перечень ссылок

1. Платон и Аристотель о материи и форме : веб-сайт. URL: <http://www.bibliotekar.ru> (дата обращения 12.02.2020)
2. Ксенофонт : веб-сайт. URL: <https://ru.wikipedia.org/wiki/Ксенофонт> (дата обращения 02.02.2020)
3. Учение Аристотеля о материи и форме : веб-сайт. URL: <http://www.bibliotekar.ru/estestvoznanie-3/42.htm> (дата обращения 10.02.2020)
4. Пространство и время у Аристотеля : веб-сайт. URL: <https://istina.rin.ru/cgi-bin/print.pl?sait=3&id=936> (дата обращения 12.02.2020)
5. Смит А. О богатстве народов. АСТ Москва. 2010. 188 с.
6. Социальная экономика : веб-сайт. URL: <http://econominfo.ru/view-article.php?id=51> (дата обращения 02.02.2020)
7. Бабайлов В. К., Баленко А. И., Хмелевская А. А. Обзор литературных источников как метод эксперимента. *Бизнес-Информ*. 2006. № 3. С. 103-104.
8. Бабайлов В. К. Всеобщая наука. *Новий колегіум*. 2017. № 3. С. 57-61.
9. Бабайлов В. К. Индукция и дедукция. *Бизнес-Информ*. 2012. № 10. С. 285-287.
10. Бабайлов В. К. Теория метода : монография. Х. : ХНАДУ, 2011. 232 с.
11. Хрематистика : веб-сайт. URL: <https://ru.wikipedia.org/wiki/Хрематистика> (дата обращения 12.02.2020)

12. Социология : веб-сайт. URL: <https://dic.academic.ru/dic.nsf/ruwiki/> (дата обращения 10.02.2020)

13. Коуз Рональд : веб-сайт. URL: https://ru.wikipedia.org/wiki/Коуз,_Рональд (дата обращения 12.02.2020)

14. Бабайлов В. К. Модель разработки парадигм: важнейшие свойства. *Новий колегіум*. 2016. № 3. С. 48-53.

References

1. Platon and Aristotle on matter and form [Platon i Aristotel o materii i forme], available at: <http://www.bibliotekar.ru> (last accessed 12.02.2020)

2. Ksenofont [Ksenofont], available at: <https://ru.wikipedia.org/wiki/Ксенофонт> (last accessed 02.02.2020)

3. Aristotle's doctrine of matter and form [Uchenie Aristotelya o materii i forme], available at: <http://www.bibliotekar.ru/estestvoznaniye-3/42.htm> (last accessed 10.02.2020)

4. Aristotle's Space and Time [Prostranstvo i vremya u Aristotelya], available at: <https://istina.rin.ru/cgi-bin/print.pl?sait=3&id=936> (last accessed 12.02.2020)

5. Smith, A. (2010), *On the wealth of peoples* [*O bogatstve narodov*], AST Moscow, 188 p.

6. Social economics [Socialnaya ekonomika], available at: <http://economyinfo.ru/view-article.php?id=51> (last accessed 02.02.2020)

7. Babajlov, V. K., Balenko, A. I., Hmelevskaya, A. A. (2006), A review of literary sources as a method of experiment [Obzor literaturnyh istochnikov kak metod eksperimenta], *Business Inform*, No 3, P. 103-104.

8. Babajlov, V. K. (2017), General science [Vseobshaya nauka], *New College*, No 3, P. 57-61.

9. Babajlov, V. K. (2012), Induction and deduction [Indukciya i dedukciya], *Business Inform*, No 10, P. 285-287.

10. Babajlov, V. K. (2011), *Method theory* [*Teoriya metoda*], monografiya. Kharkiv: HNADU, 232 p.

11. Hrematistik [Hrematistika], available at: <https://ru.wikipedia.org/wiki/Хрематистика> (last accessed 12.02.2020)

12. Sociology [Sociologiya], available at: <https://dic.academic.ru/dic.nsf/ruwiki/> (last accessed 10.02.2020)

13. Kouz Ronald, available at: https://ru.wikipedia.org/wiki/Коуз,_Рональд (last accessed 10.02.2020)

14. Babajlov, V. K. (2016), Paradigm Development Model: Key Features [Model razrabotki paradigm: vazhnejshie svojstva], *New College*, No 3, P. 48-53.

УДК 330.811.1; JEL Classification: B1

Бабайлов В.К. РОЗРОБКА ПАРАДИГМ СОЦІАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Соціальна економіка (СЕ) привертає всезростаючий інтерес економістів і соціологів, так як саме вона завжди була, є і буде реальною економікою. Але до сих пір існують найрізноманітніші трактування її найважливіших аспектів. Відсутність єдиного, точного, справжнього розуміння СЕ знижує ефективність економічної, соціальної та соціально-економічної практики. Тому дефініція найважливіших аспектів СЕ є актуальною проблемою. Аналіз останніх досліджень і публікацій показав, що СЕ була відома вже у вченнях Ксенофонта, Платона, Аристотеля, а в подальшому – і в працях Сміта, Ріккардо, меркантилістів і фізіократів, їх сучасних опонентів і послідовників. Серед невирішених аспектів зазначеної проблеми СЕ існують два найбільш важливі, ключові, навколо яких розпалюються особливо гострі дискусії: загальний аспект, як обґрунтування характеру зв'язку соціального й економічного взагалі на різних етапах розвитку СЕ; конкретний аспект, як визначення характеру взаємодії чотирьох конкретних і основних соціально-економічних інститутів (держави, підприємства, ринку та людини). На думку автора саме в такій послідовності необхідно і вирішувати ці два аспекти проблеми трактування найважливіших аспектів СЕ. **Метою** статті стало рішення загального аспекту проблеми як обґрунтування, встановлення характеру зв'язку соціального й економічного на різних етапах розвитку, становлення СЕ. Це фактично розробка парадигм СЕ. **Завдання:** встановлення характеру зв'язку соціального і економічного в Доіндустріальну епоху; встановлення характеру зв'язку соціального і економічного в Індустріальну епоху; встановлення характеру зв'язку соціального і економічного в Постіндустріальну епоху; формулювання парадигм СЕ Доіндустріального, Індустріального та Постіндустріального суспільства; узагальнення отриманих результатів. **Методики дослідження:** огляд літературних джерел, 2С70, ВЕО, історично-логічний, індукція-дедукція, теорія методу Бабайлова. **Результати:** введені і обґрунтовані новий термін і поняття «Оптимальність соціальної економіки» (ОСЕ); дано визначення ОСЕ, як співвідношення соціального і економічного, яке забезпечує максимально можливе задоволення потреб членів усіх, будь-яких соціумів; сформульований Основний закон СЕ: «СЕ – це взаємодія соціального і економічного», а на його основі обґрунтовані три парадигми СЕ; перша (минула) парадигма (СЕ) – це глобальна стратегія переважно соціального характеру СЕ; друга (теперішня) парадигма СЕ – це глобальна стратегія переважно економічного характеру СЕ; третя (майбутня) парадигма СЕ – це глобальна стратегія оптимальності СЕ. **Наукова новизна:** вперше розроблено парадигми СЕ. **Практична значимість:** парадигми СЕ є найважливішими засобами підвищення ефективності практики стратегічного планування будь-якого підприємства.

Ключові слова: парадигма; соціальна економіка; ринкова економіка; директивна економіка; оптимальність; соціум; соціологія; ринок; фірма.

УДК 330.811.1; JEL Classification: B1

Бабайлов В.К. РАЗРАБОТКА ПАРАДИГМ СОЦИАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКИ

Социальная экономика (СЭ) привлекает всё возрастающий интерес экономистов и социологов, так как именно она всегда была, есть и будет реальной экономикой. Но до сих пор существует самая разная трактовка её важнейших аспектов. Отсутствие единого, точного, истинного понимания СЭ снижает эффективность экономической, социальной и социально-экономической практики. Поэтому дефиниция важнейших аспектов социальной экономики является актуальной проблемой. Анализ последних исследований и публикаций показал, что СЭ была известна уже в учениях Ксенофонта, Платона, Аристотеля, а в дальнейшем – и в трудах Смита, Риккардо, меркантилистов и физиократов, их современных оппонентов и последователей. Среди нерешённых аспектов указанной проблемы СЭ существуют два наиболее важные, ключевые, вокруг которых разгораются особенно острые дискуссии: общий аспект как обоснование характера связи социального и экономического вообще на разных этапах развития СЭ; и конкретный аспект как определение характера взаимодействия четырёх конкретных и основных социально-экономических институтов (государства, предприятия, рынка и человека). По мнению автора именно в такой последовательности необходимо и решать эти два аспекта проблемы трактовки важнейших аспектов СЭ. **Целью** статьи явилось решение общего аспекта проблемы как обоснование, установление характера связи социального и экономического на разных этапах развития, становления СЭ. Это фактически разработка парадигм СЭ. **Задачи:** установление характера связи социального и экономического в Доиндустриальную эпоху; установление характера связи социального и экономического в Индустриальную эпоху; установление характера связи социального и экономического в Постиндустриальную эпоху; формулировка парадигм СЭ Доиндустриального, Индустриального и Постиндустриального общества; обобщение полученных результатов. **Методики исследования:** обзор литературных источников, 2С70, ВЕО, исторического-логического, индукция-дедукция, теория метода Бабайлова. **Результаты:** введены и обоснованы новые термин и понятие «Оптимальность социальной экономики» (ОСЭ); дано определение ОСЭ как такое соотношение социального и экономического, которое обеспечивает максимально возможное удовлетворение потребностей членов всех, любых социумов; сформулирован Основной закон СЭ: «СЭ – это взаимодействие социального и экономического», а на его основе – три парадигмы СЭ; первая (прошлая) парадигма (СЭ) – это глобальная стратегия преимущественно социального характера СЭ; вторая (настоящая) парадигма (СЭ) – это глобальная стратегия преимущественно экономического характера СЭ; третья (будущая) парадигма

(СЭ) – это глобальная стратегия оптимальности СЭ. **Научная новизна:** впервые разработаны парадигмы СЭ. **Практическая значимость:** парадигмы СЭ являются важнейшими средствами повышения эффективности практики стратегического планирования любого предприятия.

Ключевые слова: парадигма; социальная экономика; рыночная экономика; директивная экономика; оптимальность; социум; социология; рынок; фирма.

UDC 330.811.1; JEL Classification: B1

Babailov V. DEVELOPMENT OF SOCIAL ECONOMY PARADIGMS

The social economy (SE) is attracting the growing interest of economists and sociologists, as it has always been and will be a real economy. But there are still various interpretations of its most important aspects. The lack of a unified, accurate, true understanding of SE reduces the effectiveness of economic, social and socio-economic practices. Therefore, the definition of the most important aspects of SE is an urgent problem. Analysis of recent studies and publications has shown that the SE was already known in the learnings of Xenophon, Platon, Aristotel, and later – in the writings of Smith, Riccardo, mercantilists and physiocrats, their modern opponents and followers. Among the unresolved aspects of the aforementioned problem, there are two of the most important, key ones, around which particularly heated discussions are raging: the general aspect, as a justification for the nature of the link between social and economic in general at various stages of the development of the SE; specific aspect, as determining the nature of the interaction of four specific and major socio-economic institutions (state, enterprise, market and person). According to the author's opinion, it is in such a sequence that it is necessary to solve these two aspects of the problem of interpretation of the most important aspects of the SE. **The purpose** of the article is to solve the general aspect of the problem as justification, establishing the nature of social and economic connection at different stages of development, becoming of SE. This is actually the development of the SE paradigms. **Objectives:** to establish the nature of the connection between social and economic in the Pre-industrial era; establishing the nature of the connection between social and economic in the Industrial era; establishing the nature of the connection between social and economic in the Post-industrial era; formulating the SE paradigms of Pre-industrial, Industrial and Post-industrial society; summarizing the results. **Methodology of research:** review of literary sources, 2C70, VEO, historical-logical, induction-deduction, theory of the Babailov's method. **Findings:** introduced and substantiated a new term and concept «Optimality of the social economy» (OSE); the definition of the OSE as a ratio of social and economic, which provides the maximum possible satisfaction of the needs of members of all, any societies; the Basic Law of the SE is formulated: «SE is the interaction of social and economic», and on its basis three SE paradigms are substantiated; the first (past) paradigm (SE) is a global strategy of a predominantly social nature; the second (present) paradigm of SE is a global strategy of a predominantly economic nature; the third (future) paradigm of SE is a global strategy for the optimization of SE. **Originality:** at the first time SE

paradigms were developed. **Practical value:** The SE paradigms are the most important means of enhancing the effectiveness of the strategic planning practice in any enterprise.

Key words: paradigm; social economy; market economy; policy economy; optimality; society; sociology; market; firm.

Відомості про автора / Сведения об авторе / About the Author

Бабайлов Василь Кузьмич – кандидат економічних наук, Харківський національний автомобільно-дорожній університет, доцент кафедри економіки і підприємництва, м. Харків, Україна; e-mail: super_super-kod@ukr.net.

Бабайлов Василий Кузьмич – кандидат экономических наук, Харьковский национальный автомобильно-дорожный университет, доцент кафедры экономики и предпринимательства, г. Харьков, Украина.

Babailov Vasil – PhD in Economics, Kharkiv National Automobile and Highway University, Associate professor of the Department of Economics and Entrepreneurship, Kharkiv, Ukraine.

ОСНОВНЫЕ СУБЪЕКТЫ СОЦИАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКИ

Бабайлов В.К., канд. экон. наук, доцент

Левченко Я.С., доктор философии в отрасли «Социальные и поведенческие науки», доцент

Харьковский национальный автомобильно-дорожный университет

«Человек – мера всего»

Протагор (486-411 до н.э.)

Постановка проблемы. Как следует из современной социально-экономической литературы, содержание социальной экономики (СЭ) включает два основные, но исключительно широкие явления: социальные и экономические. Реально же практический интерес представляют их конкретные проявления как субъекты СЭ: государство, предприятие, рынок, рабочие, капиталисты, менеджеры, покупатели и другие. Но всем эпохам присущи только несколько основных субъектов, на которые можно реально воздействовать для повышения эффективности деятельности. Их определение является *актуальной проблемой*.

Анализ современных исследований и публикаций. Он свидетельствует, что в любые эпохи можно выделить только *четыре основные субъекты СЭ: государство, предприятие, рынок и человек*. Но их роль, оценка, интерпретация и характер взаимодействия менялись во времени [1-4]. Так, античные авторы *государство и человека* считали только *социальными* институтами; а *предприятие и рынок* – только *экономическими* институтами [5]. В дальнейшем эпоха капитализма внесла существенные коррективы в характер этих четырёх субъектов СЭ [6-10].

Нерешённые аспекты проблемы. Нерешёнными аспектами проблемы являются два наиболее важные: определение изменения во времени характера каждого из этих четырёх субъектов СЭ; определение изменения во времени характера их взаимодействия.

Формулировка цели и задач статьи. *Целью* статьи явилось определение только изменения во времени характера каждого из этих четырёх институтов СЭ. *Задачи:* определение изменения во времени соответственно характера государства, предприятия, рынка, человека; обобщение полученных результатов.

Методики исследования: обзор литературных источников, 2С70, ВЕО, индукция-дедукция, теория метода Бабайлова.

Изложение основного материала. При определении характера изменения во времени такого субъекта СЭ, как *государство*, было выяснено, что античные авторы понимали его только как *социальный* институт. Аристотель даже считал позорным для государственной элиты занятие экономической деятельностью. Значительно позже Адам Смит (1723-1790) был также категорическим противником экономической роли государства. Он

считал, что свободный рынок является наиболее эффективным субъектом решения экономических проблем. Государству он отводил роль только «ночного сторожа» [5].

Противоположную позицию занимал Антуан де Монкретьен (1576-1621). Он впервые доказал необходимость реализации государством и экономической функции. В 1615 году он вводит термин «политическая экономия» как наука об искусстве государственного управления национальным хозяйством. Он считал, что государство должно активно заниматься политикой протекционизма в торговле. Отсюда и название школы «меркантилизм» – оно происходит от: французского *mercantilisme*, итальянского *mercante* – торговец; латинского *mercanti* – торговать [11]. Некоторые авторы школу *меркантилизма* называют и школой *протекционизма*. Следовательно, с этого времени государство из *социального* института превращается в *социально-экономический* институт. Но Монкретьен, однако, ограничивал экономическую деятельность государства только воздействием на торговлю, только на рынок. Наиболее полное понимание государства как экономического института обосновал Джон Мейнард Кейнс (1883-1946) [12]. Он доказал необходимость активного вмешательства государства в деятельность не только фирмы, но и рынка. До Кейнса всё ещё преобладало мнение, что государству нет необходимости вмешиваться в экономику, что свободный рынок способен сам регулировать макроэкономику, и главное – устанавливать соответствие спроса и предложения, то есть обеспечивать равновесие экономики, устранять инфляцию. Но в начале XX века *свободный рынок, свободная экономика* показали свою неспособность решать проблемы инфляции. Доказательством этого стали экономические кризисы, которые стали возникать с 1925 года. Окончательно понимание того, что государство не должно ограничиваться только социальной ролью, но и взять на себя экономическую функцию, пришло только во время *Великой депрессии* 1929-1933 гг. Но как конкретно государству реализовать и экономическую функцию – эту проблему впервые и решил именно Кейнс. В 1936 году появляется *Кейнсианская теория* государственного регулирования экономики [12]. Кейнс не поверил в саморегулирующийся рыночный механизм. Он пришёл к выводу, что свободная (рыночная) экономика сама себя «вылечить» не может! Поэтому Кейнс впервые предложил активную и масштабную *инвестиционную* деятельность государства. Возможно, высокую эффективность инвестиций понимали и собственники предприятий (предприниматели). Но нужны были *большие, совокупные* инвестиции всего государства, а они оказались не по силам отдельным, даже крупным предприятиям. Кейнс, однако, не отвергал и *частные* инвестиции. Кейнс впервые анализ спроса и предложения перенес с микроэкономического уровня (с экономики предприятия) на *макроуровень* (на уровень национальной экономики), на уровень совокупного спроса и совокупного предложения. Теория Кейнса – это теория об активизации, стимулировании, возрастании *совокупного спроса* (общей покупательной способности в стране) за счёт,

прежде всего, государственных *инвестиций*! И её внедрение принесло величайшие положительные результаты.

Недостатки кейнсианской теории, которые проявились позднее, тем не менее, не опровергают необходимость в экономической функции государства как органа управления страной. Да, Кейнс не учёл, что постоянный рост совокупного спроса обязательно приведет к инфляционным процессам в форме «перегрева» экономики, что подтвердилось инфляционным кризисом в западных странах уже в 70-х годах XX века. *Перегрев экономики* привёл к темпам экономического роста взрывного неподконтрольного характера и, поглотив все ресурсы частного и государственного сектора, близко подошёл к черте, за которой дальнейший устойчивый рост исчерпывает себя и начинается *рецессия*. *Рецессия* – от латинского *recessus* – «отступление» в макроэкономике, относительно умеренный, некритический спад производства или замедление темпов экономического роста [13]. Перегреву предшествуют чрезмерное финансирование экономического роста, перекредитование, избыточное вложение государственных средств в экономику, угрожающие размеры принимают дефицит государственного бюджета, значение внешнеторгового баланса всё больше уходит в минус или резко сокращается. Но это, тем не менее, никак не опровергает необходимость понимания государства как социального и одновременно экономического института, к чему призывал Кейнс. Государство должно быть социально-экономическим институтом. Даже пришедшая после кейнсианской теории *монетаристская* теория Милтона Фридмана (1912-2006) не является убедительным аргументом против этого утверждения [14]. В ней, в отличие от учения Кейнса, свободный рынок снова признаётся способным успешно восстанавливать экономическое равновесие. Фридман утверждал буквально следующее: «Возникновение отклонений, диспропорций обычно является результатом ... ошибок государственного регулирования, а не внутренних причин. Рынок обладает возможностями амортизировать, успокоить шоковые импульсы ... Согласно монетаристскому подходу основное средство сдерживания инфляции – сокращение количества денег в обращении» [15]. Но ведь сокращение количества денег в обращении – эту экономическую функцию может выполнить только государство!

Рынок ещё со времён Ксенофонта и Аристотеля трактовали только как «чисто» экономический институт [1-3]. Впервые *рынок* как социально-экономический институт стал понимать А. Смит [4]. Он выдвинул идею о том, что рынок существует лишь при условии, если он выгоден целым *социальным* образованиям, социумам. Смит доказал, что существует универсальная выгода для всех участников рыночных отношений, для всех участвующих в нём *социумов*. Именно А. Смит решал проблему наиболее эффективной социальной *организации рынка*, проблему координирования усилий целых социумов, таким образом, чтобы они тратили свои силы и ресурсы природы на изготовление именно того, что нужно обществу. В итоге он пришел к выводу, что такая координация в гражданском обществе становится возможной лишь благодаря

«невидимой руке рынка» как всей совокупности форм и организаций не только *экономического, но и социального* сотрудничества людей друг с другом [5]. «Невидимая рука рынка» – это и есть социально-экономический механизм, социально-экономический институт СЭ! В настоящее время реальная практика подтвердила понимание рынка как *социально-экономического института: рынок – это обмен, то есть, экономический институт; но в обмене участвуют социумы, то есть, рынок – это и социальный институт.*

В отличие от государства и рынка понимание *предприятия* не только как экономического, но и социального субъекта СЭ пришло значительно позже. Впервые активно заговорили об этом японские теоретики и практики менеджмента в середине XX века. То, что предприятие является социально-экономическим институтом, следует и из такого социально-экономического понятия и явления как его миссия. Миссия, как наиболее общая стратегия любого предприятия, появилась с возникновением стратегического планирования в 70-х годах XX века в странах Запада [15]. Она не сводится только к *экономической* функции, к получению только высокого дохода, прибыли. В миссии отражена и *социальная* функция предприятия через цели, потребности, стратегии всех участников бизнеса, всех *социумов*: собственников, работников, покупателей, конкурентов, самого государства, общественных организаций [15].

Важнейшим, но только *социальным* субъектом, только социальным институтом СЭ со времён античных авторов понимался и *человек*. Так, впервые о нём говорит ещё Аристотель: «Человек – это существо социальное» [15]. Аристотель ещё не видит его и важнейшим экономическим субъектом СЭ. Как показала будущая практика, именно особенности человека, человеческой природы очень сильно сказываются на рыночном механизме и на всех экономических механизмах человеческой цивилизации в целом [4]. Оказалось, что экономику нельзя построить вопреки человеческой природе. Впервые о *человеке* не только как о социальном, но и экономическом субъекте высказался величайший социальный экономист Адам Смит [4]. Человек по Смиту является существом не только социальным, как утверждал Аристотель, но и *экономическим*, он вводит понятие «экономического человека». Логика Смита такова: главный мотив деятельности человека как существа экономического – корыстный интерес [4]. Но получить выгоду из собственного интереса «человек экономический» может, только оказывая услуги другим людям, предлагая предметы или услуги своего труда. Люди помогают друг другу и одновременно способствуют развитию общества, хотя каждый из них «эгоист» и заботится лишь о собственных интересах. Улучшать свое материальное положение – это «естественное» стремление человека. Это настолько мощный стимул к деятельности, что, если этому не мешать, то он сам собой приведет к улучшению благосостояния каждого и всех вместе. В социально-экономической концепции Смита человек является центральным понятием [4]. Он рассматривает его как особый социально-экономический институт и, прежде всего, с *моральной* стороны, как *моральный институт*. Он как бы

перенимает эстафету не у Ксенофонта, Платона и Аристотеля, а у Протагора (485-410 до н. э.). Протагор, ещё задолго до Аристотеля, человека понимает в самом широком контексте: «Человек – мера всех вещей», человек – мера всего, в том числе и социального, и экономического [16].

По мнению авторов, *человека* следует понимать как особый социально-экономический институт ещё и потому, что он присутствует *и в государстве, и в предприятии, и в рынке*. Именно человек уже сейчас и особенно в будущем будет главным субъектом СЭ, определяющим остальные три.

Выводы. Итак, в результате исследования определено, что:

- Основными субъектами социальной экономики являются *Государство, Предприятие, Рынок и Человек*.

- *Государство* античные авторы понимали, как только *социальный* институт. Необходимость реализации государством и экономической функции (политики протекционизма в торговле) впервые доказал А. Монкретьен. Но наиболее полно экономическую функцию государства обосновал Дж. Кейнс.

- *Рынок и Предприятие* античные авторы трактовали как только *экономические* институты. Как социально-экономический институт *Рынок* впервые обосновал А. Смит. О *Предприятии* как социально-экономическом институте впервые активно заговорили японские теоретики и практики менеджмента в середине XX века. Планирование миссии предприятия в 70-х годах XX века лишь подтвердило социально-экономический характер *Предприятия*.

- *Человек* со времён античных авторов понимался только как *социальный* субъект. Впервые о *Человеке* как и об экономическом субъекте высказался величайший социальный экономист А. Смит: он вводит понятия «социальный» и «экономический» человек. Именно человек уже сейчас и особенно в будущем будет главным субъектом СЭ.

Взаимодействие государства, предприятия, рынка, человека реализуется в разных *моделях* СЭ. Исследование моделей СЭ – это важная тема будущего исследования.

Перечень ссылок

1. Ксенофонт : веб-сайт. URL: <https://ru.wikipedia.org/wiki/Ксенофонт> (дата обращения 02.02.2020)
2. Учение Аристотеля о материи и форме : веб-сайт. URL: <http://www.bibliotekar.ru/estestvoznanie-3/42.htm> (дата обращения 10.02.2020)
3. Пространство и время у Аристотеля : веб-сайт. URL: <https://istina.rin.ru/cgi-bin/print.pl?sait=3&id=936> (дата обращения 12.02.2020)
4. Смит А. О богатстве народов. АСТ Москва. 2010. 188 с.
5. Социальная экономика : веб-сайт. URL: <http://economyinfo.ru/view-article.php?id=51> (дата обращения 02.02.2020)
6. Бабайлов В. К., Баленко А. И., Хмелевская А. А. Обзор литературных источников как метод эксперимента. *Бизнес-Информ*. 2006. № 3. С. 103-104.
7. Бабайлов В. К. Формирование научного понятия на основе методики «2С70». *Бизнес-Информ*. 2005. № 9-10. С. 112.

8. Бабайлов В. К. Всеобщая наука. *Новий колегіум*. 2017. № 3. С. 57-61.
9. Бабайлов В. К. Индукция и дедукция. *Бизнес-Информ*. 2012. № 10. С. 285-287.
10. Бабайлов В. К. Теория метода : монография. Х. : ХНАДУ, 2011. 232 с.
11. Монкретьен и его работа «Трактат политической экономии» : веб-сайт. URL: <https://studfile.net/preview/1700557/page:7/> (дата обращения 02.02.2020)
12. Кейнсианская теория и ее значение : веб-сайт. URL: <http://www.ekonomika-st.ru/ekonomika/ekon-teorija/ekon-teorija-6.html> (дата обращения 07.02.2020)
13. Рecessия : веб-сайт. URL: <https://alpari.com/ru/beginner/glossary/recession/> (дата обращения 07.02.2020)
14. Теория Милтона Фридмана и современный монетаризм : веб-сайт. URL: https://studme.org/62514/ekonomika/teoriya_milmana_fridmana_sovremennyy_monetarizm (дата обращения 07.02.2020)
15. Бартенев С. А. Экономические теории и школы (история и современность) : курс лекций. М. : БЕК, 1996. 352 с.
16. Балашов Л. Протагор... Человек – мера всех вещей : веб-сайт. URL: <https://www.proza.ru/2012/12/02/2025> (дата обращения 14.02.2020)

References

1. Ksenofont [Ksenofont], available at: <https://ru.wikipedia.org/wiki/Ксенофонт> (last accessed 02.02.2020)
2. Aristotle's doctrine of matter and form [Uchenie Aristotelya o materii i forme], available at: <http://www.bibliotekar.ru/estestvoznaniye-3/42.htm> (last accessed 10.02.2020)
3. Aristotle's Space and Time [Prostranstvo i vremya u Aristotelya], available at: <https://istina.rin.ru/cgi-bin/print.pl?sait=3&id=936> (last accessed 12.02.2020)
4. Smith, A. (2010), *On the wealth of peoples* [*O bogatstve narodov*], AST Moscow, 188 p.
5. Social economics [Socialnaya ekonomika], available at: <http://economyinfo.ru/view-article.php?id=51> (last accessed 02.02.2020)
6. Babajlov, V. K., Balenko, A. I., Hmelevskaya, A. A. (2006), A review of literary sources as a method of experiment [Obzor literaturnykh istochnikov kak metod eksperimenta], *Business Inform*, No 3, P. 103-104.
7. Babajlov, V. K. (2005), Formation of a scientific concept based on the «2C70» methodology [Formirovaniye nauchnogo ponyatiya na osnove metodiki «2S70»], *Business Inform*, No 9-10, P. 112.
8. Babajlov, V. K. (2017), General science [Vseobshaya nauka], *New College*, No 3, P. 57-61.
9. Babajlov, V. K. (2012), Induction and deduction [Indukciya i dedukciya], *Business Inform*, No 10, P. 285-287.
10. Babajlov, V. K. (2011), *Method theory* [Teoriya metoda], monografiya. Kharkiv: HNADU, 232 p.

11. Montretien and his work «Treatise of Political Economy» [Monkreten i ego rabota «Traktat politicheskoy ekonomii»], available at: <https://studfile.net/preview/1700557/page:7/> (last accessed 02.02.2020)
12. Keynesian theory and its meaning [Kejnsianskaya teoriya i ee znachenie], available at: <http://www.ekonomika-st.ru/ekonomika/ekon-teoriya/ekon-teoriya-6.html> (last accessed 07.02.2020)
13. Recession [Recessiya], available at: <https://alpari.com/ru/beginner/glossary/recession/> (last accessed 07.02.2020)
14. Milton Friedman Theory and Modern Monetarism [Teoriya Milтона Fridmana i sovremennyy monetarism], available at: https://studme.org/62514/ekonomika/teoriya_milтона_fridmana_sovremennyy_monetarizm (last accessed 07.02.2020)
15. Bartenev, S. A. (1996), *Economic theories and schools (history and modernity)* [*Ekonomicheskie teorii i shkoly (istoriya i sovremennost)*], lecture course. M. : BEK, 352 p.
16. Balashov, L. (2012), Protagoras ... Man is the measure of all things [Protagor... Chelovek – mera vseh veshej], available at: <https://www.proza.ru/2012/12/02/2025> (last accessed 14.02.2020)

РЕФЕРАТИ РЕФЕРАТЫ ABSTRACTS

УДК 330.811.1; JEL Classification: B1

Бабайлов В.К., Левченко Я.С. ОСНОВНІ СУБ'ЄКТИ СОЦІАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Як слідує з сучасної соціально-економічної літератури, зміст соціальної економіки включає два основні, але виключно широкі класи явищ: соціальні і економічні. Реально ж практичний інтерес представляють їх конкретні прояви в формі суб'єктів соціальної економіки. Але і суб'єкти соціальної економіки реалізуються в досить великій кількості. Аналіз сучасних досліджень і публікацій свідчить, що в будь-які епохи можна виділити тільки чотири основні суб'єкти соціальної економіки – це: держава, підприємство, ринок і людина. Проблема визначення характеру зміни їх у часі і характеру їх взаємодії досі не вирішена і тому є актуальною. **Метою** статті є визначення тільки зміни в часі характеру кожного з цих чотирьох суб'єктів соціальної економіки. Для її досягнення були поставлені **завдання**: визначення зміни у часі відповідно характеру держави, підприємства, ринку, людини; узагальнення отриманих результатів. Визначено, що основними суб'єктами соціальної економіки є *Держава, Підприємство, Ринок і Людина*, а взаємодія держави, підприємства, ринку, людини реалізується в різних *моделях* соціальної економіки. Вирішені два найважливіші аспекти: визначені зміни в часі характеру кожного з цих чотирьох суб'єктів соціальної економіки; визначені зміни в часі характеру їх взаємодії. **Методики дослідження**: огляд літературних джерел, 2С70, ВЕО, індукція-дедукція, теорія методу Бабайлова. **Результати**: визначено зміну в часі характеру основних суб'єктів соціальної економіки (держави,

підприємства, ринку, людини). **Наукова новизна:** вперше доведено соціально-економічний характер основних суб'єктів соціальної економіки (держави, підприємства, ринку, людини). **Практична значимість:** встановлення соціально-економічного характеру держави, підприємства, ринку, людини позбавить бізнес, менеджмент, підприємництво від обмеженого (тільки економічного або тільки соціального) підходу до вирішення проблем основних суб'єктів соціальної економіки.

Ключові слова: держава; підприємство; ринок; людина; соціальна економіка; суб'єкти; соціальний; економічний.

УДК 330.811.1; JEL Classification: B1

Бабайлов В.К., Левченко Я.С. ОСНОВНЫЕ СУБЪЕКТЫ СОЦИАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКИ

Как следует из современной социально-экономической литературы, содержание социальной экономики включает два основные, но исключительно широкие класса явлений: социальные и экономические. Реально же практический интерес представляют их конкретные проявления в форме субъектов социальной экономики. Но и субъекты социальной экономики реализуются в достаточно большом количестве. Анализ современных исследований и публикаций свидетельствует, что в любые эпохи можно выделить только четыре основные субъекты социальной экономики – это: государство, предприятие, рынок и человек. Проблема определения характера изменения их во времени и характера их взаимодействия до сих пор не решена и потому является актуальной. **Целью** статьи явилось определение только изменения во времени характера каждого из этих четырёх субъектов социальной экономики. Для её достижения были поставлены **задачи:** определение изменения во времени соответственно характера государства, предприятия, рынка, человека; обобщение полученных результатов. Определено, что основными субъектами социальной экономики являются *Государство, Предприятие, Рынок и Человек*, а взаимодействие государства, предприятия, рынка, человека реализуется в разных *моделях* социальной экономики. Решены два наиболее важные аспекты: определены изменения во времени характера каждого из этих четырёх субъектов социальной экономики; определены изменения во времени характера их взаимодействия. **Методики исследования:** обзор литературных источников, 2С70, ВЕО, индукция-дедукция, теория метода Бабайлова. **Результаты:** определено изменение во времени характера основных субъектов социальной экономики (государства, предприятия, рынка, человека). **Научная новизна:** впервые доказан социально-экономический характер основных субъектов социальной экономики (государства, предприятия, рынка, человека). **Практическая значимость:** установление социально-экономического характера государства, предприятия, рынка, человека избавит бизнес, менеджмент, предпринимательство от ограниченного (только экономического или только социального) подхода к решению проблем основных субъектов социальной экономики.

Ключевые слова: государство; предприятие; рынок; человек; социальная экономика; субъекты; социальный; экономический.

UDC 330.811.1; JEL Classification: B1

Babailov V., Levchenko Ya. MAIN SUBJECTS OF SOCIAL ECONOMY

As follows from modern socio-economic literature, the social economy includes two main, but extremely broad classes of phenomena: social and economic. In reality, their concrete manifestations in the form of subjects of social economy have a practical interest. But the subjects of social economy are implemented in a fairly large number. An analysis of modern research and publications shows that in any era only four main subjects of social economy can be distinguished – these are: state, enterprise, market and person. The problem of determining the nature of their change in time and the nature of their interaction has not yet been resolved and therefore is relevant. The **purpose** of the article is to determine only the changes in time of the nature of each of social economy four subjects. To achieve it, the following **tasks** were set: to determine the change in time according to the nature of the state, enterprise, market and person; results generalization. It was determined that the main subjects of the social economy are *the State, the Enterprise, the Market and the Person*, and the interaction of the state, the enterprise, the market, the person was implemented in different *models* of social economy. Two most important aspects have been resolved: changes in time of the nature of each of these four subjects of social economy were determined; changes in time of the nature of their interaction were determined. **Methodology of research:** review of literary sources, 2C70, VEO, induction-deduction, theory of the Babilov's method. **Findings:** the change in time of the nature of the social economy main subjects (state, enterprise, market and person) was determined. **Originality:** for the first time, the socio-economic nature of the social economy main subjects (state, enterprise, market and person) was proved. **Practical value:** the establishment of the socio-economic nature of the state, enterprise, market and person will save business, management, entrepreneurship from a limited (only economic or only social) approach to solving problems of the social economy main subjects.

Key words: state; enterprise; market; person; social economy; subjects; social; economic.

Відомості про авторів / Сведения об авторах / About the Authors

Бабайлов Василь Кузьмич – кандидат економічних наук, Харківський національний автомобільно-дорожній університет, доцент кафедри економіки і підприємництва, м. Харків, Україна; e-mail: super_super-kod@ukr.net.

Бабайлов Василий Кузьмич – кандидат экономических наук, Харьковский национальный автомобильно-дорожный университет, доцент кафедры экономики и предпринимательства, г. Харьков, Украина.

Babailov Vasil – PhD in Economics, Kharkiv National Automobile and Highway University, Associate professor of the Department of Economics and Entrepreneurship, Kharkiv, Ukraine.

Левченко Ярослава Сергіївна – доктор філософії з галузі «Соціальні та поведінкові науки», Харківський національний автомобільно-дорожній університет, доцент кафедри економіки і підприємництва, м. Харків, Україна; e-mail: slavalevcenko1984@gmail.com; ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-4979-1101>.

Левченко Ярослава Сергеевна – доктор философии в отрасли «Социальные и поведенческие науки», Харьковский национальный автомобильно-дорожный университет, доцент кафедры экономики и предпринимательства, г. Харьков, Украина.

Levchenko Yaroslava – PhD in "Social and behavioral sciences", Kharkiv National Automobile and Highway University, Associate professor of the Department of Economics and Entrepreneurship, Kharkiv, Ukraine.

ОСНОВНІ МЕТОДИКИ МЕТОДОЛОГІЇ

Бабайлов В.К., канд. экон. наук, доцент

Левченко Я.С., доктор философии в отрасли «Социальные и поведенческие науки», доцент

Харьковский национальный автомобильно-дорожный университет

Постановка проблеми. Сучасна практика дослідження та виробництва призводить до висновку, що будь-яка конкретна діяльність має свої, властиві тільки їй *мету і засоби* її досягнення. Так, мета економіки – організація вартості; мета інженерії – організація технік; мета адміністрації – організація персоналу; мета маркетингу – організація обміну. Можна навести й інші приклади цілей. Відомо, що мета визначає засоби, а кошти визначають результат. Результат – це реалізована за допомогою засобів мета.

Тому необхідно підкреслити, що саме організація, вибір засобів (методик і технік) визначає результат будь-якої діяльності; але в будь-якому дослідженні (в тому числі і в педагогіці вищої освіти) саме методики є важливішими за техніку – методики визначають і техніку. І серед усіх методик будь-якого конкретного виду діяльності є *основні методики*, властиві тільки даній діяльності! Так, в економіці використовується, перш за все, економічний аналіз і синтез, економіко-математичне моделювання та інші. В інженерії – методики інженерного (технічного) контролю. В адміністрації – методики мотивації. Організуються основні методики і в інших сферах діяльності. Однак до сих пір не проведена чітка класифікація *основних* методик за *критерієм приналежності кожної з них конкретній сфері діяльності* (економіці, інженерії, адміністрації, маркетингу, підприємництва, філософії, методології та іншим). Невирішеність даної проблеми ускладнює вибір основних методик для проведення конкретного дослідження.

Аналіз сучасних досліджень і публікацій показав, що існують різні та потрібні в практиці класифікації методик. Так, широке поширення та практичне застосування отримала класифікація, поділ методик на методики фундаментальних, експериментальних і прикладних досліджень [1-4]. Але це класифікація методик не за критерієм сфери їх застосування: такі методики застосовуються в усіх сферах діяльності. Така класифікація не відповідає на питання, які з цих методик є основними і в якому конкретному виді діяльності.

Це невирішені складові проблеми. І це питання поділу, класифікації *основних методик* за критерієм приналежності їх до певної сфери діяльності (економіці, методології та іншим) до сих пір не вирішене. Звичайно, постійна практика досліджень показує, що приблизний перелік *основних* методик економіки або інженерії, або адміністрації, або маркетингу, або підприємництва, або філософії і деяких інших сфер діяльності частково сформувався. Однак спеціальної роботи по точному виділенню класу таких методик і їх інтерпретації досі не проведено. І є сфера діяльності, роль якої в

даний час (і особливо в майбутню епоху) буде тільки зростати; це сфера *методології*, яка включає і методологію педагогіки вищої освіти [2]. Тому проблема визначення, формування, організації *класу* основних методик самої методології є особливо *актуальною*.

Формулювання мети і задач статті. *Метою* дослідження стала організація, визначення класу *основних* методик власне методології. Це є і *предметом* дослідження. Звідси випливає, що в нього не входять основні методики всіх інших сфер діяльності – це проблема окремого дослідження. Не включаються в предмет дослідження і загальні методики: огляд літературних джерел; методика 2С70 і методика ВЕО [5; 6-9].

Для вирішення означеної мети були поставлені наступні *задачі*: встановлення переліку всіх існуючих на сьогодні методик і їх класів; виключення з цього переліку методик, що не застосовуються для розробки самих методик – методик методології; визначення переліку основних методик методології; узагальнення отриманих результатів.

Методики дослідження: огляд літературних джерел, 2С70, ВЕО, історично-логічного, індукція-дедукція, теорія методу Бабайлова [6; 8-11].

Виклад основного матеріалу. При вирішенні першої задачі (встановлення переліку всіх існуючих на сьогодні методик і їх класів) були використані результати класифікації методик, проведеної в дослідженні [6]. Це методики фундаментального, експериментального і прикладного досліджень.

До *фундаментального* дослідження відносять методики: ідею, гіпотезу, концепцію, приватні теорії, основну теорію, науку [6]. До *експериментального* дослідження відносять методики економічного, технологічного та адміністративного експериментального дослідження. Це методики *впровадження* нововведень, отриманих у фундаментальному дослідженні. Це і методики розробки нових прикладних методик, технік, технологій або моделей (як синтезу методик і технік). Це методики: експерименту; раціоналізаторства; аналогії (використання відомого досвіду інших сфер діяльності); апробації (контролю, перевірки, узгодження); моделювання (використання моделей як синтезу методик і технік). До *прикладного* дослідження відносять методики безпосередньої організації виробництва, обміну і самого менеджменту, це методики [6]: мотивації; контролю; ділового спілкування (в основному – методики вирішення конфліктів); прийняття рішення; маркетингового дослідження (методики збору маркетингової інформації як методики соціології в маркетингу): вибірка, аналіз документів, опитування, спостереження, експеримент і багато інших; застосовуються і техніки маркетингового дослідження (опитувальні листи, анкети, інтерв'ю, електронні записуючі пристрої); управління якістю персоналу.

Найважливішими методиками прикладного дослідження є й *цїлі* (місія, допоміжні стратегії, загальні цілі та завдання). Будучи результатами економічного експериментального дослідження, надалі вони використовуються в прикладному менеджменті як його засоби, тобто як

методики. Це і нечисленні методики виробництва (вимірювальні і контрольні процедури) [9].

При вирішенні *другої* задачі (виключення з цього переліку методик, які не застосовуються для розробки самих методик, методик методології) був проведений аналіз всіх методик фундаментального, експериментального і прикладного досліджень з точки зору визначення сфер їх застосування. Він показав, що методики експериментального та прикладного досліджень не застосовуються для розробки самих методик! Вони застосовуються тільки для досягнення основних цілей будь-яких сфер, крім методології. Це сфери економіки, інженерії, адміністрації, підприємництва та інших. Тому методики експериментального та прикладного досліджень були виключені з подальшого розгляду.

Рішення *третьої* задачі дослідження – визначення переліку методик самої методології звівся фактично до аналізу тільки методик, що залишилися: методик фундаментального дослідження і виділення в ньому методик, придатних для розробки методик тільки методології. Практика сучасних досліджень по розробці парадигм показала, що саме такі методики фундаментального дослідження як ідея, гіпотеза, концепція, приватна теорія, основна теорія, наука і є *основними методиками* методології. Їх зміст, роль і місце впливає з табл. 1.

Таблиця 1

Модель основних методик [авторська розробка]

Результат рівнів ФД	Результати етапів фундаментального дослідження (ФД)		
	Об'єкт	Предмет (проблемна частина об'єкта)	Методика вирішення проблеми Результат вирішення проблеми
Ідея	Методологія	<i>Невідомість</i> якісного зв'язку методології з методиками	<i>Інтуїція</i> <i>Залежність</i> (якісний зв'язок методології з організацією методики економічного аналізу, наприклад). «Методологія пов'язана з організацією методики економічного аналізу»
Гіпотеза	Ідея	<i>Невідомість</i> кількісної залежності	<i>Логіка дискретних фактів</i> <i>Закономірність</i> (дискретний якісний і кількісний зв'язок)
Концепція	Гіпотеза	<i>Невідомість</i> суцільної залежності	<i>Логіка доказу, розрахунку</i> <i>Закон</i> (доведена, розрахована суцільна закономірність): «Методологія – це організація методики економічного аналізу»
Теорія	Концепція	Непідтверджений всією практикою закон	<i>Логіка фактів</i> (всієї практики) <i>Закон</i> економіки, підтверджений всією практикою
Основна теорія	Теорії приватні	Відсутність узагальнення окремих законів	Узагальнення окремих законів методології <i>Основний закон</i> «Методологія – це організація будь-яких методик»
Наука	Основна теорія	Основний закон, методології, неапробованої Часом	Апробація методології Основного закону Часу <i>Парадигми</i> методології (глобальна стратегія): в Доіндустріальну епоху переважали методики <i>фундаментального</i> дослідження; в Індустріальну – методики <i>експериментального та прикладного</i> дослідження; в Постіндустріальну – методики <i>експериментального</i> дослідження

Коротка характеристика ідеї, гіпотези, концепції, приватної теорії, основних теорій, науки була розпочата ще в 2015 році і закінчена в 2019 році [6]. Однак тоді їх ще не трактували як *основні* методики методології. Так, *Ідею* трактували як знання, засноване виключно на інтуїції, тільки на припущенні про наявність тільки якісного причинно-наслідкового зв'язку (залежності) проблеми з передбачуваною причиною. Переваги ідеї: це перший і важливий крок від незнання до знання; це основа розробки гіпотези. Недоліки: відсутність твердження; відсутність опори на факти; визначає тільки якісний зв'язок. Для усунення недоліків ідеї формується гіпотеза.

Гіпотеза – це знання більш високого рівня істинності знання. Переваги гіпотези: наявність не тільки припущення, але й ствердження про кількісну залежність (закономірність). Недоліки: наявність припущення; твердження засноване тільки на окремих, дискретних фактах практики, тобто закономірність – це не суцільна кількісна залежність. Для усунення недоліків гіпотези на третьому рівні фундаментального дослідження формуються елементи змісту концепції.

Концепція – знання ще більш високого рівня істинності. Переваги концепції: наявність тільки ствердження про суцільну і доведену закономірність (закон) у формі графіка або формули – рівності (рідше – нерівності). Недоліки: закон в концепції не апробований усіма теоріями і практикою експериментального дослідження! Але практикою виробництва закон не апробується – у виробництві для цього відсутні необхідні умови. За технікою безпеки для цього передбачені спеціальні експериментальні полігони, лабораторії підприємств.

Теорія (приватна) розробляється для усунення недоліків концепції. Переваги теорії: її закон апробований усіма теоріями всіх сфер діяльності і експериментальним дослідженням. Істинність теоретичного знання дуже висока. Недолік: відсутність узагальнення окремих законів. Для усунення цього недоліку формується основна теорія.

Основна теорія розробляється для встановлення загального в законах приватних теорій. Її переваги: встановлений основний закон як результат застосування методики узагальнення приватних, окремих законів. Недолік: її основний закон не апробований часом (епохою) або простором. Для усунення недоліку основної теорії формується наука.

Наука (сутність) – це фундаментальна методика більш високого рівня організації знання, ніж основна теорія. Зміст науки: основна теорія; основний закон; методика апробації часом; парадигма. Переваги науки: містить парадигму, як результат апробації основного закону часом, як глобальну стратегію – стратегію поведінки всього людства в дану епоху в даній сфері діяльності. Парадигма – основа формування місії підприємства. Недолік приватних наук: містять і відносне знання, – прогрес практики, завдяки впровадженню нових законів приватних теорій у менеджмент і виробництво, призводить до відставання і кризи науки (її парадигми), до необхідності адаптації основного закону до нової епохи, часу (або простору), до необхідності

зміни застарілої парадигми. При цьому, однак, не старіють інші елементи змісту науки: основна теорія; основний закон; методика апробації часом.

Як видно з моделі, методики **методології** до того ж дозволяють розробити і такі мікрометодики, як об'єкт, предмет, апробація і результат.

Об'єкт встановлює межу дослідження або виробництва; предмет встановлює проблему; апробація – спосіб, правило узгодження; результат – це власне встановлення суті ідеї, гіпотези, концепції, теорії, основної теорії, науки.

Однак методики методології відрізняються за рівнем, глибиною та широтою охоплення знань. Так, об'єкт ідеї – це вся сфера дослідження або виробництва; об'єкт гіпотези – тільки ідея; об'єкт концепції – гіпотеза; об'єкт приватної теорії – концепція; об'єкт основної теорії – приватні теорії; об'єкт науки – основна теорія.

Предмет ідеї – проблема якісного зв'язку об'єкта, тобто, з чим пов'язаний об'єкт. Предмет гіпотези – проблема дискретного кількісного зв'язку об'єкта. Предмет концепції – проблема суцільного кількісного зв'язку об'єкта. Предмет приватної теорії – проблема підтвердження практикою закону зв'язку об'єкта. Предмет основної теорії – проблема відсутності загального у всіх приватних законах об'єкта. Предмет науки – проблема прояву основного закону на різних історичних відрізках часу (епохах).

Методики апробації предмета (вирішення проблеми) в ідеї – це інтуїція. У гіпотезі – це логіка окремих (дискретних) фактів практики. У концепції – це логіка доказу, розрахунку. У приватній теорії – це логіка всіх фактів практики. В основній теорії – це узагальнення окремих законів. У науці – це апробація часом основного закону об'єкта.

Результат ідеї – залежність. Результат гіпотези – закономірність (принцип). Результат концепції – закони (не випробувані практикою). Результат теорії – закон, апробований практикою. Результат основної теорії – основний закон. Результат науки – парадигма (глобальна стратегія, стратегія поведінки всього людства в межах даного об'єкту).

Висновки. Дослідження привело до таких результатів:

- визначено перелік всіх існуючих на сьогодні методик і їх класів – це класи методик фундаментального, експериментального і прикладного досліджень;
- встановлено, що методики експериментального та прикладного досліджень застосовуються у всіх сферах діяльності, крім методології;
- доведено, що до основних методик методології необхідно відносити особливий клас методик, що включає тільки ідею; гіпотезу; концепцію; приватну теорію; основну теорію; науку.

Отримані результати визначають ще один важливий аспект методології – її *основні* методики. Це буде сприяти підвищенню ефективності застосування методології у всіх сферах діяльності, включаючи і педагогіку вищої освіти.

Перелік посилань

1. Hardy M. I know what I like and I like what I know. *Epistemology in practice and theory and practice again*. 2016. P. 762-778.
2. О методологии педагогики высшей школы: веб-сайт. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/o-metodologii-pedagogiki-vysshey-shkoly> (дата звернення 12.02.2020)
3. Lystbæk C. Towards Evidence-Reflected Practice: Paradigms as Heuristics in Business Research: веб-сайт. URL: <http://ezproxy.lib.ucalgary.ca/login?url=https://search-proquest-com.ezproxy.lib.ucalgary.ca/docview/2088045441?accountid=9838> (дата звернення 12.02.2020)
4. Бартенев С. А. Экономические теории и школы (история и современность): курс лекций. М.: БЕК, 1996. 352 с.
5. Социальная экономика: веб-сайт. URL: <http://economyinfo.ru/view-article.php?id=51> (дата звернення 02.02.2020)
6. Бабайлов В. К. Методологія наукових досліджень : навчальний посібник. Х. : ФОП Бровін О.В., 2019. 150 с.
7. Kaushik V., Walsh C. Pragmatism as a research paradigm and its implications for social work research: веб-сайт. URL: <https://cutt.ly/NrcOkaE> (дата звернення 12.02.2020)
8. Бабайлов В. К. Индукция и дедукция. *Бизнес-Информ*. 2012. № 10. С. 285-287.
9. Бабайлов В. К. Теория метода: монография. Х. : ХНАДУ, 2011. 232 с.
10. Коуз Рональд: веб-сайт. URL: https://ru.wikipedia.org/wiki/Коуз,_Рональд (дата звернення 12.02.2020)
11. Смит А. О богатстве народов. АСТ Москва, 2010. 188 с.

References

1. Hardy, M. (2016), I know what I like and I like what I know, *Epistemology in practice and theory and practice again*, P. 762-778.
2. About the methodology of higher education pedagogy [O metodologii pedagogiki vysshej shkoly], available at: <https://cyberleninka.ru/article/n/o-metodologii-pedagogiki-vysshey-shkoly> (last accessed 12.02.2020)
3. Lystbæk, C. Towards Evidence-Reflected Practice: Paradigms as Heuristics in Business Research, available at: <http://ezproxy.lib.ucalgary.ca/login?url=https://search-proquest-com.ezproxy.lib.ucalgary.ca/docview/2088045441?accountid=9838> (last accessed 12.02.2020)
4. Bartenev, S. A. (1996), *Economic theories and schools (history and modernity)* [*Ekonomicheskie teorii i shkoly (istoriya i sovremennost)*] : kurs lekcij. M.: BEK, 352 p.
5. Social economics [Socialnaya ekonomika], available at: <http://economyinfo.ru/view-article.php?id=51> (last accessed 02.02.2020)
6. Babajlov, V. K. (2019), *Research methodology* [*Metodologiya naukovih doslidzhen*], FOP Brovin O.V., 150 p.

7. Kaushik, V., Walsh, C. (2019), Pragmatism as a research paradigm and its implications for social work research, available at: <https://cutt.ly/NrcOkaE> (last accessed 12.02.2020)
8. Babajlov, V. K. (2012), Induction and deduction [Indukciya i dedukciya], *Biznes-Inform*, No 10, P. 285-287.
9. Babajlov, V. K. (2011), *Method theory [Teoriya metoda]* : monografiya, Harkiv: KhNADU, 232 p.
10. Kouz Ronald, available at: https://ru.wikipedia.org/wiki/Кouz,_Рональд (last accessed 10.02.2020)
11. Smith, A. (2010), *On the wealth of peoples [O bogatstve narodov]*, AST Moscow, 188 p.

РЕФЕРАТИ РЕФЕРАТЫ ABSTRACTS

УДК 330.8; JEL Classification: B40

Бабайлов В.К., Левченко Я.С. ОСНОВНІ МЕТОДИКИ МЕТОДОЛОГІЇ

Дослідження будь-якої сфери діяльності має свої, властиві тільки йому *мету і основні методики* його досягнення. Так, мета економіки – організація вартості – реалізується за допомогою методик економічного аналізу та синтезу, економіко-математичних моделей і інших. Саме *основні* методики перетворюють цілі в результати. Однак до сих пір не проведена чітка класифікація основних методик за *сферами діяльності* (економіці, інженерії, адміністрації, маркетингу, підприємництва, філософії, методології та іншим). Невирішеність даної проблеми ускладнює вибір основних методик в реальній дослідницькій практиці. Особливо актуальною стає організація класу основних методик *самої* методології, так як саме методологія визначає організацію методик всіх інших сфер діяльності. До того ж роль методології буде тільки зростати. **Метою** даної публікації і стало визначення класу *основних* методик методології. Для її досягнення були поставлені **задачі**: встановлення переліку всіх існуючих на сьогодні методик і їх класів; виключення з цього переліку методик, які не застосовуються для розробки самих методик (основних методик методології); визначення класу основних методик методології; узагальнення отриманих результатів. **Методики дослідження**: огляд літературних джерел, 2С70, ВЕО, історично-логічного, індукція-дедукція, теорія методу Бабайлова. **Результати**: доведено, що до класу основних методик методології необхідно відносити *ідею; гіпотезу; концепцію; приватну теорію; основну теорію; науку*. **Наукова новизна**: вперше визначено клас *основних* методик методології. **Практична значимість**: визначення класу основних методик методології та їх інтерпретація підвищить ефективність методології та методології педагогіки вищої освіти, зокрема.

Ключові слова: мета; кошти; результати; методики; методологія; клас; сфера діяльності; фундаментальні, експериментальні, прикладні дослідження.

УДК 330.8; JEL Classification: B40

Бабайлов В.К., Левченко Я.С. ОСНОВНЫЕ МЕТОДИКИ МЕТОДОЛОГИИ

Исследование любой сферы деятельности имеет свои, присущие только ему *цель и основные методики* его достижения. Так, цель экономики – организация стоимости – реализуется с помощью методик экономического анализа и синтеза, экономико-математических моделей и других. Именно *основные* методики превращают цели в результаты. Однако до сих пор не проведена чёткая классификация основных методик по *сферам деятельности* (экономике, инженерии, администрации, маркетингу, предпринимательству, философии, методологии и другим). Нерешённость данной проблемы усложняет выбор основных методик в реальной исследовательской практике. Особенно актуальной становится организация класса основных методик *самой* методологии, так как именно методология определяет организацию методик всех остальных сфер деятельности. К тому же роль методологии будет только возрастать. **Целью** данной публикации и явилось определение класса *основных* методик методологии. Для её достижения были поставлены **задачи**: установление перечня всех существующих к настоящему времени методик и их классов; исключение из этого перечня методик, которые не применяются для разработки самих методик (основных методик методологии); определение класса основных методик методологии; обобщение полученных результатов. **Методики исследования**: обзор литературных источников, 2С70, ВЕО, исторического-логического, индукция-дедукция, теория метода Бабайлова. **Результаты**: доказано, что к классу *основных* методик методологии необходимо относить *идею; гипотезу; концепцию; частную теорию; основную теорию; науку*. **Научная новизна**: впервые определен класс *основных* методик методологии. **Практическая значимость**: определение класса основных методик методологии и их интерпретация повысит эффективность методологии и методологии педагогики высшего образования, в частности.

Ключевые слова: цель; средства; результаты; методики; методология; класс; сфера деятельности; фундаментальные, экспериментальные, прикладные исследования.

UDC 330.8; JEL Classification: B40

Babailov V., Levchenko Ya. BASIC METHODS OF METHODOLOGY

The study of any field of activity has its own inherent *purpose and basic methods* of achieving it. So, the purpose of the economy is the organization of value is realized using the methods of economic analysis and synthesis; economic and mathematical models and others. It is the basic techniques that turn purposes into results. However, a clear classification of the main methodologies by *fields of activity* (economics, engineering, administration, marketing, entrepreneurship, philosophy, methodology and others) has not yet been carried out. The unresolved nature of this problem complicates the choice of basic techniques in real research practice. The organization of the class of basic methods of the methodology itself becomes

especially relevant, since it is the methodology that determines the organization of the methods of all other areas of activity. Moreover, the role of methodology will only increase. **The purpose** of this publication was to determine the class of *basic* methodologies of methodology. To achieve it, the following **tasks** were set: establishing a list of all currently existing methods and their classes; the exclusion from this list of methods that are not used to develop the methods themselves (the main methods of the methodology); determination of the class of basic methods of methodologies; generalization of the results. **Methodology of research:** a review of literary sources, 2C70, VEO, historical-logical, induction-deduction, the theory of the Babailov's method. **Findings:** it is proved that it is necessary to attribute to the class of basic methods of methodology: *idea; hypothesis; concept; private theory; basic theory; science*. **Originality:** for the first time, a class of basic methods of methodology was defined. **Practical value:** the definition of the class of basic methods of methodology and their interpretation will increase the effectiveness of the methodology and pedagogy methodology of higher education, in particular.

Key words: purpose; facilities; results; methods; methodology; class; activity field; fundamental, experimental, applied research.

Відомості про авторів / Сведения об авторах / About the Authors

Бабайлов Василь Кузьмич – кандидат економічних наук, Харківський національний автомобільно-дорожній університет, доцент кафедри економіки і підприємництва, м. Харків, Україна; e-mail: super_super-kod@ukr.net.

Бабайлов Василий Кузьмич – кандидат экономических наук, Харьковский национальный автомобильно-дорожный университет, доцент кафедры экономики и предпринимательства, г. Харьков, Украина.

Babailov Vasil – PhD in Economics, Kharkiv National Automobile and Highway University, Associate professor of the Department of Economics and Entrepreneurship, Kharkiv, Ukraine.

Левченко Ярослава Сергіївна – доктор філософії з галузі «Соціальні та поведінкові науки», Харківський національний автомобільно-дорожній університет, доцент кафедри економіки і підприємництва, м. Харків, Україна; e-mail: slavalevcenko1984@gmail.com; ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-4979-1101>.

Левченко Ярослава Сергеевна – доктор философии в отрасли «Социальные и поведенческие науки», Харьковский национальный автомобильно-дорожный университет, доцент кафедры экономики и предпринимательства, г. Харьков, Украина.

Levchenko Yaroslava – PhD in "Social and behavioral sciences", Kharkiv National Automobile and Highway University, Associate professor of the Department of Economics and Entrepreneurship, Kharkiv, Ukraine.

СТВОРЕННЯ ІМІДЖЕВОЇ РЕКЛАМНОЇ КАМПАНІЇ ДЛЯ БУДІВЕЛЬНОЇ ФІРМИ

Блага В.В., канд. екон. наук, доцент

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

Благой В.В., канд. екон. наук, доцент

Харківський національний університет будівництва та архітектури

Хорошилова І.О., канд. екон. наук, доцент

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

Постановка проблеми. Рекламні кампанії зазвичай класифікують на два основних типи: іміджеві та ті, що продають. На виході цих рекламних кампаній очікують два різних результати. Будівельні кампанії більш спрямовані на довготривалий результат, на створення позитивного уявлення про фірму. Тому тема імідж-реклами є більш актуальною у контексті будівельної галузі, тому що орієнтована на формування та підтримку позитивного іміджу фірми, на сприйняття клієнтами, партнерами, конкурентами та іншими учасниками ринку.

Аналіз останніх наукових досліджень і публікацій. Проблемами створення позитивного іміджу фірми та проведення ефективної рекламної кампанії займалися як зарубіжні вчені [1-5], так і вітчизняні дослідники [6-10]. У межах дослідження авторів більше цікавить іміджева рекламна кампанія, яка враховує специфіку просування пластикових вікон, але витрати на рекламу та обсяг продажів залишаються показниками правильності дій фірми.

Невирішені складові загальної проблеми. Реклама будь-якого товару пов'язана з загальною маркетинговою методикою просування, однак є нюанси, які специфічні для кожного окремого продукту. У нашому випадку будівельна фірма просуває пластикові вікна, але конкурентність на ринку вікон з ПВХ дуже велика. В нашій країні вже близько двадцяти років на ринок пластикових вікон виходять все нові і нові фірми, що поспішають захопити ще не зайняті регіональні ніші. Тому в цьому розрізі постає необхідність розробити рекомендації по проведенню рекламної кампанії, що допоможуть залишити конкурентів фірми на кілька кроків позаду.

Формулювання цілей статті. Дослідити та обґрунтувати можливості проведення іміджевої рекламної кампанії для будівельної фірми.

Виклад основного матеріалу дослідження. Коефіцієнт інвестування підприємства залежить від рівня залучення внесків населення. Співставимо коефіцієнт інвестування (Y_i) (результуючий показник) ТОВ фірми «Кристал +» з коефіцієнтом миттєвої ліквідності (X_i) (факторний показник) за ті ж періоди. У табл. 1 наведено результати регресійного аналізу для адитивної моделі з однією змінною.

Результати регресійного аналізу

Регресійна статистика					
Множинний R			0,668958		
R-квадрат			0,447505		
Нормований R-квадрат			0,427773		
Стандартна помилка			3,713445		
Спостереження			30		
Дисперсійний аналіз					
	df	SS	MS	F	Значимість F
Регресія	1	312,7391	312,7391	22,67923	0,0000531
Залишок	28	386,1108	13,78967		
Разом	29	698,8499			
Дисперсійний аналіз					
			Y-перетинання		Змінна X 1
Коефіцієнти			10,51046409		75,69162189
Стандартна помилка			3,105372683		15,89401747
t-статистика			3,384606347		4,762271215
P-Значення			0,002125194		5,31205E-05
Нижні 95%			4,149396596		43,13420342
Верхні 95%			16,87153159		108,2490404
Нижні 95,0%			4,149396596		43,13420342
Верхні 95,0%			16,87153159		108,2490404

Складаємо рівняння регресії за допомогою коефіцієнтів a (Y-перетинання) і b (змінна X_i), що надані у табл. 1.

Рівняння зв'язку буде виглядати таким чином:

$$Y_x = a + bX = Y\text{-перетинання} + \text{Змінна } X_1 \cdot X$$

Для даної задачі рівняння буде мати такий вигляд:

$$Y_x = 10,51 + 75,69X$$

Оскільки розрахований показник F-фактичне менше за F-теоретичного ($0,0000531 < 7,59$), то рівняння в цілому є не значимим при обраному рівні значимості. Таким чином можна зробити висновок, що присутня гіпотеза про відсутність зв'язку між коефіцієнтом інвестування та миттєвою ліквідністю.

Виходячи із зазначеного можна запропонувати активізувати рекламу в інтернеті продукції компанії. З іншого боку не можна ігнорувати той факт, що прийнятий Євросоюзом законодавчий документ про глобальне зниження застосування свинцю в промисловості, який є основним джерелом забруднення навколишнього середовища, змусить виробників віконних профілів замінювати перевірену роками технологію з використанням свинцю на безсвинцеву. В умовах карантину, коли люди опинились замкнутими у своїй оселі, безпека металопластикових вікон може зіграти вирішальну роль. Тому іміджева рекламна кампанія екологічного спрямування, реклама з екологічним ухилом «ПВХ профіль без свинцю» буде сприяти підвищенню конкурентоспроможності товару. Розроблені рекомендації по проведенню рекламної кампанії допоможуть залишити конкурентів на кілька кроків позаду.

Спочатку необхідно докладно вивчити свою цільову аудиторію. Продукція повинна бути з певною «родзинкою». Підприємство, по-перше, використовує безсвинцеву, екологічну технологію, по-друге, випускає вікна з підвищеною звукоізоляцією, тому у цільову аудиторію потрапляють люди з різними порушеннями нервової системи, мешканці великих міст, де населення піддається підвищеному стресу: і вечірній, і ранковий шум проїжджаючих автомобілів. Треба залучити клієнтів, наводячи в рекламному оголошенні плюси своїх пластикових балконних блоків: «Наші вікна збережуть Ваше здоров'я та позбавлять від стресу вулиць» і т.д.

На сайті компанії має бути оновлений весь спектр послуг, ціни на установку вікон, терміни виконання замовлення, контактні дані, фотогалерея робіт. Необхідно визначитися з рекламним бюджетом. В залежності від нього буде простіше визначитися зі стратегією просування сайту компанії. Це може бути статейне просування, SEO оптимізація, або використання контекстної реклами.

Коли мова заходить про оцінку ефективності рекламних кампаній, однією з основних метрик стає ROI.

ROI – це коефіцієнт прибутку, отриманий внаслідок витрат на маркетингову активність. Висока рентабельність повернення інвестицій говорить про те, що реклама приносить прибуток.

У роботі розглянемо два варіанти розрахунку ROI (ROMI): простий – коли відомі витрати на рекламну кампанію та прибуток, який вона принесла; складніший – для кожного ступеня в ланцюжку багатокрокових продажів.

Власне, відмінність між метриками складається тільки в їх назві. Самі розрахунки ніяк не змінюються. Плутанина виникла через те, що термін ROI (Return On Investment) є більш загальним. Хоча ROMI (Return on Marketing Investment) – це, з нашої точки зору, більш універсальна назва метрики.

Для розрахунку ROMI досить знати: прибуток (який принесла рекламна кампанія); витрати (реklamний бюджет). Для зручності розрахунків прибуток зазвичай беруть без урахування операційних витрат.

Формула розрахунку ROMI має наступний вигляд:

$$ROMI = \frac{\text{прибуток} - \text{витрати}}{\text{витрати}} \cdot 100\% \quad (1)$$

Розрахуємо ROMI за формулою (1). Вартість замовлення в середньому на одну добу – 1250 грн. Маржа – 50%. За добу бюджет рекламної кампанії склав 400 грн. Тоді, $(625 - 400) / 400 = 0,56$. $ROMI = 0,56 \cdot 100\% = 56\%$.

Здійсимо розрахунок ROMI згідно з другим варіантом в ланцюжку багатокрокових продажів. У рекламній кампанії ТОВ фірми «Кристал +» розглянемо побудову продажів через email-розсилку. Визначимо ROMI для рекламних кампаній, які спрямовані на залучення нових передплатників (не продаж) (табл. 2-4).

Таблиця 2

Розрахунок ROMI

Рекламна кампанія № 1	Період					
Показники	Січень	Лютий	Березень	Квітень	Травень	Червень
Прибуток, грн.	11167,5	3625	6425	5875	11274,8	7451,5
Дохід, грн.	44670	14500	25700	23500	45098	29806
Маржа	25,00%	25,00%	25,00%	25,00%	25,00%	25,00%
Бюджет, грн.	3500	2500	2859	4000	3290	5250
ROMI	219%	45%	125%	47%	243%	42%

Для вирішення даного питання необхідно розуміти, скільки заробляємо в середньому з одного передплатника. Для визначення цінності одного передплатника досить проаналізувати поточні результати та визначити платоспроможність бази. Для розрахунку досить 2-х метрик: кількість передплатників в базі; прибуток, отриманий з даного каналу (наприклад, з останньої розсилки).

Таблиця 3

Розрахунок ROMI для багатокрокових продажів

Передплатників		10000
Кількість переходів (click rate)	26%	2600
CR з розсилки в заявку (CPL)	10%	260
CR з CPL в клієнтів (CAC)	80%	208
CPL		346,15 грн.
CAC		432,69 грн.
Прибуток		90000,00 грн.
Цінність на одного передплатника		9,00 грн.

Також, знаючи коефіцієнт конверсій у вхідній заявки і залучених клієнтів, можна розрахувати максимальну вартість, яку готові платити за реєстрацію (CPL) або нового клієнта (CAC). Тепер, розрахувавши цінність одного передплатника, можна спрогнозувати ROMI для рекламної кампанії.

Таблиця 4

Розрахунок ROMI для багатокрокових продажів

Рекламна кампанія № 1	Період: 1
Прибуток, що прогнозується	45000,00 грн.
Цінність на одного передплатника	9,00 грн.
Передплатників	5000
Бюджет	10000,00 грн.
ROMI	350%

Порядок розрахунку:

- розрахувати суму, яку заробимо з одного передплатника;
- розрахувати кількість отриманих реєстрацій з рекламної кампанії;

– прогноз прибутку, що отримаємо.

Потім зіставляємо прибуток з витратами на рекламну кампанію й отримуємо ROMI.

На метрики впливають такі фактори, як якість рекламного каналу, час проведення, утримання та повернення клієнтів за допомогою email-маркетингу, різна маржа на різні товари і послуги, та інше.

Якщо розраховувати ROMI не в Google Analytics, то бажано використовувати формулу $(\text{прибуток} - \text{витрати}) / \text{витрати} * 100\%$, замість альтернативної $(\text{прибуток} - \text{витрати}) / \text{витрати} * 100\% - 1$, так як Google Analytics проводить розрахунки за першим варіантом.

Висновки з проведеного дослідження. У статті визначено й обґрунтовано проведення іміджевої рекламної кампанії для будівельної фірми. Визначена концепція проведення рекламної кампанії, перелік інструментів для оцінки її ефективності. Застосування аналітичних функцій в умовах обмеженого бюджету дає можливість його перерозподілу на користь найбільш прибуткових рекламних каналів. При проведенні рекламних кампаній завжди має сенс вибирати показники, які закріплені за кінцевими цілями. В основному це грошові кошти. На результативність рекламної кампанії впливають такі фактори, як якість рекламного каналу, час проведення, утримання та повернення клієнтів за допомогою email-маркетингу, різна маржа на різні товари і послуги, та інше.

Перелік посилань

1. Бернет Дж., Мориарти С. Маркетинговые коммуникации: интегрированный подход. СПб.: Питер, 2001. 860 с.
2. Джефкінс Ф. Реклама: практ. посібник. К.: Т-во «Знання», 2001. 455 с.
3. Джулер А., Дрюниани Б. Креативные стратегии в рекламе. СПб.: Питер, 2002. 384 с.
4. Дейян А. Реклама. Пер. з фр. М.: Прогрес-Універс, 1993. 176 с.
5. Уэллс У., Бернет Дж., Мариарти С. Реклама: Принципы и практика. Изд-е второе. СПб.: Питер, 2001. 736 с.
6. Голда Н. М., Поліщук Н. В. Реклама як інструмент маркетингу: монографія. Вінниця: ТОВ «Меркюрі-Поділля», 2018. 132 с.
7. Горбаль Н. І. Оцінка та формування витрат на рекламну діяльність в системі маркетингу підприємства: автореф. дис...канд.екон.наук: 08.06.02. НУ «Львівська політехніка». Львів, 2001. 20 с.
8. Дем'яненко В. В., Потапенко С. Д. Оптимізація розподілу бюджету рекламної кампанії для поширення рекламних повідомлень. *Маркетинг в Україні*. 2003. № 3. С. 10-12.
9. Ілляшенко С. М., Прокопенко О. В. Формування ринку екологічних інновацій: економічні основи управління: монографія. Суми: Університетська книга, 2002. 250 с.
10. Кислый В. Н., Лапин Е. В., Трофименко Н. А. Экологизация управления предприятием: монография. Сумы: ВТД «Университетская книга», 2002. 232 с.

References

1. Burnet, J., Moriarty, S. (2001), *Marketing communications: an integrated approach* [Marketingovye kommunikatsii: integrirovannyi podkhod], St. Petersburg: Peter, 860 p.
2. Jeffkins, F. (2001), *Advertising* [Reklama], Pract. Manual, K.: T-vo "Knowledge", 455 p.
3. Juler, A., Druniani, B. (2002), *Creative strategies in advertising* [Kreativnye strategii v reklame], St. Petersburg: Peter, 338 p.
4. Deyan, A. (1993), *Advertising* [Reklama], trans. with fr. M.: Progress University, 176 p.
5. Wells, W., Burnet, J., Moriarty, S. (2001), *Advertising: Principles and Practice* [Reklama: Printsipy i praktika], Second ed. St. Petersburg: Peter, 736 p.
6. Golda, N. M, Polishchuk, N. V. (2018), *Advertising as a marketing tool* [Reklama yak instrument marketynhu], monograph, Vinnytsia: Mercury-Podillya LLC, 132 p.
7. Gorbal, N. I. (2001), *Estimation and formation of costs for advertising activity in the enterprise marketing system* [Otsinka ta formuvannia vytrat na reklamnu diialnist v systemi marketynhu pidpriemstva], abstract dissertation PhD in Economics: 08.06.02. Lviv Polytechnic National University, Lviv, 20 p.
8. Demyanenko, V. V., Potapenko, S. D. (2003), Optimization of budget allocation of advertising campaign for distribution of advertising messages [Optymizatsiia rozpodilu biudzhetu reklamnoi kampanii dlia poshyrennia reklamnykh povidomlen], *Marketing in Ukraine*, No. 3, P. 10-12.
9. Ilyashenko, S. M., Prokopenko, O. V. (2002), *Formation of the market for environmental innovations: economic bases of management* [Formuvannia rynku ekolohichnykh innovatsii: ekonomichni osnovy upravlinnia], monograph, Sumy: University Book, 250 p.
10. Kislyy, V. N., Lapin, Ye. V., Trofimenko, N. A. (2002), *Ecologization of enterprise management* [Ekologizatsiya upravleniya predpriatiem], monograph, Sumy: VTD «University Book», 232 p.

РЕФЕРАТИ РЕФЕРАТЫ ABSTRACTS

УДК 659.1; JEL Classification: M370

Блага В.В., Благой В.В., Хорошилова І.О. СТВОРЕННЯ ІМІДЖЕВОЇ РЕКЛАМНОЇ КАМПАНІЇ ДЛЯ БУДІВЕЛЬНОЇ ФІРМИ

Мета: дослідити та обґрунтувати можливості проведення іміджевої рекламної кампанії для будівельної фірми. **Методика дослідження:** метод математичної статистики – для обробки та аналізу вихідних даних, виявлення тенденцій вихідних даних, виявленні тенденцій та закономірностей в зміні показників, що аналізуються, обґрунтування отриманих результатів; аналіз та узагальнення існуючих підходів щодо оцінки ефективності рекламної кампанії. **Результати дослідження:** визначена концепція проведення рекламної кампанії, перелік інструментів для оцінки її ефективності. **Наукова новизна:**

удосконалені методичні підходи щодо оцінки ефективності рекламної кампанії за рахунок доповнення їх аналітичними функціями в умовах обмеженого бюджету, що дає можливість його перерозподілу на користь найбільш прибуткових рекламних каналів. **Практична значущість:** визначено та обґрунтовано рекомендації по проведенню рекламної кампанії, що допоможуть залишити конкурентів будівельної фірми на кілька кроків позаду. З цією метою спочатку необхідно докладно вивчити свою цільову аудиторію. Продукція повинна бути з певною «родзинкою». Підприємство, по-перше, використовує безсвинцеву, екологічну технологію, по-друге, випускає вікна з підвищеною звукоізоляцією, тому у цільову аудиторію потрапляють люди з різними порушеннями нервової системи, мешканці великих міст, де населення піддається підвищеному стресу: і вечірній, і ранковий шум проїжджаючих автомобілів. Треба залучити клієнтів, наводячи в рекламному оголошенні плюси своїх пластикових балконних блоків: «Наші вікна збережуть Ваше здоров'я та позбавлять від стресу вулиць» і т.д. Застосування аналітичних функцій в умовах обмеженого бюджету дає можливість його перерозподілу на користь найбільш прибуткових рекламних каналів. При проведенні рекламних кампаній завжди має сенс вибирати показники, які закріплені за кінцевими цілями. В основному це грошові кошти. На результативність рекламної кампанії впливають такі фактори, як якість рекламного каналу, час проведення, утримання та повернення клієнтів за допомогою email-маркетингу, різна маржа на різні товари і послуги та інше.

Ключові слова: будівельна фірма; рекламна кампанія; ефективність; імідж.

УДК 659.1; JEL Classification: M370

Благая В.В., Благой В.В., Хорошилова И.А. СОЗДАНИЕ ИМИДЖЕВОЙ РЕКЛАМНОЙ КАМПАНИИ ДЛЯ СТРОИТЕЛЬНОЙ ФИРМЫ

Цель: исследовать и обосновать возможности проведения имиджевой рекламной кампании для строительной фирмы. **Методика исследования:** метод математической статистики – для обработки и анализа исходных данных, выявление тенденций исходных данных, выявлении тенденций и закономерностей в изменении анализируемых показателей, обоснование полученных результатов; анализ и обобщение существующих подходов к оценке эффективности рекламной кампании. **Результаты исследования:** определена концепция проведения рекламной кампании, перечень инструментов для оценки ее эффективности. **Научная новизна:** усовершенствованы методические подходы к оценке эффективности рекламной кампании за счет дополнения их аналитическими функциями в условиях ограниченного бюджета, что позволяет его перераспределить в пользу наиболее прибыльных рекламных каналов. **Практическая значимость:** определены и обоснованы рекомендации по проведению рекламной кампании, которые помогут оставить конкурентов строительной фирмы на несколько шагов

позади. С этой целью сначала необходимо подробно изучить свою целевую аудиторию. Продукция должна быть с определенной «изюминкой». Предприятие, во-первых, использует без свинцовую, экологическую технологию, во-вторых, выпускает окна с повышенной звукоизоляцией, поэтому в целевую аудиторию попадают люди с различными нарушениями нервной системы, жители больших городов, где население подвергается повышенному стрессу: и вечерний, и утренний шум проезжающих автомобилей. Надо привлечь клиентов, приводя в рекламном объявлении плюсы своих пластиковых балконных блоков: «Наши окна сохранят Ваше здоровье и избавят от стресса улиц» и т.д. Применение аналитических функций в условиях ограниченного бюджета дает возможность его перераспределения в пользу наиболее прибыльных рекламных каналов. При проведении рекламных кампаний всегда имеет смысл выбирать показатели, которые закреплены за конечными целями. В основном это денежные средства. На результативность рекламной кампании влияют такие факторы, как качество рекламного канала, время проведения, удержание и возврат клиентов с помощью email-маркетинга, разная маржа на различные товары, услуги и прочее.

Ключевые слова: строительная фирма; рекламная кампания; эффективность; имидж.

UDC 659.1; JEL Classification: M370

Blaga V.V., Blagoy V.V., Khoroshilova I.A. CREATION OF IMAGE ADVERTISING CAMPAIGN FOR CONSTRUCTION COMPANY

Purpose: to research and substantiate the possibilities of conducting the image advertising campaign for construction firm. **Methodology of research:** mathematical statistics method – for processing and analysis of raw data, identifying trends of raw data, identifying trends and patterns in changing the analyzed indicators, justification of the results; analyzing and summarizing existing approaches to evaluating the effectiveness of the advertising campaign. **Findings:** the concept of conducting the advertising campaign and a list of tools for evaluating its effectiveness are defined. **Originality:** methodological approaches to evaluating the effectiveness of advertising campaign by supplementing their analytical functions in a tight budget are improved, which allows it to be redistributed in favor of the most profitable advertising channels. **Practical value:** identified and substantiated recommendations for an advertising campaign that will help to leave the competitors of the construction company a few steps behind. To this end, you must first thoroughly examine your target audience. Products should be with a certain "highlight". The company, first, uses lead-free, environmental technology, and secondly, produces windows with high sound insulation, so the target audiences are people with various disorders of the nervous system, residents of large cities, where the population is subjected to increased stress: both evening and morning the noise of passing cars. You need to engage customers by pointing out the benefits of their plastic balcony blocks in the ad: "Our windows will save your health and relieve the stress of the streets", etc. The use of analytical functions in a tight budget allows it to be redistributed in favor of

the most profitable advertising channels. When it comes to advertising campaigns, it always makes sense to choose metrics that are assigned to your goals. It is mostly cash. The performance of an advertising campaign is influenced by factors such as the quality of the advertising channel, lead time, retention and return of customers through email marketing, different margins for different products and services, and more.

Key words: construction company; advertising campaign; efficiency; image.

Відомості про авторів / Сведения об авторах / About the Authors

Блага Вікторія Вікторівна – кандидат економічних наук, доцент, Харківський національний автомобільно-дорожній університет, доцент кафедри економіки і підприємництва, м. Харків, Україна; e-mail: blagavikvik@meta.ua; ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8386-0767>. Моб. 050-610-10-14.

Благая Виктория Викторовна – кандидат экономических наук, доцент, Харьковский национальный автомобильно-дорожный университет, доцент кафедры экономики и предпринимательства, г. Харьков, Украина.

Blaga Viktoriya – PhD in Economics, Associate Professor, Kharkiv National Automobile and Highway University, Associate Professor of Department of Economics and Entrepreneurship, Kharkiv, Ukraine.

Благой Віталій Валерійович – кандидат економічних наук, доцент, Харківський національний університет будівництва та архітектури, доцент кафедри економіки, м. Харків, Україна; e-mail: blagoyvitval@i.ua; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0702-561X>. Моб. 050-512-60-50.

Благой Виталий Валерьевич – кандидат экономических наук, доцент, Харьковский национальный университет строительства и архитектуры, доцент кафедры экономики, г. Харьков, Украина.

Blagoy Vitaly – PhD in Economics, Associate Professor, Kharkiv National University of Construction and Architecture, Associate Professor of Department of Economics, Kharkiv, Ukraine.

Хорошилова Ірина Олександрівна – кандидат економічних наук, доцент, Харківський національний автомобільно-дорожній університет, доцент кафедри обліку, оподаткування та міжнародних економічних відносин, м. Харків, Україна; e-mail: hia23@ukr.net; ORCID: <https://orcid.org/0000-00015343-5161>. Моб. 050-307-97-03.

Хорошилова Ирина Александровна – кандидат экономических наук, доцент, Харьковский национальный автомобильно-дорожный университет, доцент кафедры учета, налогообложения и международных экономических отношений, г. Харьков, Украина.

Khoroshilova Irina – PhD in Economics, Associate Professor, Kharkiv National Automobile and Highway University, Associate Professor of Department of account, taxation and international economic relations, Kharkiv, Ukraine.

ІДЕНТИФІКАЦІЯ РИЗИКІВ БУДІВНИЦТВА ТА ЕКСПЛУАТАЦІЇ АВТОМОБІЛЬНИХ ДОРІГ

Деділова Т.В., канд. екон. наук, доцент

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

Юрченко О.В., канд. екон. наук, доцент

Сумський національний аграрний університет

Постановка проблеми. Транспортна система України є індикатором соціально-економічного розвитку держави в стратегічному вимірі, при цьому мережа автомобільних доріг як її невід’ємна складова виступає об’єднуючою ланкою між галузями національної економіки. Технічний стан автомобільних доріг зумовлює як стан економіки країни в цілому, так і стан економіки на рівні окремо взятих регіонів. Досконалі автомобільні дороги в майбутньому здатні підвищити ефективність використання основних фондів українських підприємств, оптимізувати потоки матеріальних і трудових ресурсів, підвищити продуктивність праці в окремих її галузях тощо. На жаль, на теперішньому етапі функціонування вітчизняного транспортного комплексу експлуатаційний стан автомобільних доріг залишається й досі незадовільним. Крім того, реформування дорожнього комплексу України все більше стикається з новими викликами, зумовленими системною економічною кризою в державі, підвищенням рівня екологічних вимог щодо проєктування та експлуатації автошляхів, залученням нових форм інвестування в їх розвиток, зростанням обсягів вантажного трафіку тощо. За своєю сутністю зазначені виклики мають характерні ознаки ризиків, дослідження й ідентифікація яких потребують розроблення відповідного теоретико-методологічного та методичного забезпечення.

Аналіз остатніх досліджень і публікацій. Оскільки діяльність підприємств дорожнього господарства можна розглядати у декількох аспектах (технічному, інвестиційному, фінансово-економічному, проєктному, управлінському тощо), отже й дослідження природи ризиків будівництва та експлуатації автомобільних доріг відповідними суб’єктами господарювання слід розглядати за окремими напрямками. З позиції того, що дорожні підприємства за своєю суттю відносяться до будівельних підприємств, можна стверджувати, що ризики дорожнього будівництва та експлуатації – це, перш за все, ризики будівництва. Так, Воскобіник О.П. і Семко О.В. [1] в своїх дослідженнях висвітлюють проблеми управління технічними ризиками у будівництві. В свою чергу, технічні ризики в проєктах автомобільних доріг також розглядають Канін О.П. і Татусь В.В. [2]. Питання мінімізації, запобігання і страхування фінансових та інвестиційних ризиків в будівництві розкрито в роботах Свідрик Т.І. та Борщук І.В. [3], Серьогіна С.С. [4], в дорожньому будівництві – в роботах Корнієцького О.В. [5], Цімошинської О.В. [6]. Особливу увагу визначенню ступеня екологічних ризиків при будівництві

та експлуатації автомобільних доріг приділяють такі дослідники, як Рутковська І.А., Герасименко А.В. [7], Богінська О.Л. [8], Зюзюн В.І. [9] та ін.

Невирішені складові загальної проблеми. Проведений аналіз останніх досліджень і публікацій за обраною тематикою засвідчив, що питання, пов'язані з ідентифікацією ризиків, які виникають при будівництві та експлуатації автошляхів, до теперішнього часу не є систематизованими з позиції їх класифікаційного розмежування, отже, виникає об'єктивна необхідність розроблення відповідного теоретико-методичного забезпечення.

Формулювання цілей статті. Метою статі є обґрунтування та розроблення теоретико-методичних засад ідентифікації ризиків будівництва та експлуатації автомобільних доріг загального користування на основі побудови їх класифікації за окремими ознаками.

Виклад основного матеріалу дослідження. У більшості випадків поняття ризику у науковій літературі ототожнюється з усвідомленням небезпеки, будь-якою загрозою, непевністю через брак і неповноту наявної інформації тощо. Отже, ризик як явище є негативним проявом настання або ненастання тієї чи іншої події, а його сутність є багато варіативною та такою, що асоціюється зі збитками.

Причинами ризику від будівництва та експлуатації автомобільних доріг в Україні є дія певної комбінації факторів зовнішнього та внутрішнього середовища підприємств дорожнього господарства, яка характеризується високим ступенем невизначеності та турбулентності. При цьому, дорожнє господарство безпосередньо перебуває у стані постійної трансформації, що вимагає від нього швидкої реакції та гнучкої системи менеджменту на усіх рівнях управління. Специфічну природу ризику будівництва та експлуатації автомобільних доріг зумовлено особливостями продукції та послуг означених підприємств, зокрема, стаціонарністю об'єктів дорожнього будівництва, мінливістю природних умов, динамічністю транспортних потоків і впливу суб'єктів дорожньо-транспортної інфраструктури тощо.

Таким чином, під ідентифікацією ризиків будівництва та експлуатації автомобільних доріг загального користування будемо розуміти процес визначення того чи іншого ризику за його основною видовою характеристикою та подальше віднесення його до групування у відповідній класифікації.

Побудова означеної класифікації відбувається на засадах системного підходу, що розглядає дорожнє виробництво як складну сукупність будівельних об'єктів і будівельних організацій, їх основних виробничих фондів, кошторисних схем розрахунків, сукупності нормативних документів, інвестиційних проєктів, тендерних договорів та інших елементів системи. Тобто предмет ідентифікації ризиків будівництва та експлуатації автомобільних доріг – це діяльність виробничих систем в дорожньому будівництві, які виступають складними динамічними системами, складаються з низки підсистем, можуть входити в надсистеми, а також взаємодіяти з іншими системами та навколишнім середовищем. При цьому така властивість системи, як динамічність полягає в наступних безперервних змінах: станів об'єктів

дорожнього будівництва й експлуатації, економічних та інвестиційних умов для кожного з таких об'єктів, цілей розвитку суб'єктів управління, безлічі станів зовнішнього середовища тощо.

За цих умов ідентифікація ризиків будівництва та експлуатації автодоріг відбуватиметься за наступною класифікацією (табл. 1).

Таблиця 1

Класифікація видів ризиків будівництва та експлуатації автомобільних доріг загального користування

Класифікаційна ознака	Види ризиків
1	2
За походженням факторів ризику	Екзогенні ризики Ендогенні ризики
За функціональними напрямками	Будівельні ризики Експлуатаційні ризики Інвестиційні ризики Інноваційні ризики Фінансові ризики Управлінські ризики Кадрові ризики
За фінансовим походженням	Бюджетні ризики Кредитні ризики Інвестиційні ризики Портфельні ризики Ризики самофінансування Валютні ризики
За факторами макросередовища	Географічні ризики Демографічні ризики Політичні ризики Техніко-технологічні ризики Економічні ризики Нормативно-правові ризики Екологічні ризики
За відношенням до будівельного процесу	Ризики підготовки до будівництва Ризики будівництва Ризики експлуатації Ризики реалізації продукції будівництва
За взаємодією з природним середовищем	Ризики взаємодії з людиною Ризики взаємодії з флорою Ризики взаємодії з фауною Ризики взаємодії з повітрям Ризики взаємодії з водним середовищем Ризики взаємодії з ґрунтом Ризики взаємодії з ландшафтом Ризики взаємодії з кліматом
За фазами життєвого циклу об'єкту	Передінвестиційні ризики Інвестиційні ризики Експлуатаційні ризики

За приналежністю до будівельної галузі	Ризики підрядного ринку
	Ризик перевищення кошторису
	Ризик несвоєчасного завершення термінів засвоєння інвестицій
	Ризик порушення умов договору
	Експлуатаційні ризики
	Виробничі ризики (ризики провадження БМР)
	Ризик невиконання МТЗ
	Ризик менеджменту
	Форс-мажорний ризик
За процесом реалізації основної діяльності	Підрядні ризики
	Технічні ризики
	Організаційні ризики
	Управлінські ризики
	Зовнішні ризики
За суб'єктом екологічного впливу	Ризики дорожньо-транспортного руху
	Ризики дорожніх споруд
	Ризики техніко-технологічних дорожніх процесів
	Ризики дорожнього сервісу
За проєктним характером	Ризики вишукування та проєктування
	Ризики узгодження проєкту
	Адміністративні ризики
	Ризики будівництва
	Ризики експлуатації
За стейкхолдерами	Ризик власника об'єкту
	Ризик власника проєкту
	Ризик бізнес-структур
	Ризик підрядника
	Ризик громади
	Ризик держави

Джерело: розробка авторів

Наведена класифікація є спробою систематизації та розмежування наявної інформації щодо співвідношення видів ризику між собою, їх видовими характеристиками, приналежністю ризиків будівництва та експлуатації автодоріг за окремими категоріями (ознаками). Зазначені в табл. 1 види ризиків надалі доцільно розмежувати за підвидами та підсистемами функціонування виробничих підсистем дорожнього господарства. Водночас, запропонована класифікація дозволяє ідентифікувати приналежність певного ризику не тільки до однієї видової категорії, що забезпечує її гнучкість і адаптивність до запитів та інтересів дослідників.

Крім того, така класифікація є уніфікованим теоретико-методичним забезпеченням побудови моделей прогнозування ризиків будівництва та експлуатації автомобільних доріг загального користування, що надає можливість здійснювати їх кількісне та якісне оцінювання.

Висновки з проведеного дослідження. Таким чином, системний підхід до визначення об'єктно-суб'єктних характеристик категорії ризику має прояв певних класифікаційних ознак (за походженням факторів ризику, за відношенням до будівельного процесу, за приналежністю до будівельної галузі, за стейкхолдерами тощо). Здійснюючи управління ризиками за можливими

прогнозними моделями, побудованими на засадах відбору факторів в межах запропонованої класифікації, є можливою оптимізація управлінського вибору ризик-менеджментом у дорожньому господарстві. При цьому, вірогідність досягнення очікуваного результату від будівництва та експлуатації автомобільних доріг матиме тенденції наближення до прогнозних показників. Запропонована ідентифікація ризиків за класифікаційними ознаками є основним етапом управління ризиками в дорожньому господарстві, подальшим розвитком якої є розгалуження підвидової типології ризиків та оцінювання ймовірності настання ризикової події для кожного з них.

Перелік посилань

1. Воскобіник О. П., Семко О. В. Сучасний стан проблеми керування технічними ризиками (ризик-менеджмент) у будівництві. *Збірник наукових праць Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка*. Серія: галузеве машинобудування, будівництво. 2015. Вип. 1(43). С. 35-44.

2. Канін О. П., Татусь В. В. Ризики в проектах автомобільних доріг. *Автомобільні дороги і дорожнє будівництво*. 2012. Вип. 86. С. 271-277 : сайт. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/adidb_2012_86_33 (дата звернення 01.02.2020).

3. Свідрик Т. І., Борщук І. В. Фінансові ризики в будівельних проектах: сутність, причини виникнення, страхування : сайт. URL : https://nv.nltu.edu.ua/Archive/2006/16_6/258_Swidryk_16_6.pdf (дата звернення 30.01.2020).

4. Капінус К. В., Серьогін С. С. Страхування фінансових ризиків будівельно-монтажних робіт в Україні. *Економіка і Фінанси*. 2017. № 11. С. 70-78 : сайт. URL : <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewById/261761.pdf> (дата звернення 02.02.2020).

5. Корнієцький О. В. Оцінка економічної ефективності автомобільного будівництва доріг в умовах приватного інвестування. *Український журнал прикладної економіки*. 2018. Том 3. № 4. С. 192-198 : сайт. URL : http://ujae.org.ua/wp-content/uploads/2019/10/ujae_2018_r04_a22.pdf (дата звернення 02.02.2020).

6. Цімошинська О. В. Турбулентність інвестування проектів з будівництва та ремонту автомобільних доріг загального користування. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 21/2018. С. 5-10 : сайт. URL : http://www.investplan.com.ua/pdf/21_2018/3.pdf (дата звернення 01.02.2020). DOI: <https://doi.org/10.32702/23066814.2018.21.5>.

7. Рутковська І. А., Герасименко А. В., Зюзюн В. І. До створення моделі управління екологічними ризиками в інвестиційних проектах будівництва та реконструкції доріг. *Науково-виробничий журнал «Автошляховик України»*. 2017. № 1-2(249-250). С. 69-72.

8. Богінська Л. О., Юрченко О. В. Формування організаційно-економічного механізму забезпечення екологічної безпеки дорожнього господарства. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Економіка»*. 2017. Ч. 1. С. 171-176.

9. Зюзюн В. І. Системна модель управління екологічними ризиками в проектах. *Вісник Національного транспортного університету*. 2016. Випуск 2 (35). С. 84-92.

References

1. Voskobinik, O. P., Semko, O. V. (2015), "The current condition of the problem of technical risk management (risk management) in construction" ["Suchasny`j stan problemy` keruvannya texnichny`my` ry`zy`kamy` (ry`zy`k-menedzhment) u budivny`cztvi"], *Collection of scientific works of Poltava Yuri Kondratyuk National Technical University*. Series: industry engineering, construction, No. 1(43), P. 35-44.

2. Kanin, O. P, Tatus, V. V (2012), "Risks in road projects" ["Ry`zy`ky` v proektax avtomobil`ny`x dorig"], *Highways and road construction*, No. 86, P. 271-277, available at : http://nbuv.gov.ua/UJRN/adidb_2012_86_33 (last accessed 01.02.2020).

3. Svidryk, T. I., Borschuk, I. V., *Financial risks in construction projects: nature, causes, insurance* [Finansovi ry`zy`ky` v budivel`ny`x proektax: sutnist`, pry`chy`ny` vy`ny`knennya, straxuvannya], available at : https://nv.nltu.edu.ua/Archive/2006/16_6/258_Svidryk_16_6.pdf (last accessed 30.01.2020).

4. Kapinus, K. V., Seryogin, S. S. (2017), "Insurance of financial risks of construction works in Ukraine" ["Straxuvannya finansovy`x ry`zy`kiv budivel`no-montazhny`x robit v Ukrayini"], *Economics and Finance*, No. 11, P. 70-78, available at : <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/261761.pdf> (last accessed 02.02.2020).

5. Kornietskiy, O. V. (2018), "Estimation of economic efficiency of road construction in the conditions of private investment" ["Ocinka ekonomichnoyi efekty`vnosti avtomobil`nogo budivny`cztva dorig v umovax pry`vatnogo investuvannya"], *Ukrainian Journal of Applied Economics*, Vol. 3, No. 4, P. 192-198, available at : http://ujae.org.ua/wp-content/uploads/2019/10/ujae_2018_r04_a22.pdf (last accessed 02.02.2020).

6. Tsimoshinskaya, O.V. (2018), "Turbulence of investing in projects for construction and repair of public roads" ["Turbulentnist` investuvannya proektiv z budivny`cztva ta remontu avtomobil`ny`x dorig zagal`nogo kory`stuvannya"], *Investment: practice and experience*, No. 21/2018, P. 5-10, available at : www.investplan.com.ua/pdf/21_2018/3.pdf (last accessed 01.02.2020), DOI: <https://doi.org/10.32702/23066814.2018.21.5>.

7. Rutkovskaya, I. A., Gerasimenko, A. V., Zyuzyun, V. I. (2017), "Towards the creation of a model of environmental risk management in investment projects for construction and reconstruction of roads" ["Do stvorenniya modeli upravlinnya ekologichny`my` ry`zy`kamy` v investy`cijny`x proektax budivny`cztva ta rekonstrukciyi dorig"], *The scientific-production journal "Road sector worker of Ukraine"*, No. 1-2(249-250), P. 69-72.

8. Boginskaya, L. O., Yurchenko, O. V. (2017), "Formation of organizational and economic mechanism of ensuring the ecological safety of the road economy" ["Formuvannya organizacijno-ekonomichnogo mexanizmu zabezpechennya

ekologichnoyi bezpeky` dorozhn`ogo gospodarstva”], *Scientific Bulletin of Uzhgorod National University. Economy series*, Vol. 1, P. 171-176.

9. Zyuzyun, V. I. (2016), “System model of environmental risk management in projects” [“Sy`stemna model` upravlinnya ekologichny`my` ry`zy`kamy` v proektax”], *Bulletin of the National Transport University*, Vol. 2 (35), P. 84-92.

РЕФЕРАТИ РЕФЕРАТЫ ABSTRACTS

УДК 658.272:625.27; JEL Classification: R 42

Деділова Т.В., Юрченко О.В. ІДЕНТИФІКАЦІЯ РИЗИКІВ БУДІВНИЦТВА ТА ЕКСПЛУАТАЦІЇ АВТОМОБІЛЬНИХ ДОРІГ

Мета. Метою статі є обґрунтування та розроблення теоретико-методичних засад ідентифікації ризиків будівництва та експлуатації автомобільних доріг загального користування на основі побудови їх класифікації за окремими ознаками. **Методика дослідження.** В роботі використано наступні методи: метод теоретичного узагальнення (для визначення категорії «ідентифікація ризиків будівництва та експлуатації автомобільних доріг загального користування»); діалектичний метод (при формулюванні предмету ідентифікації ризиків будівництва та експлуатації автодоріг); системний підхід та загальнонауковий метод аналізу (для розроблення класифікації видів ризиків будівництва та експлуатації автодоріг). **Результати.** В дослідженні розглянуто актуальні теоретико-методичні питання ідентифікації ризиків будівництва та експлуатації автомобільних доріг загального користування. Надано авторське трактування поняттю «ідентифікація ризиків будівництва та експлуатації автомобільних доріг загального користування» як процесу визначення ризику за його основною видовою характеристикою та віднесення його до групування у відповідній класифікації. Окремо визначено предмет такої ідентифікації: діяльність виробничих систем в дорожньому будівництві, що є складними динамічними системами, складаються з низки підсистем, можуть входити в надсистеми, а також взаємодіяти з іншими системами та навколишнім середовищем. Розроблено класифікаційну таблицю видів ризиків будівництва та експлуатації автомобільних доріг загального користування. Наголошено на необхідності застосування такої класифікації як основи побудови прогнозних моделей ризик-менеджменту в дорожньому господарстві. **Наукова новизна.** Отримав подальший розвиток теоретико-методичний підхід до управління ризиками в дорожньому господарстві шляхом їх ідентифікації при будівництві та експлуатації автомобільних доріг загального користування згідно розподілу за класифікаційними ознаками. **Практична значущість.** Результати дослідження можуть слугувати основою для розроблення методичних рекомендацій органам державного управління в галузі дорожнього будівництва та розвитку транспортної мережі регіону, суб'єктам Укравтодору, що безпосередньо здійснюють дорожнє виробництво, для оцінювання ймовірності настання ризикових подій.

Ключові слова: дорожнє господарство; автомобільна дорога; ризики; управління; будівництво; експлуатація; класифікація; ідентифікація.

УДК 658.272:625.27; JEL Classification: R 42

Дедилова Т.В., Юрченко О.В. ИДЕНТИФИКАЦИЯ РИСКОВ СТРОИТЕЛЬСТВА И ЭКСПЛУАТАЦИИ АВТОМОБИЛЬНЫХ ДОРОГ

Цель. Целью статьи является обоснование и разработка теоретико-методических основ идентификации рисков строительства и эксплуатации автомобильных дорог общего пользования на основе построения их классификации по отдельным признакам. **Методика исследования.** В работе использованы следующие методы: метод теоретического обобщения (для определения категории «идентификация рисков строительства и эксплуатации автомобильных дорог общего пользования»); диалектический метод (при формулировке предмета идентификации рисков строительства и эксплуатации автодорог); системный подход и общенаучный метод анализа (для разработки классификации видов рисков строительства и эксплуатации автодорог). **Результаты.** В исследовании рассмотрены актуальные теоретико-методические вопросы идентификации рисков строительства и эксплуатации автомобильных дорог общего пользования. Представлена авторская интерпретация понятия «идентификация рисков строительства и эксплуатации автомобильных дорог общего пользования» как процесс определения риска по его основной видовой характеристике и отнесения к соответствующей видовой группировке в классификации. Отдельно определен предмет такой идентификации: деятельность производственных систем в дорожном строительстве, являющихся сложными динамическими системами, состоящими из ряда подсистем, такими, что могут входить в надсистемы, а также взаимодействовать с другими системами и окружающей средой. Разработана классификационная таблица видов рисков строительства и эксплуатации автомобильных дорог общего пользования. Отмечена необходимость применения такой классификации в качестве основы построения прогнозных моделей риск-менеджмента в дорожном хозяйстве. **Научная новизна.** Получил дальнейшее развитие теоретико-методический подход к управлению рисками в дорожном хозяйстве путем их идентификации при строительстве и эксплуатации автомобильных дорог общего пользования согласно распределению по классификационным признакам. **Практическая значимость.** Результаты исследования могут служить основой для разработки методических рекомендаций органам государственного управления в области дорожного строительства и развития транспортной сети региона, а также субъектам Укравтодора, непосредственно осуществляющим дорожное производство, для оценивания вероятности наступления рискованных событий.

Ключевые слова: дорожное хозяйство; автомобильная дорога; риски; управление; строительство; эксплуатация; классификация; идентификация.

UDC 658.272:625.27; JEL Classification: R 42

Dedilova T, Yurchenko O. IDENTIFICATION OF ROAD CONSTRUCTION AND OPERATION MAINTENANCE RISKS

Purpose. The purpose of the article is to substantiate and develop the theoretical and methodological bases for identifying the public road construction and operation maintenance risks. **Methodology of research.** The following methods were used in the research. The generalization method was relevance to determine the category “identification of public road construction and operation maintenance risks”. The dialectical method was used for formulating the subject of identification of public road construction and operation maintenance risks. The system approach and general scientific method of analysis were used to develop a classification of types of road construction and operation maintenance risks. **Findings.** The research considers actual theoretical and methodological questions of identifying the public road construction and operation maintenance risks. The author's interpretation of the concept “identification of the public road construction and operation maintenance risks” as a process of determining the risk by its main species characteristic and attributing it to the grouping in the appropriate classification was given. The subject of such identification was defined separately: the activities of production systems in road construction, which are complex dynamic systems, consist of a number of subsystems, can enter into over-systems, as well as interact with other systems and the environment. The classification table of types of risks of construction and operation maintenance of public roads has been developed. The necessity of using this classification as the basis for building predictive models of risk management in the road economy was noted. **Originality.** The theoretical and methodological approach to risk management in the road economy was further developed by identifying them in the construction and operation of public roads according to their classification criteria. **Practical value.** The results of the research can be used as guidelines for the public administration in the field of road construction and development of the transport network of the region, and for Ukravtodor entities directly engaged in road production, to assess the probability of occurrence of risk case.

Key words: road economy; road; risks; management; construction; operation maintenance; classification; identification.

Відомості про авторів / Сведения об авторах / About the Authors

Деділова Тетяна Вікторівна – кандидат економічних наук, доцент, Харківський національний автомобільно-дорожній університет, доцент кафедри економіки і підприємництва, м. Харків, Україна; e-mail: dedilova@ukr.net; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3924-979X>. Моб. 050-281-83-28.

Дедилова Татьяна Викторовна – кандидат экономических наук, доцент, Харьковский национальный автомобильно-дорожный университет, доцент кафедры экономики и предпринимательства, г. Харьков, Украина.

Dedilova Tetiana – PhD in Economics, Associate Professor, Kharkiv National Automobile and Highway University, Associate Professor of the Department of Economics and Entrepreneurship, Kharkiv, Ukraine.

Юрченко Оксана Вікторівна – кандидат економічних наук, Сумський національний аграрний університет, старший викладач кафедри будівельного виробництва, м. Суми, Україна; e-mail: kosareva_82@mail.ua. ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6498-2339>. Моб. 066-716-76-80.

Юрченко Оксана Викторовна – кандидат экономических наук, Сумской национальный аграрный университет, старший преподаватель кафедры строительного производства, г. Сумы, Украина.

Yurchenko Oksana – PhD in Economics, Sumy National Agrarian University, Senior Lecturer of the Department of Construction, Sumy, Ukraine.

ТРАНСПОРТНА ІНФРАСТРУКТУРА ЯК ОБ'ЄКТ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Дмитрієва О.І., канд. екон. наук, доцент

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

Постановка проблеми. Транспортна інфраструктура відіграє важливу роль у функціонуванні та розвитку країни, забезпечує зв'язок виробництва та споживання, підтримує рух товарно-матеріальних потоків і робочої сили, задовольняє потреби населення в перевезеннях. Транспортна інфраструктура має забезпечувати своєчасне й ефективне перевезення пасажирів і вантажів та якісне надання супутніх послуг. Основним завданням державного регулювання у сфері транспорту є створення умов безпечного, якісного й ефективного перевезення пасажирів і вантажів та надання додаткових транспортних послуг.

Проте в умовах глобальної кризи транспорт зустрічається з багатьма проблемами, які пов'язані з державним регулюванням транспортної галузі. Сучасний стан інфраструктури і рівень організації перевезень не достатньо відповідають сучасним вимогам суспільства та стандартам якості, які висуваються до транспортних послуг.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Транспортна інфраструктура як економічна категорія достатньо вивчена. Функціонування транспортної інфраструктури та її значення для економіки вивчали такі вітчизняні та зарубіжні науковці як Н. Іксарова, С. Максимова, І. Заблодська. Проблеми та питання, що пов'язані з державним регулюванням в галузі транспорту, досить актуальні та досліджувалися наступними авторами: І. Кузнецова, Н. Троцька, В. Авер'янов, Ю. Старилов.

Всі указані автори розглядають державне регулювання у сфері транспорту з різних аспектів, але не досліджували транспортну інфраструктуру як об'єкт державного регулювання.

Невирішені складові загальної проблеми. З огляду на зазначене, на сьогодні невирішеними залишаються питання формування транспортної інфраструктури як об'єкта державного регулювання та обґрунтування його складових.

Формулювання цілей статті. Метою статті є встановлення складу та структури об'єкта при державному регулюванні розвитку транспортної інфраструктури.

Виклад основного матеріалу дослідження. Методологічною основою визначення транспортної інфраструктури як об'єкту державного регулювання є системний підхід.

Процес формування об'єкту регулювання пропонується досліджувати за допомогою алгоритму, що запропонований у роботі [1], де представлено процес формування об'єкта управління при дослідженні систем управління.

Пропонується використовувати цей алгоритм, оскільки державне управління та державне регулювання є формами реалізації виконавчої влади, основним призначенням яких є забезпечення практичного виконання законів. Основна відмінність між державним управлінням і державним регулюванням полягає у тому, реалізацію яких інтересів вони забезпечують: державне управління здійснюється у сферах, де необхідним є забезпечення першочергової реалізації публічних інтересів, а державне регулювання – у сферах, де необхідно досягти певного балансу публічних і приватних інтересів [2].

У відповідності до запропонованого алгоритму на першому етапі визначається інформація про об'єкт і можливості суб'єкту.

Державне регулювання – це вид діяльності держави, яка полягає у впорядкуванні діяльності учасників суспільних відносин з метою забезпечення її відповідності вимогам закону та досягнення бажаного балансу публічних і приватних інтересів [2].

Суб'єктом державного регулювання виступають законодавчі та виконавчі органи держави, галузі, відомчі територіальні органи управління, органи управління підприємствами. Об'єкт управління – діяльність людини, а також різноманітні економічні відносини.

Керований вплив представлено створенням умов, за яких забезпечується виконання нормативно-правових актів: впорядкування, налагодження, визначення напрямків розвитку, підкорення певному порядку, встановлення вірної взаємодії, створення умов нормальної роботи. Державне регулювання передбачає встановлення певних стандартів, нормативів, лімітів, квот, тарифів тощо, дотримання яких є обов'язковим для учасників суспільних відносин і осіб, що здійснюють відповідну діяльність.

Суб'єктами державного регулювання розвитку транспортної інфраструктури в Україні є: на загальнодержавному рівні – Міністерство інфраструктури України, яке відповідає за розвиток транспортно-дорожнього комплексу, координує роботу об'єднань, підприємств, установ та організацій автомобільного, авіаційного, залізничного, морського і річкового транспорту, шляхового господарства; на регіональному рівні – комісії з координації роботи транспорту, створені органами місцевої влади та самоврядування.

У загальному вигляді об'єктом державного регулювання розвитку транспортної інфраструктури є транспортна система України, що включає в себе: транспорт загального користування (залізничний, морський, річковий, автомобільний, авіаційний, міський, метрополітен); промисловий залізничний і відомчий транспорт; трубопровідний транспорт; шляхи сполучення загального користування.

Відповідно до чинного законодавства України основними завданнями державного регулювання в галузі транспорту є:

- своєчасне, повне й якісне задоволення потреб населення і суспільного виробництва в перевезеннях;
- захист прав громадян під час транспортного обслуговування;

- безпечне функціонування транспорту;
- додержання потрібних темпів і пропорцій розвитку національної транспортної системи;
- захист економічних інтересів України, законних інтересів підприємств та організацій транспорту і споживачів транспортних послуг;
- створення однакових умов для розвитку господарської діяльності підприємств транспорту;
- обмеження монополізму та розвиток конкуренції;
- координація роботи різних видів транспорту;
- ліцензування окремих видів діяльності в галузі транспорту;
- охорона довкілля від шкідливого впливу транспорту.

Далі при формуванні об'єкту державного регулювання необхідно визначити його сутність і зміст. Основні підходи до визначення терміну «транспортна інфраструктура» представлено у табл. 1.

Таблиця 1

Визначення поняття «транспортна інфраструктура»

Автор, джерело	Визначення терміну
1	2
Постанова КМУ [3]	Сукупність споруд, системи мережі сполучень, усіх видів транспорту, які задовольняють потреби населення та виробництва у перевезеннях пасажирів і вантажів.
Соколова О. [4]	Сукупність транспортних шляхів та пунктів усіх видів транспорту й допоміжного обладнання, спрямованого на безпосереднє обслуговування шляхів та транспортних пунктів.
Потєсєва М. [5]	Сукупність матеріальних, кадрових, організаційних, фінансово-економічних і нормативно-правових умов, які сформовані в країні з метою забезпечення сталого та якісного перевезення пасажирів і доставки вантажів в усіх сферах суспільного відтворювального процесу.
Пікулик О. [6]	Сукупність транспортних комунікацій, об'єктів з обслуговування пасажирських і вантажних перевезень, об'єктів технічного обслуговування та ремонту, які забезпечують умови для надання транспортних послуг, тобто переміщення вантажів і пасажирів.
Ткаченко Н. [7]	Елементи загальної інфраструктури (будівлі, споруди, пристрої), що забезпечують функціонування та експлуатацію різних видів транспорту. Без такої матеріальної бази транспортування вантажів є або неможливим, або економічно недоцільним.
Фастовець О. [8]	Сукупність шляхів сполучення, засобів перевезення, управління та зв'язку, а також комплекс технічних споруд і пристроїв, здатних забезпечити їх функціонування.
Максимова С. [9]	Елемент інфраструктури ринку, що об'єднує сфери виробництва, розподілу, обігу й споживання в єдиний ланцюжок, забезпечуючи прискорений обіг матеріальних, фінансових і інформаційних потоків у регіональній економіці. Формує просторову мережеву структуру, всі елементи якої пов'язані між собою на рівні регіону і за його межами. Вузлами цих мереж є транспортно-логістичні підприємства і організації.

1	2
Заблудська І. [10]	Складова транспортної системи регіону, яку доцільно розглядати як сукупність транспортних шляхів, вузлів, об'єктів з обслуговування пасажирських і вантажних перевезень, об'єктів технічного обслуговування та ремонту, які забезпечують функціонування всіх видів транспорту у складі транспортної системи регіону.
Іксарова Н. [11]	До складу даного поняття належать морський, річковий, автомобільний, залізничний, повітряний і трубопровідний транспорт із відповідними об'єктами – портами, дорогами, аеропортами, вокзалами, складськими приміщеннями та іншими допоміжними об'єктами.
Жовтяк Г. [12]	Транспортна система всіх видів транспорту з усіма складовими їх частинами та ланками, а також іншими обслуговуючими частинами інфраструктури народного господарства, що працюють у сфері переміщення вантажів і людей.

Як бачимо з наведених визначень, автори по-різному підходять до терміну «транспортна інфраструктура». На сьогодні немає єдиного підходу до визначення вказаного поняття в науковій літературі – в основному розбіжність між науковцями полягає в дискусії навколо включення в поняття «транспортна інфраструктура» рухомого складу, підприємств, що здійснюють перевезення пасажирів і вантажів, постачальницьких підприємств, галузевих закладів освіти тощо. Разом з тим, відповідно до статті 21 Закону України «Про транспорт», де надається визначення поняттю «єдина транспортна система України», до якої входять всі види транспорту та шляхів сполучення, зазначено, що єдина транспортна система повинна відповідати вимогам суспільного виробництва та національної безпеки, мати розгалужену інфраструктуру для надання всього комплексу транспортних послуг, у тому числі для складування та технологічної підготовки вантажів до транспортування, забезпечувати зовнішньоекономічні зв'язки України. Таким чином, транспортна інфраструктура є складовою частиною єдиної транспортної системи та покликана забезпечити умови її функціонування, тому не включає в себе рухомий склад, підприємства, що здійснюють перевезення пасажирів і вантажів.

Таким чином до складу транспортної інфраструктури відносяться: залізничні шляхи, автомобільні дороги різного рівня технічного оснащення, водні шляхи, повітряні траси, станції, мости, шляхопроводи, тунелі, морські та річкові порти, аеропорти, локомотивні та вагонні депо, підприємства транспортного машинобудування та ремонту.

На рис. 1 наведено склад і структуру транспортної інфраструктури.

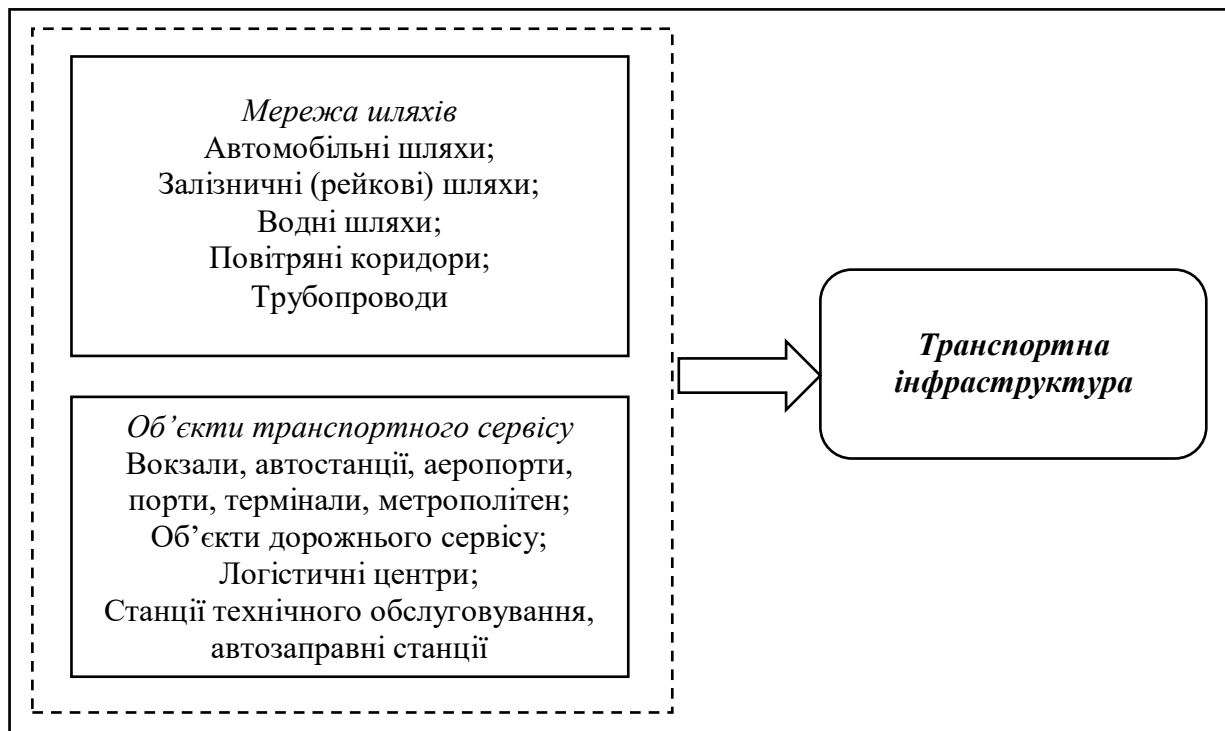

Рис. 1. Складові транспортної інфраструктури

Транспортна інфраструктура – це економічно збалансована сукупність елементів загальної інфраструктури (мереж шляхів та об'єктів транспортного сервісу), що забезпечує функціонування та експлуатацію різних видів транспорту (морський, річковий, автомобільний, залізничний, повітряний, міський, трубопровідний).

На наступному етапі необхідно чітко сформулювати цілі та задачі державного регулювання розвитку транспортної інфраструктури. Мета – це бажаний стан об'єкту або бажані результати його діяльності.

Основною метою функціонування транспортної інфраструктури є забезпечення потреб населення та господарства в усіх видах перевезень.

На наступному етапі необхідно встановити взаємозв'язок об'єкта регулювання та середовища. Чіткої межі між зовнішнім і внутрішнім середовищем, в якому функціонує об'єкт, не існує, але є тісний взаємозв'язок між ними. До внутрішніх чинників можна віднести: ресурси, організаційну структуру та структуру управління, систему управління, персонал і культуру.

Зовнішні чинники, що впливають на функціонування транспортної інфраструктури, представлені факторами макро- та мікросередовища. До факторів макросередовища відносяться: політико-правові; економічні; соціальні; технологічні; природні. До факторів мікросередовища відносяться: постачальники; споживачі; конкуренти; посередники; контактні аудиторії.

На основі вищевказаних елементів характер взаємодії транспортної інфраструктури як об'єкту державного регулювання з середовищем можна представити у вигляді моделі (рис. 2).

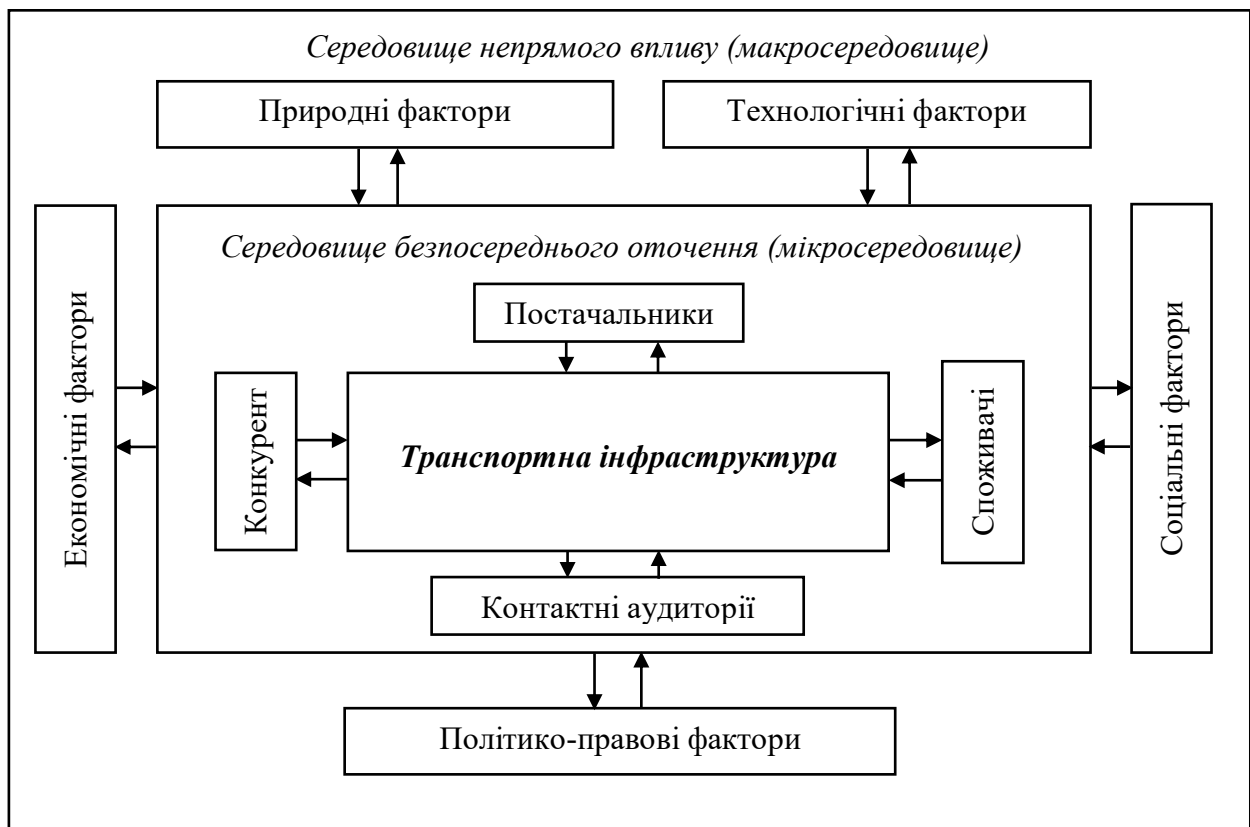

Рис. 2. Взаємодія транспортної інфраструктури як об'єкта державного регулювання з середовищем

Наступний етап формування об'єкта регулювання передбачає побудову моделі, що містить елементи об'єкта, суб'єкта та зв'язки між ними.

Згідно із системно-кібернетичним підходом [13] система управління як форма реального втілення певних управлінських впливів складається із двох взаємодіючих підсистем: керуючої – суб'єкт управління (формує управлінський вплив); керованої – об'єкт управління (зазнає сформованих впливів). У кожній без виключення системі управління є: прямий зв'язок – зв'язок керуючої підсистеми з керованою; протилежний за напрямом дії – зворотний зв'язок (від керованої підсистеми до керуючої). Таким чином, суб'єкт регулювання через канал прямого зв'язку впливає на об'єкт, коригуючи впливи на нього середовища. Це приводить до зміни стану об'єкта регулювання – він змінює свій вплив на середовище.

Процес державного регулювання розвитку транспортної інфраструктури, згідно із системно-кібернетичним підходом, представлено у вигляді моделі (рис. 3).

Оскільки об'єктом регулювання виступає транспортна інфраструктура, то під регулюванням слід розуміти безперервний і цілеспрямований вплив на сукупність елементів транспортної інфраструктури.

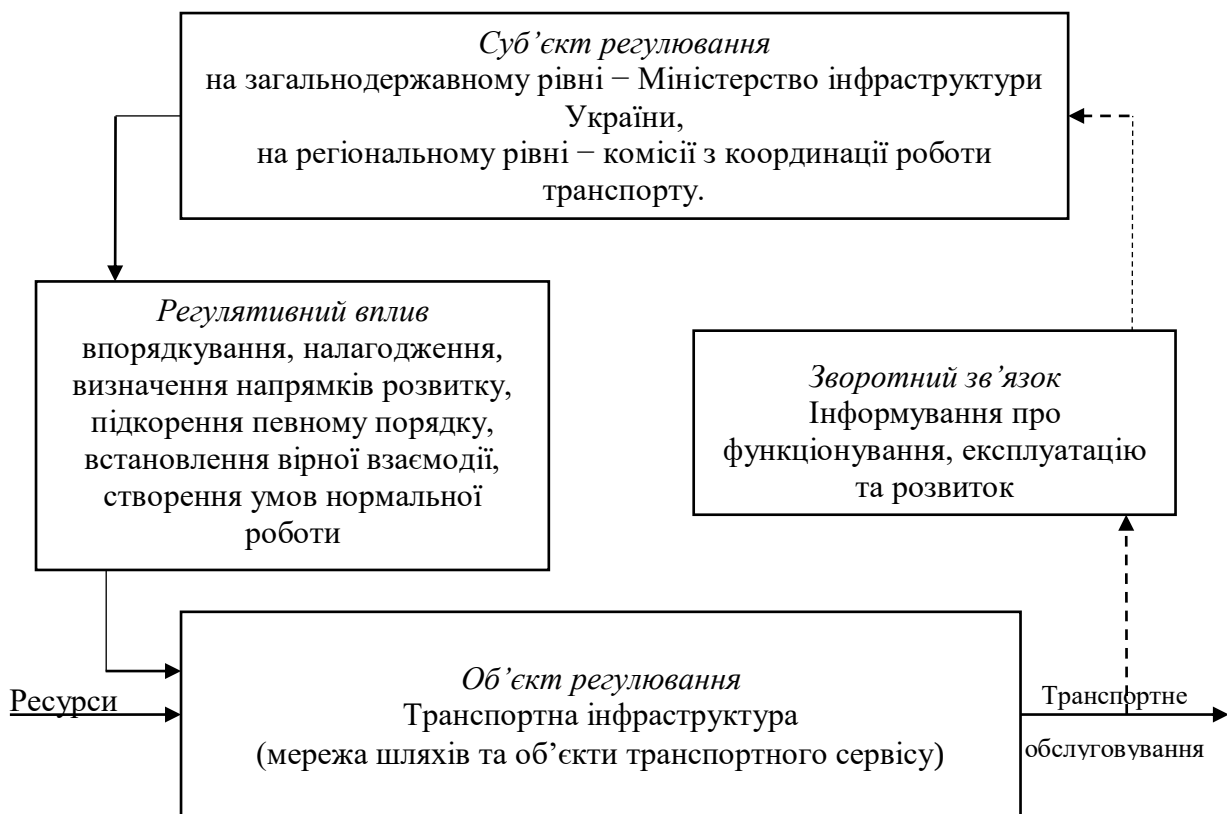

Рис. 3. Загальна схема процесу державного регулювання розвитку транспортної інфраструктури згідно системно-кібернетичного підходу

Висновки. Встановлено склад і структуру об'єкту при державному регулюванні розвитку транспортної інфраструктури: визначено сутність і зміст транспортної інфраструктури; сформульовано цілі та задачі державного регулювання розвитку транспортної інфраструктури; встановлено взаємозв'язок транспортної інфраструктури як об'єкта державного регулювання та середовища; встановлено характер відносин транспортної інфраструктури як об'єкта державного регулювання та середовища; визначено інформаційне забезпечення зв'язків між об'єктом, суб'єктом і завданнями державного регулювання розвитку транспортної інфраструктури. Запропоновано модель державного регулювання розвитку транспортної інфраструктури.

Перелік посилань

1. Шинкаренко В. Г., Криворучко О. М. Формирование объектов при исследовании систем управления. *Економіка транспортного комплексу: зб. наук. праць*. Харків: ХНАДУ. 2001. Вип. 4. С. 5-11.
2. Дегтяр О. А. Державне регулювання розвитку соціальної сфери: концептуальні засади та практика: монографія. Харків: С.А.М, 2014. 508 с.
3. Про затвердження Концепції реформування транспортного сектору економіки: Постанова КМУ від 9.11.2000 р. № 1684. URL: <http://www.nau.kiev.ua/nau10/ukr/getcnt.php?uid=1049.1530.0&nobreak> (дата звернення: 11.02.2020).
4. Соколова О. Є. Проблеми управління логістичною інфраструктурою підприємств. *Проблеми системного підходу в економіці*. 2007. Вип. 2. URL:

/http://www.nbuiv.gov.ua/ejournals/PSPE/2007-2/index.html (дата звернення: 11.02.2020).

5. Потеева М. А. Роль транспортной системы в устойчивом развитии экономики Крыма. *Культура народов Причерноморья*. 2004. № 56. Т. 2. С. 123-131.

6. Пікулик О. Б. Пріоритетні напрями розвитку транспортної системи Західного регіону України в умовах європейської інтеграції. *Науковий вісник Волинського національного університету ім. Лесі Українки*. 2008. № 7. С. 284-291.

7. Ткаченко Н. Ю. Транспортна інфраструктура: сутність, функції та роль у забезпеченні економічних процесів. *Вісник ДонДУЕТ. Серія: Економічні науки*. 2006. № 4(32). С. 56-61.

8. Фастовець О. О. Розвиток транспортної системи з найдавніших часів до початку ХХ ст. як чинник виникнення туристичної галузі. *Туристично-краєзнавські дослідження*. Вип. 4. К.: Держ. п-во «Нац. турист. організація». 2002. С. 418-443.

9. Максимова С. Ю. Инновационные технологии в управлении развитием транспортно-логистической инфраструктуры региона. Инновации в экономике, управлении и образовании: монография. Ставрополь: СИЭУ ФПГТУ, 2009. 357 с.

10. Заблудська І. В., Бузько І. Р., Зеленко О. О., Хорошилова І. О. Інфраструктурне забезпечення розвитку транспортної системи регіону: монографія. Сєвєродонецьк: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2016. 193 с.

11. Іксарова Н. О. Транспортна інфраструктура як компонент економічної безпеки України. *Економічний простір*. 2010. № 36. С. 55-61.

12. Жовтяк Г. А. Теоретико-методичні підходи до визначення поняття «транспортна інфраструктура регіону». *Ефективна економіка*. 2011. № 11. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2011_11_35 (дата звернення: 12.02.2020).

13. Малин А. С., Мухин В. И. Исследование систем управления: учебник для вузов. М.: Изд. дом ГУ ВШЭ, 2005. 400 с.

References

1. Shinkarenko, V. G., Krivoruchko, O. M. (2001), Forming the objects in the research of management systems [Formirovanie ob"ektov pri issledovanii sistem upravleniya], *Economy of transport complex*, No 4, P. 5-11.

2. Diehtiar, O. A. (2014), Government regulation of development of the social sphere: conceptual principles and practice: monograph [Derzhavne rehuliuвання rozvytku sotsialnoi sfery: kontseptualni zasady ta praktyka: monohrafiia], Kharkiv: S.A.M, 508 p.

3. About claim of Conception of reformation of the transport sector of economy: Resolution of KМУ from 9.11.2000 No 1684 [Pro zatverdzhennia Kontseptsii reformuvannia transportnoho sektoru ekonomiky: Postanova KМУ vid 9.11.2000 r. No 1684], available at: <http://www.nau.kiev.ua/nau10/ukr/getcnt.php?uid=1049.1530.0&nobreak> (last accessed 11.02.2020).

4. Sokolova, O. Ye. (2007), Problems of management of the logistic infrastructure of enterprises [Problemy upravlinnia lohistychnoiu infrastrukturoiu pidpriemstv], *Problems of system approach in economy*, No 2, available at: <http://www.nbu.gov.ua/ejournals/PSPE/2007-2/index.html> (last accessed 11.02.2020).
5. Poteeva, M. A. (2004), Role of the transport system in sustainable development of economy of Crimea [Rol' transportnoy sistemy v ustoychivom razvitii ekonomiki Kryma], *Culture of peoples of Black sea region*, No 56 (2), P. 123-131.
6. Pikulyk, O. B. (2008), Priority directions of development of the transport system of the West region of Ukraine in the conditions of european integration [Priorityetni napriamy rozvytku transportnoi systemy Zakhidnoho rehionu Ukrainy v umovakh yevropeiskoi intehtratsii], *Scientific herald of the Volyn national university named after Lesia Ukrainka*, No 7, P. 284-291.
7. Tkachenko, N. Yu. (2006), Transport infrastructure: essence, functions and role in providing the economic processes [Transportna infrastruktura: sutnist, funktsii ta rol u zabezpechenni ekonomichnykh protsesiv], *Herald of the DonDUET. Series: Economic sciences*, No 4 (32), P. 56-61.
8. Fastovets, O. O. (2002), Development of the transport system from the oldest times to beginning of XX century as a factor of occurrence of tourist industry [Rozvytok transportnoi systemy z naidavnishykh chasiv do pochatku XX st. yak chynnyk vynyknennia turystychnoi haluzi], *Tourism and local history research*, No 4, P. 418-443.
9. Maksimova, S. Yu. (2009), *Innovative technologies in management of development of the transport-logistical infrastructure of region. Innovations in economy, management and education: monograph* [Innovatsionnye tekhnologii v upravlenii razvitiem transportno-logisticheskoy infrastruktury regiona. Innovatsii v ekonomike, upravlenii i obrazovanii: monografiya], Stavropol: SIEU FPGTU, 357 p.
10. Zablodska, I. V., Buzko, I. R., Zelenko, O. O., Khoroshylova, I. O. (2016), *Infrastructural providing the development of transport system of region: monograph* [Infrastrukturne zabezpechennia rozvytku transportnoi systemy rehionu: monohrafiia], Severodonetsk: Publishing House of SNU them. V. Dalia, 193 p.
11. Iksarova, N. O. (2010), Transport infrastructure as a component of economic security of Ukraine [Transportna infrastruktura yak komponent ekonomichnoi bezpeky Ukrainy], *Economic space*, No 36, P. 55-61.
12. Zhovtiak, H. A. (2011), Theoretical and methodical approaches to determination of concept "transport infrastructure of region" [Teoretyko-metodychni pidkhody do vyznachennia poniattia «transportna infrastruktura rehionu»], *Effective economy*, No 11, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2011_11_35 (last accessed 12.02.2020)
13. Malin, A. S., Mukhin, V. I. (2005), *Research of management systems: textbook for high schools* [Issledovanie sistem upravleniya: uchebnik dlya vuzov], M.: Publishing. house of the Higher School of Economics, 400 p.

РЕФЕРАТИ РЕФЕРАТЫ ABSTRACTS

УДК 656.01; JEL Classification: R40

Дмитрієва О.І. ТРАНСПОРТНА ІНФРАСТРУКТУРА ЯК ОБ'ЄКТ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Мета дослідження полягає у встановленні складу та структури об'єкта при державному регулюванні розвитку транспортної інфраструктури. **Методика дослідження.** Для досягнення поставленої мети у науковій роботі були використані такі загальнонаукові та спеціальні методи і прийоми дослідження: методи узагальнення та абстрагування – для уточнення сутності транспортної інфраструктури, теоретичних засад та інструментарію державного регулювання розвитку транспортної інфраструктури; системного та комплексного підходу – для визначення складових транспортної інфраструктури. **Результати дослідження.** У статті проведений аналіз наукової літератури дав змогу автору визначити найбільш комплексну та змістовну дефініцію «транспортна інфраструктура»; досліджено складові транспортної інфраструктури. Визначено основні завдання державного регулювання на транспорті. Встановлено склад і структуру об'єкту при державному регулюванні розвитку транспортної інфраструктури: визначено сутність і зміст транспортної інфраструктури; сформульовано цілі та задачі державного регулювання розвитку транспортної інфраструктури; встановлено взаємозв'язок транспортної інфраструктури як об'єкта державного регулювання та середовища; встановлено характер відносин транспортної інфраструктури як об'єкта державного регулювання та середовища; визначено інформаційне забезпечення зв'язків між об'єктом, суб'єктом і завданнями державного регулювання розвитку транспортної інфраструктури. Запропоновано модель державного регулювання розвитку транспортної інфраструктури. **Наукова новизна.** Полягає у визначенні складу та структури транспортної інфраструктури. Розроблено модель об'єкту при державному регулюванні розвитку транспортної інфраструктури, яка сформована на основі ідентифікації та розмежування її складових. **Практичне значення отриманих результатів.** Модель об'єкта при державному регулюванні розвитку транспортної інфраструктури, яка сформована на основі розмежування її складових і визначення основних характеристик, є підґрунтям для упорядкування управлінських процедур і застосування найбільш доцільних та ефективних методів їх реалізації.

Ключові слова: транспортна інфраструктура; державне регулювання; об'єкт державного регулювання; зовнішні та внутрішні чинники; системний підхід.

УДК 656.01; JEL Classification: R40

Дмитриева О.И. ТРАНСПОРТНАЯ ИНФРАСТРУКТУРА КАК ОБЪЕКТ ГОСУДАРСТВЕННОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ

Цель исследования заключается в установлении состава и структуры объекта при государственном регулировании развития транспортной

инфраструктуры. **Методика исследования.** Для достижения поставленной цели в научной работе были использованы такие общенаучные и специальные методы и приемы исследования: методы обобщения и абстрагирования – для уточнения сущности транспортной инфраструктуры, теоретических основ и инструментария государственного регулирования развития транспортной инфраструктуры; системного и комплексного подхода – для определения составляющих транспортной инфраструктуры. **Результаты исследования.** В статье проведенный анализ научной литературы дал возможность автору определить наиболее комплексную и содержательную дефиницию «транспортная инфраструктура»; исследовано составляющие транспортной инфраструктуры. Определено основные задания государственного регулирования на транспорте. Установлено состав и структуру объекта при государственном регулировании развития транспортной инфраструктуры: определено сущность и содержание транспортной инфраструктуры; сформулировано цели и задачи государственного регулирования развития транспортной инфраструктуры; установлено взаимосвязь транспортной инфраструктуры как объекта государственного регулирования и среды; установлено характер отношений транспортной инфраструктуры как объекта государственного регулирования и среды; определено информационное обеспечение связей между объектом, субъектом и заданиями государственного регулирования развития транспортной инфраструктуры. Предложено модель государственного регулирования развития транспортной инфраструктуры. **Научная новизна.** Заключается в определении состава и структуры транспортной инфраструктуры. Разработано модель объекта при государственном регулировании развития транспортной инфраструктуры, которая сформирована на основе идентификации и разграничения ее составляющих. **Практическое значение полученных результатов.** Модель объекта при государственном регулировании развития транспортной инфраструктуры, которая сформирована на основе разграничения ее составляющих и определения основных характеристик, является основой для упорядочивания управленческих процедур и применения наиболее целесообразных и эффективных методов их реализации.

Ключевые слова: транспортная инфраструктура; государственное регулирование; объект государственного регулирования; внешние и внутренние факторы; системный подход.

UDC 656.01; JEL Classification: R40

Dmytriieva O.I. TRANSPORT INFRASTRUCTURE AS AN OBJECT OF THE STATE REGULATION

The aim of research is determining the composition and structure of object in the state regulation of transport infrastructure development. **Methodology of research.** In order to achieve target goal the following scientific and special methods and research methods were used in scientific work: methods of generalization and abstraction – for clarify the essence of transport infrastructure, theoretical principles

and instruments of the state regulation of transport infrastructure development; systematic and comprehensive approach – for defining the transport infrastructure components. **Findings.** In the article the analysis of scientific literature allowed the author to determine the most comprehensive and meaningful definition "transport infrastructure"; transport infrastructure components are investigated. The main tasks of the state regulation in transport are determined. The composition and structure of object in the state regulation of transport infrastructure development are determined: the nature and content of the transport infrastructure are determined; the goals and objectives of the state regulation of transport infrastructure development are formulated; the interconnection between the transport infrastructure as an object of state regulation and the environment is established; the nature of the relations between the transport infrastructure as an object of state regulation and the environment is established; the information support of the relations between an object, a subject and tasks of the state regulation of transport infrastructure development is defined. The model of the state regulation of transport infrastructure development is proposed. **Originality.** The composition and structure of transport infrastructure are defined. The model of object in the state regulation of development of the transport infrastructure is developed, which is formed on the basis of identification and delimitation of its components. **Practical value.** The model of object in the state regulation of transport infrastructure development, which is formed on the basis of delimitation of its components and the definition of the main characteristics, is the basis for ordering the management procedures and using the most appropriate and effective methods of their implementation.

Key words: transport infrastructure; state regulation; object of the state regulation; external and internal factors; systematic approach.

Відомості про автора / Сведения об авторе / About the Author

Дмитрієва Оксана Іллівна – кандидат економічних наук, доцент, Харківський національний автомобільно-дорожній університет, доцент кафедри управління та адміністрування, м. Харків, Україна; e-mail: oksanahnadu@gmail.com; ORCID: 0000-0001-9314-350X. Моб. 063-353-79-98.

Дмитриева Оксана Ильинична – кандидат экономических наук, доцент, Харьковский национальный автомобильно-дорожный университет, доцент кафедры управления и администрирования, г. Харьков, Украина.

Dmytriieva Oksana – PhD in Economics, Associate Professor, Kharkiv National Automobile and Highway University, Associate Professor of the Department of Management and Administration, Kharkiv, Ukraine.

РОЗРОБКА МЕТОДИЧНОГО ПІДХОДУ ЩОДО ПРОЦЕСУ УПРАВЛІННЯ РИЗИКОМ ВТРАТИ ІННОВАЦІЙНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ

Забашта Є.Ю., аспірант

Київський національний університет технологій і дизайну

Постановка проблеми. Шлях інтеграції України у високотехнологічне конкурентне середовище Європейського Союзу (ЄС) зумовило потребу формування та запровадження інноваційного розвитку металургійних підприємств; держава повинна забезпечити високі темпи економічного зростання; вирішити пріоритетні проблеми (екологічні та соціальні); покращити конкурентоспроможність національної економіки; підвищити експортний потенціал країни; гарантувати економічну безпеку галузі. Проаналізовано, що в Україні існує багато проблем, які перешкоджають здійсненню інноваційних процесів як на рівні металургійного підприємства, так і на рівні держави.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. В сучасній економічній літературі достатньо уваги приділяється управлінню ризикам та інноваційній діяльності підприємств України, зокрема можна виділити таких іноземних авторів, як П. Друкер, Б. Людвалл, Р. Нельсон, М. Портер, Й. Шумпетер, а також вітчизняних – А.В. Скрипника, О.В. Ареф'єва, О.Б. Бутнік-Сіверський, І.А. Нечаєва, А.В. Василенка, Ю.Є. Атаманової, О.М. Давидюка, В.М. Гесць, Л.І. Донець, М.М. Єрмошенко, С.М. Ілляшенко, Г.В. Козаченко, Д.Ф. Крисанов, В.В. Лук'янова, Н.О. Лисенко, І.Г. Манцуров, Т.Л. Мостенська, В.І. Мунтіян, О.М. Петухова, В.В. Прохорова, Н.А. Герасимчук, Т.В. Мірзоева, Н.С. Скопенко, І.В. Федулова, В.Ю. Харчук, Н.І. Чухрай. Українські науковці – Л.І. Донець, О.В. Шепеленко, С.М. Баранцева [1-6] проводять дослідження «обґрунтування господарських рішень і оцінювання ризиків», також В.В. Лук'янов аналізує поняття «Економічний ризик». А.В. Матвійчук у своєму дослідженні «Аналіз і управління економічним ризиком» проводить дослідження ризику та його впливу на підприємство. На сьогодні, на жаль, не склалося однозначного тлумачення сутності ризиків та їх впливу на діяльність підприємства через складність самого поняття, недостатнього вивчення цього явища в економіці.

Невирішені складові загальної проблеми. Слід зазначити, що причинами виникнення ризиків інноваційної діяльності є [7]:

- зниження запланованих обсягів виробництва і реалізації продукції, які викликані зменшенням продуктивності праці, простоем устаткування, відсутністю необхідної кількості матеріалів, підвищенням відсотком браку виробленої продукції;

- зменшення цін, за якими передбачалося реалізовувати продукцію, в зв'язку з низьким рівнем якості, несприятливими змінами ринкової кон'юнктури, падінням попиту;

- збільшення фонду оплати праці;
- збільшення податкових платежів та інших відрахувань;
- висока затримка поставок, перебої з електроенергією і паливом;
- моральний і фізичний знос устаткування.

Для того, щоб скоротити або уникнути вплив ризиків на діяльність підприємства необхідно мінімізувати ризики, сформувавши методичний підхід управління ризиком, скоротити відхилення показників від нормативних та забезпечити достатній рівень прибутку та ефективності. За цих обставин підприємства зможуть забезпечити відповідні умови для стратегічного розвитку у майбутньому.

Формування цілей статті. Головною метою роботи є розробка методичного підходу щодо процесу управління ризиком втрати інноваційних можливостей. При здійсненні інноваційної діяльності ризик-менеджери повинні мати безперервний, інтегрований доступ до інформації по поточному моніторингу ризиків підприємства, а в разі необхідності – використовувати наявні в базі способи щодо управління ними, що забезпечить виконання одночасно декількох сформульованих принципів – безперервності, вдосконалення та інформаційної достатності.

Виклад основного матеріалу дослідження. З огляду на те, що основним джерелом інноваційної діяльності є власні кошти підприємств, а інноваційні проекти, як правило, досить ризиковані заходи, тому необхідно формування нових підходів до проблеми управління ризиком втрати інноваційних можливостей підприємства, що обумовило необхідність розробки його алгоритму, який представлено на рис.1.

Представлений алгоритм складається з трьох складових: аналітичної, практичної та інформаційної складової. Процес управління ризиком втрати інноваційних можливостей підприємства має чотири етапи, а саме, ідентифікація виникнення ризику, діагностика ризику, розробка заходів щодо мінімізації та нейтралізації ризику, аналіз та оцінка ефективності управління ризиком (рис.2), метою якого є мінімізація негативних наслідків настання ризикових подій.

Перший етап «Ідентифікація ризику втрати інноваційних можливостей підприємства». Ідентифікація зводиться до виявлення можливих проблем, які проявляються у вигляді дисбалансу структурних складових інноваційних можливостей підприємства за рахунок як зовнішніх так і внутрішніх факторів, що виявилось у збільшенні витрат, зниженні обсягів прибутку, зменшенні обсягів реалізації продукції в порівнянні з попередніми періодами. Визначається максимальна кількість ризиків, яким піддається підприємство. Ризики, які виявлені у процесі ідентифікації групуються і описуються.

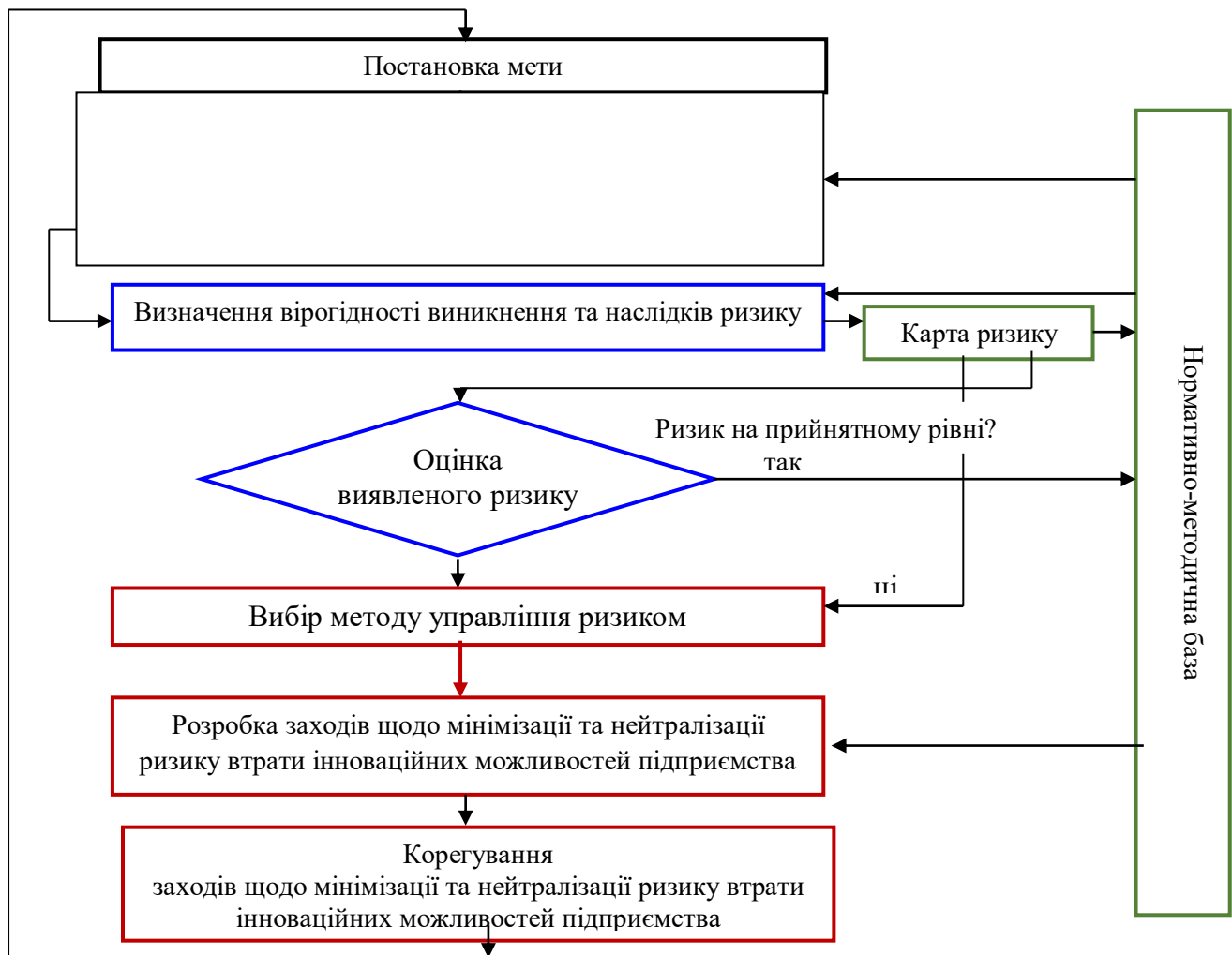

Рис. 1. Алгоритм процесу управління ризиком втрати інноваційних можливостей металургійних підприємств [узагальнено автором]

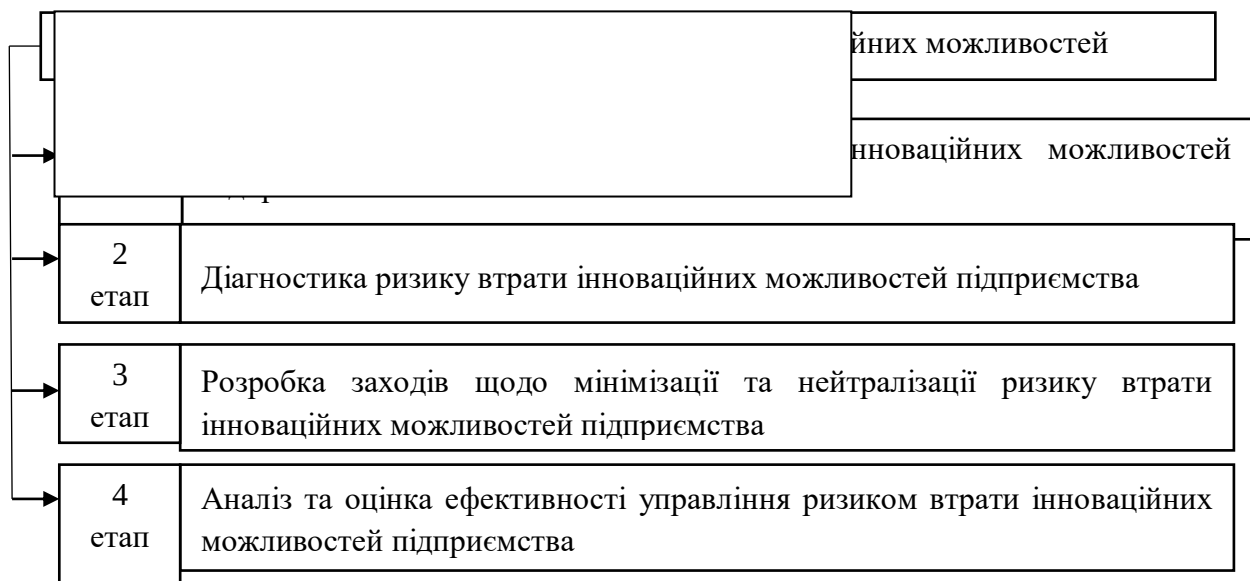

Рис. 2. Етапи процесу управління ризиком втрати інноваційних можливостей підприємства [8]

Організація процесу ідентифікації ризиків вирішує наступні питання: яку інформацію слід збирати; з яких джерел її можна отримати; яким чином інформацію потрібно систематизувати, структурувати і зберігати; як її аналізувати. Визначається дерево ризиків втрати інноваційних можливостей металургійних підприємств (рис. 3), в якому ідентифікуються групи комерційних, фінансово-економічних, соціальних, виробничих, технологічних, проектних, інноваційних, маркетингових ризиків, ризиків неплатоспроможності з деталізацією ризиків в кожній групі.

Ризик втрати інноваційних можливостей підприємств	Група комерційних ризиків	Ризик зниження доходності
		Ризик зміни загальноекономічної ситуації в країні
	Група ризиків неплатоспроможності	Ризик зниження ліквідності
		Ризик зниження власного капіталу
		Валютний ризик
	Група фінансово-економічних ризиків	Ризик зовнішньоекономічної діяльності
		Ризик прямих фінансових втрат
		Ризик необґрунтованих витрат
	Група соціальних ризиків	Ризик професійного захворювання
		Труднощі з набором кваліфікованої робочої сили
		Нерозвинена соціальна інфраструктура
	Група виробничих ризиків	Ризик, пов'язаний з галуззю виробництва
		Ризики, пов'язані з транспортуванням продукції
		Зростання обсягів виробництва у конкурентів
		Підвищення цін на енергоносії
	Група технологічних ризиків	Експлуатаційний ризик, пов'язаний з фізичним зносом обладнання
		Ризик пов'язаний з веденням нового обладнання
		Ризик дефіциту кваліфікованих робітників
	Група проектних ризиків	Ризики невизначеності внутрішнього середовища проекту
		Ризики потенційних втрат від реалізації проекту
	Група інноваційних ризиків	Ризики на стадії виникнення інновації
		Ризики на стадії становлення інновації
		Ризики на стадії впровадження або спаду інновації
	Група маркетингових ризиків	Ризик зміни кон'юнктури
		Ризик помилкового вибору стратегії
		Ризик незатребуваності продукції
		Логістичний ризик

Рис. 3. Групи ризиків втрати інноваційних можливостей металургійних підприємств [4]

Ідентифіковані ризики повинні бути діагностовано і ранжовано з точки зору їх пріоритетності. Для цього використовується якісний аналіз ризиків. Серед якісних методів оцінки ризику найбільш часто використовуються наступні: аналіз доречності витрат; метод аналогій; метод експертних оцінок.

Другий етап «Діагностика ризику втрати інноваційних можливостей підприємства». Фактори, що впливають на ризик втрати інноваційних можливостей підприємства, збираються в єдину систему і визначається ступінь впливу кожного фактору на інноваційні можливості підприємства. Особливу увагу слід приділити визначенню значимості ризику та величини втрат у випадку реалізації ризику, оскільки від цього залежить подальший прогноз ефективності інноваційної діяльності підприємства. Отримані результати застосовуються при подальшому аналізі ризику (рис. 4).

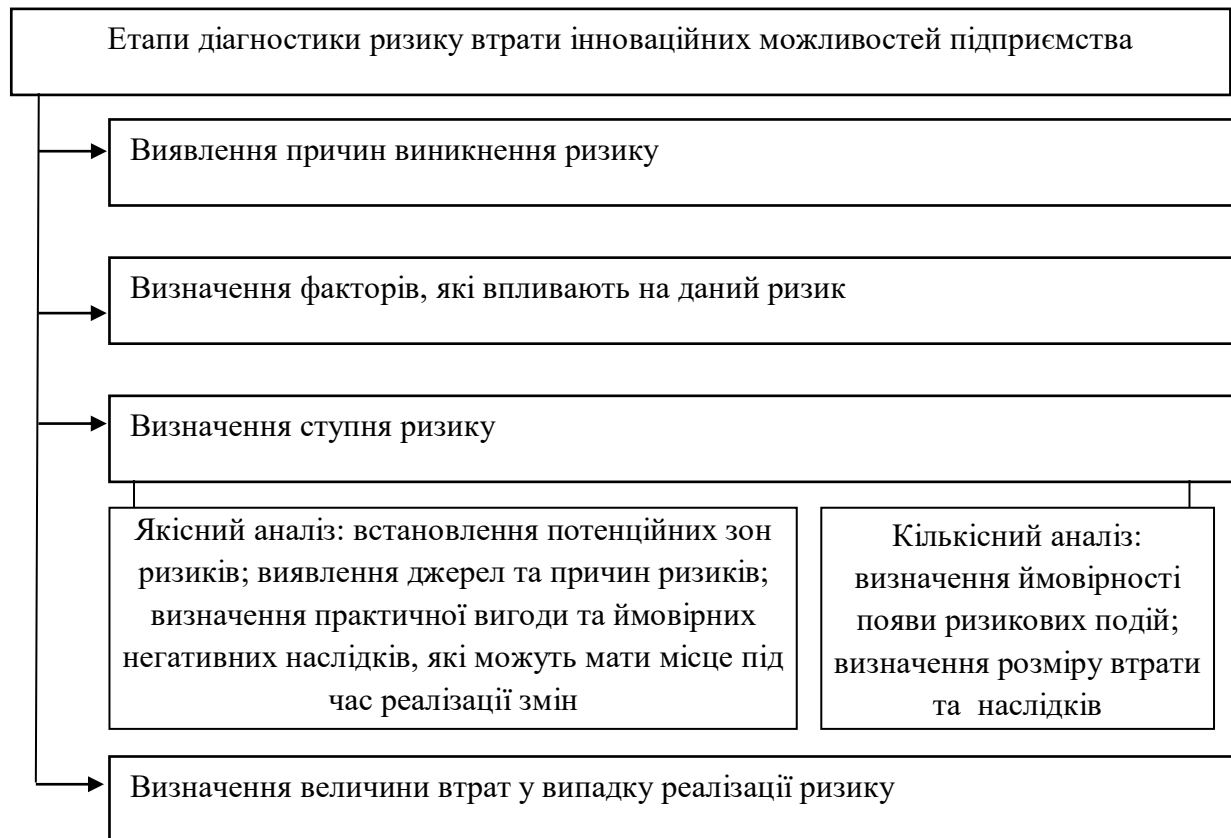

Рис. 4. Етапи діагностики ризику втрати інноваційних можливостей підприємства [8]

До факторів, що впливають на ризик інноваційній діяльності слід віднести наступні: соціально-економічні, природно-кліматичні та виробничо-економічні. Кожен з цих чинників в тій чи іншій мірі впливає на ризики, які виникають в процесі інвестиційної діяльності. Для наочності необхідно фактори, що впливають на даний ризик зібрати в єдину систему і визначити ступінь впливу кожного фактору на інноваційну діяльність.

Такий розподіл факторів дозволяє глибше враховувати специфіку металургійних підприємств і підвищити точність оцінки їх діяльності.

Одним із способів якісної оцінки ризику є метод експертних оцінок. З метою ранжування ризиків в межах підрозділу ризик-менеджменту утворена група експертів з 10 осіб. Важливим моментом експертних процедур є оцінка узгодженості дій експертів і достовірності експертних

оцінок. Існуючі способи визначення достовірності експертних оцінок засновані на припущенні, що в разі узгодженості дій експертів достовірність оцінок гарантується. Найбільш часто для цих цілей використовують коефіцієнт конкордації (згоди), величина якого дозволяє судити про ступінь узгодженості думок експертів і, як наслідок, про достовірність їх оцінок.

Коефіцієнт конкордації визначається з вираження (1) [8]:

$$W = \frac{\sigma_{\phi}^2}{\sigma_{\max}^2} \quad (1)$$

де σ_{ϕ}^2 - фактична дисперсія сумарних оцінок, даних експертами;

$\sigma_{\max}^2$ - дисперсія сумарних оцінок в разі, коли думки експертів повністю збігаються.

Розрахунок ризику втрати інноваційних можливостей представляє собою бальну оцінку значущості ризику та визначається за наступною формулою (2) [8]:

$$I_{ri} = P_{qi} \times I_{qi} \quad (2)$$

де I_{ri} – індекс ризику, в балах;

P_{qi} – ймовірність виникнення ризику, в балах;

I_{qi} – величина ймовірних втрат, в балах.

Кількісна оцінка ризику кожного виду і ризику втрати інноваційних можливостей в цілому визначається за наступною формулою:

$$R_{ij} = \frac{1}{m} \sum_{i=1}^{n_j} R_{ij} \cdot g_{ij}, (j = \overline{1..N}) \quad (3)$$

де R_{ij} - бальна оцінка і-го фактору у j-му виді ризику;

g_{ij} - вага і-го фактору у j-му виді ризику;

n_j - число факторів, які враховуються у j-му виді ризику;

m – розмах бальної шкали, в межах якої здійснюється оцінка факторів;

N – кількість видів ризиків, які характеризують ризик втрати інноваційних можливостей.

Інтерпретацію ризику втрати інноваційних можливостей (R_{in}) пропонується здійснювати за модифікованою емпіричною шкалою ймовірності настання ризикової події (табл.1).

**Шкала інтерпретації ризику втрати інноваційних можливостей (R_{in})
за модифікованою емпіричною шкалою Харрінгтона**

Інтервал значень зведеного показника, (R_{in})	Найменування градації ризику інноваційної діяльності	Опис небажаного результату	Категорія ризику проекту	Характеристика можливих втрат
0-0,2	Катастрофічний	Занадто висока ймовірність сумарного ризику	5	Великі фінансові втрати, шкоди діловій репутації фірми, довгостроковий простій в роботі підприємства або деяких його підрозділів
0,2-0,4	Критичний	максимально допустима величина сумарного ризику	4	значні фінансові втрати, негативний вплив на ділову репутацію, порушення роботи окремих систем
0,4-0,6	Підвищений	прийнятна величина сумарного ризику	3	Відносно незначні фінансові втрати, порушення окремих функцій систем
0,6-0,8	Допустимий	стандартна величина сумарного ризику	2	Фактично непомітні в роботі систем і підрозділів
0,8-1	Безризиковий	незначна величина сумарного ризику	1	Ніяк не відображаються в роботі систем і підрозділів

Джерело: складено автором на основі [8]

Градація ризику втрати інноваційних можливостей та його якісна характеристика:

- безризикова область – область, в якій збитки не очікуються (нульові втрати), і підприємства отримують як мінімум розрахунковий прибуток;
- область допустимого ризику є найбільш оптимістичною. В її межах інноваційна діяльність зберігає свою економічну доцільність, так як суб'єкт ризикує лише частиною або в межах всієї величини чистого прибутку;
- область підвищеного ризику характеризується тим, що збитки можуть відповідати очікуваному прибутку або перевищувати його. Підприємство ризикує тим, що зробить покриття всіх своїх виробничих витрат і не отримає ніякого доходу. Існує прийнятна величина ризику незначних фінансових втрат, проте нововведення вважаються вдалими. У даній області можливі простоя окремих функціональних систем, деякі зриви з проведенням НДДКР, модернізацією зразків, закупівлею і виробництвом інноваційного продукту;
- область критичного ризику характеризується тим, що суб'єкт інноваційної діяльності ризикує не тільки втратити прибуток, але і

недоотримати передбачуваного доходу. Межа цієї області відповідає величині втрат повного розрахункового доходу. Фінансові втрати підприємства значні, збитки відповідають розміру власного капіталу. Підприємствам доводиться відшкодовувати частину своїх витрат. Виникає ймовірність невиконання інноваційних проектів, порушується робота окремих систем, інноваційних процесів, що суттєво впливає на ділову репутацію підприємства. Оскільки величина сумарного ризику досягає максимально допустимого значення, то інновації вважаються абсолютно невдалими;

- область катастрофічного ризику є найбільш песимістичною. Ймовірні кризові фінансові втрати перевищують критичний рівень і можуть досягати величини, рівної майновому стану підприємства. У цій області дуже висока ймовірність сумарного інноваційного ризику, тому економічно недоцільно і неприпустимо проведення нововведень. Інноваційна діяльність призводить до довгострокового простою роботи ключових підрозділів, банкрутства, закриття підприємства і розпродажу майна.

У результаті на основі проведеної оцінки будується карта ризику для візуалізації ризику втрати інноваційних можливостей (рис. 5).

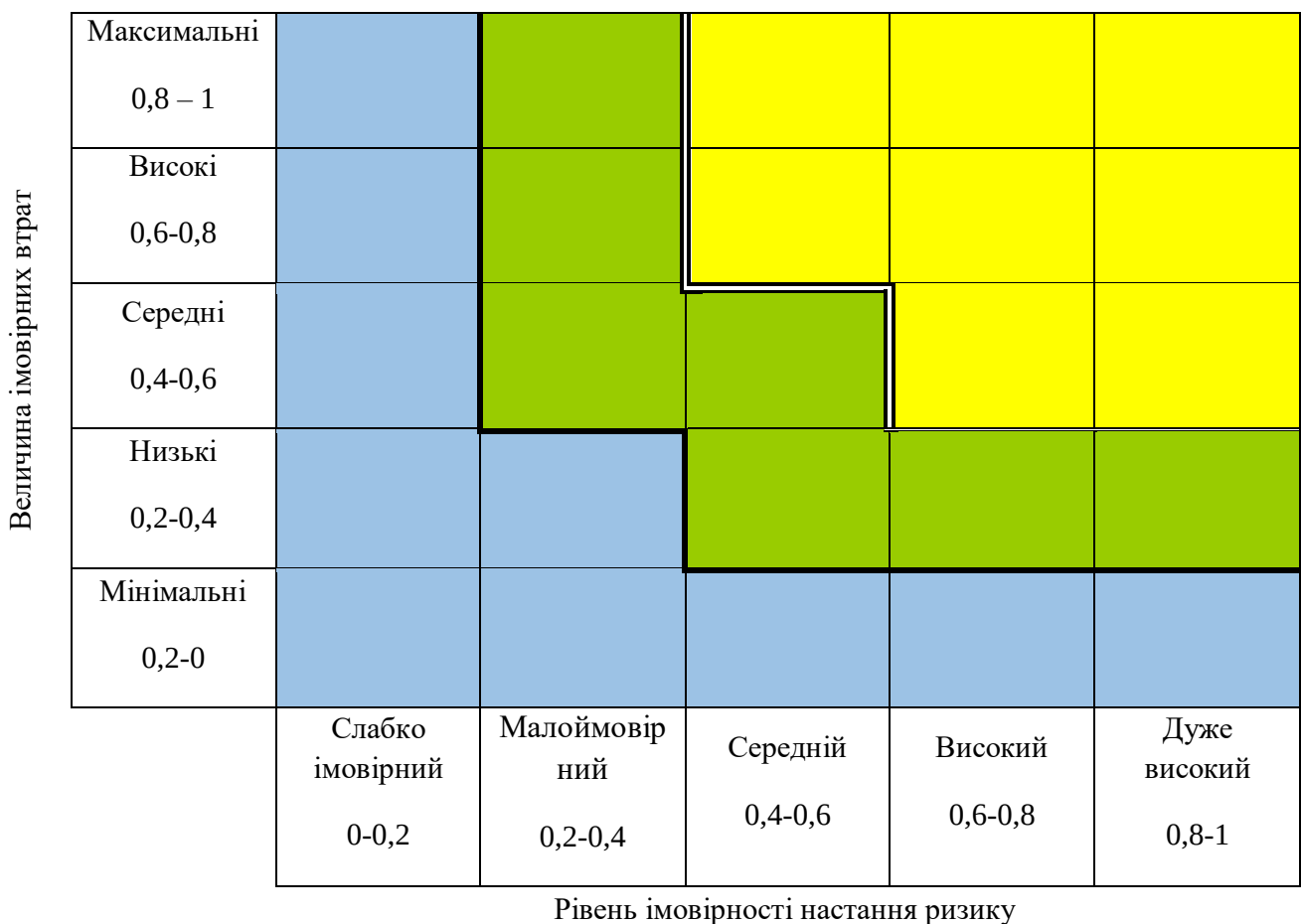

Рис. 5. Карта ризику втрати інноваційних можливостей металургійних підприємств [4; 8]

Зона 1	– зона прийнятного рівня ризику, який підприємства можуть усунути самостійно.
Зона 2	– зона помірного рівня ризику. При наближенні до критичної межі необхідно провести заходи щодо їх зниження до прийнятного рівня.
Зона 3	– зона високого ризику, який постійно знаходяться під контролем фахівців. Необхідно негайно проводити заходи щодо зниження рівня ризику хоч би до зони помірного ризику.

Третій етап «Розробка заходів щодо мінімізації та нейтралізації ризику втрати інноваційних можливостей підприємства» - на даному етапі формується система управління ризиком в інноваційній діяльності (рис.6).

В межах кадрової складової здійснюється нейтралізація та мінімізація соціальних ризиків шляхом підбору для кожного працівника умов праці в конкретному професійному середовищі з урахуванням психофізіологічних можливостей людини, що дозволяє заздалегідь виявляти відмінності в мотивах поведінки суб'єктів і джерел ризику.

Фінансово-економічній складовій притаманна група комерційних ризиків, ризиків неплатоспроможності та фінансово-економічних ризиків. Для нейтралізації і мінімізації даних ризиків доцільно здійснювати регулярний моніторинг внутрішнього і зовнішнього середовища організації, розробляти заходи щодо підвищення ефективності використання всіх ресурсів підприємства, заздалегідь виявляти відмінності в мотивах поведінки суб'єктів і джерел ризику, формувати мережі інвестиційних банків, спеціально створених для надання кредитів на капітальні витрати.

Виробничо-технологічній складовій характерні виробничі, технологічні та проектні ризики. Позитивно впливає на рівень ризиків їх нейтралізація і мінімізація шляхом страхування майна, встановлення частоти появи певних рівнів втрат, обов'язкового страхування кожного об'єкта угоди на користь компанії на термін дії договору.

Науковій складовій властиві ризики на стадії виникнення інновації, становлення інновації, впровадження або спаду інновації. Для їх нейтралізації і мінімізації встановлюється відповідність між технологіями здійснення операцій, штатним розкладом і системою управління ризиками, застосовується інтегрований алгоритм ідентифікації та управління ризиками інноваційної діяльності підприємств.

Ризик зміни кон'юнктури, помилкового вибору стратегії, незатребуваності продукції, логістичний ризик притаманні маркетинговій складовій. Основними способами нейтралізації і мінімізації ризиків є відмова від ненадійних партнерів, від проекту з невизначеним попитом або рівнем результатів, перенесення ризиків на третіх осіб та вихід з ринку.

На даному етапі проводиться аналіз ефективності проведених заходів щодо управління ризиком втрати інноваційних можливостей підприємства, а

також розробляються критерії ефективності управління ризиками в інноваційній діяльності (рис. 6).

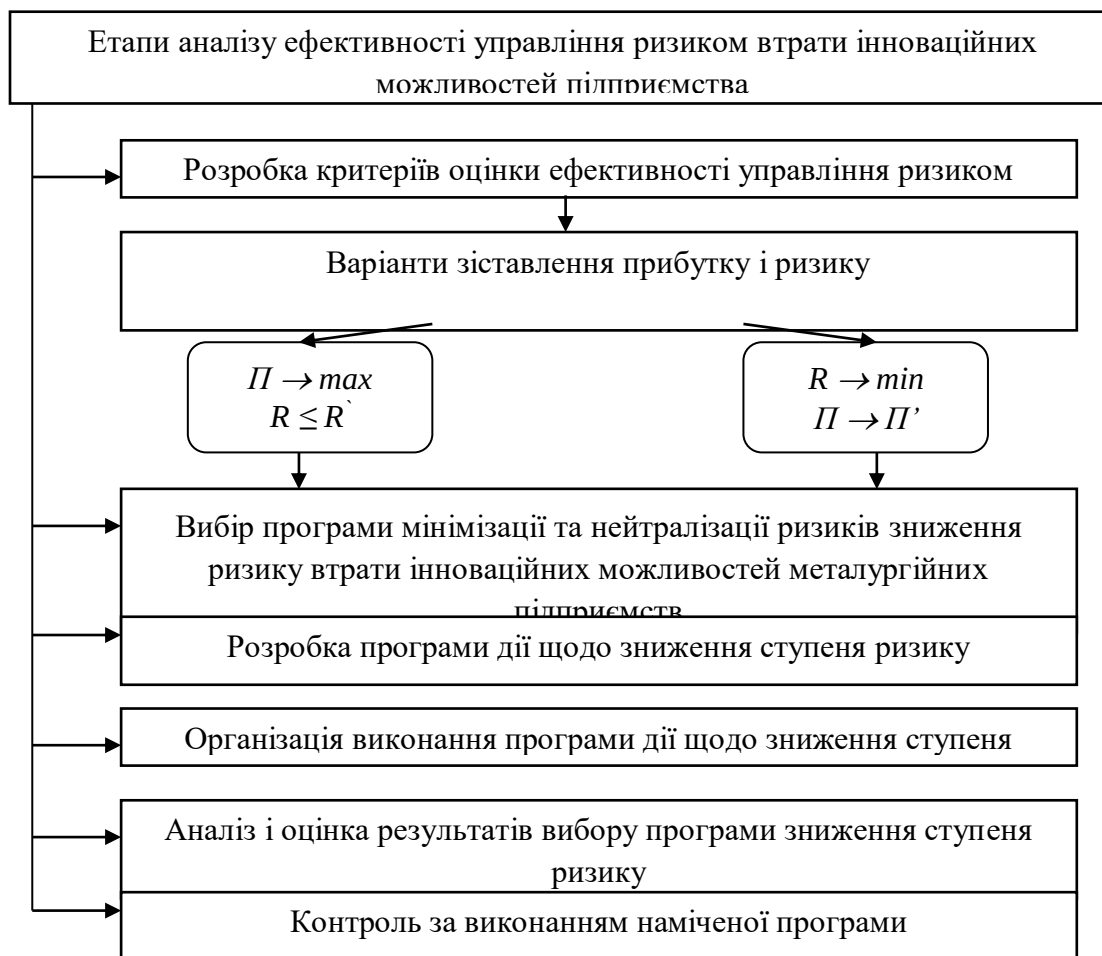

Рис. 6. Етапи аналізу ефективності управління ризиком втрати інноваційних можливостей підприємства [8-12]

На основі наявної інформації про рівень імовірності настання ризику та величини імовірних втрат розробляються способи мінімізації та нейтралізації ризику втрати інноваційних можливостей металургійних підприємств шляхом зіставлення «ризик-прибуток». Доцільно виділити дві основні моделі управління, які формалізують обрану програму поведінки на ринку.

Перша модель передбачає максимізацію прибутку (Π) при обмеженні рівня ризику (R') шляхом встановлення максимально допустимого його значення (R) [6]:

$$\begin{aligned} \Pi &\rightarrow \max \\ R &\leq R' \end{aligned} \quad (4)$$

У другій моделі управління цільовою функцією є мінімізація ризику (R) при утриманні показників прибутковості на певному рівні – не нижчому за заданий (Π') [6]:

$$\begin{aligned} R &\rightarrow \min \\ \Pi &\rightarrow \Pi' \end{aligned} \quad (5)$$

Формування програми щодо зниження ступеня ризику дозволяють обрати способи мінімізації та нейтралізації ризику втрати інноваційних можливостей металургійних підприємств. Організація виконання програми дії щодо зниження ступеня ризику передбачає визначення обсягів і джерел фінансування цих робіт, конкретних виконавців, термінів виконання тощо.

Вище розглянутий методичний підхід щодо процесу управління ризиком втрати інноваційних можливостей підприємства дозволяє заздалегідь прорахувати можливі ризики втрати інноваційних можливостей підприємства, нейтралізувати їх і створити такі виробничо-господарські умови, при яких шанс виникнення ризику в подальшому буде мінімізований, розробити критерії оцінки ефективності управління ризиками, максимально проаналізувати ризик втрати інноваційних можливостей підприємства, оперативно застосувати методи по мінімізації і нейтралізації, а також на заключному етапі управління ризиком розробити критерії ефективності управління. Використання алгоритму дозволяє створити інструментарій щодо забезпечення максимально якісного і оперативного аналізу ризику втрати інноваційних можливостей підприємства.

Висновки з проведеного дослідження. Розроблений методичний підхід щодо процесу управління ризиком втрати інноваційних можливостей підприємства дозволяє задіяти в управлінні ризиками найбільш значущі етапи контролю процесу управління ризиками і тим самим максимально їх знизити. Використання алгоритму дозволяє створити інструментарій щодо забезпечення максимально якісного і оперативного аналізу ризику втрати інноваційних можливостей підприємства, на основі якого розробляються заходи щодо нейтралізації або мінімізації його негативного впливу. Даний процес пристосовується до бізнес-процесів підприємства і представляє собою частину його оперативної діяльності та дозволяє задіяти в управлінні ризиком найбільш значущі етапи контролю процесу і, тим самим, максимально знизити його вплив на інноваційні можливості.

Перелік посилань

1. Большаков В. І. Чорна металургія і національна безпека України. *Вісник НАН України*. 2014. № 9. С. 48-58.
2. Бойко О. М. Інноваційне забезпечення розвитку промислових підприємств України. Рада по вивченню продуктивних сил України НАН України : сайт. URL: http://iee.org.ua/files/conf/conf_article19.pdf.
3. Герасимчук Н. А., Мірзоева Т. В., Томашевська Т. В. Обґрунтування господарських рішень і оцінка ризиків: навч. посібник. Видання 2-ге. Компринт. Київ, 2018. 335 с.
4. Геєць В. М. Інновативно-інноваційний шлях розвитку – модернізаційний проект розвитку української економіки і суспільства початку ХХІ століття. *Банківська справа*. 2003. № 4. С. 3–32.
5. Герасимов А. Е. Проблемы повышения эффективности инновационной деятельности. *Инновации*. 2001. № 9. С. 9-10.

6. Донець Л. І., Шепеленко О. В., Баранцева С. М. Обґрунтування господарських рішень і оцінювання ризиків: навч. посібник. К.: ЦУЛ, 2012. 457 с.
7. Sharp U., Aleksander H., Bəyly Dzh. (2001), Investments. INFRA-M, 100 p.
8. Новицький В. І. Імперативи інноваційного розвитку. *Економіка України*. 2007. № 2. С.45-48.
9. Очередько О. О. Інноваційна стратегія як сучасний інструмент управління розвитком підприємства. *Теоретичні та практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності*. 2011. С.47–54.
10. Павленко І. А. Економіка та організація інноваційної діяльності: навч. посібник. вид. 2-ге, без змін. Київ : КНЕУ, 2006. 204 с.
11. Подреза С. М., Кам'янецька О. В. Особливості та проблеми побудови інноваційної стратегії в системі стратегічного розвитку підприємства. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2006. №7. С. 48-52.
12. Рошка М. С. Методичний підхід до формування інноваційної стратегії торговельного підприємства. *Сталий розвиток економіки*. 2011. С. 152-157.

References

- 1.Bolshakov, V. I. (2014), Ferrous metallurgy and national security of Ukraine [Chorna metalurhiia i natsionalna bezpeka Ukrainy], *Bulletin of the National Academy of Sciences of Ukraine*, No 9, P. 48-58.
- 2.Boiko, O. M. Innovative Support for the Development of Industrial Enterprises of Ukraine Council for the Study of Productive Forces of Ukraine of NAS of Ukraine [Innovative support for the development of industrial enterprises of Ukraine. Council for the Study of Productive Forces of Ukraine NAS of Ukraine], available at: http://iee.org.ua/files/conf/conf_article19.pdf.
- 3.Herasymchuk, N. A., Mirzoieva, T. V., Tomashevskaya, T. V. (2018), *Rationale business decisions and risk assessment [Obgruntuvannia hospodarskykh rishen i otsinka ryzykiv]*, Tutorial. The 2nd edition, Komprynt, Kiev.
- 4.Heiets, V. M. (2003), Innovative-innovative way of development – modernization project of development of Ukrainian economy and society of the beginning of the 21st century [Innovativno-innovatsiyni shliakh rozvytku – modernizatsiyni proekt rozvytku ukrainskoi ekonomiky i suspilstva pochatku 21 stolittia], *Banking*, No 4, P. 3-32.
5. Herasymov, A. E. (2001), Problems of Increasing the Efficiency of Innovative Activity [Problemy povysheniya effektivnosti innovatsionnoy deyatel'nosti], *Innovation*, No 9, P. 9-10.
6. Donets L. I., Shepelenko O. V., Barantseva S. M. (2012), *Rationale for business decisions and risk assessment [Obgruntuvannia hospodarskykh rishen i otsiniuvannia ryzykiv]*, textbook. tool, K. : CUL, 457 p.
7. Sharp, U., Aleksander, H., Dzh., Bəyly (2001), *Investments*, INFRA-M, 100p.
- 8.Novytskyi, V.I. (2007), Innovative development imperatives [Imperatyvy innovatsiinoho rozvytku], *Ukraine economy*, No 2, P. 45-48.
- 9.Ocheredko, O. O. (2011), Innovation strategy as a modern tool for managing enterprise development [Innovatsiina stratehiia yak suchasnyi instrument upravlinnia

rozvytkom pidpryiemstva], *Theoretical and practical aspects of economics and intellectual property*, P. 47-54.

10. Pavlenko, I. A. (2006), *Economics and organization of innovation [Ekonomika ta orhanizatsiia innovatsiinoi diialnosti]*, textbook, tool, kind. 2nd, unchanged. Kiev : KNEU, 204 p.

11. Podrieza, S. M, Kamianetska, O. V. (2006), Features and problems of building an innovative strategy in the system of strategic development of the enterprise [Osoblyvosti ta problemy pobudovy innovatsiinoi stratehii v systemi stratehichnoho rozvytku pidpryiemstva], *Formation of market relations in Ukraine*, No 7, P.48-52.

12. Roshka, M. S. (2011), Methodical approach to formation of innovative strategy of trading enterprise [Metodychnyi pidkhid do formuvannia innovatsiinoi stratehii torhovelnoho pidpryiemstva], *Sustainable economic development*, P.152-157.

РЕФЕРАТИ РЕФЕРАТЫ ABSTRACTS

УДК 330.342; JEL Classification: O31, L26

Забашта Є.Ю. РОЗРОБКА МЕТОДИЧНОГО ПІДХОДУ ЩОДО ПРОЦЕСУ УПРАВЛІННЯ РИЗИКОМ ВТРАТИ ІННОВАЦІЙНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ

Мета дослідження полягає в дослідженні розробки методичного підходу щодо процесу управління ризиком втрати інноваційних можливостей. Ризики є елементами результатів виконання будь-яких господарських рішень в силу того, що є основною умовою процесу господарювання. Інноваційна діяльність завжди пов'язана з ризиком, який характеризується впливом певних факторів на результати діяльності, котрі не можна заздалегідь точно розрахувати. **Об'єктом дослідження** є процес управління ризиком втрати інноваційних можливостей. Постійне посилення конкуренції, нестабільність рівнів попиту і пропозиції, випереджаючі темпи розвитку техніки і технологій, різкі зміни валютних курсів, а також інші негативні фактори, що характерні для сучасної економіки, створюють умови, при яких виникає ризик втрати інноваційних можливостей підприємства реалізовувати інноваційні проекти, що негативно впливає на економічну ефективність інноваційної діяльності. Досліджено, що інноваційна діяльність підприємств має здійснюватися під впливом зовнішнього та внутрішнього середовища, що є не завжди сприятливе по відношенню до нього. **Методика дослідження.** Теоретичною і методичною основою дослідження стали публікації, монографії та наукові (аналітичні) розробки вчених з проблематики управління ризиками металургійного комплексу, також використані абстрактно-логічний та монографічний методи. **Результати дослідження.** Підприємства, які впроваджують інновації, можуть стикатися з різними видами ризиків, які зумовлені, перш за все, тимчасовим розривом між впровадженням нововведень і отриманням корисного результату, фінансовими витратами на проведення заходів та ймовірними втратами при

впровадженні нововведень. Отже, не виключена можливість нівелювання позитивного результату освоєння інновацій. З огляду на те, що основним джерелом інноваційної діяльності як і раніше залишаються власні кошти підприємств, а інноваційні проекти, як правило, досить ризиковані заходи, тому необхідно формування нових підходів до проблеми управління ризиком втрати інноваційних можливостей шляхом створення карти ризиків та програми їх мінімізації і нейтралізації, використання методики розрахунку ризиків. Особливо це важливо для металургійної промисловості, яка є стратегічно важливою галуззю металургійного комплексу, а тому потребує ґрунтовного дослідження перспектив розвитку, з урахуванням захищеності та можливості протистояти загрозам.

Ключові слова: інновації; інноваційний розвиток підприємства; металургійні підприємства; ризики; інноваційні можливості підприємства; інноваційна діяльність підприємства.

УДК 330.342; JEL Classification: O31, L26

Забашта Е.Ю. РАЗРАБОТКА МЕТОДИЧЕСКИХ ПОДХОДОВ ПО ПРОЦЕССАМ УПРАВЛЕНИЯ РИСКАМИ ПОТЕРИ ИННОВАЦИОННЫХ ВОЗМОЖНОСТЕЙ

Цель исследования заключается в исследовании разработки методического подхода к процессу управления риском потери инновационных возможностей. Риски являются элементами результатов выполнения любых хозяйственных решений в силу того, что является основным условием процесса хозяйствования. Инновационная деятельность всегда связана с риском, который характеризуется влиянием определенных факторов на результаты деятельности, которые нельзя заранее точно рассчитать. **Объектом исследования** является процесс управления риском потери инновационных возможностей. Постоянное усиление конкуренции, нестабильность уровней спроса и предложения, опережающие темпы развития техники и технологий, резкие изменения валютных курсов, а также другие негативные факторы, характерные для современной экономики, создают условия, при которых возникает риск потери инновационных возможностей предприятия реализовывать инновационные проекты, негативно влияет на экономическую эффективность инновационной деятельности. Доказано, что инновационная деятельность предприятий должна осуществляться под влиянием внешней и внутренней среды, что является не всегда благоприятной по отношению к нему. **Методика исследования.** Теоретической и методической основой исследования стали, публикации, монографии и научные (аналитические) разработки ученых по проблематике управления рисками металлургического комплекса, также использованы абстрактно-логический и монографический методы. **Результаты исследования.** Предприятия, внедряющие инновации, могут сталкиваться с различными видами рисков, обусловленных, прежде всего, временным разрывом между внедрением новшеств и получением полезного результата, финансовыми затратами на проведение мероприятий и вероятными потерями

при внедрении нововведений. Следовательно, не исключена возможность нивелирования положительного результата освоения инноваций. Учитывая то, что основным источником инновационной деятельности по-прежнему остаются собственные средства предприятий, а инновационные проекты, как правило, достаточно рискованные мероприятия, поэтому необходимо формирование новых подходов к проблеме управления риском потери инновационных возможностей путем создания карты рисков и программы их минимизации и нейтрализации, использования методики расчета рисков. Особенно это важно для металлургической промышленности, которая является стратегически важной отраслью металлургического комплекса, поэтому требует тщательного исследования перспектив развития, с учетом защищенности и возможности противостоять угрозам.

Ключевые слова: инновации; инновационное развитие предприятия; металлургические предприятия; риски; инновационные возможности предприятия; инновационная деятельность предприятия.

UDC 330.342; JEL Classification: O31, L26

Zabashta E.Y. DEVELOPMENT OF THE METHODOLOGICAL APPROACH ON THE RISK MANAGEMENT PROCESS OF LOSS OF INNOVATIVE OPPORTUNITIES

The purpose of the study is to study the development of a methodological approach to the process of risk management of the loss of innovative opportunities. Risks are elements of the results of the implementation of any business decisions due to the fact that it is the main condition of the business process. Innovative activity is always associated with risk, which is characterized by the influence of certain factors on the results of activities that cannot be accurately calculated in advance. **The object of research** is the process of managing the risk of loss of innovative opportunities. Constant increase in competition, instability of supply and demand levels, outstripping the pace of development of engineering and technology, sharp changes in exchange rates, as well as other negative factors characteristic of the modern economy, create conditions in which there is a risk of losing the innovative ability of the enterprise to implement innovative projects, negatively affects on the economic efficiency of innovation. It is proved that the innovative activity of enterprises should be carried out under the influence of the external and internal environment, which is not always favorable in relation to it. **Research Methodology.** The theoretical and methodological basis of the study was steel, publications, monographs and scientific (analytical) developments of scientists on the problems of risk management of the metallurgical complex, and abstract-logical, monographic methods will also be used. **The results of the study.** Enterprises introducing innovations may face various types of risks, caused, first of all, by the time gap between the introduction of innovations and obtaining a useful result, the financial costs of events and the likely losses when introducing innovations. Therefore, the possibility of leveling a positive result of the development of innovations is not ruled out. Considering that the main source of innovation is still the own funds of enterprises, and innovative projects, as a rule, are

rather risky measures, therefore it is necessary to formulate new approaches to the problem of managing the risk of losing innovative opportunities by creating a risk map and a program to minimize and neutralize them, use of risk calculation methods. This is especially important for the metallurgical industry, which is a strategically important branch of the metallurgical complex, and therefore requires careful study of development prospects, taking into account security and the ability to withstand threats.

Keywords: innovation; innovative development of the enterprise; metallurgical enterprises; risks; innovative capabilities of the enterprise; innovative activity of the enterprise.

Відомості про автора / Сведения об авторе / About the Author

Забашта Євген Юрійович – аспірант кафедри підприємництва та бізнесу, Київський національний університет технологій та дизайну, м. Київ, Україна; e-mail: ezabashta@i.ua; Моб. 096-337-08-22.

Забашта Евгений Юрьевич – аспирант кафедры предпринимательства и бизнеса, Киевский национальный университет технологий и дизайна, г. Киев, Украина.

Zabashta Eugeniy – graduate student of the Department of Entrepreneurship and Business, Kyiv National University of Technology and Design, Kyiv, Ukraine.

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ В КОНТЕКСТІ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Кирчата І.М., канд. екон. наук, доцент

Шершенюк О.М., канд. екон. наук, доцент

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

Постановка проблеми. Інтеграція української освіти в глобальний економічний простір сьогодні вже є об'єктивною тенденцією розвитку та передбачає відповідність закладів освітньої діяльності міжнародним вимогам, стандартам. Сучасна дійсність внесла корективи в розуміння соціальної відповідальності, чим в значній мірі по-новому поставила проблему підвищення рівня їх конкурентоспроможності, яка раніше розглядалася переважно як сукупність фінансових результатів.

Перед системою освіти сучасної України, особливо вищої, постає відповідальна задача – виховати в країні сучасне покоління фахівців економічно грамотних, здатних і готових проявляти креативні підприємницькі здібності, успішно розвивати економіку, в цивілізованій формі та проявах регулювати ринкові відносини.

Ринок освітніх послуг, маючи характерні відмінності від інших видів ринку послуг, що проявляються в особливостях змісту, технологій і умов їх реалізації, має забезпечувати набуття такого рівня професійних компетенцій, який би задовольнив всі зацікавлені сторони (виробники, продавці, прямі та непрямі споживачі освітніх послуг, посередники).

Загострення глобальної конкуренції вимагає вдосконалювати існуючі форми соціально-економічних відносин, щоденно використовувати нові ефективні інструменти управління та розробляти нові механізми взаємовідносин «освіта-бізнес-суспільство».

Процес формування конкурентних переваг потребує нового інструментарію з «соціально-орієнтованою компонентою», який би інтенсифікував партнерські відносини між освітою, суспільством і бізнесом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасний менеджмент виокремлює соціальну відповідальність як один з інструментів, основні принципи якого визначають обов'язковою участь бізнес-представників та освіти в розвитку суспільства, а в зону відповідальності потрапляють фактори неекономічного характеру, які фокусуються на аспекті соціальної значущості [1-8].

Серед безлічі дефініцій соціальної відповідальності загальноприйнятим вважається визначення, яке дає Міжнародний стандарт ISO 26000 «Керівництво з соціальної відповідальності» (2010 р.). Соціальна відповідальність представляється як «відповідальність організації за вплив своїх рішень та діяльності на суспільство і навколишнє середовище через прозору і етичну поведінку, яка: сприяє сталому розвитку, включаючи здоров'я і добробут

суспільства; враховує очікування зацікавлених сторін; відповідає законодавству та узгоджена з міжнародними нормами поведінки» [9].

У наукових публікаціях висвітлюються проблеми розвитку вищої освіти як складової частини загальної системи освіти у XXI столітті: надлишок обсягу пропозиції на ринку послуг вищої освіти; інтернаціоналізація; фінансова криза університетської освіти та пошук шляхів виходу з неї; диверсифікація вищих навчальних закладів; наявність проблем у системі забезпечення якості вищої освіти; новітні технології навчання і проблема відкритості та конкурентоспроможності університетів; вирівнювання національних освітніх систем і роль університету в цьому процесі; удосконалення управління; соціальна відповідальність університетів [10].

Під соціальною відповідальністю вищої освіти розуміється відповідальність вищих навчальних закладів, зокрема, університетів як соціального інституту перед суспільством за результати й якість своєї професійної діяльності [11].

За таких умов вищі навчальні заклади мають нести соціальну відповідальність за ефективне використання [12]:

- суспільних (державних) ресурсів з метою підвищення ефективності роботи ВНЗ, забезпечення єдності навчання та виховання, залучення студентів і викладачів у різні соціальні практики (їх суспільну відповідальність);

- власних ресурсів – для розвитку та консолідації суспільства, проведення демократичних реформ;

- взаємодії з окремими громадянами, органами влади, бізнес-структурами, різними організаціями та установами – для функціонування ВНЗ як соціального інституту відкритого типу, центру соціальної політики в регіоні його присутності.

Невирішені складові загальної проблеми. Сьогодні соціальна відповідальність в своїй еволюції пройшла ряд етапів розвитку та постала інноваційним вектором на шляху повної інтеграції соціальної відповідальності з системою вищої освіти та діяльністю господарських суб'єктів.

Динамічні ринкові відносини вимагають від сучасної освітньої системи відповідної роботи з підготовки та виховання соціально орієнтованої ділової особи – особистості з розвиненим культурно-етичним, креативним творчим і прогресивним економічним мисленням. Поняття «соціально орієнтована ділова особа» виступає при цьому як перспективна модель готовності людини до нового типу професійно-трудової, підприємницької та соціально-економічної діяльності в умовах ринку.

Проте вирішення цієї важливої задачі істотно ускладнюється відсутністю достатнього практичного досвіду, а також наукової обґрунтованості змісту відповідної підготовки майбутніх фахівців, які відповідали б сучасним вимогам суспільного виробництва та соціальної свідомості.

Формулювання цілей статті. Метою статті є дослідження сутності, визначення концептуального змісту й обґрунтування необхідності впровадження соціальної відповідальності в систему освітньої діяльності як

необхідної передумови забезпечення її конкурентної стійкості в глобальному освітньому просторі, що ґрунтується на набутті здобувачами вищої освіти високого рівня не лише традиційних професійних компетенцій (навчальна і дослідницька компонента), але й інноваційно орієнтованих і особливих підприємницьких здібностей.

Викладення основного матеріалу дослідження. Соціальна відповідальність передбачає необхідність розробки сучасної концепції, яка заохочувала б усіх учасників взаємовідносин «освіта-бізнес-суспільство» враховувати спільні інтереси, беручи на себе відповідальність за результати своєї діяльності, а також сприяла б гармонійному співіснуванню та налагодженому діалогу між учасниками, приймаючи участь у вирішенні найгостріших соціальних проблем.

Важливого значення набуває не тільки здатність генерувати нові ідеї та приймати креативні рішення, але й психологічна стійкість, що передбачає вміння налагоджувати міжособистісні стосунки без шкоди для основного виду діяльності. Тобто сьогодні навчальний заклад має забезпечувати підготовку фахівців на основі розкриття здібностей до самостійної роботи, що мають оволодіти прекрасними діловими якостями для управлінської діяльності на базі отриманих професійних знань [13].

Зараз наявні передумови для співпраці всіх зацікавлених сторін ринку освітніх послуг, а також для модернізації сфери національної освіти задля подальшого формування новітніх державних освітніх стандартів і професійних компетенцій випускників. Разом з тим, співпраця зацікавлених сторін ринку освітніх послуг не виключає суперництва. Навпаки, конкурентне середовище ускладнюється, оскільки на ринку взаємодіє одночасно велика кількість споживачів освітніх послуг, платників за освітні послуги, роботодавців (непрямі користувачі результатів освітньої діяльності), установ і працівників сфери освітніх послуг, компаній (наприклад, ІТ-компанії, видавництва, виробники контенту та технологій тощо), держава.

Сучасні реалії вимагають посилення інтеграції науки, освіти й інноваційної діяльності з метою системного впровадження досягнень науки в промисловість, як вагому складову реального сектору економіки, тим самим активізуючи інноваційну діяльність самих підприємств і підсилюючи значущість вищої школи.

Заклад вищої освіти як учасник інтегрованої взаємодії має потенційні можливості отримати альтернативні джерела фінансування, а підприємства, в свою чергу, – залучити працівників із відповідними фаховими компетентностями, які дозволяють забезпечити необхідний рівень продуктивності праці та скоротити витрати підприємства на перепідготовку кадрів. Така взаємодія може відбуватися під час реалізації спільних дослідницьких проєктів із подальшою комерціалізацією результатів. Орієнтація на довгострокові та взаємовигідні відносини з реальним сектором, що передбачає спільні цілі та цінності (зокрема й соціальної значущості), вимагає

розробки нових підходів, удосконалення форм і методів управління, впровадження сучасних інструментів ведення бізнесу.

Механізмом, який має об'єднувати зусилля представників бізнесу, науки та суспільства, які по-своєму зацікавлені в проведенні довгострокових науково-дослідницьких і дослідно-конструкторських робіт, а також організації сумісної діяльності щодо розробки стратегічних планів та їх впровадження, є утворення технологічних платформ.

Технологічна платформа – це комунікаційний інструмент, який: сконцентрований на активізації зусиль зі створення перспективних комерційних технологій, нових продуктів, послуг; спрямований на залучення додаткових ресурсів для проведення досліджень і розробок на основі участі всіх зацікавлених сторін; сприяючий удосконаленню нормативно-правової бази в галузі науково-технологічного й інноваційного розвитку.

Соціальна відповідальність закладу вищої освіти – це додаткові (поза межами освітніх послуг) соціально орієнтовані зобов'язання, що: ґрунтуються на етичних та правових нормах, сприяючи розвитку внутрішнього та зовнішнього середовища; враховують стратегічні інтереси зацікавлених сторін «освіта-бізнес-суспільство», які, зі свого боку, несуть відповідальність за соціально-економічні наслідки власної діяльності.

Одним з основних засобів формування сучасного ринкового мислення є рівень економічної освіти, який орієнтований на все населення та підкріплений системою інститутів, форм і методів отримання громадянами економічних знань, умінь і навичок, необхідних для їх ефективної соціально-активної діяльності.

Держава, виступаючи носієм специфічного державного інтересу до ринку освітніх послуг, одночасно виступає як розробник і провідник політики в сфері освіти. Адміністративна влада стає адміністративним ресурсом, який дозволяє державі формулювати й успішно задовольняти державні інтереси. Всі учасники ринку зацікавлені в підвищенні конкурентоспроможності своїх партнерів. При цьому потенційні роботодавці очікують конкурентоспроможних працівників і охоче зближуються з ЗВО, роблячи ставку на рівень їх конкурентоспроможності та на якісних фахівців. Абітурієнти, в свою чергу, також обирають якісні та рейтингові ЗВО, конкурентоспроможність яких визнається академічними колами, бізнес-спільнотою та ін.

У свою чергу, соціально відповідальна вища освіта має забезпечити набуття високого рівня не тільки традиційних професійних компетенцій (навчальна і дослідницька компонента), але й інноваційно орієнтованих і особливих підприємницьких здібностей.

В основі особливих підприємницьких здібностей особи лежить заповзятливість, яку сучасна наука визначає як важливу особистісну передумову успішної професійної діяльності, оскільки вона виступає характерним способом досягнення конкретних цілей соціально-економічної діяльності через самодостатність в пошуку нестандартних рішень, пов'язаних з господарським ризиком.

Стабільний розвиток і довгостроковість набутої конкурентної переваги соціально відповідальних організацій забезпечується якістю управління, обізнаністю вищого керівництва та прийняттям соціально-орієнтованих управлінських рішень з подальшою імплементацією цих технологій у стратегічний розвиток підприємств. Сприяння активній реалізації перспективних соціальних проєктів, проведення соціально ефективних заходів забезпечують державі розбудову, сприятимуть добробуту та підвищенню якості життя населення України.

Висновки. Виступаючи своєрідним інноваційним вектором розвитку системи вищої освіти соціальна відповідальність, будучи складовою прояву та формування взаємозв'язків зацікавлених сторін («освіта-бізнес-суспільство»), повинна бути інтегрована в усі сфери діяльності організації задля забезпечення її конкурентоспроможності в довгостроковій стратегічній перспективі.

Перелік посилань

1. Бібік Н. В. Корпоративна соціальна відповідальність в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку. *Технічний прогрес і ефективність виробництва*. 2012. № 14. С. 9-16.
2. Березіна О. Ю. Кількісна оцінка соціальної відповідальності корпорацій. *Вісник Української академії банківської справи*. 2012. № 1(32). С. 97-101.
3. Буян О. Я. Підходи до оцінки ефективності корпоративної соціальної відповідальності підприємств в Україні. *Вісник Дніпропетровського університету. Серія «Економіка»*. 2012. Вип. 6 (2). С. 159-165.
4. Зінченко А. Г. Корпоративна соціальна відповідальність 2005-2010 : стан та перспективи розвитку. Київ, 2010. 56 с.
5. Лупак Р. Л. Соціальна відповідальність як складова забезпечення конкурентоспроможності підприємства. *Соціально-трудові відносини : теорія та практика*. 2016. № 2. С. 98-103.
6. Власова К. В. Корпоративна соціальна відповідальність – основа інноваційного розвитку підприємств АПК України. *Економічний аналіз*. Тернопіль. 2018. Том 28. № 3. С. 247-251.
7. Романова О. А. Формирование конкурентных стратегий промышленных предприятий с позиции корпоративной социальной ответственности. *Экономические и социальные перемены: факты, тенденции, прогноз*. 2017. Т. 10. № 6. С. 138-152. DOI: 10.15838/esc.2017.6.54.9.
8. Мазуренко В. П. Сучасна концепція корпоративної соціальної відповідальності у міжнародному бізнесі. *Ефективна економіка*. 2012. № 6. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2012_6_17.
9. Международный стандарт ISO26000:2010, Руководство по социальной ответственности. URL: http://www.iso.org/iso/ru/catalogue_detail?csnumber=42546.
10. Поляков М. В., Савчук В.С. Класичний університет: еволюція, сучасний стан, перспективи. Київ, 2004. 416 с.

11. Калінеску Т. В., Калінеску, Г. С. Ліхоносова, Альошкін В. С. Соціальна відповідальність : підручник. Сєверодонецьк, 2015. 472 с. URL: https://pidruchniki.com/73476/sotsiologiya/sotsialnovidpovidalnostosviti_nauki.

12. Кузьмін О. Є., Пирог О. В., Чернобай Л. І., Романишин С. Б., Вацик Н. О. Соціальна відповідальність : навчальний посібник. Львів, 2016. 328 с.

13. Петухова Е. П. Качество подготовки специалиста в вузе на современном этапе. *Материалы Международной научно-практической конференции «Стратегическое партнерство бизнеса и образования»*. Брянск. 2012. С. 116-119.

References

1. Bibik, N. V. (2012), Corporate Social Responsibility in Ukraine : Current State and Prospects for Development [Korporatyvna sotsialna vidpovidalnist v Ukraini : suchasnyi stan ta perspektyvy rozvytku], *Technical progress and production efficiency*, No 14. P. 9-16.

2. Berezina, O. U. (2012), Quantitative assessment of corporate social responsibility [Kilkisna otsinka sotsialnoi vidpovidalnosti korporatsii], *Bulletin of the Ukrainian Academy of Banking*, No 1(32), P. 97-101.

3. Buyan, O. Ya. (2012), Approaches to the assessment of the effectiveness of corporate social responsibility in Ukraine [Pidkhody do otsinky efektyvnosti korporatyvnoi sotsialnoi vidpovidalnosti pidpriemstv v Ukraini], *Bulletin of Dnipropetrovsk University. Economy series*, No 6 (2), P. 159-165.

4. Zinchenko, A. G. (2010), *Corporate Social Responsibility 2005-2010 : Status and Prospects for Development* [Korporatyvna sotsialna vidpovidalnist 2005-2010 : stan ta perspektyvy rozvytku], Kyiv, 56 p.

5. Lupak, R. L. (2016), Social responsibility as a component of ensuring the competitiveness of an enterprise [Sotsialna vidpovidalnist yak skladova zabezpechennia konkurentospromozhnosti pidpriemstva], *Social-labor relations: theory and practice*, No. 2, P. 98-103.

6. Vlasova, K. V. (2018), Corporate Social Responsibility – the basis of innovative development of agricultural enterprises of Ukraine [Korporatyvna sotsialna vidpovidalnist – osnova innovatsiinoho rozvytku pidpriemstv APK Ukrainy], *Economic analysis*, Ternopil, Volume 28, No. 3, P. 247-251.

7. Romanova, O. A. (2017), Creating Competitive Strategies of Industrial Enterprises from the Standpoint of Corporate Social Responsibility [Formirovanie konkurentnyh strategij promyshlennyh predpriyatij s pozicii korporativnoj social'noj otvetstvennosti], *Economic and Social Changes: Facts, Trends, Forecast*, Vol. 10, No. 6, P. 138-152. DOI : <http://doi.org/10.15838/esc.2017.6.54.9>.

8. Mazurenko, V. P. (2012), The Modern Concept of Corporate Social Responsibility in International Business [Suchasna kontseptsiiia korporatyvnoi sotsialnoi vidpovidalnosti u mizhnarodnomu biznesi], *Effective Economy*, No. 6, available at : http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2012_6_17.

9. International Standard ISO 26000: 2010, A Guide to Social Responsibility [Mezhdunarodnyj standart ISO26000:2010, Rukovodstvo po social'noj otvetstvennosti], available at: http://www.iso.org/iso/ru/catalogue_detail?csnumber

=42546.

10. Poliakov, M. V., Savchuk, V. S. (2004), *Classic University: evolution, current state, prospects* [Klasychnyi universytet : evoliutsiia, suchasnyi stan, perspektyvy], Kiev, 416 p.

11. Kalinesku, T. V., Likhonosova, H. S., Aloshkin, V. S. (2015), *Social responsibility* [Sotsialna vidpovidalnist], Severodonetsk, 472 p., available at: <https://pidruchniki.com/73476/sotsiologiya/sotsialna-vidpovidalnist-osviti-nauki>.

12. Kuzmin, O. Ye., Pyroh, O. V., Chernobai, L. I., Romanyshyn, S. B., Vatsyk, N. O. (2016), *Social responsibility* [Sotsialna vidpovidalnist], Lviv, 328 p.

13. Petukhova, E. P. (2012), The quality of training of the specialist in the university at the present stage [Kachestvo podgotovki specialista v vuze na sovremennom etape. Materialy Mezhdunarodnoj nauchno-prakticheskoy konferencii „Strategicheskoe partnerstvo biznesa i obrazovaniya], Bryansk, P. 116-119.

РЕФЕРАТИ РЕФЕРАТЫ ABSTRACTS

УДК 338.242; JEL Classification: M14

Кирчата І.М., Шершенюк О.М. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ В КОНТЕКСТІ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Мета – дослідження сутності, визначення концептуального змісту й обґрунтування необхідності впровадження соціальної відповідальності в систему освітньої діяльності як необхідної передумови забезпечення її конкурентної стійкості в глобальному освітньому просторі. **Методика дослідження.** Теоретичною та методологічною основою є основні закони функціонування ринкової економіки, праці провідних вітчизняних і зарубіжних учених-економістів, в яких розглядається соціальна відповідальність у контексті забезпечення конкурентоспроможності закладів вищої освіти через партнерські відносини «освіта-бізнес-суспільство». Використано методи узагальнення та абстрагування; метод аналізу і синтезу. **Результати.** Соціальна відповідальність в своїй еволюції проходить ряд етапів розвитку та постає інноваційним вектором в діяльності не тільки бізнесу України, але й системи освітнього процесу, зокрема в закладах вищої освіти. Сучасні реалії вимагають посилення інтеграції науки, освіти та інноваційної активності підприємств з метою системного впровадження досягнень науки в промисловість, як вагому складову реального сектору економіки, тим самим активізуючи інноваційну діяльність самих підприємств та підсилюючи значущість вищої школи. Соціальна відповідальність закладу вищої освіти – це додаткові (поза межами освітніх послуг) соціально орієнтовані зобов'язання, що: ґрунтуються на етичних та правових нормах, сприяючи розвитку внутрішнього та зовнішнього середовища; враховують стратегічні інтереси зацікавлених сторін «освіта-бізнес-суспільство», які, зі свого боку, несуть відповідальність за соціально-економічні наслідки власної діяльності. **Наукова новизна.** В роботі теоретично обґрунтовано доцільність інтеграції соціальної

відповідальності в систему вищої освіти, як складової прояву та формування взаємозв'язків зацікавлених сторін («освіта-бізнес-суспільство»). Соціальна відповідальність, виступаючи своєрідним інноваційним вектором розвитку системи вищої освіти, має сприяти набуттю високого рівня не тільки традиційних професійних компетенцій (навчальна і дослідницька компонента), але й інноваційно орієнтованих і особливих підприємницьких здібностей здобувачів освіти. **Практична значущість** полягає в обґрунтовані концептуальних засад щодо цільової спрямованості соціальної відповідальності закладів вищої освіти, які можуть бути використані для розробки та реалізації конкретних стратегічних заходів, спрямованих на формування стійких конкурентних переваг останнього та використання їх як інструмента забезпечення інноваційного та соціально-економічного розвитку партнерських відносин «освіта-бізнес-суспільство».

Ключові слова: вища освіта; соціальна відповідальність; конкурентоспроможність; конкурентна стійкість; соціальні відносини.

УДК 338.242; JEL Classification: M14

Кирчатая И.Н., Шершенюк Е.Н. ОБЕСПЕЧЕНИЕ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ ОРГАНИЗАЦИИ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ В КОНТЕКСТЕ СОЦИАЛЬНОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ

Цель – исследование сущности, определение концептуального содержания и обоснование необходимости внедрения социальной ответственности в систему образовательной деятельности как неотъемлемой составляющей обеспечения ее конкурентной устойчивости в глобальном образовательном пространстве. **Методика исследования.** Теоретической и методологической основой являются основные законы функционирования рыночной экономики, труды ведущих отечественных и зарубежных ученых-экономистов, в которых рассматривается социальная ответственность в контексте обеспечения конкурентоспособности организации высшего образования через партнерские отношения «образование-бизнес-общество». **Результаты.** Социальная ответственность в своей эволюции прошла ряд этапов развития и предстала инновационным вектором в деятельности не только бизнеса Украины, но и системы образовательного процесса, в том числе в организациях высшего образования. Современные реалии требуют усиления интеграции науки, образования и инновационной активности предприятий с целью системного внедрения достижений науки в промышленность, как весомую составляющую реального сектора экономики, тем самым активизируя инновационную деятельность самих предприятий и усиливая значимость высшей школы. Социальная ответственность организации высшего образования – это дополнительные (вне образовательных услуг) социально ориентированные обязательства, которые: основываются на этических и правовых нормах, способствуя развитию внутренней и внешней среды; учитывают стратегические интересы заинтересованных сторон «образование-бизнес-общество», которые, со своей стороны, несут ответственность за социально-экономические последствия собственной деятельности. **Научная**

новизна. В работе теоретически обоснована целесообразность интеграции социальной ответственности в систему высшего образования, как составляющей проявления и формирования взаимосвязей заинтересованных сторон («образование-бизнес-общество»). Социальная ответственность, выступая своеобразным инновационным вектором развития системы высшего образования, должна способствовать обретению высокого уровня не только традиционных профессиональных компетенций (учебная и исследовательская компонента), но и инновационно ориентированных и особенных предпринимательских способностей соискателей образования. **Практическая значимость** заключается в обосновании концептуальных основ целевой направленности социальной ответственности организаций высшего образования, которые могут быть использованы для разработки и реализации стратегических мероприятий, направленных на формирование устойчивых конкурентных преимуществ и использование их как инструмента обеспечения инновационного и социально-экономического развития партнерских отношений «образование-бизнес-общество».

Ключевые слова: высшее образование; социальная ответственность; конкурентоспособность; конкурентная устойчивость; социальные отношения.

UDC 338.242; JEL Classification: M14

Kyrchata I.M., Shershenyuk O.M. PROVIDING THE COMPETITIVENESS OF THE HIGHER EDUCATION INSTITUTE IN THE CONTEXT OF SOCIAL RESPONSIBILITY

Purpose – to study the essence, determine the conceptual content and justify the need to introduce social responsibility in the educational system as a necessary prerequisite for its competitive stability in the global educational space. **Methodology of research.** The theoretical and methodological basis are the basic laws of functioning of market economy, works of leading domestic and foreign scientists-economists, in which the social responsibility is considered in the context of ensuring the competitiveness of higher education institutions through partnerships "education-business-society". Methods of generalization and abstraction were used. Method of analysis and synthesis was used. **Findings.** During its evolution the social responsibility goes through a number of stages of development and emerges as an innovative vector in the activity not only of Ukraine's business, but also of the educational process, in particular in institutions of higher education. The social responsibility of a higher education institution is an additional (outside of educational services) socially-oriented commitments that: are based on ethical and legal standards, which contribute to the development of the internal and external environment; take into account the strategic interests of the "education-business-society" stakeholders, which, in turn, are responsible for the socio-economic consequences of their activity. **Originality.** In this paper the feasibility of integrating social responsibility into a system of higher education, as a component of manifestation and formation of stakeholder relations ("education-business-society") is substantiated theoretically. Acting as a kind of innovative vector for the development of higher education the social responsibility should contribute to the

acquisition of a high level of not only traditional professional competences (educational and research component), but also innovatively oriented and special entrepreneurial abilities of applicants. ***The practical relevance*** lies in the substantiated conceptual framework for the goal of social responsibility of higher education institutions, which can be used to develop and implement of specific strategic measures which are aimed to generate sustainable competitive advantages of the latter and use them as a tool for ensuring the innovative and socio-economic development of partnerships “education-business-society” relations.

Key words: higher education; social responsibility; competitiveness; competitive stability; social relations.

Відомості про авторів / Сведения об авторах / About the Authors

Кирчата Ірина Миколаївна – кандидат економічних наук, доцент, Харківський національний автомобільно-дорожній університет, доцент кафедри економіки і підприємництва, м. Харків, Україна; e-mail: kirchatayairina@gmail.com; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0270-1586>. Моб. 050-669-00-96.

Кирчатая Ирина Николаевна – кандидат экономических наук, доцент, Харьковский национальный автомобильно-дорожный университет, доцент кафедры экономики и предпринимательства, г. Харьков, Украина.

Kyrchata Iryna – PhD in Economics, Associate Professor, Kharkiv National Automobile and Highway University, Associate Professor of Department of Economics and Entrepreneurship, Kharkiv, Ukraine.

Шершенюк Олена Миколаївна – кандидат економічних наук, доцент, Харківський національний автомобільно-дорожній університет, доцент кафедри економіки і підприємництва, м. Харків, Україна; e-mail: sheralyona@gmail.com; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9959-2725>. Моб. 050-151-30-09.

Шершенюк Елена Николаевна – кандидат экономических наук, доцент, Харьковский национальный автомобильно-дорожный университет, доцент кафедры экономики и предпринимательства, г. Харьков, Украина.

Shershenyuk Elena – PhD in Economics, Associate Professor, Kharkiv National Automobile and Highway University, Associate Professor of Department of Economics and Entrepreneurship, Kharkiv, Ukraine.

СТАНОВЛЕННЯ ТА ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ОБЛІКУ КРИПТОВАЛЮТ

Ковальова Т.В., канд. екон. наук, доцент

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

Постановка проблеми та її зв'язок із практичними завданнями. Поширення ІТ-технологій і загальна комп'ютеризація, впливаючи на фінансові системи окремих країн та інші сторони економіки, сприяють появі нових фінансових інститутів, інструментів та форм взаємодії між людьми. Такою фінансовою новацією стала криптовалюта. Уперше термін «криптовалюта» почали використовувати з появою платіжної системи «Bitcoin», яка була розроблена у 2009 році особою або групою осіб під псевдонімом Сатосі Накамото [1]. Бухгалтерський облік не може стояти осторонь від цього об'єкту, оскільки, саме він формує повну та достовірну інформацію про діяльність підприємства. Однак, облікові аспекти криптовалют є досі невизначними і потребують подальшого дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Фінансовий істеблїшмент поступово офіційно визнає криптовалюти і, відповідно, набуває нового змісту економічна наука. Ця проблематика все сильніше актуалізується у працях українських вчених. Низка вчених, серед яких, Ярова К., Волосович С. розкриваючи сутність поняття «криптовалюта», розглядали основні відмінності між електронними грошима і віртуальною валютою та досліджували досвід регулювання криптовалют у зарубіжних країнах [2,3]. Шевченко Л., вивчаючи сутність та порядок відображення в обліку операцій з криптоактивами, запропоновувала здійснювати його за допомогою міжнародних стандартів фінансової звітності [4]. Інші автори [5-8] проблему відображення в обліку криптовалют досліджували через їх економічну сутність. Незважаючи на їх напрацювання, питання коректного відображення криптовалют у обліку залишається відкритим і потребує вирішення.

Невирішені складові загальної проблеми. В Україні, як і загалом у світі, залишаються невирішеними низка питань щодо проведення операцій з віртуальними валютами, а саме: невизначеність їх правового статусу; відсутність методики обліку операцій з ними; неврегульованість бази оподаткування.

Формулювання цілей статті. Метою статті є висвітлення існуючих точок зору щодо обліку криптовалют і розробка практично значимих пропозицій його покращення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Одностайної думки з приводу відображення в обліку криптовалют немає, тому що вітчизняні науковці по-різному трактують криптовалюту. О. Петрук прирівнює криптовалюту до довгострокових фінансових інвестицій непов'язаним сторонам або поточних фінансових інвестицій в залежності від цілей придбання [5, с. 52-

53]. Т. Яцик пропонує розглядати криптовалюту як особливий електронний платіжний засіб, курс якого підтримується тільки попитом і пропозицією, тобто розглядає криптовалюту як різновид електронних грошей [6, с. 349-354]. О. Загнітко вважає, що криптовалюта в Україні може визначатися різними шляхами як «актив», «товар» чи «послуга» [7]. А. Кувшинова та К. Безверхий взагалі спростували визначення економічної сутності криптовалюти як грошових коштів, валюти, валютної цінності, електронних грошей тощо [8, с. 29-38]. Різноманітність точок зору наводить на думку, що в обліку криптовалюти слід розглядати, в залежності від призначення. А. Стовпова виділяє наступні групи криптовалют: вони можуть бути загальноцільовим засобом платежу (купуємо будь-що, – принаймні так задекларовано); вони можуть бути вузькоцільовим засобом платежу (купуємо тільки певні послуги у певному середовищі, наприклад, веб-сайті); вони можуть використовуватися як засіб залучення капіталу (аналог електронної акції); вони можуть мати різні можливості щодо документування (Ethereum, наприклад) [9]. Тобто ця класифікація підтверджує думку фахівців відомої аудиторської компанії з «Big4», які вважають, що криптовалюти можуть бути визнані як: гроші, грошові еквіваленти або зарубіжна валюта; фінансові інструменти; товари; запаси; нематеріальні активи [5, с. 53]. Інші автори криптовалюту інтерпретують як електронні гроші, власність, віртуальний товар, віртуальну валюту, приватний платіжний засіб [10]. Однак, Р. Бруханський та І. Спільник вважають, що у зв'язку з їх цифровою природою та неоднозначністю ознак, а також залежно від мети їх придбання та терміну очікуваного використання, можливість однозначного віднесення криптографічних об'єктів до певного виду активів (і не тільки у складі активу балансу, але й у його пасиві) у системі обліку є доволі складною методологічною проблемою. У багатьох випадках відповіддю на питання про віднесення певного активу до відповідної групи може бути і «так», і «ні», або «не зовсім» [11]. Проведений аналіз запропонованих методик обліку операцій з криптовалютами, дозволив зробити наступні висновки. Вчені рекомендують обліковувати криптовалюту у складі: нематеріальних активів, фінансових інвестицій; товарів. Згуртовані рекомендації щодо обліку операцій з криптовалютами наведені в табл. 1.

Таблиця 1

Пропозиції щодо обліку операцій з криптовалютами

Зміст господарської операції	Кореспонденція рахунків	
	Дт	Кт
1	2	3
<i>Пропозиція Яцик Т.В. [6]</i>		
Відображено внесок до статутного капіталу у вигляді нематеріального активу Біткоїн-гаманця	127	46

Продовження таблиці 1

1	2	3
Відображено у бухгалтерському обліку згенеровану криптовалюту власними інформаційно-технічними засобами	425	127
Купівля криптовалюти Біткоїн за електронні гроші	127	336
<i>Пропозиції Петрук О.М. і Новак О.С. [5]</i>		
Відображено придбання криптовалюти (визначено собівартість фінансової інвестиції)	352	311
Відображено реалізацію криптовалюти	377	741
Списано собівартість реалізованої фінансової інвестиції	971	352
Облік з утримання криптовалюти як фінансової інвестиції:		
Відображено придбання криптовалюти (визначено собівартість фінансової інвестиції)	143	311
Відображено реалізацію криптовалюти	377	741
Відображено дооцінку криптовалюти. Результат дооцінки відображено в капіталі	143	413
Списано собівартість реалізованої фінансової інвестиції	971	143
Відображено отримання грошових коштів	311	377
<i>Пропозиція Слободенюк О. [12]</i>		
Амортизація основних засобів, задіяних у створенні нематеріального цифрового активу «Біткойн»	154	134
Розрахунки з вітчизняними постачальниками, в т.ч.: електроенергія, оренда приміщення, оплата Інтернет	154	631
Відображено ПДВ	641	631
Нарахована заробітна плата з відрахуваннями	154	661, 651
Введено в експлуатацію (за актом НА-1)	12	154
<i>Пропозиція Костюченко В.М., Малиновської А.М., Мамонової А.В. [10]</i>		
Добування криптовалюти	154	685, 117, 661,
Оприбуткування криптовалюти	126 «Утримувана криптовалюта»	154
Втрата криптовалюти, заробленої шляхом майнінгу (хакерська атака, злом серверу і т.д.)	97	126
Придбання криптовалюти на біржі	154, 126	68,
Оплата придбаної криптовалюти	68	30, 31
Отримання криптовалюти як винагороди за перегляд ролику в Інтернеті	154, 126	685,

Закінчення таблиці 1

1	2	3
Обмін неподібними активами:		
Оприбуткування криптовалюти за ціною переданої криптовалюти	377, 97, 154, 685	74, 126, 685, 31, 30, 377
	126	154
Обмін подібними активами:		
Оприбуткування криптовалюти	154, 377, 97, 685, 126	685, 126, 126, 377, 154
Відображено отримані товари (роботи, послуги) за криптовалюту	28	685
Погашення заборгованості криптовалютою	685	126
Криптовалюта, що утримується для перепродажу	286	126
<i>Пропозиція Дерун І.А. та Склярук І.П. [13]</i>		
Придбання веб-гаманця для операцій із криптовалютами	154	31
	127	154
Придбання криптовалюти для купівлі реальних товарів чи послуг	336	31
Придбання криптовалюти для спекулятивних цілей	352	31
Підвищення ціни криптовалюти, яка міститься на веб-гаманці	352	740
Зменшення ціни криптовалюти, яка міститься на веб-гаманці	970	352
Реалізація криптовалюти після різкого підвищення ціни на неї (спекулятивний ефект):		
– отримання доходу від суттєвого підвищення ціни на криптовалюту;	352	740
– списано вартості придбання криптовалюти;	971	352
– нараховано дохід від реалізації криптовалюти;	377	741
– списано спекулятивну дооцінку вартості криптовалюти;	377	352
– отримано кошти від продажу криптовалюти.	311	352
Витрати майнінгу на створення власними силами криптовалюти	977	685
	641	685
	685	31
Відображення створення нового блокчейну та створення певної суми криптовалюти (капіталізація витрат майнінгу)	352	977
Використання створеної власними силами криптовалюти для придбання товарів та послуг	336	352

Відображення операцій на рахунках дозволяє зробити висновок, що тільки Костюченко В.М., Малиновська А.М., Мамонова А.В. пропонують введення нового субрахунку 126 «Утримувана криптовалюта» до Плану рахунків, усі інші автори використовують вже відомі рахунки. В основному при розгляді операцій з обліку криптовалюти, мова йде про Bitcoin, оскільки саме цей вид криптовалют найпоширеніший в Україні.

Стрімка трансформація світової економіки спонукає до поглиблення досліджень у напрямку вивчення та застосування криптовалют, їх обліку, пошуку шляхів її адаптації до особливостей національної економіки. Відсутність методичної бази з обліку криптовалют зменшує перспективи їх

стабільного використання в національній економіці. Облікові аспекти цього явища – це те, що створює безліч дискусій і протиріч. У нашій країні, як і у більшості цивілізованих країн, технології випереджають законодавство. Ураховуючи, що облік в Україні є регламентованим, легалізація криптовалют повинна починатись з розробки та впровадження нормативних актів, наприклад, окремого П(С)БО, який би чітко окреслив питання, пов'язані з оцінкою, витратами і т.ін., у виробників, продавців, користувачів криптовалют, оскільки, криптобізнес є сформованою індустрією. До моменту затвердження офіційних нормативних актів, підприємства можуть внести відповідну інформацію щодо обліку криповалют у Наказ про облікову політику. Зразу обумовимо, що немає заборони на операції з криптовалютами. Згідно зі ст. 42 Конституції України, кожен має право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом. Листом Держстату від 05.10.2018 р. №14.4-09/435-18 рекомендовано класифікувати майнінг і реалізацію криптовалют за КВЕДом 64.19 «Інші види грошового посередництва», а торгівлю (обмін) криптовалютами – за КВЕДом 66.19 «Інша допоміжна діяльність у сфері фінансових послуг, крім страхування та пенсійного забезпечення» [14].

Документування – це та проблема, без вирішення якої, неможливо відображати криптовалюту на рахунках бухгалтерського обліку. Вважаємо, що документування операцій з криптовалютою слід відображати у бухгалтерських довідках.

Відсутність єдиного підходу до визначення економічної сутності криптовалют і приводить до досить різної інтерпретації методичних підходів до відображення їх у бухгалтерському обліку. Нами розглянуті ці підходи у попередньому питанні. Для роз'яснення цієї ситуації можна звернутись до документів, прийнятих Радою МСБО. У березні 2019 року Комітет з інтерпретації міжнародної фінансової звітності (IFRIC) прийняв документ *Holdings of Cryptocurrencies*. Згідно з документом: криптовалюта – це цифрова або віртуальна валюта, яка записана в розподіленій книзі та використовує криптографію для безпеки, не видається юрисдикційним органом або іншою стороною; утримання криптовалюти не призводить до укладення договору між власником та іншою стороною [15]. Комітет зауважив, що криптовалюта, яка утримується, відповідає визначенню нематеріального активу в МСБО 38 на тих підставах, що: він може бути відокремлений від власника і проданий або переданий окремо; він не надає власнику права на отримання фіксованої або визначеної кількості одиниць валюти. Комітет дійшов висновку, що МСБО 2 «Запаси» застосовується до криптовалют, коли вони утримуються для продажу у звичайному бізнесі. Якщо МСБО 2 не застосовується, суб'єкт господарювання застосовує МСБО 38 до криптовалют, що утримуються [7].

Оскільки, українські підприємства працюють за правилами, які диктує європейський ринок та сучасні економічні відносини, то слушно взяти до уваги розробки Комітету з інтерпретації міжнародної фінансової звітності. Якщо синхронізувати вище сказане і український План рахунків, то для обліку криптовалют, можна використовувати рахунок 12 «Наматеріальні активи»,

доречним буде відкриття субрахунку 126 «Утримувана криптовалюта», який запропоновано Костюченко В.М., Малиновською А.М., Мамоновою А.В. При продажу криптовалют, на наш погляд, слід використати рахунок 28 «Товари», відкривши до нього субрахунок 287 «Криптовалюти для продажу», який буде мати ознаки активного рахунку (табл. 2). Аналітичний облік доцільно вести за напрямками надходження та використання криптовалюти в результаті господарських операцій, а також за видами криптовалют.

Таблиця 2

Облік операцій з продажу криптовалют

Зміст господарської операції	Дебет	Кредит
Криптовалюта, що утримується для перепродажу	287	127
Продано криптовалюту	377	702
Нараховано податкові зобов'язання з ПДВ	702	641
Списано собівартість реалізованої криптовалюти	977	287
Віднесено на фінансовий результат дохід від реалізації товарів	702	793
Віднесено на фінансовий результат собівартість реалізованих товарів	793	977
Отримано кошти від покупця	311 (312)	377

Розвиток цифрових технологій і віртуальних ринків виявив неготовність облікової науки та практики до викликів криптоіндустрії, тому до сьогодні існує спектр суттєвих аспектів, які потребують подальших досліджень.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Узагальнивши пропозиції науковців щодо обліку криптовалют, ми прийшли до висновку щодо необхідності використання рахунку 12 «Наматеріальні активи» з відкриттям до нього субрахунку 126 «Утримувана криптовалюта». Облік операцій з продажу криптовалют, на наш погляд, слід залучати рахунок 28 «Товари», відкривши до нього субрахунок 287 «Криптовалюти для продажу», який буде мати ознаки активного рахунку. Аналітичний облік доцільно вести за напрямками надходження та використання криптовалюти в результаті господарських операцій, а також за видами криптовалют. У подальшому, при дослідженні обліку криптовалют, слід звернути увагу на методи їх оцінки.

Перелік посилань

1. Bitcoin developer chats about regulation, open source, and the elusive Satoshi Nakamoto, PCWorld, 26-05-2013: сайт URL: <https://www.pcworld.com/article/2039184> (дата звернення: 11.01.2020).

2. Ярова К. Криптовалюта: визначення правового статусу в Україні: сайт URL: file:///C:/Users/user/Downloads/molv_2017_10_253.pdf (дата звернення: 11.01.2020).

3. Волосович С. Державне регулювання ринку криптовалют: зарубіжний досвід: сайт URL: file:///C:/Users/user/Downloads/uazt_2018_1_10.pdf (дата звернення: 11.01.2020).

4. Шевченко Л. Методика обліку криптовалют в умовах нестабільності діючого законодавства: сайт URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/1_2020/158.pdf (дата звернення: 11.01.2020).

5. Петрук О. М., Новак О.С. Сутність криптовалюти як методологічна передумова її відображення. *Економічні науки*. 2017. Вип. 4 (82). С. 48-55.

6. Яцик Т. В. Методика фінансового обліку криптовалюти як особливого виду електронних грошей. *Молодий вчений*. 2017. № 2. С. 349-354.

7. Загнітко О. Біткоїн: налаштувати не можна забороняти. Kyiv School of Economics: сайт URL : http://www.kse.org.ua/en/about/kse-news/?news_id=2096 (дата звернення: 22.12.2019).

8. Безверхий К., Кувшинова А. Криптовалюта: гроші чи мильна бульбашка? *Бухгалтерський облік і аудит*. 2018. № 1. С. 29-38.

9. Стовпова А. С. Криптоактиви як об'єкт бухгалтерського обліку: сайт URL: http://www.economy.in.ua/pdf/8_2018/18.pdf (дата звернення: 10.11.2019).

10. Костюченко В. М., Малиновська А. М., Мамонова А. В. Бухгалтерський облік криптовалют: сайт URL: http://www.market-infr.od.ua/journals/2019/33_2019_ukr/52.pdf (дата звернення: 24.12.2019).

11. Бруханський Р. Ф., Спільник І. В. Криптоактиви у системі бухгалтерського обліку та звітності: сайт URL: https://www.problecon.com/export_pdf/problems-of-economy-2019-2_0-pages-145_156.pdf (дата звернення: 24.12.2019).

12. Слободенюк О. Як вести облік біткойнів у бухгалтерії: приклад реального бізнесу: сайт URL: <https://ain.ua/2018/09/05/bitkoiny-v-buxgalterii/> (дата звернення: 20.12.2019).

13. Дерун І. А., Склярук І. П. Онтологічні аспекти сутності криптовалюти та її відображення в обліку: сайт URL: <https://eprints.oa.edu.ua/7658/1/28.pdf> (дата звернення: 20.12.2019).

14. Загрядська М. Криптовалюти в Україні: сайт URL: <http://yur-gazeta.com/publications/practice/podatкова-praktika/kriptovalyuti-v-ukrayini.html> (дата звернення: 24.12.2019).

15. The March 2019 IFRS Interpretations Committee Update. IFRS: сайт URL :<https://www.ifrs.org/news-and-events/2019/03/march-2019-ifric-update-published/> (дата звернення: 21.12.2019).

References

1. Bitcoin developer chats about regulation, open source, and the elusive Satoshi Nakamoto, PCWorld, 26-05-2013, available at : <https://www.pcworld.com/article/2039184> (last accessed 11.01.2020).

2. Yarov, K. Cryptocurrency: Determining Legal Status in Ukraine [Kriptovalyuta: vyznachennya pravovoho statusu v Ukrayini], available at : file:///C:/Users/user/Downloads/molv_2017_10_253.pdf (last accessed 11.01.2020).

3. Volosovich, S. State Regulation of the Cryptocurrency Market: Foreign Experience [Derzhavne rehulyuvannya rynku kriptovalyut: zarubizhnyy dosvid], available at : file:///C:/Users/user/Downloads/uazt_2018_1_10.pdf (last accessed 11.01.2020).

4. Shevchenko, L. Methods of accounting for cryptocurrencies in the conditions of instability of current legislation [Metodyka obliku kriptovalyut v

umovakh nestabil'nosti diyuchoho zakonodavstva], available at : http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/1_2020/158.pdf (last accessed 11.01.2020).

5. Petruk, O. M., Novice, O. S. (2017), The essence of cryptocurrency as a methodological premise for its reflection [Sutnist' kryptovalyuty yak metodolohichna peredumova yiyi vidobrazhennya], *Economic sciences*, No 4 (82), P. 48-55.

6. Yatsik, T. V. (2017), Methods of financial accounting for cryptocurrency as a special kind of electronic money [Metodyka finansovoho obliku kryptovalyuty yak osoblyvoho vydu elektronnykh hroshey], *Young scientist*, No 2, P. 349-354.

7. Zagnitko, O. Bitcoin: Customization cannot be prohibited [Bitcoin: nalashtuvaty ne mozhna zaboronyaty], Kyiv School of Economics, available at : <http://www.kse.org.ua/en/about/kse-news/?newsid=2096> (last accessed 22.12.2019).

8. Bezverkhiy, K., Kuvshinova, A. (2018), Cryptocurrency: Money or a Bubble? [Kryptovalyuta: hroshi chy myl'na bul'bashka?], *Accounting and Auditing*, No 1, P. 29-38.

9. Stovpova, A. S. Crypto-assets as an Object of Accounting [Kryptoaktyvy yak ob'yekt bukhhaltens'koho obliku], available at : http://www.economy.in.ua/pdf/8_2018/18.pdf (last accessed 10.11.2019).

10. Kostyuchenko, V. M., Malinovskaya, A. M., Mamonova, A. V. Cryptocurrency Accounting [Bukhhalters'kyi oblik kryptovalyut], available at : http://www.market-infr.od.ua/journals/2019/33_2019_eng/52.pdf (last accessed 24.12.2019).

11. Brukhansky, R. F., Spilnyk, I. V. Crypto-assets in accounting and reporting system [Kryptoaktyvy u systemi bukhhaltens'koho obliku ta zvitnosti], available at : https://www.problecon.com/export_pdf/problems-of-economy-2019-2_0-pages-145_156.pdf (last accessed 24.12.2019).

12. Slobodeniuk, O. How to Keep Bitcoin Accounting in Accountancy: An Example of Real Business [Yak vesty oblik bitkoyniv u bukhhalteriyi: pryklad real'noho biznesu], available at : <https://ain.ua/2018/09/05/bitkoyny-v-buxgalterii/> (last accessed 20.12.2019).

13. Derun, I. A., Sklyaruk, I. P. Ontological aspects of the essence of cryptocurrency and its reflection in accounting [Ontolohichni aspekty sutnosti kryptovalyuty ta yiyi vidobrazhennya v obliku], available at : <https://eprints.oa.edu.ua/7658/1/28.pdf> (last accessed 20.12.2019).

14. Zagryadska, M. Cryptocurrencies in Ukraine [Kryptovalyuty v Ukrayini], available at : <http://yur-gazeta.com/publications/practice/podatkova-praktika/kriptovalyuti-v-ukrayini.html> (last accessed 24.12.2019).

15. The March 2019 IFRS Interpretations Committee Update. IFRS, available at : <https://www.ifrs.org/news-and-events/2019/03/march-2019-ifric-update-published/> (last accessed 21.12.2019).

РЕФЕРАТИ РЕФЕРАТЫ ABSTRACTS

УДК 657.01; JEL Classification: M41

КОВАЛЬОВА Т.В. СТАНОВЛЕННЯ ТА ШЛЯХИ

УДОСКОНАЛЕННЯ ОБЛІКУ КРИПТОВАЛЮТ. *Метою* дослідження є висвітлення процесу становлення обліку криптовалют та розробка практично значимих пропозицій його покращення. *Методика дослідження:* для досягнення поставленої мети у роботі були використані загальнонаукові і спеціальні методи і прийоми дослідження: теоретичного узагальнення, аналізу і синтезу; системного і комплексного підходу; абстрактно-логічний. *Результати дослідження:* результатом наукового дослідження є теоретичне узагальнення і розробка шляхів удосконалення обліку криптовалют. Поява нових фінансових інструментів стала можливою завдяки поширенню ІТ-технологій та загальній комп'ютеризації. Ці інструменти впливають на фінансові системи окремих країн, на розвиток економіки, сприяють появі нових фінансових інститутів та форм взаємодії між людьми. Такою фінансовою новацією стала криптовалюта. Поява нового продукту на ринку інноваційних технологій зумовило появу і потенційного об'єкту обліку – криптовалют. Бухгалтерський облік, який формує повну і достовірну інформацію про діяльність підприємства, не може стояти осторонь від цього об'єкту. Дослідження точок зору науковців та бухгалтерської спільноти дали можливість нам висловити свою точку зору на це питання і запропонувати варіанти вирішення питань щодо організації обліку криптовалют, зокрема, в частині її продажу. *Наукова новизна:* полягає в комплексному дослідженні проблем, пов'язаних з обліком криптовалют. Запропоновано ввести в дію нові субрахунки, які забезпечать можливість відображати в обліку криптовалюти за відсутності нормативної бази з цього питання. *Практична значущість* полягає в тому, що, за відсутності нормативного врегулювання питань обліку криптовалют, указані у роботі пропозиції дадуть змогу практикам покращити стан їх обліку.

Ключові слова: облік; криптовалюта; нематеріальні активи; електронні гроші; рахунок.

УДК 657.01; JEL Classification: M41

КОВАЛЕВА Т.В. СТАНОВЛЕНИЕ И ПУТИ

УСОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ УЧЕТА КРИПТОВАЛЮТ. *Целью* исследования являются освещения процесса становления учета криптовалют и разработка практически значимых предложений его улучшения. *Методика исследования:* для достижения поставленной цели в работе были использованные общенаучные и специальные методы и приемы исследования: теоретического обобщения, анализа и синтеза; системного и комплексного подхода; абстрактно-логический. *Результаты исследования:* результатом научного исследования является теоретическое обобщение и разработка путей усовершенствования учета криптовалют. Появление новых финансовых инструментов стало возможной благодаря распространению ІТ-технологий и

общей компьютеризации. Эти инструменты влияют на финансовые системы отдельных стран, на развитие экономики, оказывают содействие появлению новых финансовых институтов и форм взаимодействия между людьми. Такой финансовой новацией стала криптовалюта. Появление нового продукта на рынке инновационных технологий обусловило появление и потенциального объекта учета – криптовалюты. Бухгалтерский учет, который формирует полную и достоверную информацию о деятельности предприятия, не может стоять в стороне от этого объекта. Исследование точек зрения научных работников и бухгалтерского сообщества дали возможность нам высказать свою точку зрения на этот вопрос и предложить варианты решения вопросов относительно организации учета криптовалют, в частности, при ее продаже. **Научная новизна:** заключается в комплексном исследовании проблем, связанных с учетом криптовалют. Предложено ввести в действие новые субсчета, которые обеспечат возможность отображать в учете криптовалюты при отсутствии нормативной базы по этому вопросу. **Практическая значимость** заключается в том, что, при отсутствии нормативного урегулирования вопросов учета криптовалют, указанные в работе предложения дадут возможность практикам улучшить состояние их учета.

Ключевые слова: учет; криптовалюта; нематериальные активы; электронные деньги; счет.

UDC 657.01; JEL Classification: M41

KOVALOVA T., V. FORMATION AND WAYS TO IMPROVE THE ACCOUNTING OF CRYPTO CURRENCIES. *The aim* of the study is to cover the process of formation of accounting of crypto currencies and development of practically significant suggestions for its improvement. **Methods of research:** to achieve the goal in the work were used general scientific and special methods and techniques of research: theoretical generalization, analysis and synthesis; system and complex approach; abstractly logical. **Research results:** the result of scientific research is theoretical generalization and development of ways to improve accounting of crypto currencies. The appearance of new financial instruments became possible due to the spread of IT technologies and general computerization. These tools influence the financial systems of certain countries, the development of the economy, contribute to the emergence of new financial institutions and forms of interaction between people. Such financial innovation has become a crypto currency. Appearance of a new product on the market of innovative technologies has caused the appearance of a potential object of accounting - crypto currencies. Accounting, which forms complete and reliable information about the activity of the enterprise, can not stand aside from this object. Researches of points of view of scientists and accounting community gave us an opportunity to express our point of view on this issue and to offer variants of solving questions concerning organization of crypto currency accounting, in particular, its sale. **Scientific novelty:** lies in the comprehensive study of problems related to the accounting of crypto currency. It is proposed to introduce new sub-accounts that will make it possible to display crypto currency accounting in

the absence of a regulatory framework on this issue. ***Practical significance*** lies in the fact that, in the absence of a regulatory framework for crypto currency accounting, the proposals will enable practitioners to improve their status of accounting.

Keywords: accounting; crypto currency; intangible assets; electronic money.

Відомості про автора / Сведения об авторе / About the Author

Ковальова Тетяна Володимирівна – кандидат економічних наук, доцент, Харківський національний автомобільно-дорожній університет, доцент кафедри обліку, оподаткування та міжнародних економічних відносин; м. Харків, Україна; ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1250-2019>; e-mail: kovaleva64@ukr.net.

Ковалева Татьяна Владимировна – кандидат экономических наук, доцент, Харьковский национальный автомобильно-дорожный университет, доцент кафедры учета, налогообложения и международных экономических отношений.

Kovalova Tetiana – PhD in Economics, Kharkiv National Automobile and Highway University, Associate Professor of the Department of account, taxation and international economic relations, Kharkiv, Ukraine.

АНАЛІЗ СУТНОСТІ ПОНЯТТЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

Лисенко А.О., канд. екон. наук, доцент

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

Грабар Д.О., студент

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

Постановка проблеми. Економічна безпека підприємства є однією із найважливіших і найнеобхідніших умов успішного функціонування фірми в сучасних нестабільних умовах. Сучасні суб'єкти господарювання змушені пристосовуватись до навколишніх умов і шукати раціональні та найбільш адекватні шляхи для мінімізації загроз своєму функціонуванню. Для того, щоб підприємство залишалось «на плаву» необхідно вирішити ряд проблем, які знижують ефективність діяльності кожної фірми, серед яких: брак фінансових ресурсів, знос основних фондів, старіння технологічної бази, недостатній рівень кваліфікації персоналу, а також криміналізація суспільства й економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Забезпечення економічної безпеки підприємств є гарантом державної незалежності України, умовою її сталого розвитку та зростання добробуту громадян, тому питанню забезпечення економічної безпеки суб'єктів господарювання України приділяється достатня увага вченими, серед яких можна відзначити таких науковців як З. Варналій, Д. Гордієнко, А. Кальман, Г. Дарнопих, В. Ліпкан, А. Торкунов, А. Бакунов, С. Григорук, Г. Дем'яненко, Г. Козаченко, Т. Логутова, О. Ляшенко, Д. Нагаєвський, В. Пономарьов, А. Сергєєва, О. Хомів, Д. Шалагін, Л. Шемаєва, О. Юсипович та ін.

Невирішені складові загальної проблеми. Незважаючи на існування значної кількості наукових публікацій з цього питання, науковий апарат управління економічною безпекою ще не є остаточно сформованим і потребує подальшого дослідження.

Формулювання цілей статті. Метою дослідження є розкриття сутності поняття «економічна безпека підприємства» з точки зору різних науковців та аналіз зазначеної категорії.

Виклад основного матеріалу дослідження. Безпека як певний стан, що характеризується відсутністю загроз, є предметом дослідження багатьох галузей економічних, соціальних, природничих, технічних, медичних і суспільних наук. Категорія безпеки формує багато науково-практичних завдань із різних сфер господарської діяльності та щоденного життя. Перші публікації, у яких зроблено спробу виокремити науку про проблеми безпеки як окрему дисципліну, з'явилися у 1989 р. і це було спричинено появою нових потреб та очікувань, а також новими ринковими умовами, що формувалися в Європі. Таким чином, безпеку можна визначити як певний об'єктивний стан, заснований на відсутності загрози. Під безпекою розуміють також стан без

загроз, стан спокою, впевненості, опори в іншому суб'єкті або «протилежність загрози», визначають загрозу як потенційну причину небажаного стану. Загроза не може бути окремою категорією, оскільки загроза завжди притаманна певному суб'єкту, по відношенню до якого вона має дестабілізуючий, деструктивний характер. Загроза є причиною можливої появи негативних наслідків, характер яких визначається рівнем слабких зон суб'єкта, його захищеністю від впливу факторів зовнішнього та внутрішнього середовища. Джерелами виникнення загроз є певні умови, які знаходяться як у самому суб'єкті, якого вони стосуються, так в його оточенні та у зв'язках суб'єкта з оточенням [1; 2]. На первісних етапах розгляду економічної безпеки з науково-практичної точки зору їй передувала «захисний» погляд на економічну безпеку. Тобто спочатку обирався певний шлях і вектор розвитку діяльності підприємства, котрий характеризувався певними загрозами, які підприємство, щоб досягти поставлених цілей, змушено було уникати, здебільшого за фактом настання. Для цієї концепції характерне реактивне управління соціально-економічною безпекою підприємства, тобто за фактом настання необхідності.

Оскільки безпека як об'єкт наукового дослідження має багатоаспектний характер (як власне і соціально-економічна безпека підприємства), то має місце перетинання багатьох наукових галузей і теорій щодо управління безпекою. На сьогоднішній день категорія «безпека» набуває більшої вживаності в усіх сферах життя, зокрема в сфері управління підприємством [1; 2].

Поняття «економічна безпека» мало багато тлумачень з огляду на зміну навколишніх умов життєдіяльності кожного суб'єкта господарювання. Вчені розробляли різні підходи стосовно виявлення сутності цієї категорії. Кожен науковець при розкритті даного поняття акцентував увагу на певній особливості. Найбільш популярні дефініції розглянуті в табл. 1.

Таблиця 1

**Система визначень поняття «економічна безпека підприємства»
з точки зору різних вчених**

Автор	Визначення поняття «економічна безпека підприємства (ЕБП)»
1	2
Стан ефективного використання ресурсів	
Є. Олейніков [3, с. 138]	стан найбільш ефективного використання корпоративних ресурсів для подолання загроз і забезпечення стабільного функціонування підприємства тепер, і в майбутньому.
С. Ілляшенко [4], Т. Кузенко [5, с. 12]	стан ефективного використання його ресурсів і існуючих ринкових можливостей, що дозволяє запобігати внутрішнім і зовнішнім загрозам, і забезпечувати його тривале виживання та стійкий розвиток на ринку відповідно до обраної місії.
А. Кірієнко [6, с. 6]	стан оптимального для підприємства рівня використання його економічного потенціалу, за якого діючі та/або можливі збитки виявляються нижчими за встановлені підприємством межі.

Закінчення таблиці 1

1	2
Стан виробничої системи	
В. Тамбовцев [7]	сукупність властивостей стану виробничої підсистеми економічної системи, яка забезпечує можливість досягнення цілей всієї системи.
Ю. Лисенко [8]	стан виробничо-економічної системи, при якому функціонують механізми запобігання чи зменшення ступеня впливу загроз стабільності функціонування і розвитку підприємства.
О. Судакова [9]	такий стан розвитку економічної системи, який забезпечує її ефективне функціонування засобом належного використання внутрішніх і зовнішніх чинників, а також здатність результативного протистояння негативному зовнішньому впливу.
Наявність конкурентних переваг	
В. Белокуров [10]	наявність конкурентних переваг, зумовлених відповідністю матеріального, фінансового, кадрового, техніко-технологічного потенціалів і організаційної структури підприємства його стратегічним цілям і завданням.
Стан економічного розвитку	
Р. Дацків [11]	такий стан економічного розвитку суб'єктів господарювання (особи, держави, організації), який забезпечує йому гармонійний розвиток, ефективне використання шансів і усунення загроз оточуючого середовища.
Гармонізація економічних інтересів	
Г. Козаченко, В. Пономарьов, О. Ляшенко [12, с. 87]	міра гармонізації в часі й просторі економічних інтересів підприємства з інтересами пов'язаних з ним суб'єктів навколишнього середовища, які діють поза межами підприємства.

У табл. 2 наведено та проаналізовано визначення наукового поняття «ЕБП»

Таблиця 2

Аналіз визначень наукового поняття «ЕБП»

Тлумачення поняття як	Аналіз визначень
1	2
Стан ефективного використання ресурсів (Є. Олейніков, С. Ілляшенко, Т. Кузенко, А. Кірієнко)	Зазначені вчені намагалися уникнути факт зовнішнього негативного впливу на підприємство різних факторів, тобто загроз, які стримують ефективний розвиток фірми. Тут увага приділяється більше внутрішньому ресурсному потенціалу, раціональне використання якого може забезпечити стабільний розвиток та запобігання загрозам.
Стан виробничої системи (В. Тамбовцев, Ю. Лисенко, О. Судакова)	ЕБП розглядається як певний стан функціонування підприємства, при якому досягається протистояння зовнішнім чинникам і створення таких внутрішніх умов, при яких стабільність роботи підприємства є непохитною.
Наявність конкурентних переваг (В. Белокуров)	Прихильник цього підходу вважає, що наявність конкурентних переваг є ключовим аспектом безпеки фірми. Належний матеріальний рівень, фінансовий, кадровий, техніко-технологічний потенціали та організаційна структура підприємства забезпечують захист від несприятливих обставин ззовні та досягнення поставлених цілей.

1	2
Стан економічного розвитку (Р. Дацків)	Передбачається, що ЕБП буде досягнута при піднятті економічного розвитку підприємства на такий належний рівень, при якому усунення загроз і гармонійний розвиток не буде важким.
Гармонізація економічних інтересів (Г. Козаченко, В. Пономарьов, О. Ляшенко)	Полягає в тому, щоб досягти співпадінню, гармонії та аналогічності цілей і інтересів фірми та суб'єктів зовнішнього середовища, щоб не виникало протиріч між ними.

Отже, економічна безпека підприємства, з однієї сторони, представляє собою універсальну категорію, а з іншої – до розкриття її сутності можна підійти з різних боків і тлумачити це визначення, опираючись на певну особливість бачення. Але єдиним аспектом, який об'єднує розглянуті визначення, є саме мета ЕБП. Тому основними її цілями можна виділити:

- забезпечення фінансової ефективності функціонування підприємства;
- максимальне використання технологічного потенціалу фірми та підвищення її конкурентоспроможності;
- досягнення ефективної організаційної структури та управління підприємством;
- забезпечення високого рівня кваліфікації кадрів;
- високий рівень екологічності підприємства, тобто мінімізація шкідливих викидів у навколишнє середовище;
- забезпечення надійності правового захисту функціонування підприємства;
- інформаційний захист.

Висновки з проведеного дослідження. Таким чином, стабільність і успішність функціонування підприємства, досягнення його стратегічних цілей, а також збільшення прибутку неможливе без належного рівня економічної безпеки. Багато вчених розглядають це визначення по-своєму, але метою кожного автора все ж таки залишається забезпечення стабільного, системного розвитку підприємства як в поточній, так і в довгостроковій перспективі.

Перелік посилань

1. Безбожний В. Л. Вибір способу забезпечення соціально-економічної безпеки великих промислових підприємств : дис. канд. екон. наук : 08.00.04 / Економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності). Луганськ, 2009. 224 с.
2. Ляшенко О. М. Концептуалізація управління економічною безпекою підприємства : монографія. Луганськ : СНУ ім. В. Даля, 2011. 400 с.
3. Основы экономической безопасности / Под. ред. Е. А. Олейникова. М.: ЗАО «Бизнес-школа «Интел-Синтез», 1997. 288 с.
4. Ильяшенко С. И. Составляющие экономической безопасности предприятия и подходы к их оценке. *Актуальні проблеми економіки*. 2003. № 3 (21). С. 12-19.

5. Кузенко Т. Б. Планування економічної безпеки підприємств в умовах ринкової економіки : дис. канд. екон. наук : 08.06.01. Європейський ун-т фінансів, інформаційних систем, менеджменту. К., 2003. 194 с.

6. Кірієнко А. В. Механізм досягнення і підтримки економічної безпеки підприємства : автореф. дис. на здобуття ступня канд. екон. наук : 08.06.01. К., 2000. 19 с.

7. Тамбовцев В. Объект экономической безопасности России. *Вопросы экономики*. 1994. № 12. С. 35-42.

8. Лысенко Ю. Г., Лопатовський В. Г. Механизмы управления экономической безопасностью. Поняття, класифікація ризиків та методи боротьби з ними. *Вісник Технологічного університету Поділля*. 2004. № 4. С. 177-180.

9. Судакова О. І., Гречко Д. В., Шкурूपій А. В. Стратегія забезпечення належної економічної безпеки підприємства: сайт. URL: http://www.rusnauka.com/4._SVMN_2007/Economics/18818.doc.htm.

10. Белокуров В. В. Структура функциональных составляющих экономической безопасности предприятия: сайт. URL: <http://www.safetyfactor.ru> – 20.01.2005.

11. Дацків Р. М. Економічна безпека у глобальному вимірі. *Актуальні проблеми економіки*. 2004. № 7 (37). С. 143-153.

12. Козаченко Г. В., Пономарьов В. П., Ляшенко О. М. Економічна безпека підприємства: сутність та механізм забезпечення : монографія. К.: Лібра, 2003. 280 с.

References

1. Bezbozhnyi, V. (2009), "The choice of a way to ensure the socio-economic security of large industrial enterprises: diss. cand. econom. sciences: 08.00.04" [Vybir sposobu zabezpechennya sotsial'no-ekonomichnoyi bezpeky velykykh promyslovykh pidpryyemstv : dys. kand. ekon. nauk : 08.00.04], Lugansk, 224 p.

2. Lyashenko, O. (2011), "Conceptualization of management of economic security of the enterprise: a monograph" [Kontseptualizatsiya upravlinnya ekonomichnoyu bezpekoyu pidpryyemstva : monohrafiya], Luhans'k, 400 p.

3. Oleynikova, A. (1997), "Fundamentals of economic security" [Osnovy ekonomicheskoy bezopasnosti], Moscow, 288 p.

4. Il'yashenko, S. (2003), "Components of economic security of an enterprise and approaches to their assessment" [Sostavlyayushchiye ekonomicheskoy bezopasnosti predpriyatiya i podkhody k ikh otsenke], *Actual problems of the economy*, No. 3 (21), P. 12-19.

5. Kuzenko, T. (2003), "Planning of economic security of enterprises in the conditions of market economy: dissertation cand. econom. sciences: 08.06.01" [Planuvannya ekonomichnoyi bezpeky pidpryyemstv v umovakh rynkovoyi ekonomiky : dys. kand. ekon. nauk : 08.06.01], Kiev, 194 p.

6. Kirienko, A. (2000), "The mechanism of achievement and maintenance of economic security of the enterprise: abstract. diss. for the candidate's foot econom. sciences: 08.06.01" [Mekhanizm dosyahnennya i pidtrymky ekonomichnoyi bezpeky

pidpryyemstva : avtoref. dys. na zdobuttya stupnya kand. ekon. nauk : 08.06.01], Kiev, 19 p.

7. Tambovtsev, V. (1994), "Object of economic security of Russia" [Ob'yekt ekonomicheskoy bezopasnosti Rossii], *Economic issues*, No. 12, P. 35-42.

8. Lysenko, Y. U., Lopatovs'kyi, V. (2004), "Mechanisms for managing economic security. The concept, classification of risks and methods of dealing with them" [Mekhanyzmy upravlenyya ékonomycheskoy bezopasnost'yu. Ponyattya, klasyfikatsiya ryzykiv ta metody borot'by z nymy], *Bulletin of the Podillia University of Technology*, No. 4, P. 177-180.

9. Sudakova, O., Hrechko, D., Shkurupiy, A. "Strategy for ensuring proper economic security of the enterprise" [Stratehiya zabezpechennya nalezhnoyi ekonomichnoyi bezpeky pidpryyemstva], available at: http://www.rusnauka.com/4_SVMN_2007/Economics/18818.doc.htm.

10. Belokurov, V. "The structure of the functional components of the economic security of the enterprise" [Struktura funktsional'nykh sostavlyayushchikh ekonomicheskoy bezopasnosti predpriyatiya], available at: <http://www.safetyfactor.ru>.

11. Datskiv, R. (2004), "Economic security in the global dimension" [Ekonomichna bezpeka u hlobal'nomu vymiri], *Current problems of the economy*, No. 7 (37), P. 143-153.

12. Kozachenko, H., Ponomar'ov, V., Lyashenko, O. (2003), "Economic security of the enterprise: essence and mechanism of providing: a monograph" [Ekonomichna bezpeka pidpryyemstva: sutnist' ta mekhanizm zabezpechennya : monohrafiya], Kiev, 280 p.

РЕФЕРАТИ РЕФЕРАТЫ ABSTRACTS

УДК 338.47; JEL Classification: D21, D29

Лисенко А.О., Грабар Д.О. АНАЛІЗ СУТНОСТІ ПОНЯТТЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

Мета. Метою дослідження є розкриття сутності поняття «економічна безпека підприємства» з точки зору різних науковців та аналіз зазначеної категорії. **Методика дослідження.** Для досягнення зазначеної мети, у роботі використано метод угруповання, який було застосовано при виявленні підходів до визначення сутності досліджуваного поняття «економічна безпека підприємства». **Результати.** У роботі досліджено систему визначень поняття «економічна безпека підприємства» з точки зору різних вчених, де саме поняття «економічна безпека підприємства» розглядається з таких напрямків як: стан ефективного використання ресурсів, стан виробничої системи, наявність конкурентних переваг, стан економічного розвитку, гармонізація економічних інтересів. Проведено аналіз визначень наукового поняття «економічна безпека підприємства», де зазначено, що, з однієї сторони, економічна безпека підприємства представляє собою універсальну категорію, а з іншої – до розкриття її сутності можна підійти з різних боків і тлумачити це визначення,

опираючись на певну особливість бачення. Стабільність і успішність функціонування підприємства, досягнення його стратегічних цілей, а також збільшення прибутку неможливе без належного рівня економічної безпеки. Економічна безпека підприємства є визначною для економічної безпеки суспільства, особливо в сьогоденні, де світова криза диктує свої умови для виживання не тільки в Україні, а в більшості розвинених країн. **Наукова новизна.** У ході наукового дослідження було виділено такі основні цілі економічної безпеки підприємства: забезпечення фінансової ефективності функціонування підприємства, максимальне використання технологічного потенціалу фірми і підвищення її конкурентоспроможності, досягнення ефективної організаційної структури та управління підприємством, забезпечення високого рівня кваліфікації кадрів, високий рівень екологічності підприємства, тобто мінімізація шкідливих викидів у навколишнє середовище, забезпечення надійності правового захисту функціонування підприємства, інформаційний захист. **Практична значущість.** Сферою застосування результатів дослідження є будь-яка галузь, що сприяє економічному розвитку і функціонуванню держави на належному рівні.

Ключові слова: економічна безпека; безпека суспільства; підприємство; ресурси; ефективність функціонування.

УДК 338.47; JEL Classification: D21, D29

Лысенко А.А., Грабарь Д.А. АНАЛИЗ СУЩНОСТИ ПОНЯТИЯ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЯ

Цель. Целью исследования является раскрытие сущности понятия «экономическая безопасность предприятия» с точки зрения различных ученых и анализ указанной категории. **Методика исследования.** Для достижения указанной цели, в работе использован метод группировки, который был применен при выявлении подходов к определению сущности исследуемого понятия «экономическая безопасность предприятия». **Результаты.** В работе исследована система определения понятия «экономическая безопасность предприятия» с точки зрения различных ученых, где само понятие «экономическая безопасность предприятия» рассматривается по таким направлениям как: состояние эффективного использования ресурсов, состояние производственной системы, наличие конкурентных преимуществ, состояние экономического развития, гармонизация экономических интересов. Проведен анализ определений научного понятия «экономическая безопасность предприятия», где указано, что, с одной стороны, экономическая безопасность предприятия представляет собой универсальную категорию, а с другой – к раскрытию ее сущности можно подойти с разных сторон и толковать это определение, опираясь на определенную особенность видения. Стабильность и успешность функционирования предприятия, достижение его стратегических целей, а также увеличение прибыли невозможно без надлежащего уровня экономической безопасности. Экономическая безопасность предприятия является определяющей для экономической безопасности общества, особенно в

настоящем, где мировой кризис диктует свои условия для выживания не только в Украине, а в большинстве развитых стран. **Научная новизна.** В ходе научного исследования были выделены следующие основные цели экономической безопасности предприятия: обеспечение финансовой эффективности функционирования предприятия, максимальное использование технологического потенциала фирмы и повышение ее конкурентоспособности, достижение эффективной организационной структуры и управления предприятием, обеспечение высокого уровня квалификации кадров, высокий уровень экологичности предприятия, то есть минимизация вредных выбросов в окружающую среду, обеспечение надежности правовой защиты функционирования предприятия, информационная защита. **Практическая значимость.** Сферой применения результатов исследования является любая отрасль, которая способствует экономическому развитию и функционированию государства на должном уровне.

Ключевые слова: экономическая безопасность; безопасность общества; предприятие; ресурсы; эффективность функционирования.

UDC 338.47; JEL Classification: D21, D29

Lysenko A., Grabar D. ANALYSIS OF THE ESSENCE OF THE ECONOMIC SECURITY CONCEPT OF ENTERPRISE

Purpose. The aim of the study is to disclose the essence of the concept of "economic security of the enterprise" from the point of view of various scientists and the analysis of this category. **Methodology of research.** To achieve this goal, the grouping method was used for identify the approaches to determining the essence of the studied concept of "economic security of the enterprise". **Findings.** The paper studies the system for determining the concept of "economic security of the enterprise" from the point of view of various scientists, where the concept of "economic security of the enterprise" is considered in such areas as: the state of the efficient use of resources, the state of the production system, the presence of competitive advantages, the state of the economic development, the harmonization of economic interests. The analysis of the definitions of the scientific concept of "economic security of an enterprise" is carried out, where it is indicated that, on the one hand, the economic security of an enterprise is a universal category, and on the other hand, it is possible to approach its essence from different directions and interpret this definition based on a specific feature of the vision. Stability and success of the enterprise, achieving its strategic goals, as well as increasing profits is impossible without an appropriate level of economic security. The economic security of the enterprise is crucial for the economic security of society, especially in the present, where the global crisis dictates its own conditions for survival not only in Ukraine, but in most developed countries. **Originality.** In the course of scientific research, the following main objectives of the economic security of the enterprise were identified: ensuring the financial efficiency of the functioning of the enterprise, maximizing the use of the technological potential of the company and raising its competitiveness, achieving an effective organizational structure and managing the

enterprise, ensuring a high level of staff qualifications, a high level of environmental friendliness of the enterprise, i.e. minimization of harmful emissions into the environment, ensuring the reliability of legal protection of the functioning of the enterprise, information protection. **Practical value.** The scope of the research results is any industry that contributes to the economic development and functioning of the state at the proper level.

Key words: economic security; public safety; enterprise; resources; efficiency of the functioning.

Відомості про авторів / Сведения об авторах / About the Authors

Лисенко Аліна Олександрівна – кандидат економічних наук, доцент, Харківський національний автомобільно-дорожній університет, доцент кафедри економіки і підприємництва, м. Харків, Україна; e-mail: alina77775@ukr.net; ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9274-1831>. Моб. 066-392-26-23.

Лысенко Алина Александровна – кандидат экономических наук, доцент, Харьковский национальный автомобильно-дорожный университет, доцент кафедры экономики и предпринимательства, г. Харьков, Украина.

Lysenko Alina – PhD in Economics, Associate Professor, Kharkiv National Automobile and Highway University, Associate Professor of the Department of Economics and Entrepreneurship, Kharkiv, Ukraine.

Грабар Дмитро Олександрович – студент, Харківський національний автомобільно-дорожній університет, м. Харків, Україна.

Грабарь Дмитрий – студент, Харьковский национальный автомобильно-дорожный университет, г. Харьков, Украина.

Grabar Dmytro – student, Kharkiv National Automobile and Highway University, Kharkiv, Ukraine.

О СТРАТЕГИИ ФОРМИРОВАНИЯ ДЕЛОВОЙ КАРЬЕРЫ РАБОТНИКА В БИЗНЕСЕ

Лысанова А.М., старший преподаватель

Пахомова Л.В., ассистент

Харьковский национальный автомобильно-дорожный университет

Постановка проблемы. Вопрос о стратегии формирования деловой карьеры работника в бизнесе тесно связан с уровнем притязаний самого работника. Как известно, уровень притязаний работника трудового коллектива, задействованного в бизнесе, определяется, прежде всего, его личностным потенциалом, который состоит из биологического начала работника (его генный код) и его социального начала (уровень его знаний, умений, опыта и навыков). При этом важным вопросом, связанным с реализацией уровня притязаний конкретного работника, является изучение самого понятия деловой карьеры, так как именно она имеет непосредственное отношение к более качественной реализации потребностей работника и внедрению в действие его мотивов.

Немаловажным элементом при изучении стратегии формирования деловой карьеры работника в бизнесе является определение роли и места деловой карьеры в системе ценностей работника.

Именно этот элемент формирования деловой карьеры работника является приоритетным и обозначен в дальнейшем как ценностная ориентация работника в бизнесе, включающая в себя иерархию потребностей, мотивов и реализацию целей, обеспечивающих работнику определенную деловую карьеру в бизнесе.

Кроме того, важнейшим условием реализации успешной стратегии формирования деловой карьеры работника в бизнесе является степень реализации его социальной активности (низкая-высокая). Особенно важным при этом видом социальной активности является профессионально-творческая активность (как базовая составляющая), а также индивидуальная активность работника (как необходимое условие реализации деловой карьеры работника). И, конечно же, не менее значимым вопросом является особенности того трудового коллектива, в котором задействован конкретный работник, – именно эти особенности являются условиями формирования эффективной деловой карьеры работника.

Анализ последних исследований и публикаций. В отечественной и зарубежной литературе достаточно полно освещены вопросы, связанные с моделированием деловой карьеры работника в бизнесе [1; 3].

Проблемы, связанные со стратегией формирования деловой карьеры работника в бизнесе, достаточно широко освещены в работах таких авторов как

Сотникова С.И., Еськов А.А., Лукашевич Н. В частности, рассмотрены такие вопросы как понятие и сущность деловой карьеры, факторы карьерного роста работника в бизнесе.

Деловая карьера как способ самовыражения определенного работника в бизнесе и самодостижения рассмотрена также в работах таких авторов как Савельева В.С., Палеха Ю.И. и др.

Достаточно объемное исследование деловой карьеры работника как социального феномена приведено в работах Кибанова А.Я., Шаталовой Н.И., Травина В.В. и др.

Вопросы, касающиеся стратегии формирования деловой карьеры работника в бизнесе, являются весьма актуальными и требуют дальнейшего рассмотрения и изучения [2; 4].

Нерешенные составляющие общей проблемы. Главной составляющей общей проблемы стратегии формирования деловой карьеры работника в бизнесе является определение и дальнейшее изучение значимых условий, необходимых для формирования деловой карьеры работника. Кроме того, достаточно малоизученным вопросом при построении деловой карьеры работника является вопрос об определении видов социальной активности личности в бизнесе и мере ее реализации, влияющей на формирование деловой карьеры работника. При этом небезынтересным является вопрос о составных элементах такого понятия как ценностная ориентация работника («блок возникновения» и «блок реализации» мыслей и действий работника в бизнесе).

Формулирование целей статьи. При определении стратегии формирования деловой карьеры работника в бизнесе представляется необходимым решить некоторые вопросы, которые следует трактовать как цели, а именно:

- изучение деловой карьеры как объекта управления;
- определение понятия ценностной ориентации работника трудового коллектива и ее влияния на формирование деловой карьеры работника;
- выявление условий успешной реализации деловой карьеры работника;
- выявление взаимосвязи трудовой жизнедеятельности работника с моделированием деловой карьеры работника в бизнесе;
- выявление видов социальной активности работника трудового коллектива, обеспечивающих формирование деловой карьеры работника;
- определение особенностей трудового коллектива, в котором происходит формирование деловой карьеры работника.

Изложение основного материала исследования. Деловая карьера, как объект исследования, тесно связана с личностными характеристиками самого работника, а также с особенностями функционирования того трудового коллектива, где происходит реализация трудового потенциала работника.

При этом следует отметить: то, что в конечном итоге позволит работнику бизнеса сформировать и реализовать успешную деловую карьеру, зависит в большей степени от условий его внутреннего порядка, т.е. его ценностной ориентации [1]. Что касается трудового коллектива как социума, в котором

реализован конкретный работник, то этот социум может способствовать или препятствовать формированию деловой карьеры указанного работника. Именно эффективная реализация ценностной ориентации работника во взаимодействии с особенностями функционирования трудового коллектива обеспечит моделирование успешной деловой карьеры работника. Сам же трудовой коллектив рассматривается при этом как человеческий капитал, являющийся, как известно, активной частью любого трудового процесса, через который опосредствуется бизнес.

Общеизвестно, что понятие деловой карьеры трактуется как модель перемещения работника по «иерархической лестнице», т.е. с нижестоящих уровней управления на вышестоящие [2].

В этой связи стратегия формирования деловой карьеры работника в бизнесе должна включать в себя условия (они же факторы) успешной реализации деловой карьеры работника [3].

Прежде всего, это характеристики трудового коллектива, где может быть реализована деловая карьера работника. К их числу относятся как количественная характеристика трудового коллектива, так и его качественная характеристика.

Как известно, количественная характеристика трудового коллектива – это его размеры, т.е. среднесписочная численность работников, включающая в себя персонал основной деятельности (все категории рабочих согласно их квалификации), а также руководителей, специалистов и технических исполнителей [4].

Именно количественная характеристика предопределяет организационную структуру управления бизнесом, которая в конечном итоге формирует иерархию процесса управления бизнесом и позволяет спрогнозировать реализацию деловой карьеры работника. Это и есть объективное условие реализации деловой карьеры работника.

Другая характеристика трудового коллектива – качественная – является также весьма значимой для построения эффективной деловой карьеры работника. Сюда относятся: уровень образования работников трудового коллектива, уровень автоматизации трудовых процессов рассматриваемого бизнеса, а также все социально-демографические характеристики работников трудового коллектива [5].

Приоритетной составляющей формирования успешной деловой карьеры работника трудового коллектива является его ценностная ориентация, которая в конечном итоге должна определить какие формы может принять карьерный процесс в иерархии управления трудовым коллективом. Ценностная ориентация каждого работника в бизнесе – это направленная и вполне осознанная каждым работником трудовая жизнедеятельность, реализуемая им в конкретном трудовом коллективе [6].

У истоков зарождения деловой карьеры работника всегда находится так называемый «блок возникновения» личностных характеристик работника, а

именно: желания, влечения, эмоции, стремления, настроения, интересы, направленность темперамента и т.д.

Умение работника управлять этим блоком, называемым волей, формирует в конечном итоге его уровень притязаний в плане построения деловой карьеры [7-8].

Мощностные волевые характеристики, определяемые как интенция, позволяют работнику реализовать себя в плане построения успешной деловой карьеры [9]. Непосредственная реализация «блока возникновения» работником неизбежно приводит в действие систему потребностей работника как необходимость получения чего-либо как в деловой сфере, так и в других сферах жизнедеятельности работника. Как известно, самая универсальная классификация потребностей предложена Маслоу в виде поуровневой пирамиды потребностей. Именно система потребностей, как необходимость получить максимум желаемого, приводит к включению мотивов как стимулов к удовлетворению потребностей. Следует учитывать, что при формировании деловой карьеры работников особую значимость приобретает самый высший уровень реализации потребностей по Маслоу – самодостижение, а это и есть умение работника поставить перед собой реальную цель и достичь ее.

Именно самодостижение как результат ценностной ориентации работника в бизнесе является «блоком реализации», т.е. реализацией формирования его деловой карьеры.

Стратегия формирования деловой карьеры работника во многом определяется видами генерируемой им социальной активности. При этом особое значение имеет мера генерирования видов социальной активности работника. Следует отметить, что базовым видом социальной активности, влияющим и определяющим формирование успешной деловой карьеры работника, является деловая активность, которая включает в себя профессионально-творческую активность работника (профессиональные знания, умения, опыт и навыки работника), мировоззренческую активность и духовно-познавательную активность.

Другим, не менее значимым видом социальной активности работника в процессе моделирования его успешной деловой карьеры, является индивидуальная активность (такие мысли и действия работника, которые он реализует по своей собственной воле, полностью исключая волю извне). К ним может быть добавлена еще и исполнительская активность (когда работник выполняет указания других, а не действует по своей собственной инициативе). Высочайший уровень реализации работником профессионально-творческой активности в единстве с таким же уровнем индивидуальной активности позволяет обеспечить эффективную стратегию формирования деловой карьеры работника в бизнесе [10].

Выводы из проведенного исследования. В результате проведенного исследования были изучены и обозначены условия стратегии формирования успешной деловой карьеры работника в бизнесе.

Установлена взаимосвязь формирования деловой карьеры работника с его ценностной ориентацией, включающей в себя реализацию иерархии потребностей и мотивов работника в бизнесе. Выявлены, сформулированы и установлены такие понятия как «блок возникновения» и «блок реализации» работника при определении его ценностной ориентации в бизнесе и моделировании успешной деловой карьеры работника.

Рассмотренные вопросы позволят в конечном итоге произвести прогнозирование возможности моделирования деловой карьеры отдельного работника в бизнесе с учетом выявленных условий, включающих в себя и индивидуальные характеристики трудового коллектива, где происходит реализация трудового потенциала работника.

Выполненные исследования имеют теоретический и практический интерес, могут быть внедрены в практику функционирования бизнес-структур.

Перечень ссылок

1. Палеха Ю. І. Менеджмент персоналу: навч. посібник. К.: Вид-во «Ліра-К». 2016. 338 с.
2. Никифороенко В. Г. Управління персоналом: навч. посібник. 2-е видання, виправлене та доповнене. Одеса: Атлант, 2013. 275 с.
3. Машек Г. Є., Ковальчук М. М. та ін. Менеджмент: навч. посібник. видання 2-ге, доповнене. К.: Видавництво Ліра, 2016. 550 с.
4. Пугачев В. П. Управление персоналом организации. М.: Издательство Юрайт, 2019. 402 с.
5. Матушкін М. В. Організаційна поведінка: навч. посібник. Старобільськ, 2016. 200 с.
6. Дейнека А. В. Управление персоналом. М.: Дашков и К, 2016. 466 с.
7. Дудкін П. Д., Лосій О. Б. та ін. Організаційна поведінка. Тернопіль: ФОП Паляниця В.А., 2015. 252 с.
8. Менеджмент: учебник для бакалавров / под ред. А. Н. Петрова. 2-е изд., испр. и доп. М.: Издательство Юрайт, 2016. 645 с.
9. Маслов В. И. Стратегическое управление персоналом в условиях эффективной организационной культуры: учебник. М.: Издательство «Финпресс», 2014. 288 с.
10. Стеклова О. Е. Организационная культура: учеб. пособие. Ульяновск: УлГТУ, 2007. 127 с.

References

1. Palekha, Yu. I. (2016), *Human Resources Management: tutorial [Menedzhment personalu: navch. posibnyk]*, K.: View of "Lira-K", 338 p.
2. Nikiforenko, V. G. (2013), *Personnel Management: tutorial [Upravlinnia personalom: navch. posibnyk]*, 2nd edition, corrected and supplemented, Odessa: Atlanta, 275 p.
3. Mashek, G. E., Kovalchuk, M. M., etc. (2016), *Management: tutorial [Menedzhment: navch. posibnyk]*, edition 2-th, completed, K.: Publishing House Lyra, 550 p.

4. Pugachev, V. P. (2019), *Management of the staff of organization* [Upravlenie personalom organizatsii], M.: Yurayt Publishing House, 402 p.
5. Matushkin, M. V., (2016), *Organizational Behavior: tutorial* [Orhanizatsiina povedinka: navch. posibnyk], Starobilsk, 200 p.
6. Deineka, A. V. (2016), *Personnel Management* [Upravlenie personalom], M.: Dashkov and Co., 466 p.
7. Dudkin, P. D., Losiy, O. B., etc. (2015), *Organizational Behavior* [Orhanizatsiina povedinka], Ternopil: FOP Palyanitsya V.A., 252 p.
8. *Management: textbook for bachelors* (2016), [Menedzhment: uchebnik dlya bakalavrov], edited by A. N. Petrov, 2nd bridge, recid., M.: Yurayt Publishing House, 645 p.
9. Maslov, V. I. (2014), *Strategic personnel management in an effective organizational culture: textbook* [Strategicheskoe upravlenie personalom v usloviyakh effektivnoy organizatsionnoy kul'tury: uchebnik], M.: Publishing "Finpress", 288 p.
10. Steklova, O. E. (2007), *Organizational culture: tutorial* [Organizatsionnaya kul'tura: ucheb. posobie], Ulyanovsk: UlSTU, 127 p.

РЕФЕРАТЫ РЕФЕРАТИ ABSTRACTS

УДК 331.105.15; JEL Classification: M12

Лисанова А.М., Пахомова Л.В. ПРО СТРАТЕГІЮ ФОРМУВАННЯ ДІЛОВОЇ КАР'ЄРИ ПРАЦІВНИКА В БІЗНЕСІ

Мета: розробка стратегії формування ділової кар'єри працівника в бізнесі. **Методика дослідження:** системний і комплексний аналіз до вивчення формування ділової кар'єри працівника; методи логічного аналізу для визначення рівня домагань працівника в бізнесі; методи порівняння, диференціації та синтезу результатів аналізу. **Результат дослідження:** встановлено зміст поняття ділова кар'єра працівника в бізнесі як об'єкта управління; сформульовано та досліджено таку найважливішу категорію формування ділової кар'єри працівника як його ціннісна орієнтація в бізнесі; позначено елементи поняття ціннісної орієнтації працівника в бізнесі і показано їх роль для забезпечення розробки стратегії формування ділової кар'єри працівника; виявлено суть і зміст особистісних мотивів працівника, що забезпечують успішну реалізацію його ділової кар'єри; виявлено умови, необхідні для моделювання успішної ділової кар'єри працівника в бізнесі; зроблено спробу виявлення взаємозв'язку трудової життєдіяльності працівника зі стратегією формування його ділової кар'єри. Встановлено умови успішного моделювання ділової кар'єри працівника в трудовому колективі, а саме: наявність у працівника трудового колективу якісних і чітких цілей його реалізації в бізнесі; постійного накопичення працівником професійних знань, умінь, досвіду і навичок; наявність у працівника потужної мотивації щодо придбання нових знань; ефективна система оцінки діяльності працівника в бізнесі; можливість ефективної реалізації самовираження і самодосягнення

працівника в бізнесі. **Наукова новизна:** запропоновано процес формування ділової кар'єри працівника в бізнесі з урахуванням реалізованих працівником видів соціальної активності, а також з урахуванням виявлених особливостей трудового колективу, де реалізований трудовий потенціал працівника. **Практична значимість:** отримані результати дослідження дозволяють забезпечити ефективне управління діловою кар'єрою працівників в бізнесі з урахуванням виявлених необхідних умов формування їх ділової кар'єри.

Ключові слова: працівник; трудовий колектив; бізнес; ділова кар'єра; стратегія; потреби; мотиви; ціннісна орієнтація.

УДК 331.105.15; JEL Classification: M12

Лысанова А.М., Пахомова Л.В. О СТРАТЕГИИ ФОРМИРОВАНИЯ ДЕЛОВОЙ КАРЬЕРЫ РАБОТНИКА В БИЗНЕСЕ

Цель: разработка стратегии формирования деловой карьеры работника в бизнесе. **Методика исследования:** системный и комплексный анализ к изучению формирования деловой карьеры работника; методы логического анализа для определения уровня притязаний работника в бизнесе; методы сравнения, дифференциации и синтеза результатов анализа. **Результат исследования:** установлено содержание понятия деловая карьера работника в бизнесе как объекта управления; сформулировано и исследовано такую важнейшую категорию формирования деловой карьеры работника как его ценностная ориентация в бизнесе; обозначено элементы понятия ценностной ориентации работника в бизнесе и показано их роль для обеспечения разработки стратегии формирования деловой карьеры работника; выявлено суть и содержание личностных мотивов работника, обеспечивающих успешную реализацию его деловой карьеры; выявлено условия, необходимые для моделирования успешной деловой карьеры работника в бизнесе; сделано попытку выявления взаимосвязи трудовой жизнедеятельности работника со стратегией формирования его деловой карьеры. Установлено условия успешного моделирования деловой карьеры работника в трудовом коллективе, а именно: наличие у работника трудового коллектива качественных и четких целей его реализации в бизнесе; постоянного накопления работником профессиональных знаний, умений, опыта и навыков; наличие у работника мощностной мотивации относительно приобретения новых знаний; эффективная система оценки деятельности работника в бизнесе; возможность эффективной реализации самовыражения и самодостижения работника в бизнесе. **Научная новизна:** предложено процесс формирования деловой карьеры работника в бизнесе с учетом реализуемых работником видов социальной активности, а также с учетом выявленных особенностей трудового коллектива, где реализован трудовой потенциал работника. **Практическая значимость:** полученные результаты исследования позволяют обеспечить эффективное управление деловой карьерой работников в бизнесе с учетом выявленных необходимых условий формирования их деловой карьеры.

Ключевые слова: работник; трудовой коллектив; бизнес; деловая карьера; стратегия; потребности; мотивы; ценностная ориентация.

UDC 331.105.15; JEL Classification: M12

Lysanova A.M., Pakhomova L.V. ABOUT THE STRATEGY FOR FORMING THE BUSINESS CAREER OF EMPLOYEE IN BUSINESS

Purpose: development of strategy for forming the business career of employee in business. **Methodology of research:** systematic and comprehensive analysis of study of the formation the business career of employee; logical analysis methods for determining the level of claims of employee in business; methods of comparison, differentiation and synthesis of analysis results. **Findings:** the content of the concept of the business career of employee in business as an object of management is established; formulated and researched such an important category of forming the employee's business career as his value orientation in business; the elements of the concept of the employee's value orientation in business are identified and their role is shown to ensure the development of strategy for forming the employee's business career; the essence and content of the employee's personal motives that ensure the successful implementation of his business career are revealed; the conditions necessary for modeling the successful business career of employee in business are identified; an attempt is made to identify the relationship of the employee's labor activity with the strategy of forming his business career. The conditions for successful modeling of the business career of employee in labor collective are established, namely: the presence of a high-quality and clear goals for an employee of labor collective to implement it in business; continuous accumulation by the employee of professional knowledge, skills, experience; the employee has a power motivation regarding the acquisition of new knowledge; an effective system for evaluating the performance of an employee in business; the ability to effectively implement the employee's self-expression and self-achievement in business. **Originality:** the process of forming the employee's business career in business is proposed taking into account the types of social activity realized by the employee, also taking into account the revealed features of the labor collective, where the labor potential of employee is realized. **Practical value:** the obtained results of the study make it possible to ensure effective management of the business career of workers in business, taking into account the identified necessary conditions for the formation of their business career.

Key words: employee; labor collective; business; business career; strategy; needs; motives; value orientation.

Відомості про авторів / Сведения об авторах / About the Authors

Лисанова Алла Митрофанівна – Харківський національний автомобільно-дорожній університет, старший викладач кафедри економіки і підприємництва, м. Харків, Україна; e-mail: lysanovaam@gmail.com; ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3874-3195>. Моб. 096-369-00-03.

Лысанова Алла Митрофановна – Харьковский национальный автомобильно-дорожный университет, старший преподаватель кафедры экономики и предпринимательства, г. Харьков, Украина.

Lysanova Alla – Kharkiv National Automobile and Highway University, Senior Lecturer of Department of Economics and Entrepreneurship, Kharkiv, Ukraine.

Пахомова Людмила Володимирівна – Харківський національний автомобільно-дорожній університет, асистент кафедри економіки і підприємництва, м. Харків, Україна; e-mail: lyudakada@gmail.com; Моб. 067-391-33-92.

Пахомова Людмила Владимировна – Харьковский национальный автомобильно-дорожный университет, ассистент кафедры экономики и предпринимательства, г. Харьков, Украина.

Pakhomova Lyudmila – Kharkiv National Automobile and Highway University, Assistant of Department of Economics and Entrepreneurship, Kharkiv, Ukraine.

АНТИКРИЗОВЕ УПРАВЛІННЯ НА ПІДПРИЄМСТВАХ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ

Мирошниченко Ю.В., канд. техн. наук, доцент

Вдовіченко А.С.

*Харківський торговельно-економічний інститут Київського
торговельно-економічного університету*

Постановка проблеми. Сьогодні в Україні і всьому світі розгортається потужна економічна криза, яка може призвести до посилення нестабільності економічного становища в країні. За таких обставин для більшості українських підприємств, незалежно від їх галузевої приналежності, підвищується ризик банкрутства. Така загроза, в першу чергу, стосується підприємств малого та середнього бізнесу, які є важливою складовою економічної системи, забезпечують значний внесок у ВВП країни та високий рівень зайнятості населення, але при цьому найбільш сильно відчують негативні наслідки кризи.

У цих умовах проблема антикризового управління вітчизняними підприємствами малого та середнього бізнесу набуває найбільшої гостроти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розробленню теоретико-методологічних засад антикризового управління присвячено роботи зарубіжних і вітчизняних науковців.

Серед вітчизняних науковців, які займалися вивченням проблем антикризового управління підприємством, можна виділити таких як: І. Біломісна [1], В. Борзенко [2], В. Василенко [3], М. Дядюк [4], А. Ковалевська [5], В. Костецький [6], Л. Лігоненко [7], О. Проскура [8], С. Рамазанов [9], А. Череп [10], А. Штангрет [11] та інших.

Питаннями розроблення моделей оцінювання фінансового стану підприємств, прогнозування банкрутства та визначення фінансової стійкості займалися такі дослідники як А. Альтман [12], У. Бівер [13], М. Хаммер [14], О. Терещенко [15] та інші.

У своїх роботах науковці досліджували причини виникнення кризи на макро- та мікрорівні, її сутності, діагностики банкрутства, фінансової санації підприємств.

Невирішені складові загальної проблеми. Проте, незважаючи на велику кількість наукових праць, багато питань стосовно трактування поняття «антикризового управління» та рекомендацій щодо запобігання банкрутству вітчизняних підприємств малого та середнього бізнесу залишаються недостатньо вивченими та потребують подальших досліджень.

Формулювання цілей статті. Основною метою дослідження є узагальнення методичних рекомендацій щодо антикризового управління вітчизняними підприємствами малого та середнього бізнесу.

Відповідно до поставленої мети було визначено наступні завдання:

– дослідити сутність поняття «антикризового управління» та підходи до його визначення;

– узагальнити науково-практичні рекомендації щодо адаптації принципів антикризового управління на підприємствах малого та середнього бізнесу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Кризовий стан зазвичай пов'язаний з неспроможністю підприємств ефективно адаптуватися до швидкої зміни зовнішніх (зміна влади; ухвалення нових законів щодо видів та організаційних форм підприємств; підвищення податків; підвищення рівня інфляції; зниження попиту на ринку; поява нового конкурентного товару та інші) та/або внутрішніх (низька кваліфікація кадрів; нерозвинена комунікаційна система; неефективна логістична інфраструктура; нестача фінансових ресурсів та інші) чинників. Виходячи з вищевикладеного, вітчизняні підприємства малого та середнього бізнесу мають звернути увагу на розроблення ефективного механізму антикризового управління, який забезпечить сталий розвиток і уникнення банкрутства при нестабільній економічній ситуації.

Причина кризового стану більшості підприємств малого та середнього бізнесу України полягає у впливі зовнішніх і внутрішніх факторів, таких як:

- зміни у законодавстві щодо підприємницької діяльності;
- зменшення попиту на товари або послуги через зниження платоспроможності споживачів;
- непередбачуване розірвання господарських зв'язків;
- втрата ринків закупівлі та збуту;
- невідповідний вимогам ринку стан управління господарсько-фінансовою діяльністю суб'єктів господарювання.

Термін «антикризове управління» широко розповсюджений у США та країнах, що входять до Євросоюзу. В Україні цей термін тільки почав поширюватись і зазвичай застосовується лише у разі наближення підприємства до банкрутства, тобто нездатності виконувати свої зобов'язання.

Антикризове управління часто пов'язують із життєвим циклом підприємства. Так Г. Ромanyak виділяє сім етапів життєвого циклу підприємства, а саме: «народження», «дитинство», «зростання», «зрілість», «спад», «вихід» та «відродження» [16]. Зазначимо, що криза підприємства – це процес, що може виникнути на кожному етапі життєвого циклу підприємства.

Так, на етапі «народження» причиною виникнення кризи може стати вибір неефективної стратегії, великі витрати на вхід до ринку, неконкурентоспроможний товар.

На етапі «дитинства» причинами кризи стають: непрозора конкуренція на ринку, великі витрати, пов'язані з адміністративними обов'язками підприємства.

Етап «зростання» може призвести до кризового стану у разі високої собівартості продукції, надмірних витрат на логістичний процес, нерозвинених супутніх послуг щодо обслуговування після продажу.

На етапі «зрілість» підприємства найчастіше знаходяться у кризовому стані через втрату позитивного іміджу на ринку, відсутність довгострокових

відносин із суб'єктами ринку, надмірні витрати на отримання інформації, зменшення попиту на продукцію на ринку.

На етапі «спад» криза на підприємстві виникає через неефективну систему управління, низьку рентабельність, втрату ринків збуту, надмірну плинність кадрів, відсутність новітнього обладнання.

Етап «виходу» містить в собі такі причини виникнення кризи як: нестача коштів на інноваційний розвиток, складне фінансове положення, відсутність чіткої стратегії діяльності підприємства.

На етапі «відродження» криза може виникнути в результаті вибору неефективної стратегії розвитку підприємства.

Отже, підприємство завжди повинно контролювати всі процеси на кожному етапі життєвого циклу підприємства. У разі відсутності своєчасних реактивних та ефективних управлінських рішень, кризовий стан «набирає обертів» і стає безконтрольним. Така безконтрольність може призвести до банкрутства підприємства. І саме це виступає приводом підвищення уваги до проведення антикризового управління підприємствами малого та середнього бізнесу, як для попередження кризи підприємства на різних стадіях його існування, так і для його виходу з неї.

У науковій літературі зустрічається безліч тлумачень поняття «антикризового управління підприємством», але не всі вони повністю розкривають суть такого об'ємного та специфічного процесу, що змінюється залежно від коливань у внутрішньому та зовнішньому середовищах підприємства. Це свідчить про необхідність проведення аналізу існуючих підходів до визначення поняття «антикризового управління». Адже повне розуміння поняття «антикризове управління» допоможе зосередити увагу підприємців на необхідності запровадження такого управління, на його специфіці та ефективності використання при здійсненні підприємницької діяльності. Аналіз визначень і методичних підходів до визначень допоможе охопити суть антикризового управління, що є важливим для формування дієвих методів попередження та боротьби з кризовим станом підприємств малого та середнього бізнесу.

Перш ніж звернутися до аналізу визначень «антикризового управління», розглянемо причини виникнення кризового стану підприємств малого та середнього бізнесу.

Виділяють наступні основні причини кризового стану підприємств: зовнішні (на макрорівні та мікрорівні) та внутрішні.

Макрорівневі причини кризового стану підприємства безпосередньо залежать від існуючих тенденцій і стратегій макроекономічного розвитку країни, розвитку світової економіки, конкуренції на світовому ринку, політичної ситуації в країні.

На мікрорівні криза найчастіше виникає з наступних причин:

– скорочення або захоплення конкурентами стратегічної зони господарювання;

- невідповідність обсягу та структури продукції підприємства попиту споживачів;
- невідповідність стилю, форм і засобів управління підприємством його існуючому статусу, стратегічним цілям господарювання тощо;
- невідповідність між грошовими доходами та видатками підприємства, загальна розбалансованість фінансового механізму підприємства.

Внутрішні причини пов'язані з ризикованістю стратегій маркетингу, внутрішніми конфліктами, недоліками в організації виробництва та недостатньою компетентністю персоналу, недосконалістю управління інноваційною й інвестиційною політикою.

Перелічені причини кризового стану вказують на необхідність проведення антикризового управління підприємством. Однак неоднозначне трактування суті такого управління не зможе забезпечити ефективність його використання, а також мінімізацію втрат при виході з кризового стану. Аналіз підходів науковців до визначення поняття «антикризового управління підприємством» наведено в табл. 1. У результаті аналізу наведених визначень терміну «антикризового управління підприємством», можна зробити висновок про те, що всі вони мають спільні риси та відмінності.

Таблиця 1

Визначення поняття «антикризового управління підприємством»

Автор	Антикризове управління підприємством – це
1	2
І. Біломістна	система принципів і методів управління підприємством, спрямованих на проведення діагностики загрози банкрутства, а в разі його настання – виведення підприємства з кризи та її подолання з метою забезпечення безперервної діяльності підприємства на всіх стадіях його розвитку [1, с. 91].
В. Борзенко	процес застосування форм, методів і процедур, спрямованих на ефективну взаємодію структурних підрозділів підприємства між собою та зовнішнім середовищем з метою створення умов для подолання негативних тенденцій у діяльності господарюючого суб'єкта в короткостроковій перспективі та сприяючих соціально-економічному оздоровленню його господарської діяльності [2, с. 8].
В. Василенко	управління, в якому передбачена небезпека кризи, аналіз її симптомів, заходів щодо зниження негативних наслідків кризи та використання її факторів для позитивного розвитку [3].
М. Дядюк	система організаційно-управлінських заходів відносно окремого підприємства, що потрапило до стану кризи, який зазвичай виражається в неплатоспроможності, яка, у разі її затяжного непереборного характеру, нейтралізується через процедуру банкрутства [4, с. 64].
А. Ковалевська	управління, у якому поставлено певним чином передбачення небезпеки кризи, аналіз її симптомів, заходів для зниження негативних наслідків кризи і використання її факторів для наступного розвитку [5, с. 46].

1	2
В. Костецький	система управління підприємством, яка має комплексний, системний характер і спрямована на запобігання або усунення несприятливих для бізнесу явищ за допомогою використання всього потенціалу сучасного менеджменту, розробки і реалізації на підприємстві спеціальної програми, що має стратегічний характер, дозволяє усунути тимчасові труднощі, зберегти ринкові позиції при використанні власних ресурсів [6, с. 208].
Л. Лігоненко	спеціальне, постійно організоване управління, яке націлене на найбільш оперативне виявлення ознак кризового стану на підприємстві та створення відповідних передумов для його своєчасного подолання, яке має за мету забезпечення відновлення життєздатності окремого підприємства, недопущення виникнення ситуації банкрутства [7, с. 26-27].
Є. Морозов	процес досягнення підприємством стабільних високих фінансових результатів, розширення сегменту ринку, забезпечення стійкого положення на ньому [17, с. 115].
О. Проскура	складний елемент системи управління підприємством, що включає в себе забезпечуючу та функціональну складові. Першу складають підсистеми: організаційного, методичного, нормативного та правового забезпечення. Функціональна система – це комплекс економічних і організаційних методів, що сприяють зняттю кризи та фінансовому оздоровленню [8].
С. Рамазанов, О. Степаненко, Л. Тимашова	система управління підприємством, яка має комплексний, системний характер і спрямована на запобігання та усунення несприятливих для діяльності підприємства явищ за допомогою розробки і реалізації на підприємстві спеціальних заходів, які мають стратегічний характер і дозволяють усунути тимчасові перешкоди, зберегти і примножити ринкові позиції [9, с. 22].
Г. Романяк	невід’ємний елемент системи управління підприємством, що являє собою систему заходів, спрямованих на запобігання кризовим ситуаціям, а в разі їх виникнення – розроблення заходів для виходу підприємства з кризи та ліквідації її наслідків [16, с. 235].
В. Рубан	стабілізація діяльності всіх підсистем організації, усунення суперечностей елементів мікроекономічної системи між собою та із зовнішнім оточенням до відновлення рівноваги економічної системи (організації), її життєздатності [18, с. 69].
Л. Ситник	певна сукупність форм і методів реалізації антикризової політики щодо конкретного підприємства-боржника [19, с. 6].
О. Скібіцький	управління, націлене на запобігання можливих серйозних ускладнень у ринковій діяльності підприємства, забезпечення його стабільного, успішного господарювання [20, с. 44].
О. Сметанюк	система управлінських заходів та рішень із діагностики, попередження, нейтралізації і подолання кризових явищ, їхніх причин за умов мінімізації втрат та негативних наслідків [21, с. 8].
О. Терещенко	процес управління фінансово-економічними ризиками та фінансовою санацією підприємства з метою профілактики і нейтралізації фінансової кризи, забезпечення безперервної діяльності підприємства на основі використання специфічних методів і прийомів управління фінансами [16].

Закінчення таблиці 1

1	2
Г. Ткачук	підсистема загальної системи управління підприємством із нейтралізації та попередження кризових явищ [22, с. 417].
А. Череп	комплексна система заходів, яка спрямована на запобігання кризи та забезпечення умов, які б ліквідували передумови та наслідки її появи, через прогнозування соціально-економічного розвитку підприємства та реалізацію антикризової стратегії для зміцнення конкурентних позицій суб'єкта господарювання у ринковому середовищі [10, с. 278].
А. Штангрет, О. Копилук	таке управління, яке буде запобігати або пом'якшувати кризові ситуації в господарсько-фінансовій діяльності підприємства; вид професійної діяльності, спрямований на запобігання кризовим явищам і подолання їх у діяльності підприємства на підставі раціонального використання наявних ресурсів і потенціалу виживання [11].

Джерело: складено авторами за матеріалами [1-11; 16-22]

Аналіз визначень терміну «антикризове управління підприємством» у роботах науковців сприяв виділенню декількох підходів до тлумачення даного поняття, що наведено у табл. 2.

Таблиця 2

Підходи до визначення «антикризового управління підприємством»

Термін	Підхід до визначення	Особливості	Автори
Антикризове управління підприємством	як управління	Дає поверхнєве визначення, без яких-небудь пояснень або методів впровадження антикризового управління	Василенко В.А. [3], Ковалевська А.В. [5], Лігоненко Л.О. [7], Скібіцький О.М. [20], Штангрет А.М. [11], Копилук О.І. [11]
	як процес	Розглядає антикризове управління з точки зору фінансів	Борзенко В.І. [2], Морозов Є.Ю. [17], Рубан В.М. [18], Терещенко О.О. [16]
	як система	Розглядає антикризове управління як комплекс певних заходів, які визначаються і застосовуються для всіх складових підприємства	Біломістна І.І. [1], Дядюк М.А. [4], Костецький В. [6], Рамазанов С.К. [9], Ситник Л.С. [19], Сметанюк О.А. [21], Череп А.В. [10]
	як елемент загального менеджменту	Визначає антикризове управління як відгалуження від основного менеджменту	Проскура О.Ю. [8], Романяк Г.М. [16], Ткачук Г.Ю. [22]

Джерело: складено авторами за матеріалами [1-11; 16-22]

Так, В. Василенко, А. Ковалевська, Л. Лігоненко, О. Скібіцький, А. Штангрет, О. Копилук розглядають антикризове управління підприємством

як управління, що націлено на запобігання або зменшення впливу кризи на діяльність підприємства.

У свою чергу В. Борзенко, Є. Морозов, В. Рубан, О. Терещенко визначають «антикризове управління підприємством» як процес управління фінансами, націлений на покращення фінансового стану підприємства, а також на зміцнення його позицій на ринку та необхідний для профілактики небажаних впливів з боку нестабільного економічного середовища.

І. Біломістна, М. Дядюк, В. Костецький, С. Рамазанов, Л. Ситник, О. Сметанюк, А. Череп розглядають «антикризове управління підприємством» як систему управління, що має комплексний характер, націлена на передбачення та усунення негативного впливу кризи на діяльність підприємств.

О. Проскура, Г. Романяк, Г. Ткачук виділяють «антикризове управління підприємством» як елемент загального менеджменту, який за допомогою інструментів, засобів і прийомів орієнтований на попередження впливу кризи та націлений на забезпечення стабільної роботи підприємства.

Кожен із розглянутих підходів має свої особливості. Однак, на нашу думку, серед них найбільш повно розкривають сутність антикризового управління та враховують особливості господарської діяльності підприємств малого та середнього бізнесу – системний і процесний підходи.

Обидва підходи охоплюють і більш ретельно описують всю глибинність поняття «антикризове управління», як саме таке управління впливає на діяльність підприємства, за допомогою яких важелів антикризове управління стає ефективним у масштабі всього підприємства. Саме повне усвідомлення глибинності поняття «антикризове управління» зосереджує увагу на необхідності розроблення програми антикризового управління на кожному етапі життєвого циклу підприємства.

На основі проведеного аналізу було сформульовано авторське визначення, за яким антикризове управління підприємством – це процес управління, в ході якого використовується комплексна система засобів управління, націлених на визначення та попередження кризового стану на всіх етапах життєвого циклу підприємства, шляхом моніторингу внутрішнього середовища підприємства та його фінансово-економічного стану.

Ефективність прийнятих рішень і компетентність персоналу у разі настання кризи забезпечує захист від банкрутства та сприяє швидкому та «безболісному» виходу підприємства із кризового стану, а також утриманню та посиленню його позицій на ринку, що є необхідним для нормального функціонування підприємства.

До основних завдань антикризового управління на підприємствах малого та середнього бізнесу можна віднести наступні:

- розроблення профілактичних заходів для зменшення негативних впливів від змін як внутрішнього, так і зовнішнього середовища шляхом постійного моніторингу;

- збереження нормального функціонування підприємства під час економічної кризи шляхом побудови стратегії управління на основі отриманих даних моніторингу внутрішнього та зовнішнього середовищ;
- мобілізація всіх ресурсів на зміцнення та втримання позицій підприємства на ринку при нестабільному економічному середовищі;
- у разі настання кризового стану – направлення зусиль на недопущення банкрутства і забезпечення швидкого та «безболісного» виходу з кризи.

Розуміння основних завдань антикризового управління на підприємствах малого та середнього бізнесу сприяє розробленню дієвої антикризової програми, яка буде позитивно впливати на зростання показників економічної діяльності підприємства, посилення його позицій на ринку за рахунок підвищення рівня конкурентоспроможності.

Серед основних принципів антикризового управління на підприємствах малого та середнього бізнесу можна виділити наступні:

- постійний моніторинг зовнішнього середовища з метою своєчасного виявлення негативних змін, які загрожують нормальному функціонуванню підприємства;
- своєчасне й адекватне реагування на кризові явища, що виникають у зовнішньому середовищі;
- розроблення заходів щодо мінімізації наслідків економічної кризи;
- диверсифікація виробництва та пошук нових каналів збуту продукції.

Ефективне антикризове управління забезпечує задовільне функціонування підприємств малого та середнього бізнесу в умовах світової економічної кризи, що сприяє помірному переходу з одного етапу життєвого циклу підприємства до іншого, тим самим збільшуючи тривалість його існування.

Висновки з проведеного дослідження. Таким чином, на основі аналізу наукових джерел встановлено сутність поняття «антикризове управління» та запропоновано авторське визначення даного терміну. Виявлено основні підходи до антикризового управління серед яких, на думку авторів, системний і процесний підходи найбільш повно розкривають сутність антикризового управління та враховують особливості господарської діяльності підприємств малого та середнього бізнесу. Узагальнено науково-практичні рекомендації щодо адаптації принципів антикризового управління на підприємствах малого та середнього бізнесу.

Перелік посилань

1. Біломістна І. І. Антикризове фінансове управління підприємством в сучасних умовах господарювання. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії і практики: зб. наук. праць*. 2013. № 1(14). С. 90-96.
2. Борзенко В. І. Антикризове управління: навч. посібник. Х.: Видавництво Іванченка, 2016. 232 с.
3. Василенко В. О. Антикризове управління підприємством: навч. посібник. К.: ЦУЛ, 2003. 504 с.

4. Дядюк М. А. Антикризова діяльність підприємства: конспект лекцій. Х.: ХДУХТ, 2016. 140 с.
5. Ковалевська А. В. Антикризове управління підприємством: конспект лекцій. Х.: ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2016. 140 с.
6. Костецький В. Формування стратегії антикризового управління підприємством. *Економічний аналіз*. 2011. Вип. 8. Ч. 2. С. 208-211.
7. Лігоненко Л. О. Антикризове управління підприємством: підручник. К.: КНТЕУ, 2005. 824 с.
8. Проскура О. Ю. Антикризове управління підприємством: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.06.02 «Підприємництво, менеджмент та маркетинг». Х., 2002. 18 с.
9. Рамазанов С. К., Степаненко О. П., Тимашова Л. А. Методи антикризового управління: монографія. Луганськ: Вид-во СНУ ім В. Даля, 2004. 192 с.
10. Череп А. В., Северина С. В. Антикризове управління як основа забезпечення життєдіяльності підприємства. *Економічний простір*. 2010. № 37. С. 277-282.
11. Штангрет А. М., Копилюк О. І. Антикризове управління підприємством: навч. посібник. К.: Знання, 2007. 335 с.
12. Altman E. I. Financial Ratios, Discriminant Analysis and the Prediction of Corporate Bankruptcy. *Journal of Finance*. 1968. Sept. P. 589-609.
13. Beaver W. H. Financial Ratios as Predictors of Failure. *Empirical Research in Accounting, Selected Studies. Supplement of Journal of Accounting Research*, No. 4. P. 71-127.
14. Хаммер М. Реінжиниринг корпорації: Манифест революції в бізнесі / Пер. с англ. Ю. Е. Корнилович. М.: Манн, Иванов и Фербер, 2007. 288 с.
15. Терещенко О. О. Антикризове фінансове управління на підприємстві: навч. посібник. К.: КНЕУ, 2004. 560 с.
16. Романяк Г. М. Сутність антикризового управління підприємством в умовах нестабільного ринкового середовища. *Наукові записки*. 2016. № 1. С. 235-239.
17. Морозов Є. Ю. Антикризові заходи в системі управління підприємством. *Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво*. 2018. № 3. С. 114-120.
18. Рубан В. М. Типи і види стратегій в антикризовому управлінні. Тактики антикризового управління. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2014. Вип. 7. Ч. 2. С. 68-71.
19. Ситник Л. С. Організаційно-економічний механізм антикризового управління підприємством: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня док. екон. наук: спец. 08.02.03 «Організація управління, планування і регулювання економіки». Донецьк, 2002. 39 с.
20. Скібіцький О. М. Антикризовий менеджмент: навч. посібник. К.: Нац. авіац. ун-т, Центр учбової літератури, 2009. 568 с.

21. Сметанюк О. А. Діагностика фінансового стану підприємства в системі антикризового управління: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.06.01 «Економіка, організація та управління підприємствами». Хмельницький, 2006. 22 с.

22. Ткачук Г. Ю. Стратегії антикризового управління підприємствами металургійної промисловості. *МНУ ім В. О. Сухомлинського. Глобальні та національні проблеми економіки*. 2018. № 21. С. 416-420.

References

1. Belomistna, I. I. (2013), "Anti-crisis financial management of an enterprise in modern conditions of management" ["Antykryzove finansove upravlinnya pidpryyemstvom v suchasnykh umovakh hospodaryuvannya"], *Financial and credit activity: problems of theory and practice*, No. 1(14), P. 90-96.

2. Borzenko, V. I. (2016), *Anti-crisis management* [Antykryzove upravlinnya: navch. posibnyk], training manual, Kh.: Publishing House Ivanchenko, 232 p.

3. Vasilenko, V. O. (2003), *Anti-crisis management of the enterprise* [Antykryzove upravlinnya pidpryyemstvom: navch. posibnyk], training manual, K.: CUL, 504 p.

4. Dyadyuk, M. A. (2016), *Anti-crisis activity of the enterprise* [Antykryzova diyal'nist' pidpryyemstva: konspekt lektsiy], lecture notes, Kh.: KhDUHT, 140 p.

5. Kovalevskaya, A. V. (2016), *Anti-crisis management of the enterprise* [Antykryzove upravlinnya pidpryyemstvom: konspekt lektsiy], lecture notes, Kh.: O. M. Beketov NUUEK, 140 p.

6. Kostetskyi, V. (2011), "Forming a Strategy for Anti-Crisis Enterprise Management" ["Formuvannya stratehiyi Antykryzovoho upravlinnya pidpryyemstvom"], *Economic Analysis*, No. 8, Part 2, P. 208-211.

7. Lihonenko, L. O. (2005), *Anti-crisis management of enterprise* [Antykryzove upravlinnya pidpryyemstvom: pidruchnyk], textbook, K.: KNTEU, 824 p.

8. Proskura, O. Yu. (2002), *Anti-crisis management of enterprise*, Author's abstract of dissertation for the degree of candidate of economic sciences: specialization 08.06.02 "Entrepreneurship, Management and Marketing" ["Antykryzove upravlinnya pidpryyemstvom: avtoref. dys. na zdobuttya nauk. stupenya kand. ekon. nauk: spets. 08.06.02. «Pidpryyemnytstvo, menedzhment ta marketynh»"], Kh., 18 p.

9. Ramazanov, S. K., Stepanenko, O. P., Timashova, L. A. (2004), *Methods of crisis management* [Metody antykryzovoho upravlinnya: monohrafiya], monograph, Publishing center of V. Dahl EUNU, Lugansk, 192 p.

10. Cherep, A.V., Severina, S. V. (2010), "Anti-crisis management as a basis for ensuring the life of the enterprise" ["Antykryzove upravlinnia yak osnova zabezpechennia zhyttiedialnosti pidpryyemstva"], *Economic scope*, No. 37, P. 277-282.

11. Stangret, A. M., Kopylyuk, O. I. (2007), *Anti-crisis management of the enterprise* [Antykryzove upravlinnia pidpryyemstvom: navch. posibnyk.], training manual, Znannya, K., 335 p.

12. Altman, E. J. Financial Ratios (1968), "Discriminant Analysis and the Prediction of Corporate Bankruptcy", *Journal of Finance*, No. Sept, P. 589-609.
13. Beaver, W. H. (1966), "Financial Ratios as Predictors of Failure Empirical Research in Accounting, Selected Studies", *Supplement of Journal of Accounting Research*, No. 4, P. 71-127.
14. Hammer, M. (2007), *Reengineering Corporation: Manifesto revolution in business*, Trans. from Eng. Kornilovich Yu.E. [*Reinzhiniring korporatsii: Manifest revolyutsii v biznese*, Per. s angl. Yu.E. Kornilovich.], Mann, Ivanov and Ferber, Moscow, 288 p.
15. Tereshchenko, O. O. (2004), *Anti-crisis financial management at the enterprise* [*Antykryzove finansove upravlinnya na pidpryyemstvi: navch. posibnyk*], training manual, KNEU, K., 560 p.
16. Romanyak, H. M. (2016), "The essence of an enterprise crisis management in the conditions of unstable market environment" [*Sutnist' antykryzovoho upravlinnya pidpryyemstvom v umovakh nestabil'noho rynkovoho seredovyscha*], *Scientific Papers NaUKMA*, No. 1, P. 235-239.
17. Morozov, Ye. Yu. (2018), "Anti-crisis measures in the enterprise management system" [*"Antykryzovi zakhody v systemi upravlinnya pidpryyemstvom"*], *State and regions. Series: Economics and Business*, No. 3, P. 114-120.
18. Ruban, V. M. (2014), "Types and formes of strategies in crisis management. Anti-Crisis management tactics" [*Typy i vydy stratehiy v antykryzovomu upravlinni. Taktyky antykryzovoho upravlinnya*], *Scientific Bulletin of Kherson State University*, No. 7, Part 2, P. 68-71.
19. Sytnik, L. S. (2002), *Organizational and economic mechanism of enterprise crisis management: Author's abstract of dissertation for the degree of candidate of economic sciences: specialization 08.02.03 «Organization of management, planning and regulation of economy»* [*Orhanizatsiyno-ekonomichnyy mekhanizm antykryzovoho upravlinnya pidpryyemstvom: avtoref. dys. na zdobuttya nauk. stupenya kand. ekon. nauk: spets. 08.02.03 «Orhanizatsiya upravlinnya, planuvannya i rehulyuvannya ekonomiky*], Donetsk, 39 p.
20. Skibitsky, O. M. (2009), *Anti-crisis management*, [*Antykryzovyy menedzhment : navch. posib. dlya stud. vyshch. navch. zakl.*], training manual, *Tsentr uchbovoi literatury, National Aviation University*, K., 568 p.
21. Smetanyuk, O. A. (2006), *Diagnosis of the financial state of the enterprise in the crisis management system: Author's abstract of dissertation for the degree of candidate of economic sciences: specialization 08.06.01 «Economics, organization and management of enterprises»* [*Diahnostyka finansovoho stanu pidpryyemstva v systemi antykryzovoho upravlinnya: Author's abstract. diss. Cand. econom. Sciences: spets. 08.06.01 «Ekonomika, orhanizatsiya ta upravlinnya pidpryyemstvamy*], Khmelnytskyi, 22 p.
22. Tkachuk, H. Yu. (2018), "Anti-crisis management strategies for enterprises of metallurgical industry" [*"Stratehii Antykryzovoho upravlinnia pidpryyemstvamy*

РЕФЕРАТИ РЕФЕРАТЫ ABSTRACTS

УДК 339.3; JEL Classification: M19

Мирошниченко Ю.В., Вдовіченко А.С. АНТИКРИЗОВЕ УПРАВЛІННЯ НА ПІДПРИЄМСТВАХ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ

Мета: узагальнення методичних рекомендацій щодо антикризового управління вітчизняними підприємствами малого та середнього бізнесу. Відповідно до поставленої мети було визначено наступні завдання: дослідити сутність поняття «антикризового управління» та підходи до його визначення; узагальнити науково-практичні рекомендації щодо адаптації принципів антикризового управління на підприємствах малого та середнього бізнесу. **Методика дослідження:** для досягнення поставленої в роботі мети були використані такі загальнонаукові та спеціальні методи і прийоми дослідження: методи порівняння, систематизації та узагальнення, абстрактно-логічного аналізу. **Результати:** виявлено причини й особливості кризового стану підприємств на кожному етапі їх життєвого циклу; на основі аналізу наукових джерел встановлено сутність поняття «антикризове управління» та запропоновано авторське визначення даного терміну. Виявлено основні підходи до антикризового управління та визначено основні завдання антикризового управління на підприємствах малого та середнього бізнесу. **Наукова новизна:** виділено принципи антикризового управління, які, на відміну від існуючих, враховують специфіку підприємств малого та середнього бізнесу і сприятимуть посиленню їх позицій на ринку в умовах нестабільності економічного становища в Україні. **Практична значущість:** практична значущість наукових результатів статті полягає в тому, що впровадження пропозицій, розроблених за результатами дослідження, на підприємствах малого та середнього бізнесу сприятиме підвищенню ефективності господарської діяльності підприємств на всіх етапах життєвого циклу в умовах нестабільності економічного становища в Україні.

Ключові слова: малий та середній бізнес; криза підприємства; причини кризового стану підприємств; життєвий цикл підприємств; антикризове управління підприємством.

УДК 339.3; JEL Classification: M19

Мирошниченко Ю.В., Вдовиченко А.С. АНТИКРИЗИСНОЕ УПРАВЛЕНИЕ НА ПРЕДПРИЯТИЯХ МАЛОГО И СРЕДНЕГО БИЗНЕСА

Цель: обобщение методических рекомендаций касаясь антикризисного управления отечественными предприятиями малого и среднего бизнеса. Согласно поставленной цели были определены следующие задачи: исследовать сущность понятия «антикризисного управления» и подходы к его определению;

обобщить научно-практические рекомендации по адаптации принципов антикризисного управления на предприятиях малого и среднего бизнеса. **Методика исследования:** для достижения поставленной в работе цели были использованы такие общенаучные и специальные методы, и приемы исследования: методы сравнения, систематизации и обобщения, абстрактно-логического анализа. **Результаты:** выявлено причины и особенности кризисного состояния предприятий на каждом этапе их жизненного цикла; на основе анализа научных источников установлено сущность понятия «антикризисное управление» и предложено авторское определение данного термина. Выявлено основные подходы к антикризисному управлению и определено основные задачи антикризисного управления на предприятиях малого и среднего бизнеса. **Научная новизна:** выделены принципы антикризисного управления, которые, в отличие от существующих, учитывают специфику предприятий малого и среднего бизнеса, и будут способствовать усилению их позиций на рынке в условиях нестабильности экономического положения в Украине. **Практическая значимость:** практическая значимость научных результатов статьи заключается в том, что внедрение предложений, разработанных по результатам исследования, на предприятиях малого и среднего бизнеса будет способствовать повышению эффективности хозяйственной деятельности предприятий на всех этапах жизненного цикла в условиях нестабильности экономического положения в Украине.

Ключевые слова: малый и средний бизнес; кризис предприятия; причины кризисного состояния предприятий; жизненный цикл предприятий; антикризисное управление предприятием.

UDC 339.3; JEL Classification: M19

Myroshnychenko Yu.V., Vdovichenko A.S. ANTI-CRISIS MANAGEMENT IN SMALL AND MEDIUM BUSINESS ENTERPRISES

Purpose: generalization of methodological recommendations in terms of anti-crisis management of domestic small and medium business enterprises. According to the set aim the following tasks were defined: to explore the essence of the "anti-crisis management" concept and approaches to its definition; summarize scientific and practical recommendations on adaptation of anti-crisis management principles in small and medium business enterprises. **Methodology of research:** to achieve the purpose set in this work there were used such general scientific and specific research methods and techniques: methods of comparing, systematization and summarizing, abstract and logical analysis. **Findings:** there were founded the causes and peculiarities of the enterprises crisis state at each stage of their life cycle; based on the analysis of scientific sources the essence of the "anti-crisis management" concept is established and the author's definition of this term is proposed. The basic approaches to anti-crisis management are assigned and the main tasks of anti-crisis management at small and medium business enterprises are defined. **Originality:** there are marked the anti-crisis management principles, which, as opposed to the existing ones, take into account the specifics of small and medium business enterprises. That

will help to strengthen the market position of enterprises in the conditions of economic instability in Ukraine. **Practical value:** practical significance of article scientific results consists in the fact, that the introduction of proposals, developed according to the research, at small and medium enterprises will help to increase the efficiency of business activity of enterprises at all life cycle stages in conditions of economic instability situation in Ukraine.

Key words: small and medium business; crisis of enterprise; reasons for crisis state of enterprises; enterprises life cycle; anti-crisis management of enterprise.

Відомості про авторів / Сведения об авторах / About the Authors

Мирошниченко Юрій Вікторович – кандидат технічних наук, доцент, Харківський торговельно-економічний інститут Київського торговельно-економічного університету, доцент кафедри маркетингу, менеджменту та торговельного підприємництва, м. Харків, Україна; e-mail: yuriy332@ukr.net; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3645-2071>. Моб. 095-577-20-83.

Мирошниченко Юрий Викторович – кандидат технических наук, доцент, Харьковский торгово-экономический институт Киевского торгово-экономического университета, доцент кафедры маркетинга, менеджмента и торгового предпринимательства, г. Харьков, Украина.

Myroshnychenko Yurii – PhD in Technical Sciences, Associate Professor, Kharkiv Institute of Trade and Economics of Kiyv National Trade and Economics University, Associate Professor of the Department of Marketing, Management and Trade Entrepreneurship, Kharkiv, Ukraine.

Вдовиченко Анна Сергіївна – студентка 1-го курсу магістратури, Харківський торговельно-економічний інститут Київського торговельно-економічного університету, м. Харків, Україна; e-mail: anetdatsenko@gmail.com Моб. 066-415-16-52.

Вдовиченко Анна Сергеевна – студентка 1-го курса магистратуры, Харьковский торгово-экономический институт Киевского торгово-экономического университета, г. Харьков, Украина.

Vdovichenko Anna – the 1st year student of the magistracy, Kharkiv Institute of Trade and Economics of Kiyv National Trade and Economics University, Kharkiv, Ukraine.

СУЧАСНІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ КАДРОВОЮ БЕЗПЕКОЮ ПІДПРИЄМСТВА

Онисіфорова В.Ю., канд. екон. наук, доцент

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

Болотова Т.М., канд. екон. наук, доцент

Харківський торговельно-економічний коледж КНТЕУ

Постановка проблеми. В сучасних умовах все більшого значення для розвитку підприємства та підвищення його економічної ефективності мають питання ефективного управління персоналом, всебічного розвитку трудового колективу та, відповідно, підвищення рівня кадрової безпеки підприємства. Саме персонал, продуктивність його праці, мотивація та зацікавленість у професійному зростанні виходять на перший план в умовах підвищеного значення інтелектуально-кадрових аспектів розвитку підприємства.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблемам управління економічною безпекою підприємства в розрізі функціональних складових і кадрової складової, зокрема, приділяє увагу в своїх дослідженнях значна кількість науковців. Переважна більшість серед них розглядає проблему управління економічною безпекою в цілому, відповідно до різних підходів і складових [1-3]. Кадрові ж питання, головним чином, розглядаються науковцями в розрізі управління персоналом, а не в розрізі управління відповідною складовою економічної безпеки підприємства [4-10].

Невирішені складові загальної проблеми. Не зважаючи на велику кількість досліджень, вимагає розгляду проблема управління кадровою безпекою підприємства в розрізі пошуку нових сучасних ефективних інструментів підвищення її рівня.

Формулювання цілей статті. Метою статті є визначення ефективних інструментів підвищення рівня кадрової безпеки підприємства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Під час дослідження проблеми управління економічною безпекою підприємства прийнято виділяти, використовуючи різні підходи, певні складові, відповідно до різних аспектів діяльності підприємства. Слід зазначити, що незалежно від того, який підхід – ресурсний, системний, функціональний – використовується в дослідженні, обов'язково виокремлюється складова, що стосується управління економічною безпекою підприємства з точки зору управління персоналом.

Розглянемо існуючі підходи більш докладно. В межах досліджень, що ґрунтуються на системному підході, прийнято виділяти соціальну складову, як таку, що уособлює всі аспекти матеріального забезпечення, структури, чисельності персоналу. В межах ресурсного підходу існує така складова, як безпека персоналу, що досліджує всі чинники впливу загроз на персонал підприємства та ефективність його праці. В межах функціонального підходу виокремлюють інтелектуально-кадрову складову економічної безпеки підприємства, як таку, що розглядає всі питання ефективного управління

кадрами та підвищення якісного рівня працівників в розрізі розвитку їх професійних якостей.

Отже, вплив персоналу на рівень економічної безпеки підприємства не викликає сумніву, тому необхідним є пошук ефективних сучасних інструментів підвищення рівня економічної безпеки саме через кадрову складову.

У розрізі управління кадровою безпекою підприємства прийнято виділяти такі основні напрямки: управління процесами пошуку, розподілу, адаптації персоналу на робочих місцях; визначення ефективних форм побудови трудових відносин з працівником в межах змін трудового законодавства та подальшої їх адаптації до європейських норм; побудова ефективної системи оплати праці відповідно до конкретних характеристик роботи, що виконується працівником; розробка ефективних матеріальних і нематеріальних заходів мотивації праці; пошук ефективних інструментів стимулювання професійного розвитку працівників; соціальний розвиток колективу.

Усі вищезазначені напрямки управління персоналом можуть бути визначені інструментами підвищення рівня кадрової безпеки підприємства у зв'язку з тим, що вони позитивно впливають на показники, які, зазвичай, прийнято використовувати, як показники оцінки економічної безпеки в розрізі складової, що стосується персоналу, а саме це такі показники:

- безпека за рівнем заробітної плати – у разі використання ефективних систем оплати праці на підприємстві може бути знайдений баланс між вимогою працівника до рівня заробітної плати та можливістю підприємства з точки зору ефективності витрат;

- порівнюваність темпів зростання оплати та продуктивності праці в межах підприємства – стимулювання професійного розвитку працівника та використання дієвих заходів нематеріальної мотивації праці створюють умови для підвищення зацікавленості персоналу у робочому місці та підвищення рівня продуктивності праці без суттєвого зростання витрат;

- зацікавленість у робочому місці у довгостроковій перспективі також створює умови для підвищення рівня трудової дисципліни, а цей показник також використовується серед таких, які оцінюють рівень кадрової безпеки підприємства;

- результатом означених напрямків управління персоналом на підприємстві є те, що вони позитивно впливають на головний показник кадрової безпеки підприємства, а саме на показник плинності кадрів, бо саме цей показник визначає ефективність всієї системи управління персоналом на підприємстві та формує кінцеві показники продуктивності праці.

Серед наведених напрямків підвищення рівня кадрової безпеки підприємства більшість є загальновизнаними, їм присвячена значна кількість досліджень, однак є й такі, що є відносно новими та перспективними з точки зору потреб сучасного працівника, а відповідно і мотивації його праці. Серед таких можна назвати управління адаптацією працівника на робочому місці та управління соціальним розвитком колективу.

Під трудовою адаптацією працівника прийнято розуміти взаємний процес пристосування працівника, колективу й організації в нових професійних, соціальних та економічних умовах. Отже, від швидкості та гармонійності побудови цього процесу прямим чином залежить рівень продуктивності праці та рівень плинності кадрів. Головним видом адаптації в умовах вітчизняного підприємства є виробнича адаптація, в розрізі якої виокремлюють професійну, соціальну, психологічну, економічну, організаційну, тощо різновиди адаптації. Отже, задля підвищення рівня кадрової безпеки необхідні заходи, які б могли максимально скоротити терміни адаптації працівника на підприємстві за зазначеними напрямками та вивести продуктивність його праці на ефективний рівень. Класичними методами адаптації, що використовуються найбільше на вітчизняних підприємствах, є інструктаж, наставництво та навчання на виробництві. Однак ці методи є дещо морально застарілими для сучасних умов і головним чином використовуються на підприємствах ще за зразком радянських часів. Тому на вітчизняних підприємствах слід запроваджувати більш прогресивні сучасні методи виробничої адаптації, які базуються на досвіді європейських підприємств. Найбільш цікавими й ефективними серед таких можна назвати наступні:

- метод «занурення» – полягає в тому, що працівник з першого дня починає працювати на рівні з колегами на аналогічних посадах та має виконувати весь перелік посадових обов'язків. Такий метод є найбільш простим з точки зору керівників організації, однак ефективність його викликає сумнів через високий рівень стресовості для працівника;

- метод «кадрових шкіл» – використовується в організаціях, якщо вони через певні обставини чи особливості діяльності мають перепрофілювати працівників в максимально короткі терміни. У вітчизняних умовах це дієвий метод адаптації, але він є ефективним, головним чином, для нових галузей, які відчують певний «кадровий голод»;

- дистанційне навчання – все частіше використовується на вітчизняних підприємствах, однак такий метод адаптації потребує від працівника високого рівня самодисципліни та мотивації, бо створює додаткове навантаження в неробочий час;

- метод «приятелювання» – метод дещо схожий із традиційним методом наставництва, однак він передбачає рівність між новим працівником і наставником. Головною проблемою реалізації методу є стимулювання саме наставника на такий вид співпраці.

Розглянемо управління соціальним розвитком колективу як захід позитивного впливу на рівень кадрової безпеки підприємства. Саме цей метод є мало використовуваним на сьогодні на вітчизняних підприємствах і лише отримує перші поштовхи до розповсюдження, головним чином, завдяки збільшенню кількості підприємств з іноземним капіталом і поширенню їх прогресивних поглядів на управління персоналом. Головними методами соціального розвитку персоналу, відповідно і інструментами підвищення рівня кадрової безпеки підприємства, є соціальний пакет, компенсаційний пакет

відповідно до особливостей діяльності підприємства, додатковий компенсаційний пакет, нематеріальні заходи підвищення рівня лояльності працівника. Розглянемо складові додаткового компенсаційного пакету працівника, бо саме він є не вимогою державного законодавства, а добровільним кроком до мотивації працівника з боку підприємства. Найбільш поширеними в такому пакеті є кредити працівникові на лояльних умовах, виплати на оздоровлення, корпоративне медичне страхування. В умовах медичної реформи та низького рівня медичного обслуговування в Україні дійсно дієвим і зрозумілим для працівника є медичне страхування, як основний компонент додаткового компенсаційного пакету. Такі витрати будуть дійсно ефективними для підприємства, бо будуть сприяти підвищенню рівня медичного обслуговування колективу. Відповідно, скоротяться розміри виплат у зв'язку з тимчасовою непрацездатністю та знизиться рівень виплат за заміщення тимчасово відсутніх працівників.

Висновки з проведеного дослідження. Методи адаптації персоналу та соціального розвитку колективу з міжнародної практики мають всі перспективи для ефективного використання в умовах вітчизняних підприємств. Головним при цьому є розуміння керівництвом підприємства того, що витрати, які виникають у зв'язку з впровадженням таких заходів, є ефективними в довгостроковій перспективі і позитивно впливають на рівень кадрової й економічної безпеки підприємства в майбутньому.

Перелік посилань

1. Близнюк А. О. Аналіз стану системи управління економічною безпекою підприємств автотранспортної галузі. *Проблеми і перспективи розвитку підприємництва*. 2015. № 3(10). Т. 2. С. 121-125.
2. Воронков О. О., Дяченко К. С. Концептуальні засади дослідження економічної безпеки будівельних підприємств. *Вісник Житомирського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки*. 2017. № 4. С. 117-124.
3. Дмитрієв І. А., Близнюк А. О., Онісіфорова В. Ю. Управління економічною безпекою автотранспортного підприємства: монографія. Харків, 2014. 216 с.
4. Балабанова Л. В., Сардак О. В. Управління персоналом: підручник. Київ, 2011. 467 с.
5. Дейнека А. В. Управление персоналом. М.: Дашков и К, 2016. 466 с.
6. Збрицька Т. П., Савченко Г. О., Татаревська М. С. Управління розвитком персоналу: навч. посібник. Одеса: Атлант, 2013. 427 с.
7. Колот А. М., Цимбалюк С. О. Мотиваційний менеджмент: підручник. Київ, 2014. 479 с.
8. Маслов В. И. Стратегическое управление персоналом в условиях эффективной организационной культуры: учебник. М.: Издательство «Финпресс», 2014. 288 с.
9. Мачтакова О. Г. Мотивація: від античності до постмодернізму: монографія. Одеса, 2013. 210 с.

10. Пугачев В. П. Управление персоналом организации. М.: Издательство Юрайт, 2019. 402 с.

References

1. Bliznyuk, A. O. (2015), Analysis of the state of the system of management of economic safety of the enterprises of the motor transport industry [Analiz stanu systemy upravlinnia ekonomichnoiu bezpekoiu pidpriemstv avtotransportnoi haluzi], *Problems and prospects of entrepreneurship development*, Kharkiv, KhNADU, No 3(10), vol. 2, P. 121-125.
2. Voronkov, O., Dyachenko, K. S. (2017), Conceptual basis for the study of economic safety of construction enterprises [Kontseptualni zasady doslidzhennia ekonomichnoi bezpeky budivelnnykh pidpriemstv], *Bulletin of the Zhytomyr State Technological University, Series: Economic Sciences*, No. 4, P. 117-124.
3. Dmytriiev, I., Blyzniuk, A., Onisiforova, V. (2014), *Management of economic safety of motor transport enterprise: monograph* [Upravlinnia ekonomichnoiu bezpekoiu avtotransportnoho pidpriemstva: monohrafiia], Kharkiv, 216 p.
4. Balabanova, L. V., Sardak, O. V. (2011), *Managing staff: pidruchnik* [Upravlinnia personalom: pidruchnyk], Kyiv, 467 p.
5. Deineka, A. V. (2016), *Personnel Management* [Upravlenie personalom], M.: Dashkov and Co., 466 p.
6. Zbritska, T. P., Savchenko, G. O., Tatarevska, M. S. (2013), *Managing rozvitkom staff: navch. posib.* [Upravlinnia rozvytkom personalu: navch. posib.], Odessa: Atlant, 427 p.
7. Kolot, A. M., Tsimbalyuk, S. O. (2014) *Motivation Management* [Motyvatsiinyi menedzhment], Kiev, 479 p.
8. Maslov, V. I. (2014), *Strategic personnel management in an effective organizational culture: Textbook* [Strategicheskoe upravlenie personalom v usloviyakh effektivnoy organizatsionnoy kul'tury: Uchebnik], M.: Publishing "Finpress", 288 p.
9. Machtakova, O. G. (2013), *Motivation: from antiquity to postmodernism* [Moty`vaciya: vid anty`chnosti do postmodernizmu], Odesa, 210 p.
10. Pugachev, V. P. (2019), *Management staff of the organization* [Upravlenie personalom organizatsii], M.: Yurayt Publishing House, 402 p.

РЕФЕРАТИ РЕФЕРАТЫ ABSTRACTS

УДК 658.15; JEL Classification: M 21

Ониси́форова В.Ю., Болотова Т.М. СУЧАСНІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ КАДРОВОЮ БЕЗПЕКОЮ ПІДПРИЄМСТВА

Мета. Визначення ефективних інструментів підвищення рівня кадрової безпеки підприємства. **Методика дослідження.** В ході дослідження використовувалися методи аналізу і синтезу, метод логічного аналізу. Інформаційними ресурсами дослідження є електронні інформаційні ресурси і матеріали періодичних видань. **Результати.** Незалежно від того, який підхід –

ресурсний, системний, функціональний – використовується в дослідженні, обов'язково виокремлюється складова, яка стосується управління економічною безпекою підприємства з точки зору управління персоналом. Вплив персоналу на рівень економічної безпеки підприємства не викликає сумніву, тому необхідним є пошук ефективних сучасних інструментів підвищення рівня економічної безпеки саме через кадрову складову. Традиційні напрямки управління персоналом можуть бути визначені інструментами підвищення рівня кадрової безпеки підприємства у зв'язку з тим, що вони позитивно впливають на її показники. Серед нових інструментів підвищення рівня кадрової безпеки підприємства можна виокремити управління адаптацією працівника на робочому місці та управління соціальним розвитком колективу. Головним видом адаптації в умовах вітчизняних підприємств є виробнича адаптація, отже, задля підвищення рівня кадрової безпеки необхідні заходи, які б могли максимально скоротити терміни адаптації працівника на підприємстві та вивести продуктивність його праці на ефективний рівень. Класичними методами адаптації є інструктажі, наставництво та навчання на виробництві. Прогресивними методами виробничої адаптації, які базуються на досвіді європейських підприємств, є метод «занурення», метод «кадрових шкіл», дистанційне навчання, метод «приятелювання». Серед методів соціального розвитку колективу найбільш ефективним визначено корпоративне медичне страхування. **Наукова новизна.** Визначено перспективні методи виробничої адаптації персоналу та соціального розвитку колективу як інструменти підвищення рівня кадрової безпеки підприємства. **Практична значущість.** Запропоновані висновки можуть бути використані керівниками та власниками підприємств при управлінні їх економічною безпекою.

Ключові слова: економічна безпека підприємства; складові економічної безпеки підприємства; кадрова безпека підприємства; адаптація персоналу; управління персоналом.

УДК 658.15; JEL Classification: M 21

Ониси́форова В.Ю., Болотова Т.Н. СОВРЕМЕННЫЕ АСПЕКТЫ УПРАВЛЕНИЯ КАДРОВОЙ БЕЗОПАСНОСТЬЮ ПРЕДПРИЯТИЯ

Цель. Определение эффективных инструментов повышения уровня кадровой безопасности предприятия. **Методика исследования.** В ходе исследования использовались методы анализа и синтеза, метод логического анализа. Информационными ресурсами исследования являются электронные информационные ресурсы и материалы периодических изданий. **Результаты.** Независимо от того, какой подход – ресурсный, системный, функциональный – используется в исследовании, обязательно выделяется составляющая, которая касается управления экономической безопасностью предприятия с точки зрения управления персоналом. Влияние персонала на уровень экономической безопасности предприятия не вызывает сомнения, поэтому необходим поиск эффективных современных инструментов повышения уровня экономической безопасности через кадровую составляющую. Традиционные направления

управления персоналом могут быть признаны инструментами повышения уровня кадровой безопасности предприятия в связи с тем, что они положительно влияют на ее показатели. Среди новых инструментов повышения уровня кадровой безопасности предприятия можно выделить управление адаптацией работника на рабочем месте и управление социальным развитием коллектива. Главным видом адаптации в условиях отечественных предприятий является производственная адаптация, следовательно, для повышения уровня кадровой безопасности необходимы меры, которые могли бы максимально сократить сроки адаптации работника на предприятии и вывести производительность его труда на эффективный уровень. Классическими методами адаптации является инструктаж, наставничество и обучение на производстве. Прогрессивными методами производственной адаптации, основанными на опыте европейских предприятий, являются метод «погружения», метод «кадровых школ», дистанционное обучение, метод «приятельства». Среди методов социального развития коллектива наиболее эффективным определено корпоративное медицинское страхование. **Научная новизна.** Определены перспективные методы производственной адаптации персонала и социального развития коллектива как инструменты повышения уровня кадровой безопасности предприятия. **Практическая значимость.** Предложенные выводы могут быть использованы руководителями и владельцами предприятий при управлении их экономической безопасностью.

Ключевые слова: экономическая безопасность предприятия; составляющие экономической безопасности предприятия; кадровая безопасность предприятия; адаптация персонала; управление персоналом.

UDC 658.15; JEL Classification: M 21

Onisiforova V.Yu., Bolotova T.M. MODERN ASPECTS OF ENTERPRISE PERSONNEL SECURITY MANAGEMENT

Purpose. Definition of effective tools for increasing the level of personnel security of the enterprise. **Methodology of research.** Methods of analysis and synthesis, method of logical analysis were used during the study. Electronic information resources and periodical material are information resources of the research. **Findings.** No matter which approach (resource, system, functional) is used in the study, it is necessary to distinguish the component that relates to the management of enterprise economic security in terms of personnel management. The impact of personnel on the level of enterprise economic security is undeniable, so it is necessary to find effective modern tools to improve the level of economic security through the human resources. Traditional areas of personnel management can be defined as tools for improve the personnel security of the enterprise due to the fact that they have a positive impact on its performance. Among the new tools for increasing the level of personnel security of the company are the management of employee adaptation in the workplace and management of social development of the team. The main type of adaptation in the conditions of domestic enterprises is industrial adaptation. Therefore, in order to improve the level of personnel security

the means that could shorten the adaptation time of an employee at the enterprise and bring his productivity to an effective level are needed. The classic methods of adaptation are coaching, mentoring and on-the-job training. Progressive methods of industrial adaptation based on the experience of European enterprises, are the method of “immersion”, the method of “personnel schools”, distance learning, the method of “friendliness”. Corporate health insurance is the most effective among the methods of collective social development. **Originality.** Perspective methods of production adaptation of personnel and social development of the team as tools for increasing the level of personnel safety of the enterprise are defined. **Practical value.** The suggested findings can be used by managers and business owners in managing their economic security

Key words: economic security of the enterprise; components of enterprise economic security; personnel security of the enterprise; adaptation of personnel; personnel management.

Відомості про авторів / Сведения об авторах / About the Authors

Онiсiфорова Валентина Юрiївна – кандидат економiчних наук, доцент, Харкiвський нацiональний автомобiльно-дорожнiй унiверситет, доцент кафедри економiки i пiдприємництва, м. Харкiв, Україна; e-mail: valentinaonisiforova@gmail.com; ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-9899-8427>. Моб. 099-499-14-28.

Онисифорова Валентина Юрьевна – кандидат экономических наук, доцент, Харьковский национальный автомобильно-дорожный университет, доцент кафедры экономики и предпринимательства, г. Харьков, Украина.

Onisiforova Valentyna – PhD in Economics, Associate Professor, Kharkiv National Automobile and Highway University, Associate Professor of the Department of Economics and Entrepreneurship, Kharkiv, Ukraine.

Болотова Тетяна Миколаївна – кандидат економiчних наук, доцент, Харкiвський торговельно-економiчний коледж КНТЕУ, викладач ЦК економiки, управлiння та адмiнiстрування, м. Харкiв, Україна; e-mail: tatabolotova1975@gmail.com; ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-1414-880X>. Моб. 050-302-57-77.

Болотова Татьяна Николаевна – кандидат экономических наук, доцент, Харьковский торгово-экономический колледж КНТЭУ, преподаватель ЦК экономики, управления и администрирования, г. Харьков, Украина.

Bolotova Tatyana – PhD in Economics, Kharkiv College of Trade and Economics KNTEU, teacher of the Central Committee of Economics, Management and Administration, Kharkiv, Ukraine.

ОПТИМІЗАЦІЯ ОПОДАТКУВАННЯ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ІНСТРУМЕНТ ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

Онiсiфорова В.Ю., канд. екон. наук, доцент

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

Сiдельнікова В.К., канд. пед. наук, доцент

Харківський національний педагогічний університет

імені Г.С. Сковороди

Постановка проблеми. Сучасне вітчизняне підприємство в своїй діяльності щоденно має справу з великою кількістю зовнішніх і внутрішніх загроз його стабільному становищу на ринку та економічній безпеці. Ефективне реагування на весь перелік загроз і використання ефективних інструментів підвищення рівня економічної безпеки стають на сьогодні нагальною щоденною потребою для підприємства, яке має намір зберегти достатній рівень економічної ефективності та позиції на ринку.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблемам управління економічною безпекою підприємства приділяє увагу у свої роботах велика кількість науковців. Це пояснюється актуальністю теми не лише на рівні науки, але й на рівні практикуючих економістів, керівників і власників підприємств. Значний ряд авторів зосереджують свою увагу на виділенні складових економічної безпеки підприємства, формуванні ефективних підходів до об'єктивного оцінювання її рівня, формують переліки загроз економічній безпеці підприємства та пропонують заходи щодо реагування на них [1-7]. Однак на сьогодні все більша кількість дослідників починає конкретизувати проблему залежно від масштабів діяльності підприємства, особливостей виду діяльності, досліджують проблему управління економічною безпекою за галузевою ознакою та аналізують принципові відмінності управління нею для малих і середніх підприємств [8].

Невирішені складові загальної проблеми. Не зважаючи на значну кількість досліджень, недостатньо уваги приділено заходам підвищення рівня економічної безпеки (відповідно до її функціональних складових) підприємств, які за обсягами обороту та видом діяльності мають можливість обирати між роботою за спрощеною системою оподаткування та за загальною системою оподаткування. Недостатньо проаналізовано вплив цього аспекту на загальну ефективність діяльності підприємства в розрізі конкретних її функціональних складових.

Формулювання цілей статті. Метою статті є дослідження можливості оптимізації оподаткування діяльності підприємства за рахунок обґрунтованого вибору системи оподаткування як інструмента підвищення рівня економічної безпеки підприємства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Досліджуючи проблему впливу вибору системи оподаткування діяльності підприємства на рівень його

економічної безпеки, необхідно першочергово визначити, що саме представляє собою такий стан підприємства, та проаналізувати чи існують відмінності для підприємств у процесі досягнення такого стану відповідно до розміру підприємства, яким чином проявляють себе загрози економічній безпеці саме в розрізі діяльності малих і середніх підприємств.

Відповідно до погляду науковців, які приділяють увагу дослідженню проблеми економічної безпеки підприємства, стан економічної безпеки – це така ситуація на підприємстві, при якій воно знаходиться в стані захищеності від негативних впливів та змін, або в стані, в якому ймовірність небажаних змін параметрів діяльності підприємства знаходиться у припустимих власником межах [5]. Аналізуючи таке визначення стану економічної безпеки підприємства, можна зазначити, що вибір неефективної системи оподаткування діяльності підприємства може привести до негативних змін і становити загрозу показникам загальної ефективності підприємства. Тобто означену проблему можна розглядати в розрізі управління економічною безпекою.

Розглянемо наступний аспект процесу управління економічною безпекою підприємства, а саме визначимо ті її складові, які можуть зазнати негативного впливу у разі використання підприємством неефективної системи оподаткування. В дослідженнях найбільш розповсюдженими на сьогодні є такі погляди та підходи до класифікації складових економічної безпеки підприємства: системний, ресурсний, функціональний та за видом діяльності [1; 5; 7].

У попередньому дослідженні [9] було обґрунтовано критерій вибору системи оподаткування, яким визначено рівень прибутковості, тобто у разі обрання невідповідної до останнього системи підприємство штучно завищує рівень податків, а відповідно, це спричиняє зниження показників фінансового стану. Розглянемо, відповідно до цього бачення, вплив такого неефективного вибору на показники економічної безпеки за складовими в межах кожного з підходів до класифікації складових економічної безпеки.

Відповідно до системного підходу прийнято виділяти наступні складові економічної безпеки підприємства. Ресурсна складова передбачає всі загрози та чинники, які мають вплив на матеріальне забезпечення підприємства основними видами ресурсів. У межах такої складової можна стверджувати, що безпосереднього впливу неефективний вибір системи оподаткування на неї не має, однак збільшений розмір податків зменшує кошти підприємства, а отже, спричиняє зменшення обсягів оборотних коштів, що, в свою чергу, негативним чином впливає на ресурсне забезпечення. Технологічна складова зосереджує всі загрози технічній стороні виробничого процесу, основним засобам, технологічному рівню виробництва. Вплив досліджуваної проблеми на означену складову є дуже опосередкованим: на наш погляд, завищений рівень податків для малих і середніх підприємств не має в загальному випадку спричинити істотного впливу на процеси оновлення основних виробничих засобів. Соціальна складова розглядає загрози всім аспектам діяльності, пов'язаним із персоналом. На наш погляд, неефективний вибір системи

оподаткування результатів діяльності підприємства загрози цій складовій економічної безпеки не становить. Фінансова складова уособлює всі аспекти, які формують фінансовий стан, визначають рівень прибутковості, ліквідність і платоспроможність підприємства. На наш погляд, це головна складова, яка зазнає безпосереднього негативного впливу з боку такої загрози, як неефективна система оподаткування.

Відповідно до ресурсного підходу прийнято виділяти: безпеку техніки та обладнання; безпеку персоналу; безпеку інформації та технологій; безпеку прав; безпеку капіталу. Зміст кожної зі складових впливає з самої назви. Аналізуючи їх за змістом, можна стверджувати, що безпосереднього впливу від завищеного рівня сплачених податків, зрозуміло, зазнає складова безпеки капіталу, яка стосується безпеки фінансових ресурсів підприємства.

Найбільш розповсюдженим підходом при класифікації складових економічної безпеки підприємства є функціональний, відповідно до якого виділяють наступні їх види. Техніко-технологічна складова стосується технологічного рівня виробництва, виробничого обладнання, інтелектуальних ресурсів у невиробничій сфері. В межах цієї складової суттєвого впливу досліджувана загроза, на наш погляд, не має. Інтелектуально-кадрова складова містить всі аспекти, що стосуються кадрового складу підприємства та інтелектуально-інноваційних якостей працівників. Можливим аспектом впливу на цю складову може бути переспрямування коштів підприємства від заробітної плати в напрямку сплати збільшених податків. Політико-правова складова головним чином стосується правового забезпечення роботи підприємства, тому досліджувану загрозу можна не вважати небезпечною щодо цієї складової. Фінансова складова визначається спрямованістю комерційного підприємства на максимізацію прибутку, а саме воно зазнає безпосереднього негативного впливу при сплаті завищеного рівня податків, тобто, можна стверджувати, що досліджувана загроза є небезпечною для цієї складової. Інформаційна складова стосується інформаційного забезпечення діяльності підприємства та процесу прийняття управлінських рішень. Досліджувану загрозу, на наш погляд, як істотно небезпечну в межах цієї складової можна не розглядати. Екологічна складова стосується екологічних впливів діяльності підприємства. В межах нашого дослідження також не зазнає істотного впливу від аналізованої загрози. Силова складова стосується, головним чином, збереження майна, фізичної захищеності персоналу, отже також не піддається впливу досліджуваної загрози.

Ще одним розповсюдженим підходом до класифікації складових економічної безпеки є класифікація за видом діяльності. Виробнича безпека уособлює всі аспекти, що формують процес виробництва продукції на підприємстві. Складова поєднує в собі технічну, матеріальну, кадрову безпеку, безпеку збуту, тобто, враховуючи негативний вплив досліджуваної загрози на стан оборотних коштів, можна стверджувати, що ця складова знаходиться під негативним впливом від загрози обрання неефективної системи оподаткування. Фінансова безпека формується як безпека фінансового стану, кредитна безпека

та безпека фінансових операцій. Безперечно, досліджувана загроза є небезпечною в розрізі даної складової. Інвестиційна безпека передбачає безпеку фінансових і реальних інвестицій підприємства. Така складова має дуже опосередкований неістотний для врахування вплив від досліджуваної загрози.

Висновки з проведеного дослідження. Проведене дослідження дозволяє стверджувати, що загроза вибору неефективної системи оподаткування діяльності підприємства є дійсно істотною та спрямовує свій вплив на певні складові економічної безпеки підприємства в межах кожного з найбільш розповсюджених на сьогодні поглядів на їх класифікацію і, головним чином, впливає на фінансові аспекти діяльності підприємства, а також спричиняє негативний вплив на його оборотні кошти.

Перелік посилань

1. Андрієнко В. М. Сучасні підходи до забезпечення економічної безпеки будівельних підприємств. *Будівельне виробництво*. 2013. № 55. С. 14-22.
2. Близнюк А. О. Аналіз стану системи управління економічною безпекою підприємств автотранспортної галузі. *Проблеми і перспективи розвитку підприємництва* : зб. наук. пр. Харк. нац. автомоб-дор. ун-т. Х.: ХНАДУ. 2015. № 3(10). Т. 2. С. 121-125.
3. Воронков О. О., Дяченко К. С. Концептуальні засади дослідження економічної безпеки будівельних підприємств. *Вісник Житомирського державного технологічного університету*. Серія: Економічні науки. 2017. № 4. С. 117-124.
4. Дмитренко В. І. Методичний підхід до оцінювання стану системи економічної безпеки будівельних підприємств під впливом державного регулювання. *Вісник Черкаського університету*. 2015. № 33(366). Серія «Економічні науки». С. 37-42.
5. Дмитрієв І. А., Близнюк А. О., Онісіфорова В. Ю. Управління економічною безпекою автотранспортного підприємства: монографія. Харків, 2014. 216 с.
6. Фісуненко П. А., Лаже М. В. Особливості забезпечення економічної безпеки будівельних підприємств. *Шляхи підвищення ефективності будівництва в умовах формування ринкових відносин*. 2015. Вип. 33. С. 156-164.
7. Черкасова С. О. Формування організаційно-економічного механізму управління процесом зміцнення економічної безпеки промислових підприємств. *Економіка і реалії часу*. 2013. № 2. С. 22-27.
8. Дмитрієв І. А., Майборода Ю. В. Соціально-економічна сутність малого підприємництва, проблеми його розвитку в Україні. *Проблеми і перспективи розвитку підприємництва*. 2012. № 1. С. 35-38.
9. Онісіфорова В. Ю., Сідельнікова В. К. Спрощена система оподаткування: сучасний стан, переваги, недоліки та перспективи. *Проблеми і перспективи розвитку підприємництва* : зб. наук. пр. Харк. нац. автомоб-дор. ун-т. Х. : ХНАДУ. 2019. № 2(23). С. 158-166.

References

1. Andrienko, V.M. (2013), Such activities for the security of the bezpeks of Budapest companies [Suchasni pidkhody do zabezpechennia ekonomichnoi bezpeky budivelnykh pidpriemstv], *Building production*, No. 55, P. 14-22.
2. Bliznyuk, A. O. (2015), Analysis of the state of the system of management of economic safety of the enterprises of the motor transport industry [Analiz stanu systemy upravlinnia ekonomichnoiu bezpekoiu pidpriemstv avtotransportnoi haluzi], *Problems and prospects of entrepreneurship development*, Kharkiv, KhNADU, No 3(10), Vol. 2, P. 121-125.
3. Voronkov, O., Dyachenko, K. S. (2017), Conceptual basis for the study of economic safety of construction enterprises [Kontseptualni zasady doslidzhennia ekonomichnoi bezpeky budivelnykh pidpriemstv], *Bulletin of the Zhytomyr State Technological University*, Series: Economic Sciences, No. 4, P. 117-124.
4. Dmitrenko, V. I. (2015), Methodical approach to the assessment of the state of the system of economic security of construction enterprises under the influence of state regulation [Metodychnyi pidkhid do otsiniuvannia stanu systemy ekonomichnoi bezpeky budivelnykh pidpriemstv pid vplyvom derzhavnoho rehuliuвання], *Bulletin of Cherkasy University*, No. 33 (366), Series "Economic Sciences", P. 37-42.
5. Dmytriiev, I., Blyzniuk, A., Onisiforova, V. (2014), *Management of economic safety of motor transport enterprise: monograph* [Upravlinnia ekonomichnoiu bezpekoiu avtotransportnoho pidpriemstva: monohrafiia], Kharkiv, 216 p.
6. Fisunencko, P. A., Lazhe, M. V. (2015), Features of providing economic safety of construction enterprises [Osoblyvosti zabezpechennia ekonomichnoi bezpeky budivelnykh pidpriemstv], *Ways to increase the efficiency of construction in a market-based relationship*, Issue 33, P. 156-164.
7. Cherkasova, S. O. (2013), Forming of organizationally-economic mechanism of process control of strengthening of economic security of industrial enterprises [Formuvannia orhanizatsiino-ekonomichnoho mekhanizmu upravlinnia protsesom zmitsnennia ekonomichnoi bezpeky promyslovykh pidpriemstv], *Economy and realities of time*, No. 2, P. 22-27.
8. Dmitriev, I. A., Maiboroda, Yu. V. (2012), Socio-economic essence of small business, problems of its development in Ukraine [Sotsialno-ekonomichna sutnist maloho pidpriemnytstva, problemy yoho rozvytku v Ukraini], *Problems and prospects of entrepreneurship development*, No 1, P. 35-38.
9. Onisiforova, V. Yu., Sidelnikova, V. K. (2019), Simplified system of taxation: modern state, advantages, disadvantages and prospects [Sproshchena systema opodatkuвання: suchasnyi stan, perevahy, nedoliky ta perspektyvy], *Problems and prospects of entrepreneurship development*, No 2 (23), P. 158-166.

УДК 658.15; JEL Classification: M 29

Онісіфорова В.Ю., Сідельнікова В.К. ОПТИМІЗАЦІЯ ОПОДАТКУВАННЯ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ІНСТРУМЕНТ ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

Мета. Дослідження можливості оптимізації оподаткування діяльності підприємства як інструмента підвищення рівня економічної безпеки підприємства. **Методика дослідження.** В ході дослідження використовувалися методи аналізу і синтезу, метод логічного аналізу. Інформаційними ресурсами дослідження є електронні інформаційні ресурси і матеріали періодичних видань. **Результати.** Критерієм вибору системи оподаткування результатів діяльності підприємства є рівень прибутковості, тобто у разі обрання невідповідної до нього системи, підприємство штучно завищує рівень податків, що спричиняє погіршення показників фінансового стану. Загроза вибору неефективної системи оподаткування діяльності підприємства спрямовує свій вплив на низку складових економічної безпеки підприємства в межах кожного з найбільш розповсюджених поглядів на їх класифікацію. Відповідно до системного підходу виокремлюють фінансову складову, що уособлює всі аспекти, які формують фінансовий стан, визначають рівень прибутковості, ліквідність і платоспроможність підприємства. Це головна складова, яка зазнає безпосереднього негативного впливу з боку досліджуваної загрози. Відповідно до ресурсного підходу безпосереднього впливу від завищеного рівня сплачених податків зазнає складова безпеки капіталу, яка стосується безпеки фінансових ресурсів підприємства. Відповідно до ресурсного та функціонального підходів виокремлюється фінансова складова, яка визначається спрямованістю комерційного підприємства на максимізацію прибутку, тобто досліджувана загроза є небезпечною для цієї складової. В умовах класифікації за видом діяльності фінансова безпека формується як безпека фінансового стану, кредитна безпека та безпека фінансових операцій, отже загроза завищених податків є небезпечною в розрізі даної складової. **Наукова новизна.** Визначено перелік складових економічної безпеки підприємства в межах найбільш поширених підходів до їх виокремлення, що зазнають негативного впливу з боку загрози вибору неефективної системи оподаткування результатів діяльності підприємства. **Практична значущість.** Запропоновані висновки можуть бути використані дослідниками, власниками та керівниками підприємств при визначенні ефективних інструментів управління економічною безпекою підприємства.

Ключові слова: система оподаткування; економічна безпека підприємства; складові економічної безпеки підприємства; ефективність; загроза.

Онисифорова В.Ю., Сидельникова В.К. ОПТИМИЗАЦИЯ НАЛОГООБЛОЖЕНИЯ КАК ЭФФЕКТИВНЫЙ ИНСТРУМЕНТ ПОВЫШЕНИЯ УРОВНЯ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЯ

Цель. Исследование возможности оптимизации налогообложения деятельности предприятия как инструмента повышения уровня экономической безопасности предприятия. **Методика исследования.** В ходе исследования использовались методы анализа и синтеза, метод логического анализа. Информационными ресурсами исследования являются электронные информационные ресурсы и материалы периодических изданий. **Результаты.** Критерием выбора системы налогообложения результатов деятельности предприятия является уровень прибыльности, то есть в случае избрания неподходящей к нему системы, предприятие искусственно завышает уровень налогов, что вызывает ухудшение показателей финансового состояния. Угроза выбора неэффективной системы налогообложения деятельности предприятия влияет на ряд составляющих экономической безопасности предприятия в пределах каждого из наиболее распространенных взглядов на их классификацию. Согласно системного подхода выделяют финансовую составляющую, что олицетворяет все аспекты, которые формируют финансовое состояние, определяют уровень прибыльности, ликвидность и платежеспособность предприятия. Это главная составляющая, которая испытывает непосредственное негативное влияние со стороны исследуемой угрозы. Согласно ресурсного подхода непосредственное воздействие от повышенного уровня уплаченных налогов происходит на составляющую безопасности капитала, которая касается безопасности финансовых ресурсов предприятия. Согласно ресурсному и функциональному подходам выделяется финансовая составляющая, которая определяется направленностью коммерческого предприятия на максимизацию прибыли, то есть исследуемая угроза опасна для этой составляющей. В условиях классификации по виду деятельности финансовая безопасность формируется как безопасность финансового состояния, кредитная безопасность и безопасность финансовых операций, следовательно угроза завышенных налогов опасна в разрезе данной составляющей. **Научная новизна.** Определен перечень составляющих экономической безопасности предприятия в пределах наиболее распространенных подходов к их выделению, которые испытывают негативное влияние со стороны угрозы выбора неэффективной системы налогообложения результатов деятельности предприятия. **Практическая значимость.** Предложенные выводы могут быть использованы исследователями, владельцами и руководителями предприятий при определении эффективных инструментов управления экономической безопасностью предприятия.

Ключевые слова: система налогообложения; экономическая безопасность предприятия; составляющие экономической безопасности предприятия; эффективность; угроза.

UDC 658.15; JEL Classification: M 29

Onisiforova V.Yu., Sidelnikova V.K. OPTIMIZATION OF TAXATION AS AN EFFECTIVE MEASURE TO INCREASE THE ENTERPRISE ECONOMIC SECURITY

Purpose. Investigation of the possibility of tax optimization of the enterprise activity as a tool to increase the level of enterprise economic security. **Methodology of research.** Analysis and synthesis methods, logical analysis method were used during the study. Research information resources were electronic information resources and periodical material. **Results.** The criterion for choosing the taxation system of the enterprise activity results is the level of profitability. That is, in the case of choosing an inappropriate system, the enterprise inflates the level of taxes artificially. This causes deterioration of the financial condition. The threat of choosing an inefficient system of enterprise activity taxation directs its influence to a number of components of the enterprise economic security within each of the most common views on their classification. In accordance with the systematic approach they distinguish the financial component, which represents all aspects that shape the financial condition, determine the level of profitability, liquidity and solvency of the enterprise. This is the main component that is directly affected by the threat under study. According to the resource approach the inflated level of paid taxes direct influences on capital security component, which relates to the security of enterprise financial resources. According to the resource and functional approaches the financial component was separated. It is determined by the commercial enterprise orientation to maximize profit. That is, the investigated threat is dangerous for this component. In terms of activity classification financial security is shaped as financial security, credit security, and financial transactions. Therefore, the threat of excessive taxes is dangerous in the context of this component. **Originality.** It is determined the list of components of the enterprise economic security within the most commonly used approaches to their isolation. Namely they are adversely affected by the threat of choosing an inefficient system of enterprise activity result taxation. **Practical value.** The findings will be able to use by researchers, business owners, and executives at selection of an effective tax system.

Key words: taxation system; enterprise economic security; components of enterprise economic security; efficiency; threat.

Відомості про авторів / Сведения об авторах / About the Authors

Онiсiфорова Валентина Юрiївна – кандидат економiчних наук, доцент, Харкiвський нацiональний автомобiльно-дорожнiй унiверситет, доцент кафедри економiки i пiдприємництва, м. Харкiв, Україна; e-mail: valentinaonisiforova@gmail.com; ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-9899-8427>. Моб. 099-499-14-28.

Ониси́форова Валенти́на Юрьевна – кандидат экономических наук, доцент, Харьковский национальный автомобильно-дорожный университет, доцент кафедры экономики и предпринимательства, г. Харьков, Украина.

Onisiforova Valentyna – PhD in Economics, Associate Professor, Kharkiv National Automobile and Highway University, Associate Professor of the Department of Economics and Entrepreneurship, Kharkiv, Ukraine.

Сідельнікова Владислава Костянтинівна – кандидат педагогічних наук, доцент, Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди, доцент кафедри економічної теорії, фінансів і обліку, м. Харків, Україна; e-mail: vladasid09@gmail.com; ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-3851-6067>. Моб. 067-701-43-43.

Сидельникова Владислава Константиновна – кандидат педагогических наук, доцент, Харьковский национальный педагогический университет имени Г.С. Сковороды, доцент кафедры экономической теории, финансов и учета, г. Харьков, Украина.

Sidelnikova Vladyslava – PhD in Pedagogical Sciences, Associate Professor, Kharkiv National Pedagogical University named after G.S. Skovoroda, Kharkiv, Ukraine.

ОСОБЕННОСТИ ПРАКТИЧЕСКОГО ПРИМЕНЕНИЯ РАЗЛИЧНЫХ СТИЛЕЙ МЕНЕДЖМЕНТА

Поясник Г.В., канд. техн. наук, доцент

Харьковский национальный автомобильно-дорожный университет

Постановка проблемы. Менеджмент персонала (трудового коллектива) предприятия – это очень сложная и ответственная задача, от эффективности которой зависит прибыльность и конкурентоспособность предприятия.

Согласно экономической энциклопедии, стиль управления – это проявление определенных личных качеств руководителя в его отношениях с подчиненными, способах решения производственных и других проблем [1].

Эффективность организации во многом определяется личностью руководителя и его стилем руководства. Стиль руководства характеризует отношения в системе «руководитель – подчиненный» и определяется как система управленческих методов, которая устоялась в результате постоянного использования в практической деятельности руководителя. Стиль руководства – это характеристика аппарата управления организации [2].

Анализ последних исследований и публикаций. Один из выдающихся научных деятелей в области психологии управления персоналом Курт Левин выделил три стиля лидерства: авторитарный, демократический и либеральный [3]. Среди современников в наиболее полной мере данный аспект менеджмента был рассмотрен Дэйвом Ульрихом и Ларри Боссиди, которые изучали новейшие стили управления персоналом в контексте современного ведения бизнеса [4; 5]. Кроме выше указанных научных деятелей, не последнюю роль в изучении процесса управления персоналом сыграли Блейк Р.Р., Мутон Дж.С., Дятлов В.А., Кибанов А.Я., Одегов Ю.Г., Пихало В.Т. и др. [6; 7].

Нерешенные составляющие общей проблемы. В данной ситуации таковыми являются, в первую очередь, несколько устаревшее понимание термина «стиль управления персоналом». Также ошибочным является мнение, что существует определенная «идеальная схема менеджмента». На самом деле, эффективность стилей менеджмента зависит от ряда факторов, которые обуславливают особенности взаимодействия руководителя и подчиненных. Кроме того, не следует забывать, что существуют отрасли бизнеса, где одни стили менеджмента являются более подходящими в силу ряда причин.

Формулирование целей статьи. Менеджмент играет огромную роль в управлении предприятием, т.к. знание стиля руководства позволяет решить проблему профессиональной пригодности административного резерва. Основной целью статьи является подробное рассмотрение и изучение различных стилей менеджмента, выявление их преимуществ и недостатков, а также определение оптимального стиля управления для современного предприятия.

Изложения основного материала исследования. Стиль управления предопределяется особенностями организации и представляет собой систему методов воздействия руководителя на подчиненных, а также стабильно проявляющиеся особенности взаимодействия руководителя с коллективом, формирующиеся под влиянием как объективных и субъективных условий управления, так и индивидуально-психологических особенностей личности руководителя [8].

Существует несколько стилей управления трудовым коллективом. Но основными являются: авторитарный стиль, несколько схожий с диктатурой; либеральный стиль, в котором руководство почти не вмешивается в работу сотрудников, предоставляя им практически полную автономию в выполнении работы и выборе заданий; демократический стиль, когда руководство подразделения осуществляется коллегиально при участии самих сотрудников. Каждый из данных стилей имеет определенные недостатки и сильные стороны.

Исторически первым на предприятиях появился авторитарный метод управления. Он подходит для большинства предприятий, не зависимо от их профессиональной ориентации (исключая творческие). Однако, рекомендуется его использовать лишь в кризисные времена, когда предприятие может прекратить свое существование.

Он основан на прямом игнорировании подчиненных и на руководстве лишь одного человека, который является официальным лидером компании. Этот стиль хорошо проявляет себя в кризисных ситуациях. К таковым стоит отнести кризис на предприятии, требующий быстрого принятия решения и столь же быстрого его выполнения. В таких случаях скорость действий подразделений компании и каждого сотрудника является приоритетной задачей менеджера и ради нее стоит на некоторое время забыть про корпоративную этику и про некоторые права сотрудников, так как, чем быстрее будет решена проблема, тем меньшими будут убытки предприятия. Временное использование авторитарного стиля менеджмента позволит укрепить уважение персонала к руководителю и оптимизировать работу структурного подразделения. Характерными особенностями данного стиля являются:

- абсолютная власть руководителя по отношению к подчиненным;
- жесткий стиль управления, при котором интересы сотрудников почти полностью игнорируются;
- крайне нервная обстановка в коллективе.

Данный стиль управления имеет некоторые преимущества, в которых просматриваются и существенные недостатки. При авторитарном стиле управления руководитель рассчитывает исключительно на себя и настолько жестко ведет себя с подчиненными, что вероятность возникновения ошибок с их стороны крайне минимальна, но от ошибок руководителя коллектив никак не застрахован.

Положительной тенденцией в данном виде менеджмента является увеличение трудоотдачи подчиненных, которые в условиях постоянного напряжения вынуждены больше работать, лишь бы сохранить свое рабочее

место. Особенно данный вид менеджмента эффективен при высоком уровне безработицы, когда сотрудники будут терпеть данную политику руководства, так как не имеют альтернативны. Такой метод неприемлем при работе с творческим коллективом, в котором работникам требуется некий уровень свободы. Также излишняя нервозность, вызванная руководителем, «тонизирует» сотрудников лишь поначалу. Также основным недостатком такого стиля управления является зависимость судьбы предприятия от решения одного человека, которое может быть некомпетентным. Подобный риск присущ многим фирмам, однако при демократическом стиле руководства судьба коллектива зависит от большего количества людей, что несколько снижает уровень риска.

Следующим стилем управления, который начал массово применяться в бизнесе, является демократический. Как следует из названия, его особенностями является:

- большой уровень внимания, оказываемый руководством к правам подчиненных;
- участие большинства сотрудников в той или иной степени в управлении отделом либо предприятием;
- уменьшение власти руководителя в решении определённых проблем и обсуждение последних с подчиненными.

Демократический стиль менеджмента позволяет решить ряд проблем, так как при данном стиле управленческие решения принимаются несколько большим кругом лиц, что позволяет избежать субъективных ошибок, неизбежных при власти одного руководителя. Данный стиль прекрасно себя проявляет при работе в относительно стабильной обстановке в долгосрочный период. Подобный стиль подходит большинству предприятий, независимо от их рода деятельности, однако эффективен только в относительно «спокойное» время. Присутствие внимания к интересам подчиненных повышает их лояльность к предприятию и благотворно сказывается на производительности труда и на отношениях внутри коллектива. В тоже время, при кризисных ситуациях данный стиль проявляет ряд своих отрицательных сторон. Главным отрицательным фактором в предприятии, использующим демократический стиль менеджмента, является большое количество руководителей, что увеличивает время принятия управленческого решения и его приведения в жизнь. Также увеличиваются затраты предприятия на содержание всех руководителей, что также является недостатком.

Положительными сторонами данного стиля являются более спокойные взаимоотношения в коллективе, снижение уровня нервозности, а, значит, – и текучести кадров [9]. Создание и укрепление «командного духа» в предприятии, использующем данный стиль управления, чаще всего является нормой, что стимулирует работу коллектива и повышает его успешность. Обсуждение ряда проблем руководителем с подчиненными может привести к нахождению лучшего пути решения определенной проблемы [2]. С другой стороны, данный стиль управления имеет ряд существенных недостатков. Так,

расходы на персонал, по сравнению со стилем авторитарного менеджмента, существенно повысятся. И речь идет не только о повышении заработной платы, но и об различных непроизводительных тратах времени, которые возникают на предприятиях при передаче управленческих решений. Также, при данном стиле руководства при неумении лидера правильно руководить подчиненными и при его излишнем либерализме основная задача предприятия из получения прибыли превращается в опеку над сотрудниками, что в корне неверно.

Последней разновидностью менеджмента является либеральный менеджмент. В нашей стране он менее распространен, чем два других вида, в силу того, что руководство осуществляется самими сотрудниками, а руководитель практически полностью отстраняется от самого процесса руководства, присутствуя в основном лишь на совещаниях. Либеральный стиль менеджмента наиболее распространен в предприятиях и объединениях творческой направленности [10]. Руководству приходится считаться с каждым мнением сотрудников и предоставлять им практически неограниченную свободу. Зачастую при использовании такого стиля менеджмента руководитель играет лишь номинальную роль и не имеет реальной полноты власти. В творческих объединениях данный стиль управления необходим, поскольку сотрудники, недовольные своим руководством хотя бы в малой степени, могут не справиться с необходимым заданием, либо же просто его не выполнить. Данный стиль абсолютно неприемлем в обычных коллективах, поскольку отсутствие «твердого» руководства приведет к разнобою среди отделов предприятия и вызовет его неспособность работать, как единый слаженный механизм.

Работники при таком стиле менеджмента имеют практически полную свободу действий и выбора (в том числе и выбора отказаться от порученного руководителем задания). В силу этого, либеральный менеджмент используется в основном в творческих объединениях и структурных подразделениях, когда незаинтересованность работника в его задании для фирмы будет губительнее, чем его отказ от работы. В обычном же предприятии при данном стиле управления быстро воцарится анархия [8].

Как видно из вышесказанного, нельзя подобрать идеальный стиль управления, который был бы одинаково хорош для разных коллективов. Более того, даже в пределах небольшого коллектива нельзя постоянно придерживаться одного стиля управления. Это вызывает усиление отрицательных сторон определенного стиля менеджмента и их доминирование над положительными сторонами. Следовательно, стили управления необходимо периодически менять для повышения работоспособности коллектива. В крупных компаниях данная тактика будет несколько усложнена, так как возникнет «эффект масштаба», однако на уровне отдельных структурных подразделений компании все же необходимо с определенной периодичностью изменять методы руководства.

Одной из ключевых проблем является слабая мотивация сотрудников и отсутствие эффективных методов их стимулирования.

Ключевым минусом в такой системе является назначение сотрудников часто с использованием интуиции, а не специальных тестов, разработанных и предназначенных для этого. Традицией стало назначать на вакантные должности тех сотрудников, которые более лояльны к вышестоящим, даже если они не являются высококлассными профессионалами. Так образуются «кланы», которые мешают предприятию использовать имеющиеся у него кадровые резервы.

Выводы из проведенного исследования. Следует отметить, что не существует идеального стиля управления персоналом. Каждая конкретная ситуация требует своего оригинального подхода к ней. В то же время не каждый стиль менеджмента будет подходить для всех предприятий в силу его особенностей. Потому важно понимать, в каких ситуациях определенный вид менеджмента наиболее необходим и где его недостатки не будут столь важны. Таким образом, в большинстве случаев главную роль играет не тип предприятия и его специфика, а условия, в которых предприятие в данный момент развивается.

Перечень ссылок

1. Мочерний С. В. Економічна енциклопедія: у трьох томах. Т. 3. К.: Видавничий центр «Академія», 2002. 952 с.
2. Гендик Б., Кочетова В. Основы управления персоналом. СПб.: Питер, 2013. 180 с.
3. Левин К. Разрешение социальных конфликтов. СПб.: Речь, 2000. 408 с.
4. Боссиди Л., Чаран Р. Исполнение. Система достижения целей. М.: «Альпина Паблишер», 2012. 328 с.
5. Ульрих Д. Эффективное управление персоналом: новая роль HR-менеджера в организации. М.: «ИД «Вильямс», 2007. 304 с.
6. Блейк Р. Р., Мутон Дж. С. Научные методы управления. К., 1990. 180 с.
7. Дятлов В. А., Кибанов А. Я., Одегов Ю. Г., Пихало В. Т. Управление персоналом: Учебник. М.: Издат. центр «Академия», 2000. 452 с.
8. Горбунов О. Д. Организационные структуры системы менеджмента предприятия. М.: Лаборатория Книги, 2011. 163 с.
9. Веснин В. Р. Менеджмент: учебник. М.: Проспект, 2004. 504 с.
10. Пугачев В. П. Руководство персоналом организации: учебник. М.: Аспект Пресс, 2002. 279 с.

References

1. Mochernyn, S. V. (2002), *Economic Encyclopedia: Three volumes. V. 3* [Ekonomichna entsyklopediia: U tr'okh tomakh. T. 3], K.: Publishing Center "Academy", 952 p.
2. Gendik, B., Kochetova, V. (2013), *Fundamentals of personnel management. [Osnovy upravleniya personalom]*, St. Petersburg: Peter, 180 p.
3. Levin, K. (2000), *Resolution of social conflicts [Razreshenie social'nyh konfliktov]*, St. Petersburg: Speech, 408 p.
4. Bossidy, L., Charan, R. (2012), *The Discipline of Getting Things Done [Ispolnenie. Sistema dostizheniya tseley]*, M.: "Alpina Publisher", 328 p.

5. Ulrich, D. (2007), *Effective HR management: the new role of an HR manager in an organization* [Jeffektivnoe upravlenie personalom: novaja rol' HR-menedzhera v organizacii], M.: "Publishing House" Williams", 304 p.

6. Blake, R. R., Mouton, J. S. (1990), *Scientific management methods*. [Nauchnye metody upravlenija], K., 180 p.

7. Dyatlov, V. A., Kibanov, A. Ya., Odegov, Yu. G., Pikhalo, V. T. (2000), *Human Resources* [Upravlenie personalom], Textbook, M.: Publishing. Center "Academy", 452 p.

8. Gorbunov, O. D. (2011), *Organizational structures of the enterprise management system* [Organizacionnye struktury sistemy menedzhmenta predpriyatija], M.: Laboratory Books, 163 p.

9. Vesnin, V. R. (2004), *Management: a textbook* [Menedzhment: uchebnik], M.: Prospect, 504 p.

10. Pugachev, V. P. (2002), *Organization personnel management: a textbook* [Rukovodstvo personalom organizacii: uchebnik], M.: Aspect Press, 279 p.

РЕФЕРАТИ РЕФЕРАТЫ ABSTRACTS

УДК 658.3; JEL Classification: M 120

Поясник Г.В. ОСОБЛИВОСТІ ПРАКТИЧНОГО ЗАСТОСУВАННЯ РІЗНИХ СТИЛІВ МЕНЕДЖМЕНТУ

Мета. Метою даного дослідження є детальний розгляд і вивчення різних стилів менеджменту, виявлення їх переваг та недоліків, а також визначення оптимального стилю управління для сучасного підприємства. **Методика дослідження.** Методичною основою роботи є наукові праці видатних вчених і матеріали періодичних видань. У роботі використано метод аналізу та синтезу при дослідженні авторитарного, демократичного та ліберального стилів управління, їх переваг і недоліків. **Результати.** В роботі розглянуті різні стилі менеджменту: авторитарний стиль – менеджмент, трохи схожий з диктатурою; ліберальний стиль – менеджмент, у якому керівництво майже не втручається в роботу співробітників, надаючи їм практично повну автономію у виконанні роботи та виборі завдань; демократичний стиль – менеджмент, у якому керівництво підрозділом виконується колегіально за участю самих співробітників. Проведено аналіз кожного зі стилів управління з визначенням їх позитивних і негативних сторін. Визначено відповідності різних стилів менеджменту певним господарським ситуаціям. **Наукова новизна.** Розглянуті три стилі управління є ефективними для різних підрозділів підприємства та вирішення різних виробничих проблем, де найважливіше завдання керівника полягає у виборі такого стилю управління, який надасть максимальний ефект для працівника та роботодавця. **Практична значущість.** Отримані результати дослідження дозволяють встановити такі взаємовідносини між керівником і підлеглими, де керівник повинен себе вести так, щоб в залежності від ситуації, яка складається на виробництві, їхні відносини мали максимальну продуктивність в діяльності підприємства.

Ключові слова: менеджмент; стиль управління; керівник; підлеглий; розвиток; ефективність.

УДК 658.3; JEL Classification: M 120

Поясник Г.В. ОСОБЕННОСТИ ПРАКТИЧЕСКОГО ПРИМЕНЕНИЯ РАЗЛИЧНЫХ СТИЛЕЙ МЕНЕДЖМЕНТА

Цель. Целью данного исследования является подробное рассмотрение и изучение различных стилей менеджмента, выявление их преимуществ и недостатков, а также определение оптимального стиля управления для современного предприятия. **Методика исследования.** Методической основой работы являются научные труды выдающихся ученых и материалы периодических изданий. В работе использован метод анализа и синтеза при исследовании авторитарного, демократического и либерального стилей управления, их преимуществ и недостатков. **Результаты.** В работе рассмотрены различные стили менеджмента: авторитарный стиль – менеджмент, несколько схожий с диктатурой; либеральный стиль – менеджмент, в котором руководство почти не вмешивается в работу сотрудников, предоставляя им практически полную автономию в выполнении работы и выборе заданий; демократический стиль – менеджмент, в котором руководство подразделением выполняется коллегиально при участии самих сотрудников. Проведен анализ каждого из стилей управления с определением их положительных и отрицательных сторон. Определены соответствия различных стилей менеджмента определенным хозяйственным ситуациям. **Научная новизна.** Рассмотренные три стиля управления являются эффективными для различных подразделений предприятия и решения различных производственных проблем, где важнейшая задача руководителя заключается в выборе такого стиля управления, который принесет максимальный эффект для работника и работодателя. **Практическая значимость.** Полученные результаты исследования позволяют установить такие взаимоотношения между руководителем и подчиненными, где руководитель должен себя вести так, чтобы в зависимости от ситуации, которая складывается на производстве, их отношения имели максимальную продуктивность в деятельности предприятия.

Ключевые слова: менеджмент; стиль управления; руководитель; подчиненный; развитие; эффективность.

UDC 658.3; JEL Classification: M 120

Poyasnik G.V. FEATURES OF PRACTICAL APPLICATION OF VARIOUS MANAGEMENT STYLES

Purpose. The purpose of this study is a detailed review and study of various management styles, identifying their advantages and disadvantages, as well as determining the optimal style of management for a modern enterprise. **Methodology of research.** The methodological basis of the work is the scientific works of outstanding scientists and materials from periodicals. The method of analysis and

synthesis was used in the study of authoritarian, democratic and liberal management styles, their advantages and disadvantages. **Findings.** The paper discusses various management styles: an authoritarian style – management, somewhat similar to the dictatorship; a liberal style – management, in which leadership almost does not interfere with the work of employees, providing them with practically complete autonomy in the work and choice of tasks; a democratic style – management, when leadership of department is performed collectively with the participation of the employees themselves. The analysis of each of the management styles with the determination of their positive and negative sides are performed. Correspondence of various management styles to certain business situations is determined. **Originality.** The considered three management styles are effective for various departments of the enterprise and for solving the various production problems, where the most important task for the leader is to choose a management style that will bring maximum effect for the employee and the employer. **Practical value.** The results of the study allow to establish such a relationship between the manager and subordinates, where the manager must behave in such a way that, depending on the situation that develops in the production, their relations have maximum productivity in the enterprise.

Key words: management; management style; leader; subordinate; development; efficiency.

Відомості про автора / Сведения об авторе / About the Author

Поясник Георгій Володимирович – кандидат технічних наук, доцент, Харківський національний автомобільно-дорожній університет, доцент кафедри економіки і підприємництва, м. Харків, Україна; e-mail: pozasnik1958@ukr.net; ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7776-9932>. Моб. 050-401-31-82.

Поясник Георгий Владимирович – кандидат технических наук, доцент, Харьковский национальный автомобильно-дорожный университет, доцент кафедры экономики и предпринимательства, г. Харьков, Украина.

Poyasnik Georgiy – PhD in Technical Sciences, Associate Professor, Kharkiv National Automobile and Highway University, Associate Professor of the Department of Economics and Entrepreneurship, Kharkiv, Ukraine.

РОЗРОБКА НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗА ДИСТАНЦІЙНИМ КУРСОМ ДЛЯ АБІТУРІЄНТІВ «ВСТУП ДО ФАХУ 051 – «ЕКОНОМІКА»»

Приходько Д.О., канд. екон. наук, доцент

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

Постановка проблеми. Сьогодні в умовах актуальності та популярності Інтернет-ресурсів, а також мобільності людей, заклади вищої освіти (ЗВО) мають адаптуватися до запитів Інтернет-користувачів і процесів діджиталізації країни, тобто надавати доступ до широкого контенту, у якому висвітлено умови вступу та зарахування до навчального закладу, стан матеріальної бази ЗВО, дані професорсько-викладацького складу, вартість навчання та його форми, перелік спеціальностей і можливих варіантів працевлаштування та ін. Зараз учасникам ринку освітніх послуг, як ніколи раніше, важливо бути присутніми в інформаційному просторі, адже вони зазнають трансформаційних процесів, між ними посилюється конкурентна боротьба, кожен ЗВО прагне залучити якомога більше абітурієнтів та відповідного фінансування.

Для того, щоб завлекти абітурієнтів до вступу у певний ЗВО, необхідно активувати усі доступні та можливі способи донесення до абітурієнтів та їх батьків інформації про ЗВО: профорієнтаційна робота у школах, технікумах, ліцеях, реклама у ЗМІ, реалізація «теорії шести рукоштовань», запуск «сарафанного радіо», просування в Інтернеті web-сайту, реалізація заходів public relations, загалом – формування позитивного іміджу ЗВО в очах суспільства. Період карантинного режиму, що пов'язаний зі світовим поширенням хвороби COVID-19, і процес діджиталізації суспільства актуалізують залучення абітурієнтів до вступу в конкретний ЗВО, навіть на конкретні спеціальності, через Інтернет-платформи та спеціально створені дистанційні програми для абітурієнтів, серед яких курси дистанційного навчання для абітурієнтів «Вступ до фаху».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Згідно з М. Сімосон і Г. Берг дистанційне навчання є формою навчання, в якій основними елементами є фізичне розділення викладачів і учнів під час навчання та використання різних технологій для полегшення спілкування між учнем і вчителем [1]. У праці Дж. Тракслер зазначено, що зараз багато університетів використовують цифрові технології для досягнення більш віддалених територій та звертаються до студентів, які можуть навчатися цілком віддалено і повністю в Інтернеті [2]. М. Рожновський зазначає, що дистанційне навчання сьогодні набуває значної популярності внаслідок спрощення доступу до навчально-методичних матеріалів, економії часу, прозорості навчального процесу [3]. Г. Даценко та З. Сузанська дистанційне навчання розглядали як засіб стимулювання самоосвіти, С. Шклярський розглядав мобільні технології в навчальному

процесі вищого навчального закладу [4]. В. Осецький та І. Татомир зазначають, що в Україні формат масово відкритих онлайн-курсів успішно використовується як для викладання шкільних предметів, так і для підготовки майбутніх абітурієнтів до проходження зовнішнього незалежного оцінювання [5]. В. Кухаренко багато своїх наукових праць присвятив технології розробки дистанційного курсу, змішаному та дистанційному навчальним процесам, компетентностям тьютора. Так, у його праці [6] згадується перелік можливих відкритих дистанційних курсів, які можна реалізувати викладачами навчальних закладів, у тому числі «Вступ до фаху», який створюється для того, щоб допомогти абітурієнтам визначитися з напрямком подальшого навчання, сформулювати уявлення про особливості майбутньої спеціальності, щоб свідомо підійти до питання вибору своєї професії.

Невирішені складові загальної проблеми. В умовах зростаючої важливості впровадження дистанційної форми навчання у різних освітніх закладах задля отримання ними довгострокових конкурентних переваг, у тому числі під час профорієнтаційної діяльності, виникає необхідність у розробленні дистанційних курсів навчання «Вступ до фаху» за відповідними спеціальностями, у тому числі за спеціальністю 051 – «Економіка», яка поки що не має єдиного методичного забезпечення зі структури, змісту та програми такого курсу.

Формулювання цілей статі. Метою даного дослідження є розроблення навчально-методичного забезпечення за дистанційним курсом для абітурієнтів «Вступ до фаху 051 – «Економіка»».

Виклад основного матеріалу дослідження. Залучення абітурієнтів до ЗВО шляхом створення та просування дистанційного курсу «Вступ до фаху» за спеціальністю 051 – «Економіка» обумовлено реалізацією таких головних цілей курсу: осмислення на аналіз фахової діяльності абітурієнтом; вибір напряму фахової підготовки; підготовка до навчального процесу в університеті.

Для того, щоб зазначені цілі курсу були досягнуті, необхідно реалізувати такі завдання: створення зручного доступу до ресурсу та відповідних умов роботи у ньому; створення упорядкованого, цікавого, чітко зрозумілого змісту (контенту) щодо майбутньої спеціальності абітурієнта.

Реалізувати ці завдання можливо через віртуальні навчальні середовища, тобто платформи для навчання, які надають її учасникам (зазвичай це викладачі, учні та адміністратори) широкий набір інструментів для комп'ютеризованого навчання, в тому числі дистанційного. Однією з таких платформ є Moodle (Modular Object-Oriented Dynamic Learning Environment) [7]. Moodle можна використовувати в навчанні школярів, студентів, при підвищенні кваліфікації, бізнес-навчанні, як в комп'ютерних класах навчального закладу, так і для самостійної роботи вдома. Moodle – це найбільш досконала та поширена в Україні і в світі система такого призначення. На даний момент Moodle вже має 129 мільйонів користувачів в усьому світі й продовжує розвиватися темпами, значно швидшими, ніж її конкуренти. Moodle – це безкоштовна, відкрита система. Вона не потребує для своєї роботи жодного

платного програмного забезпечення. Тобто кожний навчальний заклад може впровадити у себе не просто безкоштовну та найбільш досконалу, а ще й абсолютно ліцензійну систему, не витративши жодної копійки на придбання програмного забезпечення. При цьому користувач може вносити зміни у код у відповідності до своїх потреб [8].

Отже, перевагами дистанційного курсу для абітурієнтів «Вступ до фаху 051 – «Економіка»» на базі віртуальної навчальної платформи Moodle є: *мобільність* – отримати доступ до курсу можна з комп'ютера, ноутбука, планшета, мобільного телефона у будь-якому зручному для користувача місці та часі за наявності Інтернету (користувач не прив'язується до конкретного місця та часу виконання); *діяльність* – курс «Вступ до фаху 051 – «Економіка»» орієнтований на навчальний процес, де під час дистанційного курсу тьютор курсу зможе навчити абітурієнта деякій діяльності у рамках відповідної спеціальності; *наявність зворотного зв'язку* – протягом усього навчання абітурієнта супроводжує тьютор курсу, який консультує його, перевіряє правильність виконаних завдань, відповідає на питання, до того ж, тьютор дистанційного курсу – це викладач кафедри за відповідною спеціальністю; *безкоштовний доступ* – навчання за дистанційним курсом «Вступ до фаху 051 – «Економіка»» створюється на безоплатній основі, що надає можливість перейнятися особливостями навчання за відповідною спеціальністю, не витрачаючи гроші; *короткий термін навчання* – протягом короткого проміжку часу абітурієнт зможе отримати певні знання в області відповідної спеціальності, враження про майбутнє навчання за фахом; *усвідомлений вибір фаху* – записуючись на такий дистанційний курс, абітурієнт залучається до навчання та діяльності, які розкривають особливості його майбутньої спеціальності, та відповідно, він обирає для себе майбутню професію.

Структура дистанційного курсу на базі платформи Moodle може складатися з елементів (або ресурсів), серед яких «сторінка», «завдання», «чат», «форум», «гра», «тест», «анкетне опитування», «файл», «глосарій» та ін.

Тому, на погляд автора, з урахуванням рекомендацій [3; 6], структурні елементи дистанційного курсу «Вступ до фаху 051 – «Економіка»» доцільно представляти у вигляді трьох основних блоків. Анотація курсу (невеликий за розміром матеріал, який презентує курс, – повна назва курсу, коротка характеристика курсу, презентаційна картинка курсу). Загальна інформація про курс (інформаційні сторінки, у яких висвітлені такі питання, за якими абітурієнт вирішує, наскільки корисним буде для нього матеріал курсу, які знання він отримає та як у майбутньому він зможе їх використати, інформація про тьютора, кафедру та спеціальність, особливості роботи у курсі та ін.). Навчальна частина курсу (інформаційні блоки за навчальними тижнями та темами, що включають визначені цілі заняття за таксономією Блума [9], теоретичний і практичний навчальний матеріал, форуми, чати). Детальне компонування елементів за дистанційним курсом для абітурієнтів «Вступ до фаху 051 – «Економіка»» та, відповідно, його структура представлені на рис. 1.

Ціль змісту: спонукати до вступу до ЗВО за відповідною спеціальністю

Ціль змісту: спонукати до навчання за курсом

ЗАГАЛЬНА ІНФОРМАЦІЯ ПРО КУРС

- Автор і тьютор курсу
- Чому потрібно вивчати даний курс?
- Інформація про кафедру та спеціальність
- Презентація дистанційного курсу «Вступ до фаху 051 «ЕКОНОМІКА»
- Інструкція до навчання у курсі
- Історія фаху на часовій шкалі
- Критерії оцінювання знань
- Глосарій фаху
- Форум головних новин та оголошень
- Форум взаємодопомоги
- Опитування (реєстрація учасників)
- Вхідний тест з історії України
- Вхідний тест з української мови
- Список літератури та інформаційних ресурсів

Цілі змісту: привернути увагу до курсу, спонукати до запису на курс

АНОТАЦІЯ КУРСУ

ВСТУП ДО ФАХУ 051 - «ЕКОНОМІКА»

Дистанційний курс **Вступ до фаху 051 - «Економіка»** розроблено для всіх бажаючих отримати універсальну освіту економічної спрямованості, що сприяє працевлаштуванню на багатьох підприємствах.

НАВЧАЛЬНА ЧАСТИНА КУРСУ

Тема 1. Сутність і зміст економіки

Цілі заняття: з'ясувати та визначати сутність і зміст економіки, описувати виникнення і розвиток економіки, визначати значення економіки, розрізняти натуральне і товарне господарство.

- 1.1 Що таке «Економіка»?
- 1.2 Чому виникла економіка і навіщо вона потрібна?
- 1.3 Натуральне і товарне господарство
- Питання для самоконтролю Теми 1
- Глосарій до Теми 1
- Форум «Знайомство» (10 балів)
- Практичне завдання 1 (40 балів)
- Кросворд до Теми 1 (50 балів)

Тема 3. Економіка і підприємництво

Цілі заняття: визначати і розрізняти види і форми бізнесу, описувати виникнення торгівлі і її значення, розрізняти види торгівлі, визначати сутність реклами і маркетингу, їх цілі, описувати функції маркетингу та його значення, розраховувати прибуток від діяльності.

- 3.1 Види і форми бізнесу
- 3.2 Торгівля та її форми
- 3.3 Реклама та маркетинг
- Питання для самоконтролю Теми 3
- Глосарій до Теми 3
- Практичне завдання 3 (50 балів)
- Кросворд до Теми 3 (50 балів)

Тема 2. Основні положення економічної науки

Цілі заняття: визначати, аналізувати та пояснювати основні положення економічної науки, розрізняти види економічної діяльності у відповідності до основних стадій руху продукту, наводити приклади економічних відносин.

- 2.1 Основні прояви економіки
- 2.2 Основні учасники економіки
- 2.3 Ринок: вартість, ціна, попит, пропозиція
- 2.4 Виробництво: витрати, виручка, прибуток
- Питання для самоконтролю Теми 2
- Глосарій до Теми 2
- Практичне завдання 2 (50 балів)
- Кросворд до Теми 2 (50 балів)

Тема 4. Використання спеціальності у житті

Цілі заняття: описувати майбутню професію, встановлювати особливості економіки сім'ї, аналізувати оголошення про прийом на роботу, розрізняти купівельні мотиви, аналізувати варіанти вибору місця і умов покупки, прогнозувати успішність своєї справи, створювати власний бізнес.

- 4.1 Майбутня професія за спеціальністю 051 - «ЕКОНОМІКА»
- 4.2 Економіка сім'ї
- 4.3 Перспективи спеціальності
- Питання для самоконтролю Теми 4
- Глосарій до Теми 4
- Практичне завдання 4 (50 балів)
- Вчимося секретах професійного успіху
- Вчимося приймати раціональне рішення
- Вчимося бути думаючим покупцем
- Вчимося прогнозувати успішність своєї справи
- Вчимося створювати свій бізнес
- Чат: обговорення питань Теми 4 (50 балів)

Рис. 1. Структура дистанційного курсу «Вступ до фаху 051 – «Економіка»» [авторська розробка]

Під час створення дистанційного курсу значну увагу варто приділяти змісту структурних елементів. Блок анотації курсу є свого роду «обличчям курсу», рекламним повідомленням, тому його зміст має візуально привертати увагу абітурієнта до курсу та під час прочитання перших речень спонукати до запису на курс. Зміст блоку загальної інформації про курс повинен спонукати до навчання за курсом, а зміст блоку навчальної частини – спонукати до подальшого вступу до ЗВО та навчання за відповідною спеціальністю.

Зміст окремих структурних елементів дистанційного курсу «Вступ до фаху 051 – «Економіка»», які можуть знаходитися у блоці загальної інформації про курс, може бути представлений наступним чином.

Сторінка з наданням відповідей на питання «Чому потрібно вивчати даний курс?» (такі відповіді допоможуть зацікавити абітурієнта в необхідності навчання за відповідним курсом та у подальшому навчанні за відповідною спеціальністю).

«Економіка – це наука про те, як отримувати більше задоволення від життя» (Бернард Шоу). Економіка – це частина нашого життя, а ми – частина економічної системи. Ми купуємо товари і послуги, виробляємо їх, платимо податки, зберігаємо гроші в банках, беремо кредити. Тобто ми беремо участь в економічному житті. Економічна діяльність країни має вплив на кожного з нас – це наші зарплати, ціни на ринку, ціни на енергоресурси. Економіка здійснює найбезпосередніший вплив на життя людини, особливо на її добробут. Економіка відображається в новинах, численних телепрограмах, політичних ток-шоу, інтелектуальних обговореннях. Економіка дає змогу встановити закономірності та дати відповіді на питання про те, чи підвищиться пенсійний вік, чи будуть виведені «з тіні» зарплати, чи стане в нашій країні більше робочих місць? З економічними процесами ми стикаємося щодня. Ми живимо в економічному оточенні. Чому б на цьому не заробляти гроші?

Файл-презентація дистанційного курсу «Вступ до фаху 051 – «Економіка»» (тут висвітлюються головні аспекти курсу та навчання у ньому). Презентація може включати таку інформацію.

- Надання відповідей на питання «Про що курс?» (тут розкриваються особливості курсу, що таке «економіка», яка головна функція економіки, мета економіки). «Вступ до фаху 051 – «Економіка»» – це курс, який розкриває сутність і значення економіки, ознайомлює абітурієнтів з майбутньою спеціальністю за фахом 051 – «Економіка». Економіка – це наука про те, яким чином люди взаємодіють один з одним в процесі виробництва та розподілу того, що вони споживають. Головна функція економіки полягає в тому, щоб постійно створювати такі блага, які необхідні для життєдіяльності людей і без яких суспільство не зможе розвиватися. Економіка допомагає задовольнити потреби людини в світі обмежених ресурсів. Мета економіки – підтримка та продовження життя суспільства. Для цього виробляються різноманітні матеріальні блага.

- Призначення, тривалість курсу (тут розкривається те, на кого спрямований дистанційний курс та визначається термін навчання за курсом).

Дистанційний курс «Вступ до фаху 051 – «Економіка»» розроблено для всіх бажаючих отримати універсальну освіту економічної спрямованості, що сприяє працевлаштуванню на багатьох підприємствах. Навчання за дистанційним курсом передбачає 4 навчальні тижні, тобто 1 місяць.

- Цілі, задачі, предмет курсу. Цілі курсу: формування у абітурієнтів системи знань про сутність і зміст економіки в сучасних ринкових умовах. Задачі курсу: вивчення основних понять, систем і алгоритмів, формування знань, вмінь та уявлень про теоретичні положення економіки; набуття практичних навичок розв'язання конкретних економічних завдань; формування вмінь творчого пошуку резервів удосконалення економічної діяльності підприємства, самозайнятості. Предмет курсу: педагогічно-адаптована система понять про методологію та інструментарій економічної діяльності.

- Результати. Після засвоєння курсу абітурієнт повинен: знати: сутність і зміст економіки, основні положення економічної науки, засади економіки і підприємництва, особливості використання спеціальності у житті; вміти: обробляти економічну інформацію, розраховувати і аналізувати економічні показники, приймати економічні рішення у повсякденному житті; мати уявлення в області прийняття рішень з економічної діяльності.

Сторінка з інструкцією до навчання у курсі (тут висвітлюються особливості роботи з курсом). 1) Дистанційний курс складається з 4 навчальних тижнів. Навчальний тиждень дорівнює 1 заняттю – вивченню 1 теми. 2) План роботи абітурієнтів у курсі (рекомендований маршрут вивчення кожної теми): а) опрацювання теоретичного матеріалу та надання відповідей на питання самоконтролю; б) виконання практичних завдань; с) розв'язання кросвордів; д) участь у дискусіях на форумі та у чаті (поточне консультування, обговорення питань, що виникли під час вивчення теми, інше). 3) Вивчення кожної навчальної теми оцінюється тьютором максимальною оцінкою в 100 балів. Оцінювання результатів роботи за кожною темою здійснюється наприкінці навчального тижня. Оцінка за виконане практичне завдання складає від 0 до 50 балів. Оцінка за розв'язаний кросворд складає від 0 до 50 балів. Оцінка за участь у форумі складає від 0 до 10 балів. Оцінка за участь у чаті складає від 0 до 50 балів. Участь у розмові, коментування інших повідомлень, допомога в форумах і чатах заохочується також додатковими балами: від 0 до 5. 4) Якщо виникають якісь питання щодо роботи у курсі учасникам необхідно звернутися у «Форум взаємодопомоги». 5) Запорукою успішного навчання за курсом «Вступ до фаху 051 – «Економіка»» є виконання всіх завдань. Підсумкова оцінка знань за дистанційним курсом визначається як середньоарифметичне значення оцінок за усіма завданнями тем, що входять до курсу.

Висновки з проведеного дослідження. Визначено, що дистанційний курс для абітурієнтів «Вступ до фаху 051 – «Економіка»» доцільно реалізовувати на базі віртуальної навчальної платформи Moodle, яка є найбільш досконалою та поширеною в Україні і в світі. Перевагами навчання за даним курсом в межах обраного віртуального навчального середовища Moodle є:

мобільність; діяльність; наявність зворотного зв'язку; безкоштовний доступ; короткий термін навчання; усвідомлений вибір фаху. Структурні елементи дистанційного курсу «Вступ до фаху 051 – «Економіка»» доцільно представляти у вигляді трьох основних блоків: анотація курсу; загальна інформація про курс; навчальна частина курсу. Зміст структурних елементів даного курсу слід наповнювати інформацією, яка привертала б увагу абітурієнтів до курсу, спонукала до запису на курс, до навчання за курсом, до вступу до ЗВО за відповідною спеціальністю. Наукова новизна даного дослідження: розроблено навчально-методичне забезпечення за дистанційним курсом для абітурієнтів «Вступ до фаху 051 – «Економіка»», а саме – структуру та зміст елементів курсу. З практичним застосуванням розробленого навчально-методичного забезпечення за дистанційним курсом «Вступ до фаху 051 – «Економіка»» можна ознайомитися за посиланням [10]. Даний дистанційний курс є сертифікованим та рекомендованим до навчального процесу в Харківському національному автомобільно-дорожньому університеті.

Перелік посилань

1. Simonson M., Berg G. A. Distance learning. *ENCYCLOPÆDIA BRITANNICA* : website. URL: <https://cutt.ly/5yfstfV> (date of access: 14.02.2020).
2. Traxler J. Distance Learning – Predictions and Possibilities. *Education Sciences*. 2018. 8 (1), 35. DOI:10.3390/educsci8010035.
3. Рожновський М. В. Методичні рекомендації щодо формування дистанційних курсів та використання технологій дистанційного навчання в освітньому процесі ОНАЗ ім. О. С. Попова. Одеса, 2018. 20 с. URL: <https://cutt.ly/6yfaV3F> (дата звернення: 14.02.2020).
4. Дистанційне навчання як сучасна освітня технологія : матеріали міжвузівського вебінару, 31 березня 2017 р. Вінниця : ВТЕІ КНТЕУ, 2017. 102 с. URL: http://www.vtei.com.ua/images/VN/31_03.pdf (дата звернення: 14.02.2020).
5. Осецький В. Л., Татомир І. Л. Роль масових відкритих онлайн-курсів у сучасному «освітньому ландшафті». *Економіка України*. 2017. № 12 (673). С. 86-98.
6. Кухаренко В. М. Система підготовки кадрів дистанційного навчання. *Проблеми впровадження дистанційного навчання в освітньому процесі вищих військових навчальних закладів та можливі шляхи їх вирішення* : Зб. матеріалів І-ої міжнар. наук.-практ. конф. Київ : НУОУ, 2018. С. 98-104.
7. Moodle. *The official website of the learning management system* : website. URL: <https://moodle.org/?lang=ru> (date of access: 14.02.2020).
8. Що таке Moodle. *Ресурс української спільноти користувачів Moodle* : веб-сайт. URL: <https://cutt.ly/1yfa3w6> (дата звернення: 14.02.2020).
9. Карпова Я. Таксономия Блума как методика оценки успешности обучения. *Мотивация жизни* : веб-сайт. URL: <https://cutt.ly/Syd91Bf> (дата обращения: 14.02.2020).
10. Приходько Д. О. Сертифікований дистанційний курс «Вступ до

фаху «051 – Економіка»», що рекомендовано до навчального процесу в університеті. ХНАДУ, ЛІТОС. Харків, 2018. URL: <https://cutt.ly/8yhTLIl> (дата звернення: 14.02.2020).

References

1. Simonson, M., Berg, G. A., «Distance learning», *ENCYCLOPÆDIA BRITANNICA*, available at : <https://cutt.ly/5yfstfV> (last accessed 14.02.2020).
2. Traxler, J. (2018), «Distance Learning – Predictions and Possibilities», *Education Sciences*, 8 (1), 35. DOI:10.3390/educsci8010035.
3. Rozhnovskyi M. V., (2018), *Methodical recommendations for the formation of distance courses and the use of distance learning technologies in the educational process* Odessa National O.S. Popov Academy of Telecommunications [Metodychni rekomendatsii shchodo formuvannia dystantsiinykh kursiv ta vykorystannia tekhnolohii dystantsiinoho navchannia v osvithomu protsesi ONAT im. O. S. Popova], Odessa, 20 p., available at : <https://cutt.ly/6yfaV3F> (last accessed 14.02.2020).
4. *Distance learning as a modern technological education*, Materials of an inter-university webinar, Vinnytsia, March 31, 2017, VITE KNUTE, Vinnytsia, 102 p., available at : http://www.vtei.com.ua/images/VN/31_03.pdf (last accessed 14.02.2020).
5. Osetskyi, V. L., Tatomyr, I. L. (2017), «The role of massive open online courses in the modern «educational landscape»» [«Rol masovykh vidkrytykh onlain-kursiv u suchasnomu «osvithomu landshafti»»], *Ukraine economy*, No. 12 (673), P. 86-98.
6. Kukharenko, V. M. (2018), «System of training of distance learning personnel» [«Systema pidhotovky kadrov dystantsiinoho navchannia»], *Problems of introduction of distance learning in the educational process of higher military educational establishments and possible ways of their solution*, Proceedings of the 1st International research-practice Conference, NDUU, Kyiv, P. 98-104.
7. Moodle, available at : <https://moodle.org/?lang=ru> (last accessed 14.02.2020).
8. *Resource of the Ukrainian community of Moodle users*, What is Moodle, available at : <https://cutt.ly/1yfa3w6> (last accessed 14.02.2020).
9. Karpova, Ya., «Bloom's taxonomy as a methodology for assessing the success of training» [«Taksonomiya Bluma kak metodika otsenki uspekhnosti obucheniya»], *Life motivation*, available at : <https://cutt.ly/Syd91Bf> (last accessed 14.02.2020).
10. Prykhodko, D. O. (2018), «Certified distance course «Introduction to specialty 051 – «Economics», which is recommended for the educational process at the university» [«Sertyfikovanyi dystantsiinyi kurs «Vstup do fakhu «051 – Ekonomika»», shcho rekomendovano do navchalnoho protsesu v universyteti»], KhNAHU, LITOS, Kharkiv, available at : <https://cutt.ly/8yhTLIl> (last accessed 14.02.2020).

РЕФЕРАТИ РЕФЕРАТЫ ABSTRACTS

УДК 378.14+37.018.4+33; JEL Classification: I23, P46, A21, A22

Приходько Д.О. РОЗРОБКА НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗА ДИСТАНЦІЙНИМ КУРСОМ ДЛЯ АБІТУРІЄНТІВ «ВСТУП ДО ФАХУ 051 – «ЕКОНОМІКА»»

Мета: розроблення навчально-методичного забезпечення за дистанційним курсом для абітурієнтів «Вступ до фаху 051 – «Економіка»». **Методика дослідження:** у роботі були використані загальнонаукові та спеціальні методи і прийоми дослідження: теоретичного узагальнення, аналізу і синтезу; системного і комплексного підходу; абстрактно-логічний метод. **Результати:** визначено, що дистанційний курс для абітурієнтів «Вступ до фаху 051 – «Економіка»» доцільно реалізовувати на базі віртуальної навчальної платформи Moodle, яка є найбільш досконалою та поширеною в Україні і в світі. Перевагами навчання за даним курсом в межах обраного віртуального навчального середовища Moodle є: мобільність; діяльність; наявність зворотного зв'язку; безкоштовний доступ; короткий термін навчання; усвідомлений вибір фаху. Структурні елементи дистанційного курсу «Вступ до фаху 051 – «Економіка»» доцільно представляти у вигляді трьох основних блоків: анотація курсу; загальна інформація про курс; навчальна частина курсу. Зміст структурних елементів даного курсу слід наповнювати інформацією, яка привертала б увагу абітурієнтів до курсу, спонукала до запису на курс, до навчання за курсом, до вступу до ЗВО за відповідною спеціальністю. **Наукова новизна:** розроблено навчально-методичне забезпечення за дистанційним курсом для абітурієнтів «Вступ до фаху 051 – «Економіка»», а саме – структуру та зміст елементів курсу. Практичним застосуванням розробленого навчально-методичного забезпечення є те, що дистанційний курс для абітурієнтів «Вступ до фаху 051 – «Економіка»» є сертифікованим та рекомендованим до навчального процесу в Харківському національному автомобільно-дорожньому університеті. **Практична значущість:** дистанційний курс для абітурієнтів «Вступ до фаху 051 – «Економіка»» надає можливість привернути увагу абітурієнтів до ЗВО та залучити до вступу за відповідною спеціальністю.

Ключові слова: дистанційне навчання; абітурієнт; економіка; спеціальність; вступ; структура; зміст.

УДК 378.14+37.018.4+33; JEL Classification: I23, P46, A21, A22

Приходько Д.А. РАЗРАБОТКА УЧЕБНО-МЕТОДИЧЕСКОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ ПО ДИСТАНЦИОННОМУ КУРСУ ДЛЯ АБИТУРИЕНТОВ «ВВЕДЕНИЕ В СПЕЦИАЛЬНОСТЬ 051 – «ЭКОНОМИКА»»

Цель: разработка учебно-методического обеспечения по дистанционному курсу для абитуриентов «Введение в специальность 051 – «Экономика»». **Методика исследования:** в работе были использованы общенаучные и

специальные методы и приемы исследования: теоретического обобщения, анализа и синтеза; системного и комплексного подхода; абстрактно-логический метод. **Результаты:** определено, что дистанционный курс для абитуриентов «Введение в специальность 051 – «Экономика»» целесообразно реализовывать на базе виртуальной учебной платформы Moodle, которая является наиболее совершенной и распространенной в Украине и в мире. Преимуществами обучения по данному курсу в рамках выбранной виртуальной учебной среды Moodle являются: мобильность; деятельность; наличие обратной связи; бесплатный доступ; короткий срок обучения; осознанный выбор специальности. Структурные элементы дистанционного курса «Введение в специальность 051 – «Экономика»» целесообразно представлять в виде трех основных блоков: аннотация курса; общая информация о курсе; учебная часть курса. Содержание структурных элементов данного курса следует наполнять информацией, которая привлекала бы внимание абитуриентов к курсу, побуждала к записи на курс, к обучению по курсу, к поступлению в заведение высшего образования по соответствующей специальности. **Научная новизна:** разработано учебно-методическое обеспечение по дистанционному курсу для абитуриентов «Введение в специальность 051 – «Экономика»», а именно – структуру и содержание элементов курса. Практическим применением разработанного учебно-методического обеспечения является то, что дистанционный курс для абитуриентов «Введение в специальность 051 – «Экономика»» является сертифицированным и рекомендованным к учебному процессу в Харьковском национальном автомобильно-дорожном университете. **Практическая значимость:** дистанционный курс для абитуриентов «Введение в специальность 051 – «Экономика»» предоставляет возможность привлечь внимание абитуриентов к заведению высшего образования и поступлению на соответствующую специальность.

Ключевые слова: дистанционное обучение; абитуриент; экономика; специальность; введение; структура; содержание.

UDC 378.14+37.018.4+33; JEL Classification: I23, P46, A21, A22

Prykhodko D. DEVELOPMENT OF EDUCATIONAL AND METHODOLOGICAL SUPPORT FOR THE DISTANCE COURSE FOR ENTRANTS «INTRODUCTION TO SPECIALTY 051 – «ECONOMICS»»

Purpose: development of educational and methodological support for the distance course for entrants «Introduction to specialty 051 – «Economics»». **Methodology of research:** to meet an aim during the research were used the next general scientific and special methods, skills of research: theoretical generalization, analysis and synthesis; systems and complex approach; abstractly logical method. **Findings:** it's determined, that the distance course for entrants «Introduction to the specialty 051 – «Economics»» is advisable to implement on the basis of the virtual training platform Moodle, which is the most advanced and widespread in Ukraine and in the world. The advantages of studying at this course within the chosen virtual

Moodle learning environment are: mobility; activity; feedback; free access; short term of study; conscious choice of specialty. The structural elements of the distance course «Introduction to the specialty 051 – «Economics»» should be presented in the form of three main blocks: an abstract of the course; general information about the course; educational part of the course. The content of the structural elements of this course should be filled with information, that would attract the entrants' attention to the course, prompt them to enroll in the course, to study at the course, to enter in the institution of higher education in the relevant specialty. **Originality:** has been developed educational and methodological support for the distance course for entrants «Introduction to specialty 051 – «Economics»», namely – the structure and content of the elements of the course. The practical implementation of the developed educational and methodological support of the distance course for entrants «Introduction to specialty 051 – «Economics»» is certified and recommended for the educational process at the Kharkiv National Automobile and Highway University. **Practical value:** the distance course for entrants «Introduction to specialty 051 – «Economics»» provides an opportunity to attract the attention of the entrants to a institution of higher education and to study to the relevant specialty.

Keywords: distance study; entrant; economics; specialty; introduction; structure; content.

Відомості про автора / Сведения об авторе / About the Author

Приходько Дар'я Олександрівна – кандидат економічних наук, доцент, Харківський національний автомобільно-дорожній університет, доцент кафедри економіки і підприємництва, м. Харків, Україна; e-mail: zajada@gmail.com; ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3925-4828>. Моб. 066-97-44-135.

Приходько Дарья Александровна – кандидат экономических наук, доцент, Харьковский национальный автомобильно-дорожный университет, доцент кафедры экономики и предпринимательства, г. Харьков, Украина.

Prykhodko Daria – PhD in Economics, Associate Professor, Kharkiv National Automobile and Highway University, Associate Professor of the Department of Economics and Entrepreneurship, Kharkiv, Ukraine.

АНАЛІЗ СТАНУ ГОТЕЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

Рябев А.А., канд. екон. наук, доцент

Харківський національний університет міського господарства

ім. О.М. Бекетова

Постановка проблеми. Існуючі в Україні форми та методи регулювання діяльності готельного господарства не повною мірою враховують кон'юнктуру ринку, спрямованість спеціалізації регіонів на відповідну орієнтацією бізнесу, повне використання наявних природних, історико-культурних та інших ресурсів. Тому виникає вельми актуальна необхідність проведення теоретичних досліджень щодо вдосконалення механізмів регулювання попиту та пропозиції туристичної діяльності, в тому числі готельного господарства, покращення дії окремих елементів цієї системи, формування сучасної системи інформаційно-аналітичного забезпечення, системи моніторингу ринку готельних послуг.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми, пов'язані з оцінюванням стану готельного господарства України та її регіонів, досліджували вітчизняні вчені М.П. Мальська, М.Й. Рутинський, Н.М. Паньків, М.К. Бойко, С.В. Мельниченко, А.А. Мазаракі, Т.І. Ткаченко та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Більшість досліджень готельного господарства як складової туристичної галузі зосереджено на тому, що необхідно стимулювати розвиток туризму різноманітними засобами, одним з яких є збільшення кількості місць і номерів в готелях та аналогічних засобах розміщення. Проте, на практиці відбувається переважно створення готелів середньої та верхньої цінових категорій, які для більшості потенційних подорожуючих знаходяться за межами уваги.

Формулювання цілей статті. Виходячи з невирішеності проблемного питання, необхідно визначити стан і динаміку розвитку готельного господарства регіонів України як складової туристичної галузі, що дозволить виділити напрями перспективного розвитку готельного господарства в регіонах України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Складовою готельного бізнесу є економічна діяльність спеціалізованих підприємств, які пропонують на підприємницькій основі послуги та забезпечують споживачів, котрі подорожують, необхідними умовами для розміщення та харчування.

За визначенням [1] готельне господарство – це сукупність готельних підприємств різних типів, що приймають і надають послуги з розміщення, харчування, додаткові та суміжні послуги.

Термін «готельне господарство» використовується не тільки для визначення діяльності готелів, а й інших типів засобів розміщення – мотелі, хостели, кемпінги, туристські бази й інші. Наразі готелі належать до домінуючого типу засобів розміщення, що визначив назву сфери діяльності.

Специфікою економічної сутності готельної сфери діяльності є надання послуг нематеріального характеру. Особливість надання послуг гостинності пов'язана з тим, що вони створюються та реалізуються в межах одного підприємства. Якість і асортимент послуг готельного бізнесу зумовлені наявністю та станом матеріально-технічної бази, а також кваліфікацією персоналу закладу розміщення.

Загальну динаміку кількості надавачів готельних послуг в Україні за 2011-2016 рр. відображено на рис. 1.

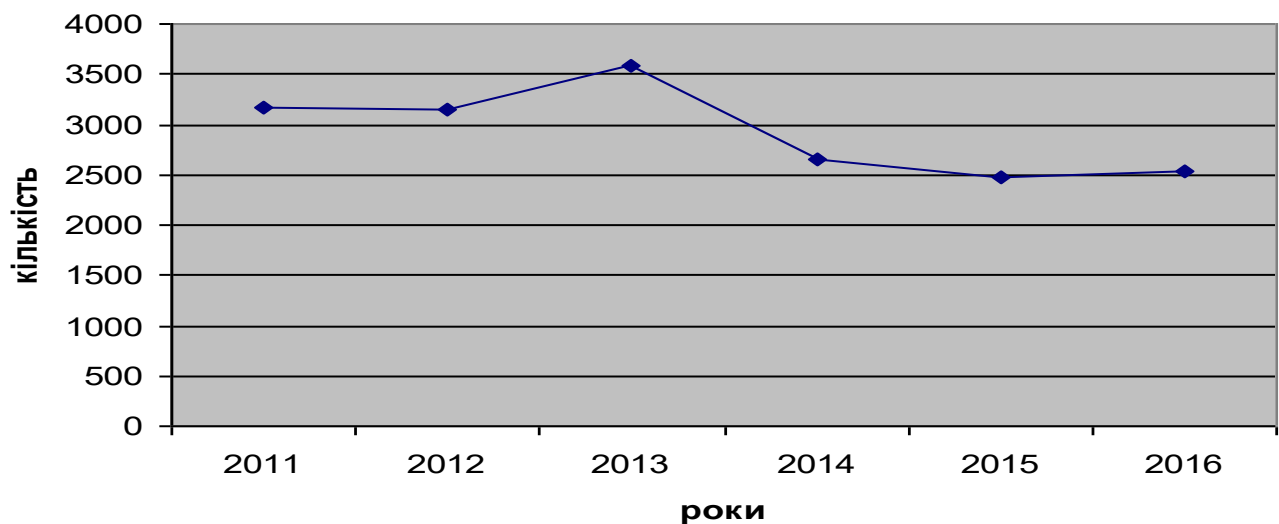

Рис. 1. Динаміка кількості готелів та аналогічних засобів розміщення громадян в Україні за 2011-2016 рр.

Можна зазначити, що за період 2011-2013 рр. розвиток послуг гостинності мав позитивний характер. Важке криміногенне положення на Донбасі та в АР Крим позначилось негативними наслідками на галузі протягом 2014-2016 рр. З 2016 року почалося пожвавлення ринку готельних послуг України.

Стан і динаміку розвитку надавачів готельних послуг по регіонах України можна дослідити в табл. 1-3.

Таблиця 1

Кількість готелів та аналогічних засобів розміщення громадян по регіонах України за 2011-2016 рр., од. [2]

Регіони	Роки					
	2011	2012	2013	2014	2015	2016
1	2	3	4	5	6	7
Вінницька область	46	61	72	73	75	60
Волинська область	46	50	67	64	66	61
Дніпропетровська область	141	130	135	146	139	138
Донецька область	140	135	139	50	44	46
Житомирська область	48	51	57	59	58	70
Закарпатська область	159	151	228	229	213	211
Запорізька область	116	89	126	125	86	114
Івано-Франківська область	345	167	193	212	200	227

Закінчення таблиці 1

1	2	3	4	5	6	7
Київська область	56	57	93	89	87	114
Кіровоградська область	32	43	45	48	41	30
Луганська область	60	45	51	13	23	23
Львівська область	228	250	272	273	273	287
Миколаївська область	70	82	93	89	66	74
Одеська область	217	216	253	235	250	232
Полтавська область	86	94	115	106	105	76
Рівненська область	41	44	52	50	46	45
Сумська область	48	47	50	41	34	37
Тернопільська область	46	49	59	58	57	59
Харківська область	103	125	130	125	123	108
Херсонська область	74	82	116	109	70	92
Хмельницька область	60	68	90	84	70	71
Черкаська область	70	66	75	73	75	80
Чернівецька область	67	80	87	91	87	79
Чернігівська область	44	45	45	45	43	35
м. Київ	156	148	145	157	147	165

Таблиця 2

Ранжування регіонів України за кількістю готелів та аналогічних засобів розміщування громадян за 2011-2016 рр. [4]

Регіони	Місце за рейтингом					
	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.
Львівська область	2	1	1	1	1	1
Одеська область	3	2	2	2	2	2
Івано-Франківська область	1	3	4	4	4	3
Закарпатська область	4	4	3	3	3	4
м. Київ	5	5	5	5	5	5
Дніпропетровська область	6	7	7	6	6	6
Запорізька область	7	10	9	7	11	7
Київська область	17	17	12	12	9	8
Харківська область	8	8	8	8	7	9
Херсонська область	11	11	10	9	14	10
Черкаська область	12	15	16	15	12	11
Чернівецька область	14	13	15	11	10	12
Полтавська область	9	9	11	10	8	13
Миколаївська область	13	12	13	13	16	14
Хмельницька область	15	14	14	14	15	15
Житомирська область	18	17	20	18	18	16
Волинська область	20	18	18	17	17	17
Вінницька область	21	16	17	16	13	18
Тернопільська область	22	19	19	19	19	19
Донецька область	7	6	6	20	21	20
Рівненська область	24	24	21	21	20	21
Сумська область	19	20	23	24	24	22
Чернігівська область	23	21	24	23	22	23
Кіровоградська область	25	25	25	22	23	24
Луганська область	16	22	22	25	25	25

Можна визначити групу регіонів-лідерів за кількістю готелів: Львівський, Одеський, Івано-Франківський, Закарпатський, Дніпропетровський регіони та м. Київ. Визначені регіони за досліджений період постійно знаходилися в групі лідерів.

У середній групі рейтингу відбувалися різноспрямовані коливання.

У групі аутсайдерів знаходяться Тернопільський, Донецький, Рівненський, Сумський, Чернігівський, Кіровоградський і Луганський регіони.

Таблиця 3

Динаміка зміни кількості готелів та аналогічних засобів розміщування громадян по регіонах України за 2012-2016 рр. [2]

Регіони	% до попереднього року				
	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.
Вінницька область	133	118	101	103	80
Волинська область	109	134	96	103	92
Дніпропетровська область	92	104	108	95	99
Донецька область	96	103	36	88	105
Житомирська область	106	112	104	98	121
Закарпатська область	95	151	100	93	99
Запорізька область	77	142	99	69	133
Івано-Франківська область	48	116	110	94	114
Київська область	102	163	96	98	131
Кіровоградська область	134	105	107	85	73
Луганська область	75	113	25	177	100
Львівська область	110	109	100	100	105
Миколаївська область	117	113	96	74	112
Одеська область	100	117	93	106	93
Полтавська область	109	122	92	99	72
Рівненська область	107	118	96	92	98
Сумська область	98	106	82	83	109
Тернопільська область	107	120	98	98	104
Харківська область	121	104	96	98	88
Херсонська область	111	141	94	64	131
Хмельницька область	113	132	93	83	101
Черкаська область	94	114	97	103	107
Чернівецька область	119	109	105	96	91
Чернігівська область	102	100	100	96	81
м. Київ	95	98	108	94	112

Можна зазначити, що динаміка зміни кількості готелів та аналогічних засобів розміщування громадян по регіонах України мала хвилеподібний характер. Найбільші скорочення кількості готелів та аналогічних засобів розміщування громадян відбувалися в 2015 році у Запорізькому, Миколаївському, Херсонському, Кіровоградському регіонах. Найбільше відкрилося готелів у 2013 році у Волинському, Закарпатському, Запорізькому, Київському, Херсонському, Хмельницькому регіонах. Така характеристика не враховує показники 2013-2017 рр. Донецького та Луганського регіонів.

Стан і динаміку кількості місць у колективних засобах розміщування громадян по регіонах України можна дослідити за допомогою табл. 4-5.

Таблиця 4

Динаміка кількості місць у колективних засобах розміщування громадян по регіонах України за 2012-2016 рр. [2]

Регіони	% до попереднього року				
	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.
Вінницька область	115	105	96	108	92
Волинська область	107	123	98	102	112
Дніпропетровська область	97	103	101	97	96
Донецька область	119	100	47	75	103
Житомирська область	94	105	98	108	118
Закарпатська область	88	158	105	93	113
Запорізька область	100	101	112	87	109
Івано-Франківська область	86	108	109	98	126
Київська область	101	150	99	104	106
Кіровоградська область	113	124	104	76	111
Луганська область	61	119	28	172	104
Львівська область	122	105	104	106	101
Миколаївська область	94	125	94	95	102
Одеська область	113	101	109	105	98
Полтавська область	115	105	94	101	96
Рівненська область	84	111	90	102	109
Сумська область	114	91	99	84	110
Тернопільська область	109	109	94	111	112
Харківська область	118	106	96	97	97
Херсонська область	102	125	96	77	106
Хмельницька область	106	110	98	101	102
Черкаська область	107	107	92	102	106
Чернівецька область	104	108	104	100	103
Чернігівська область	108	93	97	98	110
м. Київ	95	110	112	95	89

Найгірший результат (скорочення кількості місць у колективних засобах розміщування громадян) у 2015 році мав Кіровоградський регіон, слідом за ним йшли Херсонський, Сумський і Запорізький регіони.

За кількістю нових місць у колективних засобах розміщування громадян у 2013 році, відповідно до табл. 4, лідером був Тернопільський регіон, слідом за ним – Вінницький, Житомирський, Львівський та Одеський регіони, не враховуючи показники 2013-2017 рр. Донецького та Луганського регіонів. Зазначимо, що Донецький регіон мав другий найкращий результат за цим показником у 2012 році (після Львівського регіону).

Таблиця 5

Ранжування регіонів України за кількістю місць у колективних засобах розміщування громадян за 2012-2016 рр. [4]

Регіони	Місце за рейтингом				
	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.
1	2	3	4	5	6
м. Київ	1	1	1	1	1
Львівська область	2	2	2	2	2
Одеська область	3	3	3	3	3

Закінчення таблиці 5

1	2	3	4	5	6
Івано-Франківська область	6	6	5	5	4
Закарпатська область	7	4	4	4	5
Дніпропетровська область	4	5	6	6	6
Запорізька область	8	8	7	7	7
Харківська область	9	9	8	8	8
Київська область	13	10	9	9	9
Полтавська область	10	11	10	10	10
Чернівецька область	11	14	12	11	11
Хмельницька область	13	13	13	12	12
Херсонська область	12	12	11	13	13
Тернопільська область	16	17	17	14	14
Черкаська область	14	16	16	16	15
Миколаївська область	15	15	15	15	16
Донецька область	5	7	14	17	17
Житомирська область	18	21	19	19	18
Волинська область	21	19	20	20	19
Вінницька область	17	18	18	18	20
Чернігівська область	19	24	21	21	21
Рівненська область	22	22	22	22	22
Кіровоградська область	25	23	23	23	23
Сумська область	24	25	24	24	24
Луганська область	20	20	25	25	25

За результатами рейтингу можна визначити незмінну в означеному періоді групу регіонів-лідерів за кількістю місць у колективних засобах розміщування: м. Київ, Львівський, Одеський, Івано-Франківський, Закарпатський регіони. Відзначимо, що за досліджений період Івано-Франківський регіон набув найбільшого прогресу в групі лідерів, піднявшись на дві позиції в рейтингу.

У середній групі відбувалися мінімальні коливання, окрім Донецького регіону, який втратив 12 позицій.

У групі аутсайдерів знаходяться Чернігівський, Рівненський, Кіровоградський, Сумський і Луганський регіони. Регіони-аутсайдери мають стабільні позиції, окрім Луганського регіону, який втратив 5 позицій та опинився на останньому місці. До 2014 року Донецький регіон стабільно знаходився за цим показником у групі лідерів.

Рейтинг і динаміку регіонів України за показником кількості місць у колективних засобах розміщування громадян можна дослідити за табл. 6-7.

Таблиця 6

Динаміка зміни кількості розміщених осіб у колективних засобах розміщування громадян по регіонах України за 2012-2016 рр. [2]

Регіони	% до попереднього року				
	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.
1	2	3	4	5	6
Вінницька область	153	87	107	99	111
Волинська область	83	121	89	110	106

Закінчення таблиці 6

1	2	3	4	5	6
Дніпропетровська область	112	163	58	103	113
Донецька область	125	98	35	110	53
Житомирська область	122	108	86	109	120
Закарпатська область	107	123	83	117	123
Запорізька область	102	110	102	87	112
Івано-Франківська область	130	94	105	109	122
Київська область	108	110	96	92	155
Кіровоградська область	105	124	95	106	107
Луганська область	95	112	5	419	105
Львівська область	119	105	91	132	127
Миколаївська область	97	84	95	108	121
Одеська область	100	120	61	133	116
Полтавська область	115	117	88	128	100
Рівненська область	112	131	86	97	97
Сумська область	88	103	103	77	126
Тернопільська область	155	110	84	116	155
Харківська область	99	108	80	106	106
Херсонська область	155	92	95	79	204
Хмельницька область	112	101	83	102	112
Черкаська область	107	111	103	112	116
Чернівецька область	114	117	88	99	102
Чернігівська область	113	99	83	92	119
м. Київ	88	107	76	119	114

Динаміка зміни кількості розміщених осіб у колективних засобах розміщування громадян по регіонах України мала хвилеподібний характер. Найбільші скорочення кількості розміщених осіб у колективних засобах розміщування громадян за досліджений період відбувалися у 2014 році у Дніпропетровському, Закарпатському, Одеському, Харківському, Чернігівському регіонах та м. Київ.

Найвища динаміка збільшення кількості розміщених осіб у колективних засобах розміщування громадян була у 2016 році у Житомирському, Закарпатському, Івано-Франківському, Київському, Львівському, Тернопільському та Херсонському регіонах, не враховуючи показники 2013-2016 рр. Донецького та Луганського регіонів. Можна відзначити, що у 2012 році Донецький регіон мав один із найвищих показників збільшення кількості розміщених осіб у колективних засобах розміщування громадян.

Таблиця 7

Рейтинг регіонів України за кількістю розміщених осіб у колективних засобах розміщування громадян за 2012-2016 рр. [2]

Регіони	Місце за рейтингом				
	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.
1	2	3	4	5	6
м. Київ	1	1	1	1	1
Львівська область	2	2	2	2	2
Івано-Франківська область	6	7	3	3	3

1	2	3	4	5	6
Одеська область	4	4	6	4	4
Київська область	8	8	7	9	5
Дніпропетровська область	7	3	4	6	6
Харківська область	3	5	5	5	7
Закарпатська область	10	9	9	8	8
Тернопільська область	12	12	11	11	9
Полтавська область	11	11	10	7	10
Хмельницька область	9	10	8	10	11
Черкаська область	18	17	15	12	12
Чернівецька область	13	14	14	14	13
Рівненська область	14	13	12	13	14
Запорізька область	15	15	13	15	15
Миколаївська область	17	20	19	19	16
Волинська область	20	18	18	17	17
Вінницька область	19	19	17	18	18
Херсонська область	23	25	24	24	19
Житомирська область	22	22	22	20	20
Чернігівська область	21	21	20	21	21
Кіровоградська область	25	24	23	22	22
Сумська область	24	23	21	23	23
Донецька область	5	6	16	16	24
Луганська область	16	16	25	25	25

За результатами рейтингу можна визначити незмінну за означений період групу регіонів-лідерів за кількістю розміщених осіб у колективних засобах розміщування громадян: м. Київ та Львівський регіон. У групі лідерів 2016 р. опинилися Івано-Франківський, Одеський, Київський, Дніпропетровський регіони. Серед них Івано-Франківський регіон і Київський регіон набули найбільшого прогресу в групі лідерів, піднявшись на три позиції в рейтингу.

У середній групі відбувалися незначні різноспрямовані коливання.

У групі аутсайдерів знаходяться Чернігівський, Кіровоградський, Сумський, Донецький і Луганський регіони. Регіони-аутсайдери мають стабільні позиції, окрім Донецького регіону та Луганського регіону, які втратили 19 і 6 позицій, відповідно. Луганський регіон опинився на останньому місці рейтингу за кількістю розміщених осіб у колективних засобах розміщування громадян.

Проведений аналіз дозволяє визначити регіони-лідери за наданням послуг гостинності: м. Київ, Львівський, Івано-Франківський і Одеський регіони. Серед аутсайдерів – Чернігівський, Рівненський, Кіровоградський і Сумський регіони.

Донецький регіон і Луганський регіон мають значний туристичний потенціал, але наразі опинилися в групі аутсайдерів.

Глобалізація світової економічної системи, жорстке конкурентне середовище та технічний прогрес сприяють постійному пошуку нових послуг,

розширенню й урізноманітненню матеріально-технічної бази та змінам структури персоналу готелів.

Наявне конкурентне середовище сприяє все більше урізноманітнювати, ускладнювати послуги гостинності, вони набувають комплексного характеру. Сучасна готельна індустрія неможлива без утворення поряд з основними будівлями готелів розважальних і спортивних закладів, споруд для шопінгу та інших.

Наявні конкурентні умови сприяють пошуку нових потенційних продуктів, які мають охоплювати ймовірні напрями діяльності, що приведуть до переваг надавачів готельних послуг у ринковому позиціюванні, зможуть утримати та залучити нових клієнтів.

Представниками готельного бізнесу широко використовується термін «готельний продукт», що наголошує на комплексному характері готельних послуг.

Загалом, категорія «готельний продукт» відображає результат господарської діяльності, поданий у матеріальній формі (матеріальний продукт), духовній, інформаційній (інтелектуальний продукт) або у формі виконання робіт і послуг [3].

Вагомою характеристикою послуг гостинності є неоднорідність якості обслуговування споживачів. Така характеристика відрізняє їх від промислової діяльності. Споживачі готельних послуг є важливим елементом мінливості якості надання послуг. Відмінності й особистості потреб клієнтів зумовлюють високу ступінь індивідуалізації послуг і унеможливають масовий характер їх надання. Для надання більшої масовості та зниження неоднорідності якості послуг у більшості готельних підприємств розроблені та підтримуються стандарти обслуговування. Стандарти послуг гостинності містять комплекс обов'язкових норм і правил для обслуговування клієнтів, забезпечують встановлений рівень якості всіх наданих послуг і відповідних проміжних операцій. Необхідно зазначити, що визначення еталонів і вимірювання якості послуг гостинності створює необхідність реалізації комплексного підходу, є складним та у значній мірі суб'єктивним процесом.

Підвищення категорії суб'єкту індустрії гостинності вимагає відповідного обладнання, необхідних приміщень служби сервісу, оснащення його товарною продукцією. Означені сервіс-служби спрямовані на обрану спеціалізацію: побутові послуги – service-room, послуги ділового характеру – бізнес-центр (факс, ксерокс, комп'ютери з виходом в Інтернет та електронною поштою, послуги перекладача, стенографістки, прокат автотранспорту), доставка їжі в номер – room-service, рекреаційні послуги – СПА-центр, тренажерні зали. Організація відповідного готельного сервісу потребує технічної культури, яка забезпечується якістю матеріальної бази готелів. Це не тільки якість будинку, а й відповідність архітектурно-будівельним стандартам, організація внутрішніх приміщень, їх функціональних зв'язків, якість інженерного та санітарного обладнання, наявність засобів автоматизації та

механізації обслуговування. Забезпечення високої якості технічної та управлінської культури неможливе без використання автоматизованих систем управління і автоматизації робочих місць персоналу, комп'ютерної техніки та відповідних програм. Саме такі заходи створюють в умовах конкуренції можливості поширювати свої послуги, просувати їх на ринку туристичних послуг та знаходити нові групи споживачів. Подібні заходи потребують значних фінансових ресурсів і, відповідно, інвестицій.

Динаміку обсягів інвестицій в основний капітал діяльності готелів та ресторанів України за 2010-2016 рр. відображено в табл. 8 та на рис. 2.

Таблиця 8

Обсяги інвестицій в основний капітал діяльності готелів та ресторанів в Україні в 2010-2016 рр., тис. грн. [2]

Назва	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.
Діяльність готелів	1232364	1510621	1423175	774322	1139646	1014478	1107200
Надання інших місць для тимчасового проживання	968426	1068801	788557	371720	509495	332364	406906
Діяльність ресторанів	357895	514173	333974	334298	413549	361861	326268

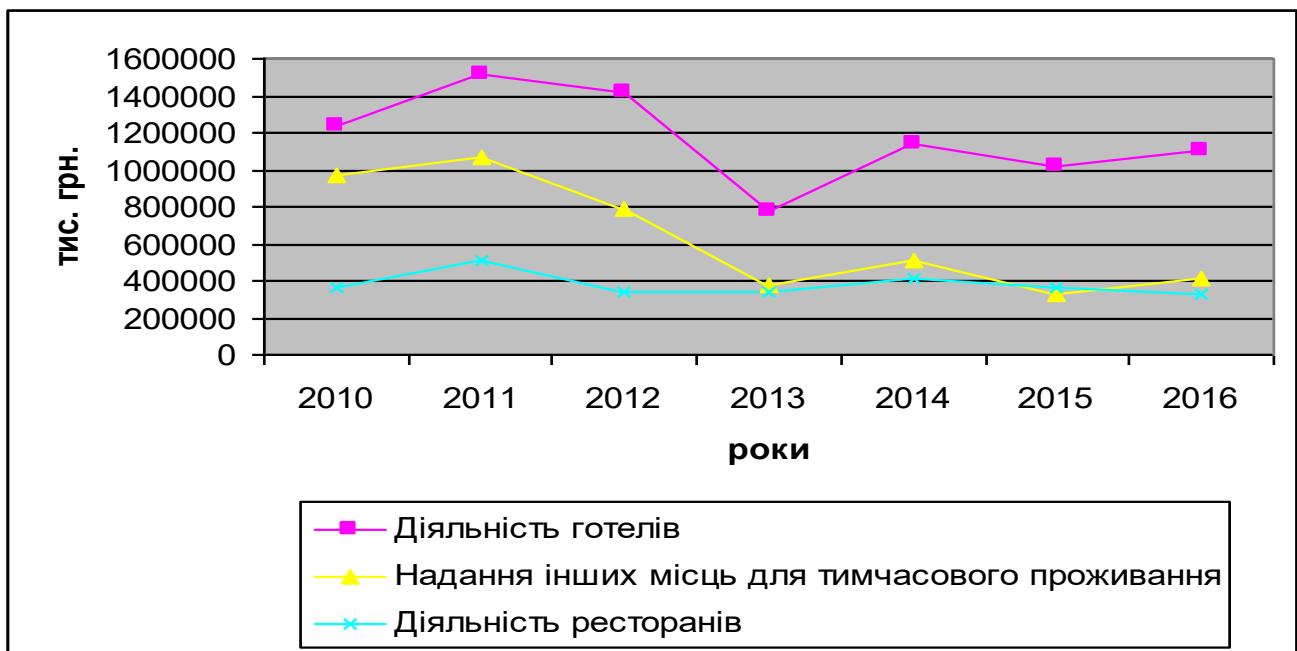

Рис. 2. Динаміка обсягів інвестицій в основний капітал діяльності готелів та ресторанів України за 2010-2016 рр.

Динаміка інвестицій в основний капітал діяльності готелів мала різноспрямований характер: у період 2010-2012 рр. мала позитивний характер; у 2013 р. відбулося значне зменшення; в період 2014-2016 рр. відбувається стабілізація.

Стосовно місць для тимчасового проживання, то динаміка інвестицій мала позитивний тренд до 2011 р., протягом 2012-2013 рр. відбувалося

зниження, а після 2014 р. відбувається стабілізація.

Динаміка інвестицій у ресторани мала пожвавлення у 2011 р., а у період 2012-2016 рр. значних коливань не відбувалося.

Враховуючи обвал національної валюти у 2013-2014 рр., можна сказати, що у цей період відбулося значне зниження інвестицій у галузь, а наразі триває процес стабілізації.

Аналізуючи проблеми готельної сфери діяльності більш детально, можна зазначити, що рівень забезпечення засобами розміщення та кадрами по регіонах України не є однаковим. Виділяються такі туристичні центри, як Київ, Дніпропетровськ, Донецьк, Львів, Одеса, Харків, де зосереджена значна частина великих готелів і більша частка працівників готельного господарства. Так, у 13-ти містах України сконцентровано більше 30% фахівців готельної справи. Сформована диференціація кон'юнктури ринку туристичних послуг в різних містах і регіонах України є досить сталою, тому вона має бути об'єктом досліджень, основна мета яких – ефективніше проводити кадрове забезпечення підприємств туристичної галузі в розрізі міст і регіонів для подальшого розвитку туризму [4].

Найбільшу перевагу при наданні туристичних послуг підприємствами готельно-ресторанного бізнесу споживачі (близько 83% клієнтів) віддають готельному обслуговуванню. Чим вищий середній дохід споживача, тим вищий рівень переваг. Популярним видом послуг, який надається в готелях України, є комплексне обслуговування номерів. Воно становить близько 23%. Серед послуг, що надаються підприємствами готельно-ресторанного бізнесу, найбільшу питому вагу становить замовлення страв у номер (близько 30%) [5].

За результатами щорічного дослідження «Глобальний індекс MasterCard найбільш відвідуваних міст» м. Лондон з 2010 року шість разів зберігало перше місце в рейтингу найбільш відвідуваних туристичних напрямків у світі.

Щодо регіонів України, то перше місце серед відвідуваних туристичних напрямків посідає м. Київ. У 2013 році столицю України відвідало близько двох мільйонів іноземних туристів. За результатами «Глобального індексу MasterCard найбільш відвідуваних міст» м. Київ посіло 61-шу позицію, а серед європейських міст – 20-е місце [6].

Вітчизняні фахівці зазначають, що для задоволення потреб гостей місто повинно мати відповідну готельну базу. У 2016 році в Києві функціонувало 167 закладів розміщення різних форм власності та підпорядкування більше ніж на 10 тис. номерів та 18 тис. місць, з яких: 122 – готелі, потужністю 9422 номери; 45 – інші засоби тимчасового розміщення (проживання) на 1664 номери [5]. Для задоволення потреб туристів і відвідувачів м. Київ на його ринку послуг гостинності присутні такі міжнародні бренди, як: Radisson, InterContinental, Hyatt International, Hilton, Sheraton Hotels & Resorts, Marriott International, Accor Group, Holiday Inn, Ramada Encor та інші. Необхідно зазначити, що хоча за абсолютними показниками м. Київ випереджає регіони України [2], але за показником готельних номерів на 1000 приїжджих не

перевищує аналогічні показники Львова та Одеси. За даним показником м. Київ у разі поступається таким європейським містам як Варшава, Будапешт, Прага, Берлін, Відень [7], які є його прямими конкурентами у туристичній діяльності.

Однією з сучасних перспективних тенденцій розвитку готельного господарства України в цілому, та м. Києва зокрема, є орієнтація на екологічність. Станом на січень 2013 року Green Key (престижна міжнародна еко-сертифікація для індустрії дозвілля) надала еко-сертифікати 14 українським підприємствам готельного господарства [8]. Для отримання сертифіката Green Key готелям необхідно відповідати ряду екологічних вимог, починаючи від екологічних стандартів і до вимог статуту, наявності плану дій, навчання та зв'язку. Наявність еко-сертифікату Green Key показує відповідальність організації по відношенню до навколишнього середовища та суспільства. У м. Києві його отримали Radisson Blu Hotel, Rus Accord Hotel та Баккара Арт-готель.

Серед перспективних напрямів готельного бізнесу, як для внутрішнього, так і для зовнішнього ринку, фахівці [9; 10] визначають об'єднання невеликих комфортних готелів на природі. Ця мережа повинна включати сімейні готелі та пансіонати. Головне завдання такої мережі – сформулювати ідеологію та новий імідж відпочинку на природі, оптимізувати систему продажів і підготувати її гідну презентацію на європейському ринку [5].

Іншим перспективним напрямом розвитку готельного господарства регіонів України може стати створення державних житлово-комунальних підприємств типу «хостел», що будуть надавати «бюджетні» послуги розміщення в рамках регіональних мереж. При цьому надані послуги будуть мати якість, гарантовану державними стандартами. Створення подібних «бюджетних» засобів розміщення спрямовано на посилення внутрішнього та в'їзного туризму так званих «бекпекерів», тобто туристів, що мають при собі лише один рюкзак та зацікавлені лише у «даху». При цьому подібний туризм є дуже популярним у світі та приносить значний прибуток [11-13].

Забезпечення потреб споживачів шляхом комплексного обслуговування гостей і дотримання такої якості обслуговування безперечно надає конкурентні переваги: поліпшує координацію дій усіх структурних підрозділів підприємств сфери туризму; забезпечує повне задоволення потреб споживачів, заощаджує їхній час і спрощує процедуру одержання послуг; передбачає взаємозамінність працівників і розширення зон обслуговування, що, своєю чергою, дозволяє отримати економічний зиск від усіх видів діяльності.

Ефективна діяльність представників туристичного та готельно-ресторанного бізнесу має базуватись на означених складових (рис. 3).

Не можна не відзначити, що серед головних сучасних проблем готельного та туристичного бізнесу України є: недостатня кількість кваліфікованих фахівців; низька виконавча та трудова дисципліна персоналу; невідповідність ступеня кваліфікації працівників займаним посадам; низький рівень мотивації працівників.

Складові ефективної діяльності представників туристичного та готельно-ресторанного бізнесу
Визначення сегменту діяльності, що забезпечить можливість задоволення споживачів на ринку конкуруючих продавців
Формування чітко сформульованої системи завдань і показників у відповідності до загальних цілей діяльності
Збалансоване представництво всіх зацікавлених груп персоналу на самому вищому рівні управління

Рис. 3. Складові ефективної діяльності представників туристичного та готельно-ресторанного бізнесу

Комплекс наявних проблем призводить до низької ініціативності персоналу туристичної галузі при вирішенні завдання найкращого задоволення потреб споживачів.

Висновки з даного дослідження та перспективи подальших розвідок. Дослідження стану та динаміки розвитку готельного господарства регіонів України висвітлює неоднорідність розвитку готельного господарства по регіонах України. При цьому необхідно зазначити, що загальна тенденція спрямована у бік зменшення кількості готелів та аналогічних засобів розміщення. Окрім цього, було виявлено зменшення розміру інвестицій з 2010 р. до 2016 р. майже на 58%. Зменшення кількості готелів та аналогічних засобів розміщення та інвестицій на їх створення та розвиток було пов'язано зі зменшенням кількості туристів. У якості вирішення проблеми було запропоновано зробити акцент на створення мережі спеціалізованих малих сімейних готелів і пансіонатів на природі, що дозволить поживати рекреаційний напрям туризму. Також було запропоновано створити спеціалізоване державне житлово-комунальне підприємство типу «хостел», діяльність якого буде спрямовано на надання «бюджетних» місць подорожуючим «бекпекерам» як у межах країни, так і для іноземних туристів, серед яких як раз і популярні такі готелі. Все це дозволить створити збалансований ринок готельного господарства в межах регіонів України, що, своєю чергою, приведе до стимулювання національного та міжнародного в'їзного туризму.

Перелік посилань

1. ДСТУ 4268:2003 «Послуги туристичні. Заклади розміщування. Загальні вимоги» : сайт. URL : <http://dbn.co.ua/load/normativy/dstu/5-1-0-941>.
2. «Регіони України» 2016 рік. Частина II. : сайт. URL <http://www.ukrstat.gov.ua>.
3. Мальська М. П., Рутинський М. Й., Паньків Н. М. Туризм у міжнародному і національному вимірах. Історія і сучасність : монографія. Львів: Вид. центр ЛНУ, 2008. 360 с.
4. Бунтова Н. В. Кадрове забезпечення галузі туризму з урахуванням міжнародного досвіду : сайт. URL : <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/11786>.
5. Мархонос С. М., Турло Н. П. Туристична сфера як фактор підвищення інвестиційної привабливості регіону. *Економіка. Управління. Інновації*. 2012.

№ 1 : сайт. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/eui_2012_1_30.

6. Постірух О. Компанія Mastercard назвала найбільш відвідувані міста світу у 2017 : сайт. URL : <https://newsroom.mastercard.com/eu/uk/news-briefs/mastercard-nazvala-naibilsh-vidviduvani-mista>.

7. The World Tourism Organization (UNWTO) : сайт. URL : www.unwto.org.

8. The Green Key organization : сайт. URL : <http://www.greenkey.global>.

9. Ткаченко Т. І. Сталий розвиток туризму: теорія, методологія, реалії бізнесу. 2-ге вид., випр. та доповн. К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2009. 463 с.

10. Стратегічний розвиток туристичного бізнесу : монографія / Ткаченко Т. І., Мельниченко С. В., Бойко М. Г. та ін. ; за заг. ред. А. А. Мазаракі. К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2010. 596 с.

11. Mohn T. Travel Boom: Young Tourists Spent \$217 Billion Last Year, More Growth Than Any Other Group. URL : <https://www.forbes.com/sites/tanyamohn/2013/10/07/the-new-young-traveler-boom/#7ee5d7cc4ff1>.

12. Рябев А. А. Дослідження ринку споживчого попиту на прикладі готельних послуг. *Проблеми і перспективи розвитку підприємництва*. 2015. № 3(1), С. 31-35.

13. Рябев А. А. Готельні та хостельні мережі: дослідження споживчого попиту. *Проблеми і перспективи розвитку підприємництва*. 2016. № 2(13), том 1. С. 94-101.

References

1. DSTU 4268: 2003 "Tourist services. Accommodation facilities. General requirements"[DSTU 4268:2003 „Poslugi turistichni. Zakladi rozmischuvannya. Zagalni vimogi”], available at: <http://dbn.co.ua/load/normativy/dstu/5-1-0-941>.

2. Regions of Ukraine ”2016. Part II [„Regioni Ukrayini” 2016 rik. Chastina II], available at: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

3. Malska, M. P., Rutinskiy, M. Y. and Pankiv, N. M. (2008), *Tourism internationally and nationally. History and modernity*: monograph [Turizm u mizhnarodnomu i natsionalnomu vimirah. Istoriya i suchasnist : monografiya], Lviv: Ed. center of LNU, 360 p.

4. Buntova, N. V. (2012), Staffing of the tourism industry with international experience [Kadrove zabezpechennya galuzi turizmu z urahuvannyam mizhnarodnogo dosvidu], available at: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/11786>

5. Marhonos, S. M. and Turlo, N. P. (2012), “Tourism as a factor in increasing the investment attractiveness of the region”nu [Turistichna sfera yak faktor pidvischennya investitsiynoyi privablivosti regio], *Economy. Management. Innovations*, No.1, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eui_2012_1_30

6. Postirukh, O. (2017), Mastercard named the world's most visited cities in 2017 [Kompaniia Mastercard nazvala naibilsh vidviduvani mista svitu u 2017], available at: <https://newsroom.mastercard.com/eu/uk/news-briefs/mastercard-nazvala-naibilsh-vidviduvani-mista>.

7. The World Tourism Organization (UNWTO), available at: www.unwto.org

8. The Green Key organization, available at: <http://www.greenkey.global>
9. Tkachenko, T. I. (2009), *Sustainable development of tourism: theory, methodology, business realities* [Staliy rozvitok turizmu: teoriya, metodologiya, realiyi biznesu], K.: Kyiv. nat. trade and economy un-t, 463 p.
10. Tkachenko, T. I., Melnichenko, S. V., Boyko, M. G. and oth. (2010), *Strategic development of tourism business* [Strategichniy rozvitok turistichnogo biznesu], in Mazaraki A. A. (ed.), K.: Kyiv. nat. trade and economy un-t, 596 p.
11. Mohn, T. (2013), Travel Boom: Young Tourists Spent \$217 Billion Last Year, More Growth Than Any Other Group., available at: <https://www.forbes.com/sites/tanyamohn/2013/10/07/the-new-young-traveler-boom/#7ee5d7cc4ff1>
12. Ryabev, A. A. (2015), „The Consumer market demand research on example of hotel services” [“Doslidzhennya rinku spozhivchogo popitu na prikladil gotelnih poslug”], *Problems and Perspectives of Entrepreneurship Development*, No. 3 (1), P. 31-35.
13. Ryabev, A. A. (2016), “Hotel and hostel networks: consumer demand research” [“Gotelni ta hostelni merezhi: doslidzhennya spozhivchogo popitu”], *Problems and Perspectives of Entrepreneurship Development*, No. 2 (13), part 1, P. 94-101.

РЕФЕРАТИ РЕФЕРАТЫ ABSTRACTS

УДК 338.48; JEL Classification: L 830

Рябєв А.А. АНАЛІЗ СТАНУ ГОТЕЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

Мета. Виходячи з визначення невирішеності проблемного питання, необхідно визначити стан і динаміку розвитку готельного господарства регіонів України, як складової туристичної галузі, що дозволить виділити напрями перспективного розвитку готельного господарства в регіонах України.

Результати дослідження. У статті здійснено дослідження стану та динаміки розвитку готельного господарства регіонів України за період 2010–2016 рр., на основі якого виявлено неоднорідність розвитку готельного господарства по регіонах України та визначено, що загальна тенденція спрямована у бік зменшення кількості готелів та аналогічних засобів розміщення. Окрім цього, було виявлено зменшення розміру інвестицій з 2010 року по 2016 рік майже на 58%. Зменшення кількості готелів та аналогічних засобів розміщення та інвестицій на їх створення та розвиток було пов'язано зі зменшенням кількості туристів, що, відповідно, негативно відбилося на загальному стані туристичної індустрії України.

Практична значущість. У якості вирішення визначеної проблеми було запропоновано зробити акцент на створенні мережі спеціалізованих малих сімейних готелів і пансіонатів на природі, що дозволить поживити рекреаційний напрям туризму. Також було запропоновано створити спеціалізоване державне житлово-комунальне підприємство типу «хостел», діяльність якого повинна бути спрямована на надання «бюджетних» місць

подорожуючим «бекпекерам» як у межах країни, так і для іноземних туристів, серед яких як раз і популярні такі готелі. Запропоновані заходи дозволять створити збалансований ринок готельного господарства та готельних послуг в межах регіонів України (не лише середньої та вищої цінової категорій, але й «бюджетної»), що, своєю чергою, приведе до стимулювання національного та міжнародного в'їзного туризму.

Ключові слова: готельне господарство; розвиток туризму; регіони України; житлово-комунальне підприємство «хостел».

УДК 338.48; JEL Classification: L 830

Рябев А.А. АНАЛИЗ СОСТОЯНИЯ ГОСТИНИЧНОГО ХОЗЯЙСТВА РЕГИОНОВ УКРАИНЫ

Цель. Исходя из выявления нерешенности проблемного вопроса, необходимо определить состояние и динамику развития гостиничного хозяйства регионов Украины, как составляющей туристической отрасли, что позволит выделить направления перспективного развития гостиничного хозяйства в регионах Украины. **Результаты.** В статье проведено исследование состояния и динамики развития гостиничного хозяйства регионов Украины за период 2010-2016 гг., на основе которого обнаружено неоднородность развития гостиничного хозяйства по регионам Украины и определено, что общая тенденция направлена в сторону уменьшения количества гостиниц и аналогичных средств размещения. Так же было выявлено уменьшение размера инвестиций с 2010 года по 2016 год почти на 58%. Уменьшение количества гостиниц и аналогичных средств размещения и инвестиций на их создание и развитие было связано с уменьшением количества туристов, что, соответственно, негативно отразилось на общем состоянии туристической индустрии Украины. **Практическая значимость.** В качестве решения определенной проблемы было предложено сделать акцент на создании сети специализированных малых семейных гостиниц и пансионатов на природе, что позволит оживить рекреационное направление туризма. Также было предложено создать специализированное государственное жилищно-коммунальное предприятие типа «хостел», деятельность которого должна быть направлена на предоставление «бюджетных» мест путешествующим «бекпекерам» как внутри страны, так и для иностранных туристов, среди которых как раз и популярны такие отели. Предложенные меры позволят создать сбалансированный рынок гостиничного хозяйства и гостиничных услуг в пределах регионов Украины (не только средней и высшей ценовой категорий, но и «бюджетной»), что, в свою очередь, приведет к стимулированию национального и международного въездного туризма.

Ключевые слова: гостиничное хозяйство; развитие туризма; регионы Украины; жилищно-коммунальное предприятие «хостел».

UDC 338.48; JEL Classification: L 830

Ryabev A.A. ANALYSIS OF STATE OF THE HOTEL INDUSTRY IN THE REGIONS OF UKRAINE

Purpose. On basing on the definition of unresolved problematic issues, it is necessary to determine the state and dynamics of the development of the hotel industry in the regions of Ukraine, as an integral part of the tourism industry, that will give opportunity to identify areas for the prospective development of the hotel industry in the Ukrainian regions. **Findings.** The article studies the state and dynamics of the development of hotel industry in the regions of Ukraine for the period 2010-2016. Based on this, heterogeneity in the development of hotel industry in the regions of Ukraine was found and it was determined that the general trend is directed towards reducing the number of hotels and similar accommodation facilities. In addition, a decrease in the size of investments from 2010 to 2016 was found to be almost 58%. The decrease in the number of hotels and similar means of accommodation and investment in their creation and development was associated with a decrease in the number of tourists, respectively, negatively affected the general state of the tourism industry in Ukraine. **Practical value.** As a solution to a particular problem, it was proposed to focus on creating a network of specialized small family hotels and pensions in nature, which will revive the recreational direction of tourism. It was also proposed to create a specialized state-owned housing and communal enterprise such as a “hostel”, the activity of which should be aimed at providing “budget-friendly” places for “backpackers”, both domestically and for foreign tourists, among which such hotels are in demand. The proposed measures will create a balanced market for hotel industry and hotel services within the regions of Ukraine (not only the middle and highest price categories, but also “budget”), which in turn will lead to the stimulation of national and international inbound tourism.

Key words: hotel industry; tourism development; regions of Ukraine; housing and communal enterprise "hostel".

Відомості про автора / Сведения об авторе / About the Author

Рябєв Антон Анатолійович – кандидат економічних наук, доцент, Харківський національний університет міського господарства ім. О.М. Бекетова, доцент кафедри туризму і готельного господарства, м. Харків, України; e-mail: kharkov-kruiz@mail.ru; ORCID: 0000-0003-2220-3282. Моб. 067-579-35-47.

Рябев Антон Анатольевич – кандидат экономических наук, доцент, Харьковский национальный университет городского хозяйства им. А.Н. Бекетова, доцент кафедры туризма и гостиничного хозяйства, г. Харьков, Украина.

Ryabev Anton A. – PhD in Economics, Associate Professor, O.M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv, Associate Professor of the Department of Tourism and Hospitality.

ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД ЗА РАХУНОК ЇХ СПЕЦІАЛІЗАЦІЇ В СФЕРІ ТУРИЗМУ ТА ГОТЕЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

Рябєв А.А., канд. екон. наук, доцент

Харківський національний університет міського господарства

ім. О.М. Бекетова

Покоłodна М.М., к.геогр.н., доцент

Харківський національний університет міського господарства

ім. О.М. Бекетова

Абрамов В.В., доцент

Харківський національний університет міського господарства

ім. О.М. Бекетова

Постановка проблеми. В останні роки в Україні набувають розповсюдження нові адміністративно-економічні територіальні утворення – об'єднані територіальні громади (далі – ОТГ), під якими мають на увазі добровільне об'єднання мешканців декількох розрізнених населених пунктів (сіл, селищ, міст в один адміністративний центр). Після об'єднання створюють новий адміністративний центр (як правило – найбільший населений пункт з об'єднаних), а у ньому – нову загальну для всіх об'єднаних населених пунктів раду та інші органи самоврядування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми, пов'язані з розвитком туризму в об'єднаних територіальних громадах України та її регіонів, досліджували вітчизняні вчені О. Суценко, В. Дубіщев, В. Толкованов, І. Черниш, Т. Журавель, Л. Івашина, Н. Чир, Р. Кочаровський, О. Коваль та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. ОТГ формуються відповідно до Закону України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» [1]. При цьому слід зазначити, що після створення ОТГ отримують ресурси населених пунктів і відповідні повноваження та переходять на прямі бюджетні відносини із державним бюджетом, не підпорядковуються районній раді, а самі визначають напрями розвитку та на що витратити зароблені гроші.

Об'єднані громади отримують такі ж доходи, які сьогодні отримують міста обласного значення, адже після об'єднання в бюджеті ОТГ залишається:

- 60% податку на доходи фізичних осіб;
- 100% податку на майно;
- 100% єдиного податку;
- 5% акцизного податку з роздрібної торгівлі (тютюн, алкоголь, нафтопродукти);
- 100% податку на прибуток установ комунальної власності ОТГ;
- 100% платежів за надання адміністративних послуг;

– 25% екологічного податку [2].

Звідси постає актуальне питання щодо пошуку та формування джерел отримання прибутку ОТГ. Цілком зрозуміло, що виключно традиційних джерел у межах сільського господарства гарантовано не вистачить для забезпечення стійкого розвитку ОТГ. Саме тому доцільним вважається запропонувати у якості одного з можливих шляхів розвитку ОТГ розвиток туризму та готельного господарства.

Обґрунтуванням такої пропозиції є наявність необхідного рекреаційно-туристського потенціалу (під яким розуміється вся сукупність природних, культурно-історичних і соціально-економічних передумов для організації рекреаційної та туристської діяльності на певній території (в нашому випадку – в межах ОТГ), які, в свою чергу, можуть стати опорними пунктами для розвитку туристської інфраструктури регіонів [3]).

Формулювання цілей статті. Виходячи з невирішеності проблемного питання, необхідно визначити конкретні шляхи розвитку тих видів діяльності, які здатні забезпечити створення готельної інфраструктури та деяких видів туристської та рекреаційної діяльності, що будуть здатні забезпечити прибутковість об'єднаних територіальних громад з урахуванням того факту, що ОТГ будуть переважно орієнтовані на сільський та екологічний туризм.

Виклад основного матеріалу дослідження. Звісно, надання туристсько-рекреаційних послуг потребує наявності відповідної спеціалізованої інфраструктури. При цьому, кожен із різновидів туризму має власний специфічний набір, який вирізняється своєю складністю будівництва, потребами у спеціальних умовах (зокрема, природного характеру, наприклад, наявність відповідних форм рельєфу тощо), сезонністю функціонування і, відповідно, вартістю створення та подальшого обслуговування. В даному дослідженні пропонуємо розглянути саме ті види туризму та рекреаційних занять, які потребують найменших обсягів інвестицій і можуть бути реалізовані за рахунок власних коштів членів ОТГ без залучення інвесторів, що особливо актуально на першому етапі розвитку громади [4-6]. Серед численного різноманіття видів і різновидів туризму до таких, що потребують порівняно незначних інвестицій, можливо віднести екологічний туризм і сільський туризм. Тому пропонуємо зупинитися на розгляді саме цих видів туризму. Крім того, варто зауважити, що обидва вони розглядаються як перспективні для світового та національного туристичного ринку через низку причин і тенденцій, які панують в туристичній спільноті, а саме: туризм стає дедалі екологічно відповідальнішим; має місце відмова від поїздок в овертуристські destinations; більше туристів планують власну подорож самостійно; відбувається скорочення тривалості подорожей.

Відчуваючи особисту відповідальність, все більше людей замислюються над власним внеском у руйнування оточуючого середовища, через що відмовляються подорожувати літаками на довгі відстані, споживати продукцію, вироблену з нанесенням шкоди довкіллю, зупинятися у закладах розміщення та користуватися послугами перевізників і туроператорів, які не дотримуються екологічних

стандартів та не використовують відповідних технологій. Відмова від одноразового пластику (посуду, соломинок для пиття, одноразових пляшок для шампунів в номерах тощо), утилізація сміття, вуглецева нейтральність – це лише невеликий перелік таких перетворень.

Овертуризм – це перенасиченість туристами окремих напрямків, яка спричинила негативний вплив на історичні та природні пам'ятки, місцевих жителів та їхній спосіб життя. Зазвичай туризм вважається позитивним чинником розвитку локальних економік, проте в занадто популярних місцях завеликий потік туристів перетворився на руйнівну силу. Найвідомішими овертуристськими DESTINAЦІЯМИ є Венеція, Париж, Санторіні, Барселона. Натомість туристи планують подорожі в менш відомі напрямки – експерти прогнозують, що 2020 року серед туристів із Західної Європи, США та Азії зросте зацікавленість у подорожах до країн Східної Європи [7]. Продовженням цієї тенденції є зростання популярності так званих подорожей з зануренням у атмосферу місцевих мешканців, з можливістю спілкування та проживання певний час в їхньому стилі життя, виконання певних видів робіт та навчання традиційним заняттям і промислам.

Тотальна інформаційна доступність дозволяє більш вільно та гнучко планувати власні поїздки, що спонукає все більшу кількість туристів до самостійної організації мандрівок, а також відбиває індивідуалізований туристський попит щодо мети здійснення подорожі. Так, хтось вирушить із дому виключно для «злиття з природою», хтось – з метою отримати гастрономічні задоволення, когось цікавлять складні випробування себе та отримання нової порції адреналіну від подолання перешкод.

Ще однією тенденцією є скорочення часу подорожей при одночасному збільшенні їх частоти. Уік-енд тури вже впевнено завоювали свою популярність на ринку через низку переваг: порівняно низька вартість подорожі; отримання різноманітних насичених вражень за короткий проміжок часу; можливість швидкого знайомства з новим місцевостями; таку відпустку легко вписати у переповнений робочий графік.

Можливості для здійснення подорожей із домашніми тваринами. Дослідження, що наведене на сайті booking.com, показало, що для 55% опитаних мандрівників домашні улюбленці такі ж важливі, як їхні діти. Так, 42% клієнтів обирають місце для відпустки в залежності від того, чи можна взяти туди свого улюбленця. У 2020 році тенденція створювати комфортні умови для перебування гостей із домашніми тваринами буде сприяти заохоченню таких подорожей. Зручності для тварин в готелі, багато активностей для господарів зі своїми улюбленцями, чудовий догляд та їжа у місці відпочинку дозволять подорожам із тваринами стати легкими та популярними [7].

Усі ці тенденції наочно демонструють і підтверджують перспективність екологічного та сільського туризму в найближчий час, що й обумовлює актуальність їх більш детального розгляду.

Екологічний туризм – це спеціалізований вид туризму, заснований на потребі туристів у глибокому пізнанні унікального природного та культурного середовища, що здійснюється на природних, у тому числі природоохоронних територіях, і не порушує цілісність відвідуваних екосистем.

Відмінні особливості екологічного туризму:

- 1) стимулювання та задоволення бажання «спілкуватися з природою»;
- 2) подорож у природу, причому головний зміст таких подорожей – знайомство з живою природою, а також з місцевими звичаями та культурою;
- 3) запобігання негативному впливу на природу та культуру;
- 4) зведення до мінімуму негативних наслідків екологічного та соціально-культурного характеру, підтримання екологічної стійкості середовища;
- 5) сприяння охороні природи та місцевого соціо-культурного середовища;
- 6) сприяння охороні природних ресурсів;
- 7) екологічна освіта та просвіта;
- 8) участь місцевих жителів і отримання ними доходів від туристської діяльності, що створює для них економічні стимули до охорони природи;
- 9) економічна ефективність і забезпечення соціально-економічного розвитку територій;
- 10) сприяння сталому розвитку відвідуваних регіонів.

Здебільшого екологічні подорожі проходять по місцевостях, які належать до об'єктів природно-заповідного фонду, та таких, які мало задіяні в людській діяльності (типові та унікальні геотопи), або просто мальовничих місцевостях. Екотуристів приваблюють і унікальні об'єкти неживої природи, геоморфологічні, гідрологічні та інші особливості (окремі гори та каньйони, печери, водоспади, озера та річки), а також палеонтологічні знахідки. Об'єктами екотуризму можуть бути екзотичні рослинні співтовариства та біоценози в цілому, наприклад, тропічні ліси, квітуча тундра влітку або пустеля навесні. Крім цього, об'єктами екотуризму можуть бути культурні, етнографічні, археологічні й історичні пам'ятки, а також природно-антропогенні (культурні) ландшафти в цілому, що особливо характерно для екологічних турів в їх широкому трактуванні. Нерідко в поле зору екотуристів впадають об'єкти та підприємства, які, або дотримуються екологічних норм виробництва продукції (наприклад, фермерські господарства, виробництва з оборотними технологіями), або сприяють покращенню стану навколишнього природного середовища (очисні споруди). Таким чином, бачимо, що практично всі місцевості придатні для організації екотуристських маршрутів. Найбільш розповсюдженим і дієвим методом організації екологічного туризму та його провідним інфраструктурним елементом вступає «екологічна стежка», яка дозволяє об'єднати різноманітні екооб'єкти в єдиний цілісний маршрут.

Зазвичай екологічна стежка відвідується організовано під керівництвом екскурсовода. Однак, при наявності спеціально розроблених буклетів-

путівників, а також аудіогідів, можливо і самостійне ознайомлення [8].

Протяжність екологічної стежки обумовлюється часом, протягом якого може проводитися екскурсія та обраним засобом пересування відвідувачів. Прийнято вважати, що екологічні стежки призначені тільки для пішоходів, але при наявності відповідних природних умов створюються стежки також для водних туристів, лижників, велосипедистів, любителів верхової їзди.

За призначенням на територіях ОТГ найбільш раціональною буде організація прогулянково-пізнавальних екостежок. Прогулянково-пізнавальні екологічні стежки, або стежки «вихідного дня», мають протяжність 4-8 км. Маршрут пролягає переважно по природним охоронюваним місцевостям або місцевостям із винятковими пейзажними характеристиками. Відпочиваючих об'єднують у групи і під керівництвом екскурсовода або з путівником за 3-4 години вони прогулянковим кроком проходять весь маршрут, знайомлячись з природою, пам'ятками історії та культури. В тій чи іншій мірі на таких маршрутах зачіпають питання взаємовідношення природи та людини, впливу господарської діяльності на природу, заходів щодо запобігання небажаних наслідків, значення лісу для городянина, способів зниження шуму тощо.

Крім літніх прогулянково-пізнавальних стежок, можна створювати зимові стежки. Зимовий відпочинок у даний час отримав великий розвиток. Його основною та загальнодоступною формою є лижні прогулянки. Зимова екологічна стежка також сприяє здійсненню природоохоронних, рекреаційних, інформативно-пізнавальних і виховних завдань. На відміну від літньої стежки, зимова стежка може мати дещо іншу трасу. При виборі основними факторами є зручність для лижних прогулянок, наявність різних природних об'єктів, зручних для огляду в зимовий час. Необхідно також врахувати більшу швидкість пересування відвідувачів по зимовій стежці в порівнянні з літньою стежкою при наявності однієї і тієї ж кількості об'єктів огляду: на лижах швидкість пересування більше, та й розповідь екскурсовода коротше [9].

У цілому при організації екологічної стежки необхідно враховувати три головні вимоги, яким вона повинна задовольняти:

1. Привабливість стежок для відвідувачів складається з трьох компонентів: краси природи, її своєрідності та різноманітності.

2. Доступність для відвідувачів. Необхідно, щоб екологічна стежка розташовувалася порівняно недалеко від населеного пункту і щоб до її початку вели хороші під'їзні шляхи: відвідувач не повинен відчувати фізичної та нервової втоми ще до того моменту, як він зробить перший крок по стежці.

3. Інформативність – здатність задовольняти пізнавальні потреби людей в області географічних, біологічних, екологічних та інших проблем.

Устаткування екологічної стежки складається з двох великих етапів – це: прокладка на місцевості маршруту стежки та комплектація стежки необхідними об'єктами, які вимагають окремого розгляду; оволодіння відповідними знаннями та методикою. Основними інвестиціями при організації екологічної стежки є її обладнання, найпоширенішим елементами якого є: інформаційні щити на кожній

точці-зупинці, стовпчики-показчики, оглядові майданчики та вежі, рекреаційні пункти, санітарні елементи (туалети, сміттєві баки тощо).

Підготовка екскурсководів для роботи на екологічних стежках вимагає певної кваліфікації. Навіть досвідченому екскурсководові це не завжди вдається зробити вдало, так як природа дуже динамічна та демонстрація деяких об'єктів або явищ (сліди тварин, фенофази рослин, атмосферні процеси та ін.) вимагає від екскурсвода постійної готовності до їх появи або зникнення, широкої ерудиції та спостережливості, відмінного знання місцевих умов.

В організації екскурсій по екологічній стежці велике значення має попереднє інформування учасників про характер перешкод на маршруті, його протяжність, необхідне спорядження, пам'ятки маршруту, особливості природоохоронного режиму в його зоні.

Невелика чисельність групи диктується також вимогам техніки безпеки, яких необхідно строго дотримуватися в умовах природного середовища. Тому всю групу, яка прибула до стежки автобусом або поїздом, слід розділити на підгрупи чисельністю до 15 осіб, в кожній з яких працює свій екскурсвод-інструктор [10].

Іншим доступним для організації елементом інфраструктурного забезпечення є такий, що дозволяє додати атрактивності відвідуваній місцевості, задовольняє екологічним вимогами та надає адреналіну відвідувачам, – зіплайн. Zip-Line або троллей – це один із сучасних популярних видів розваг для дорослих і дітей, який являє собою спуск по круто натягнутому тросу або мотузці за допомогою блоку або карабіна. Довжина троллей сягає від 100 метрів до 3-4 кілометрів, а швидкість становить 30-110 км/год. [11]. При правильній технічній організації, підготовці персоналу й якісному обслуговуванні зіплайни прості у використанні та безпечні. Вони отримали розповсюдження у всіх частинах світу. Наприклад, у США функціонує 200 комерційних зіплайнів і 13000 приватних троллей. Найдовший зіплайн знаходиться в Парк-де-Аventura Барранкас-дель Кобрі в Мексиці: його довжина становить 2545 метрів. Найкрутіший зіплайн розташований у Непалі: у ZipFlyer ухил становить аж 56 градусів. До речі, ця ж лінія є другою за висотою – цілих 610 метрів. 19 вересня 2015 року було відкрито найкрутіший зіплайн в Європі (в Планіція, Словенія): його довжина 566 метрів; перепад висот становить 202 метра; середній кут нахилу 38,33 градуса, а максимальний – 58,6 градусів [12]. В Україні така розвага також набирає популярності: троллей вже працюють у Дніпрі, Чугуєві, Києві, Буковелі [13]. Діють компанії по будівництву та обслуговуванню зіплайнів, серед яких Мирта, Skyline, парк «Тропа» [14-16]. У середньому проєкт обійдеться, починаючи від 45 тис. доларів, проте вартість залежатиме від містобудівних умов, обмежень, класу та категорії об'єкту [17].

Сільський туризм – це специфічна форма відпочинку в приватних господарствах сільської місцевості з використанням майна та трудових ресурсів особистого селянського, підсобного або фермерського господарства, природно-рекреаційних особливостей місцевості та культурної, історичної й етнографічної спадщини регіону.

До переваг сільського туризму можна віднести:

- а) гарантію охорони традиційної забудови;
- б) забезпечення туристам поселення там, де готельна промисловість не існує;
- в) надання роботи для місцевих ремісників;
- г) підтримування місцевих традицій;
- г) стимулювання безпосереднього збуту сільськогосподарської продукції;
- д) сприяння усвідомленню сільськими громадами значення місцевого середовища;
- е) підвищення стандарту та естетики сільських осель;
- є) налагодження порозуміння між людьми села і міста;
- ж) поліпшення якості життя мешканців села.

Є два основних види організації сільського туризму:

- здача цілком в найм сільських будиночків або кімнат у невеликих сільських готелях або котеджах;
- організація проживання відпочиваючих у сільському будинку безпосередньо в родині.

Окрім власне розміщення, туристам пропонують широкий перелік інших послуг: харчування, прийняття участі у традиційних видах сільських робіт, екскурсії, організація риболовлі, полювання, кінних, піших, моторизованих прогулянок, майстер-класів, прокат автомобілів, човнів, активно-туристичного спорядження, послуги побутового обслуговування та ін. Відповідно до цих послуг формується інфраструктура агросадиби.

На теперішній час кількісно переважають садиби базового (найнижчого) рівня з типовим продуктом сільського зеленого туризму, який складає основну частку пропозиції по Україні. Таким продуктом є дві-чотири кімнати з простим меблюванням, із загальними зручностями та з посереднім рівнем обслуговування. Водночас набирає розвитку і пропозиція іншого виду продукту: дорогих садиб із високим рівнем обслуговування та комфорту. Через те діапазон цін на продукт сільського зеленого туризму дуже широкий – від 50 грн до 500 грн і більше на добу, залежно від якості інфраструктури та кількості надаваних послуг. Відповідно, оцінити інвестиції в розвиток особистого селянського господарства доволі складно, адже фактично розпочати цю справу можливо, використовуючи лише наявні власні ресурси і витрачаючи кошти тільки на рекламу та залучення клієнтів.

Аналіз попиту на сільський зелений туризм в Україні протягом останніх п'яти років засвідчує, що його утворюють такі основні сегменти потенційних споживачів послуг:

- мешканці промислових центрів (віддаючи перевагу такому способу відпочинку через його екологічність);
- молодь до 35 років, яка мешкає у великих містах (їх частка у сумарній кількості туристів складає понад чотири шостих);
- корінні мешканці (сприймають такий вид відпочинку як незвичайний,

екзотичний);

- поціновувачі українських народних традицій (через принади сільського способу життя та чистоту довкілля);

- люди з низьким і середнім рівнем доходу (через доступну вартість відпочинку в сільській місцевості) [18].

Головною перевагою розвитку сільського туризму є те, що він дає можливість задіяти в наданні послуг та обслуговуванні туристів багатьох членів громади, в залежності від їх можливостей і здатностей. Мається на увазі, що обслуговування туристів доволі важко здійснювати виключно силами членів однієї родини, що неминуче приводить до залучення інших місцевих фахівців до цього процесу. Наприклад, одна родина чи член громади організовує доставку туристів, хтось – екскурсійне обслуговування, хтось – навчання та майстер-класи. Поступово в орбіту туризму втягуються все більше нових учасників. Звісно, члени громади не перестають займатися власними основними видами діяльності, оскільки для більшості туризм все одно є виключно додатковим видом заробітку та зайнятості.

Проте, постає гостра необхідність створення відповідної інфраструктури у вигляді забезпечення транспортної доступності, організації інформаційного забезпечення, страхування, надання послуг харчування, розміщення та прокату різноманітного обладнання та інвентарю, підготовки кадрів тощо [19; 20].

Але найбільш актуальним питанням у даному випадку є необхідність створення засобів розміщення. Рішення подібних питань можливо, як за рахунок власних коштів ОТГ, так і за рахунок залучення інвестицій, цільових кредитів і грошових позик з обов'язковим максимальним залученням до праці в усіх сферах діяльності мешканців ОТГ.

Однією з сучасних тенденцій розвитку в туризмі та його значному сегментові – готельному господарстві є орієнтація на екологічність [21]. Так, серед перспективних напрямів готельного бізнесу як для внутрішнього, так і для зовнішнього ринку, фахівці визначають об'єднання невеликих комфортних готелів та аналогічних засобів розміщення на природі [21; 22]. В цьому плані ОТГ, що як раз розташовані у сільській і «зеленій» зонах, є найбільш відповідним місцем для створення екологічних хостелів, сімейних готелів і пансіонатів. У даному випадку подібні форми засобів розміщення вважаються привабливими, оскільки відповідають наступним вимогам: 1) розраховані на короткочасне перебування; 2) задовольняють вимоги переважної більшості туристів; 3) мають невелику вартість щодо їх створення та подальшої експлуатації, а в разі необхідності під подібні засоби розміщення можливо адаптувати вже існуючу нерухомість тощо. В рамках ОТГ можливо створити мережу подібних засобів розміщення, що будуть належати конкретній ОТГ, або можливо створити сторонню керуючу компанію, що буде створювати ці засоби розміщення в об'єднаних територіальних громадах. Основне завдання такої мережі – формування ідеології та нового іміджу відпочинку на природі, оптимізація системи продажу послуг засобів розміщення ОТГ з подальшим виходом на

міжнародний ринок туристських послуг.

Ще одним завданням мережі подібних засобів розміщення в рамках ОТГ повинно стати створення доступних, «бюджетних» за ціновими вимогами засобів розміщення. Це обґрунтовано тим, що на даний час в Україні вимогам щодо екологічності відповідають переважно готелі високих категорій і, як наслідок, не доступні для значної кількості споживачів готельних послуг.

Наприклад, станом на січень 2013 року Green Key (престижна міжнародна еко-сертифікація для індустрії дозвілля) надала еко-сертифікати 14 українським підприємствам готельного господарства. У м. Києві його отримали Radisson Blu Hotel, Rus Accord Hotel та Баккара Арт-готель [23]. Для отримання сертифіката Green Key готелям необхідно відповідати ряду екологічних вимог, починаючи від екологічних стандартів і до вимог статуту, наявності плану дій, навчання та зв'язку. Наявність еко-сертифікату Green Key показує відповідальність організації по відношенню до навколишнього середовища та суспільства.

У той же час для основної частини туристів найбільш запитаними є «бюджетні» засоби розміщення. Саме тому можливо зазначити, що у разі створення бюджетних екологічних готелів і засобів розміщення буде здійснено інфраструктурне забезпечення розвитку інклюзивного туризму в регіоні, на чому як раз і наполягає низка науковців [24; 25].

З метою розвитку туристської інфраструктури та задоволення попиту на «екологічні» та «бюджетні» засоби розміщення з боку туристів, можливо запропонувати створення мережі хостелів, які можуть бути сконцентровані за декількома напрямками [22]:

- у містах біля центрів концентрації туристських об'єктів, що дозволить задовольнити попит туристів у межах міського історико-культурного та пізнавального туризму;

- у містах біля ВНЗ та технікумів, що дозволить задовольнити попит на тимчасове розміщення студентів заочної форми навчання та пересічних туристів, оскільки зазвичай ВНЗ знаходяться в центрі міста та/або на території, яка наближена до центру міста, або в глибині районів і мікрорайонів міста;

- на межі міста, що дозволить використовувати ці хостели також у якості мотелів;

- за межами міста на територіях рекреаційного призначення, що набуває вельми актуального значення в тому разі, якщо ці рекреаційні території знаходяться під керуванням об'єднаних територіальних громад, яким необхідно самостійно займатися господарською діяльністю.

У такому разі буде отримано позитивний ефект у вигляді:

1. Буде створено мережу, щоб задовольнити попит з боку значної кількості туристів у бюджетних екологічних готелях і засобах розміщення.

2. Буде посилено інфраструктурне забезпечення розвитку інклюзивного туризму на рівні міста та регіону за рахунок урівноваження балансу «бюджетних» і «дорогих» готелів та аналогічних засобів розміщення, а також за рахунок створення готелів та аналогічних засобів розміщення там, де їх не

було раніше.

3. Буде підвищено трудову зайнятість як фахівців, так і інших верств населення.

4. Буде підвищено прибутковість міста та регіону.

5. Буде створено позитивний імідж в країні та на міжнародному ринку інклюзивного туризму.

Таким чином, слід зазначити, що створення мережі екологічних хостелів дозволить забезпечити подальший розвиток інклюзивного туризму, здійснити посилення туристського ринку (в т.ч. і готельного ринку) України, продовжити інтеграцію до світового ринку туризму.

Висновки з даного дослідження та перспективи подальших розвідок. У якості висновку можливо зазначити, що фактично буде створено туристські кластери, кожен з яких може отримати спеціалізацію відповідно певному виду туризму (зелений, екологічний, сільський тощо), певному виду засобів розміщення (сімейні готелі, хостели, пансіонати і т.д.) та/або відповідно їх сполученню. З урахуванням того факту, що для початку буде створено умови для проживання та харчування в засобах розміщення, а також для заняття різними видами туризму в межах ОТГ, необхідно відзначити, що буде сформовано відповідний туристський напрям цілорічного функціонування.

У разі реалізації подібної стратегії розвитку об'єднаними територіальними громадами буде отримано наступні позитивні результати: буде оновлено матеріально-технічну базу та здійснено розвиток загальної інфраструктури ОТГ; буде створено нові робочі місця для мешканців ОТГ та залучено вже готових фахівців до сфери функціонування туризму. Все це приведе до підвищення прибутковості та фінансової стійкості об'єднаних територіальних громад.

Перелік посилань

1. Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» : сайт : сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-VIII>.

2. Об'єднана територіальна громада : сайт. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Об%27єднана_територіальна_громада.

3. Писаревський І. М., Рябєв А. А., Угоднікова О. І. Конспект лекцій з дисципліни «Рекреалогія» для студентів 2 курсу всіх форм навчання. Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2017. 93 с.

4. Абрамов В. В. Годы и тропы: К пятидесятилетию Харьковского спортивного туризма. Харьков : Кн. Рекламное агенство РА, 2000. 332 с.

5. Абрамов В. В. Спортивный туризм : підручник. Харків : ХНАМГ, 2011. 367 с.

6. Абрамов В. В. Діяльність туристської самодіяльної організації : підручник. Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2020. 301 с.

7. Сероухов Д. Туристичні тренди 2020 року: як змінюються подорожі і самі туристи : сайт. URL: <https://tsn.ua/blogi/themes/tourism/turistichni-trendi-2020-yak-zminyuyutsya-podorozhi-i-sami-turisti-1490427.html>.

8. Покоłodна М. М., Малюк А. О. Сутність, особливості та види природничо-екологічних екскурсій. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. 2018. № 15. DOI: <https://doi.org/10.25313/2520-2057-2018-15-4106>.

9. Методические рекомендации по вопросам создания и информационного обеспечения экологических образовательных центров и экологических троп на особо охраняемых природных территориях: учеб.-метод. пособие для внешкольной работы учащихся средних общеобразовательных школ. Минск : В.И.З.А. ГРУПП, 2010. 90 с.

10. Организация экологической тропы : сайт. URL : <http://www.istoki2006muk.narod.ru/tropa.html>.

11. Троллей (Zipline) : сайт. URL: <https://rope-park.com/trolley>.

12. Зип-лайн : сайт. URL: <https://nicko.ru/зип-лайн>.

13. Zip line 'Bukovel' : сайт. URL: <https://skypark.com.ua/zip-lines-by-skypark/zip-line-bukovel>.

14. Строительство аттракциона роллей или zipline : сайт. URL: <https://mirtus.org/chto-my-stroim/stroitelstvo-attraktsiona-trolley-zipline>.

15. Цены на роллер коастер зиплайн : сайт. URL: <https://skyline.expert/ceny>.

16. Our works : сайт. URL: <https://parkropa.com/category/our-works-en>.

17. Семьинин М. Свой бизнес: как открыть аттракцион зиплайн : сайт. URL: <https://www.openbusiness.ru/biz/business/svoy-biznes-kak-otkryt-attraktsion-ziplayn>.

18. Дармостук Д. Г. Тенденції розвитку зеленого туризму в Україні : сайт. URL: <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/tpdu/2017-2/doc/3/04.pdf>.

19. Покоłodна М. М. Використання інноваційних форм навчання в сфері сільського зеленого туризму. *Економіка. Управління. Інновації. Серія: Економічні науки : електрон. наук. фак. вид.* 2014. № 2. : сайт. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/eui_2014_2_49.

20. Покоłodна М. М., Писарева І. В. Розвиток туристської інфраструктури: регіональний аспект. *Інфраструктура ринку. Електронний науково-практичний журнал*. 2019. Випуск 28. С. 209-218 : сайт. URL : http://www.market-infr.od.ua/journals/2019/28_2019_ukr/33.pdf.

21. Рябев А. А. Формування складових розвитку туризму в регіонах України : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.05. Державний вищий навчальний заклад „Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника”. Івано-Франківськ, 2018. 234 с.

22. Рябев А. А. Розвиток інклюзивного туризму та створення мережі екологічних хостелів. *Materialy XIV Miedzynarodowej naukowí-praktycznej konferencji , «Perspektywiczne opracowania są nauką i technikami – 2018», Volume 3. Przemyśl: Nauka i studia.* С. 23-27 : сайт. URL: <http://www.rusnauka.com/pdf/242484.pdf>.

23. Мархонос С. М., Турло Н. П. Туристична сфера як фактор підвищення

інвестиційної привабливості регіону. *Економіка. Управління. Інновації*. 2012. № 1. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/eui_2012_1_30.

24. Оболенцева Л. В. Виявлення передумов розвитку соціального туризму в Україні. *Економіка і управління національним господарством: стан, тенденції і перспективи: матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції (23-24 червня 2016 р., м. Одеса)*. Одеса, ОНЕУ. 2016. С. 60-61.

25. Тонкошкур М. В. Забезпечення функціонування туристичного комплексу регіону : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.05. Державний вищий навчальний заклад „Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника”. Івано-Франківськ, 2018. 212 с.

References

1. “Law of Ukraine “On voluntary union of territorial communities” [“Zakon Ukrainy “Pro dobrovilne obiednannia terytorialnykh hromad”], available at : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-VIII> (last accessed 08.02.2020).

2. “United territorial community” [“Obiednana terytorialna hromada”], available at : https://uk.wikipedia.org/wiki/Об%27єднана_територіальна_громада (last accessed 08.02.2020)

3. Pysarevskyi, I. M., Ryabev, A. A., Uhodnikova, O. I. (2017), “Lectures on the discipline “Recreation” for students of the 2nd year of all forms of study” [“Konspekt lektzii z dystsypliny «Rekreatohiia» dlia studentiv 2 kursu vsikh form navchannia”], Kharkiv, KhNUMG them. OM Beketova, 93 p.

4. Abramov, V. V. (2000), “*Years and pathes*” [“*Gody i tropy: K pyatidesyatiletiiu Khar'kovskogo sportivnogo turizma*”], Kharkiv: Book, Advertising agency RA, 332 p.

5. Abramov, V. V. (2011), “*Sports tourism: a textbook*” [“*Sporty`vny`j tury`zm : pidruchny`k*”], KhNAMG, Kharkiv, 367 p.

6. Abramov, V. V. (2020), “*Activity of an amateur tourist organization: a textbook*” [“*Diyal`nist` tury`sts`koyi samodiyal`noyi organizaciyi : pidruchny`k*”], Kharkiv, KhNUMG them. OM Beketova, 301 p.

7. Sieroukhov, D. “2020 Travel Trends: How Travel and Tourists Change” [“Turystychni trendy 2020 roku: yak zminiuiutsia podorozhi i sami turysty”], available at : <https://tsn.ua/blogi/themes/tourism/turistichni-trendi-2020-yak-zminyuyutsya-podorozhi-i-sami-turisti-1490427.html> (last accessed 08.02.2020).

8. Pokolodna, M. M., Malyuk, A. O. (2018), “The essence, features and types of environmental excursions” [“Sutnist, osoblivosti ta vidi prirodnicho-ekologichnih ekskursiy”], *International Scientific Journal "Internauka"*. DOI: <https://doi.org/10.25313/2520-2057-2018-15-4106>.

9. “*Guidelines on the creation and informational support of environmental education centers and ecological trails in specially protected natural areas: a training manual for extracurricular activities of secondary school students*” (2010), [“*Metodicheskie rekomendatsii po voprosam sozdaniya i informatsionnogo obespecheniya ekologicheskikh obrazovatel'nykh tsentrov i ekologicheskikh trop na osobo okhranyaemykh prirodnnykh territoriyakh: ucheb.-metod. posobie dlya*

vneskol'noy raboty uchashchikhsya srednikh obshcheobrazovatel'nykh shkol"]], Minsk, V.I.Z.A. GROUP, 90 p.

10. "The ecological trail creation" ["Organizatsiya ekologicheskoy tropy"], available at : <http://www.istoki2006muk.narod.ru/tropa.html> (last accessed 08.02.2020).

11. Trolley (Zipline), available at : <https://rope-park.com/trolley/> (last accessed 08.02.2020).

12. Zipline, available at : <https://nicko.ru/зип-лайн/> (last accessed 08.02.2020)

13. Zip line 'Bukovel', available at : <https://skypark.com.ua/zip-lines-by-skypark/zip-line-bukovel/> (last accessed 08.02.2020).

14. Construction of an attraction rolley or zipline, available at : <https://mirtus.org/chto-my-stroim/stroitelstvo-attraktsiona-trollej-zipline/> (last accessed 08.02.2020).

15. Roller Coaster Zipline Prices, available at : <https://skyline.expert/ceny/> (last accessed 08.02.2020).

16. Our works, available at : <https://parkropa.com/category/our-works-en/> (last accessed 08.02.2020).

17. Semynin, M. (2017), Own business: how to open a zipline attraction, available at : <https://www.openbusiness.ru/biz/business/svoy-biznes-kak-otkryt-attraktsion-ziplayn/> (last accessed 08.02.2020).

18. Darmostuk, D. G. (2017), Green tourism development trends in Ukraine, available at : <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/tpdu/2017-2/doc/3/04.pdf> (last accessed 08.02.2020).

19. Pokolodna, M. M. (2014), "The innovative forms of education use in the field of rural green tourism" ["Vikoristannya Innovatsiynih form navchannya v sferi sllskogo zelenogo turizmu"], *Economy. Management. Innovations. Series: Economic sciences: electron. Science. profession. view.*, No. 2, available at : http://nbuv.gov.ua/UJRN/eui_2014_2_49.

20. Pokolodna, M. M., Pisareva, I. V. (2019), "Development of tourist infrastructure: regional aspect" ["Rozvitok turistskoyi Infrastrukturi: regionalniy aspekt. Infrastruktura rinku"], *Market infrastructure. Electronic scientific and practical journal*, No. 28, P. 209-218, available at : http://www.market-infr.od.ua/journals/2019/28_2019_ukr/33.pdf.

21. Ryabev, A. A. (2018), "Formation of components of tourism development in the regions of Ukraine" , Abstract of Ph.D. dissertation, 08.00.05 – Productive Forces Development and Regional Economy, Vasyl Stefanyk Precarpathian National University [Formuvannya skladovy`x rozvy`tku tury`zmu v regionax Ukrayiny` : dy`s. ... kand. ekon. nauk : 08.00.05. Derzhavny`j vy`shhy`j navchal`ny`j zaklad „Pry`karpats`ky`j nacional`ny`j universy`tet imeni Vasy`lya Stefany`ka"], Ivano-Frankivsk, Ukraine, 234 p.

22. Ryabev, A. A. (2018), "Inclusive tourism development and network of eco-friendly hostels creation" ["Rozvytok inkliuzyvnoho turyzmu ta stvorennia merezhi ekolohichnykh khosteliv"], available at : <http://www.rusnauka.com/pdf/242484.pdf>

(last accessed 08.02.2020).

23. Markhonos, S. M., Turlo, N. P. (2012), "The tourist sphere as a factor of increasing the investment attractiveness of the region", available at : http://nbuv.gov.ua/UJRN/eui_2012_1_30 (last accessed 08.02.2020).

24. Obolentseva, L. V. (23-24 June 2016), "Identifying the prerequisites for the development of social tourism in Ukraine" ["Vyivlennia peredumov rozvytku sotsialnoho turyzmu v Ukraini"], *Economy and management of the national economy: state, tendencies and prospects: materials of the Third International Scientific and Practical Conference*, Odesa national economic university, Odesa, P. 60-61.

25. Tonkoshur, M.V. (2018), "Ensuring the functioning of the tourist complex of the region", Abstract of Ph.D. dissertation, 08.00.05 – Productive Forces Development and Regional Economy, Vasyl Stefanyk Precarpathian National University [Zabezpechennya funkcionuvannya tury'sty'chnogo kompleksu regionu : dy's. ... kand. ekon. nauk : 08.00.05. Derzhavny`j vy'shhy`j navchal`ny`j zaklad „Pry`karpats`ky`j nacional`ny`j universy`tet imeni Vasy`lya Stefany`ka"], Ivano-Frankivsk, Ukraine, 212 p.

РЕФЕРАТИ РЕФЕРАТЫ ABSTRACTS

УДК 338.48; JEL Classification: L 830

Рябєв А.А., Покологна М.М., Абрамов В.В. ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД ЗА РАХУНОК ЇХ СПЕЦІАЛІЗАЦІЇ В СФЕРІ ТУРИЗМУ ТА ГОТЕЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

Мета. Визначити конкретні шляхи розвитку тих видів діяльності, які здатні забезпечити створення такої туристської інфраструктури, що буде здатна забезпечити прибутковість об'єднаних територіальних громад з урахуванням орієнтації на сільський та екологічний туризм. **Результати дослідження.** Автори здійснили аналіз тенденції подальшого розвитку туризму, а саме: підвищення соціальної відповідності щодо порушення екологічної рівноваги; скорочення часу та підвищення частоти відпочинку; можливість мандрувати з домашніми тваринами; прагнення уникнути перевантажених туристських напрямів; можливість гнучкого планування відпочинку за рахунок інформаційного забезпечення. Здійснено наголос на необхідності розвитку екологічного та сільського туризму. З метою розвитку екологічного та сільського туризму автори пропонують створити екологічні стежки цілорічного функціонування, що дозволять займатись різноманітними видами рекреаційних занять. Також автори пропонують створити мережі сімейних готелів, хостелів, пансіонатів, які дозволять задовольнити попит на послуги розміщення. Відповідно до цих послуг можливо буде сформувати інфраструктуру агросадиб. **Практична значущість.** Буде створено туристські кластери, кожен з яких може отримати спеціалізацію відповідно певному виду туризму (зелений,

екологічний, сільський тощо), певному виду засобів розміщення (сімейні готелі, хостели, пансіонати і т.д.) та/або відповідно їх сполученню. В межах об'єднаних територіальних громад можливо буде сформувати відповідні туристські напрями цілорічного функціонування на основі створення умов для проживання та харчування в готельних закладах. Реалізація цієї стратегії розвитку об'єднаних територіальних громад дозволить отримати наступні позитивні результати: буде оновлено матеріально-технічну базу та здійснено розвиток загальної інфраструктури об'єднаних територіальних громад; буде створено нові робочі місця для мешканців об'єднаної територіальної громади та залучено вже готових фахівців до сфери функціонування туризму. Все це приведе до підвищення прибутковості та фінансової стійкості об'єднаних територіальних громад.

Ключові слова: об'єднана територіальна громада; екологічний та сільський туризм; туристська інфраструктура; готельне господарство.

УДК 338.48; JEL Classification: L 830

Рябев А.А., Поколодная М.Н., Абрамов В.В. ПОВЫШЕНИЕ ЭФФЕКТИВНОСТИ ОБЪЕДИНЕННЫХ ТЕРРИТОРИАЛЬНЫХ ОБЩИН ЗА СЧЁТ ИХ СПЕЦИАЛИЗАЦИИ В СФЕРЕ ТУРИЗМА И ГОСТИНИЧНОГО ХОЗЯЙСТВА

Цель. Определение конкретных путей развития тех видов деятельности, которые способны обеспечить создание такой туристской инфраструктуры, которая будет способна обеспечить доходность объединенных территориальных общин с учетом ориентации на сельский и экологический туризм. **Результаты.** Авторы рассмотрели тенденции дальнейшего развития туризма, а именно: повышение социальной ответственности за нарушение экологического равновесия; сокращение времени на отдых и повышение частоты отдыха; возможность путешествовать с домашними животными; стремление избежать перегруженных туристских направлений; возможность гибкого планирования отдыха за счет информационного обеспечения. Осуществлен упор на необходимость развития экологического и сельского туризма. С целью развития экологического и сельского туризма авторы предлагают создать экологические тропы круглогодичного функционирования, которые позволят заниматься различными видами рекреационных занятий. Также авторы предлагают создать сети семейных отелей, хостелов и пансионатов, которые позволят удовлетворить спрос на услуги размещения. На основе предлагаемых услуг можно будет сформировать инфраструктуру агроусадеб. **Практическая значимость.** Будут созданы туристские кластеры, каждый из которых может получить специализацию в соответствии с определенным видом туризма (зеленый, экологический, сельский и т.д.), определенным видом средств размещения (семейные гостиницы, хостелы, пансионаты) и т.д. В рамках объединенных территориальных общин можно будет сформировать соответствующие туристские направления

круглогодичного функционирования, основой для которых станут условия для проживания и питания в предприятиях гостеприимства. Реализация этой стратегии развития объединенных территориальных общин позволит получить следующие положительные результаты: будет обновлена материально-техническая база и осуществлено развитие общей инфраструктуры объединенных территориальных общин; будут созданы новые рабочие места для жителей объединенной территориальной общины и привлечены уже готовые специалисты в сферу функционирования туризма. Всё это приведет к повышению прибыльности и финансовой устойчивости объединенных территориальных общин.

Ключевые слова: объединенная территориальная община; экологический и сельский туризм; туристская инфраструктура; гостиничное хозяйство.

UDC 338.48; JEL Classification: L 830

Ryabev A.A., Pokolodna M.M., Abramov V.V. IMPROVEMENT OF THE EFFECTIVENESS OF THE UNITED TERRITORIAL COMMUNITIES BY THEIR SPECIALIZATION IN THE FIELD OF TOURISM AND HOTEL INDUSTRY

Purpose. The identification of specific ways for those types of activities developing that are capable of ensuring the creation of such a tourism infrastructure that will be able to ensure the profitability of the united territorial communities, taking into account the orientation towards rural and ecological tourism. **Findings.** The authors examined trends in the further development of tourism, namely: increasing the social responsibility for disturbing the ecological balance; reduction of time for rest and increase the frequency of rest; the ability to travel with pets; the desire to avoid overloaded tourist destinations; the possibility of flexible vacation planning due to information support. The emphasis is placed on the need for the development of ecological and rural tourism. In order to develop ecological and rural tourism, the authors propose to create ecological routes of year-round functioning that will allow to engage in various types of recreational activities. The authors also propose to create a network of family hotels, hostels and pensions, which will satisfy the demand for accommodation services. Based on the offered services, it will be possible to form the infrastructure of farmsteads. **Practical value.** Tourism clusters will be created, each of which can receive specialization in accordance with a certain type of tourism (green, ecological, rural, etc.), a certain type of accommodation facilities (family hotels, hostels, pension or boarding houses), etc. Within the framework of the united territorial communities, it will be possible to form appropriate tourist destinations for year-round functioning, the basis for which will be the conditions for accommodation and meals in hospitality enterprises. The implementation of this development strategy for the united territorial communities will allow to obtain the following positive results: the material and technical base will be updated and the development of the common infrastructure of the united territorial communities will be carried out; new jobs will be created for residents of a united

territorial communities. All this changes will lead to increased profitability and financial stability of the united territorial communities.

Key words: united territorial community; ecological and rural tourism; tourism infrastructure; hotel industry.

Відомості про авторів / Сведения об авторах / About the Authors

Рябєв Антон Анатолійович – кандидат економічних наук, доцент, Харківський національний університет міського господарства ім. О.М. Бекетова, доцент кафедри туризму і готельного господарства, м. Харків, Україна; e-mail: kharkov-kruiz@mail.ru; ORCID: 0000-0003-2220-3282. Моб. 067-579-35-47.

Рябев Антон Анатольевич – кандидат экономических наук, доцент, Харьковский национальный университет городского хозяйства им. А.Н. Бекетова, доцент кафедры туризма и гостиничного хозяйства, г. Харьков, Украина.

Ryabev Anton – PhD in Economic Sciences, Associate Professor, O.M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv, Associate Professor of the Department of Tourism and Hospitality.

Покоłodна Марія Миколáївна – кандидат географічних наук, доцент, Харківський національний університет міського господарства ім. О.М. Бекетова, доцент кафедри туризму і готельного господарства, м. Харків, Україна; e-mail: mari.pokolodna@ukr.net ; ORCID: 0000-0003-1170-0881. Моб. 050-400-48-81.

Покоłodная Мария Николаевна – кандидат географических наук, доцент, Харьковский национальный университет городского хозяйства им. А.Н. Бекетова, доцент кафедры туризма и гостиничного хозяйства, г. Харьков, Украина.

Pokolodna Mariia – PhD in Geographical Sciences, Associate Professor, O.M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv, Associate Professor of the Department of Tourism and Hospitality.

Абрамов В.В. – Харківський національний університет міського господарства ім. О.М. Бекетова, доцент кафедри туризму і готельного господарства, м. Харків, Україна; e-mail: imandra67@ukr.ne; ORCID: 0000-0002-6954-8205. Моб. 066-964-78-39.

Абрамов В.В. – Харьковский национальный университет городского хозяйства им. А.Н. Бекетова, доцент кафедры туризма и гостиничного хозяйства, г. Харьков, Украина.

Abramov V.V. – O.M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv, Associate Professor of the Department of Tourism and Hospitality.

СУЧАСНИЙ ПОГЛЯД НА ІНВЕСТИЦІЇ ЯК НА ЕСЕНЦІАЛЬНУ ЧАСТИНУ БІЗНЕС-АКТИВНОСТІ

Солонун Н.М., канд. екон. наук, доцент

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

Пономарьова Н.В., канд. техн. наук, доцент

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

Постановка проблеми. Сучасний розвиток нового покоління технологій і перехід до нового технологічного укладу «Індустріалізація 4.0» [1] ставлять питання про зміну структури глобального виробництва та споживання, модифікації бізнес-моделей, розвитку нових напрямків і, зокрема, інструментів інвестування. У сучасних умовах розвитку бізнесу всі сектори національної економіки відчують реальну потребу в значній кількості інвестиційних коштів, які необхідно спрямовувати, зокрема, на здійснення ефективної структурної політики, оновлення основних виробничих фондів і побудову сучасної якісно нової системи інвестування з орієнтацією на соціальну відповідальність. Сучасні форми інвестицій набувають дещо відмінних рис у порівнянні з минулими поглядами. Тому нові підходи до класифікації інвестицій є нагальними та викликають зацікавленість у наукових колах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання постійного підтримання рівня надходження інвестиційних коштів є актуальним завжди й об'єктом власної уваги це питання ставили багато вчених. Теоретичні аспекти дослідження інвестиційної діяльності, класифікації інвестицій, оцінювання їх ефективності в розвитку підприємства розглянуті в роботах таких авторів, як Боді З., Кейн А. та Маркус А. [2], Брю С. та Макконел Р. [3], Кейнс Дж.М. [4], Шарп У. [5] тощо. Крім того, вітчизняні вчені також внесли вагомий доробок у теорію інвестицій, зокрема Ястремська О.М. [6], Борщ Л.М. [7], Денисенко М.П. [8], Пересада А.А. [9], Бузько І.Р., Чиж В.І., Тищенко А.Ю. [10] та інші. Зазначені вчені запропонували ґрунтовне опрацювання низки питань, пов'язаних із теорією інвестицій як таких. Але сьогодні постає нагальна потреба у розгляді новітнього переліку способів формування інвестиційних ресурсів.

Невирішені складові загальної проблеми. З метою розроблення вищезазначеного питання необхідно проаналізувати сучасні варіативні можливості вкладання коштів у інвестиційні проєкти для того, щоб зрозуміти яким чином «Індустріалізація 4.0» здійснює вплив на інвестиційну діяльність, тобто запропонувати сучасний погляд на інвестиції як на невід'ємну частину підприємницької активності будь-якого масштабу.

Формулювання цілей статті. «Індустріалізація 4.0» охоплює нові площини функціонування світу. Цифрове проєктування, віддалене

налаштування обладнання на заводі, автоматичне замовлення необхідних компонентів і логістика готового продукту на шляху до кінцевого клієнта тощо. Це далеко неповний перелік сфер застосування новітніх електронних технологій. Тому й сфера інвестування зазнала відповідних змін. У зв'язку з цим необхідно зробити спробу розгляду сучасних варіантів здійснення інвестиційної діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. У класичному розумінні інвестиції – це витрати на виробництво та накопичення засобів виробництва і збільшення матеріальних запасів [3]. Інвестиції відіграють важливу роль у розвитку економіки будь-якої держави, тому їх правильна науково обґрунтована інтерпретація має велике теоретичне та практичне значення. Інвестиційні кошти відіграють найважливішу роль у підтримці і нарощуванні економічного потенціалу підприємства та держави в цілому. Це сприятливо позначається як на діяльності суб'єктів господарювання, так й приводить до збільшення валового національного продукту, стимулює активність країни на зовнішньому ринку. Розвиток суспільства в цілому і окремих бізнес-одиниць базується на розширеному відтворенні матеріальних цінностей, що забезпечує зростання національного майна та, відповідно, доходу. Одним із основних засобів забезпечення цього зростання є інвестиційна діяльність, яка включає процеси вкладення коштів, або інвестування, а також сукупність практичних дій із реалізації інвестицій. Нинішній рівень розвитку інвестування свідчить про те, що сучасний потенційний інвестор має змогу вкласти кошти не тільки у так звану «власну справу», а й у проєкти, які не пов'язані з особистим бізнесом, зокрема, соціально орієнтовані. Розглянемо кілька сучасних способів інвестування (рис. 1).

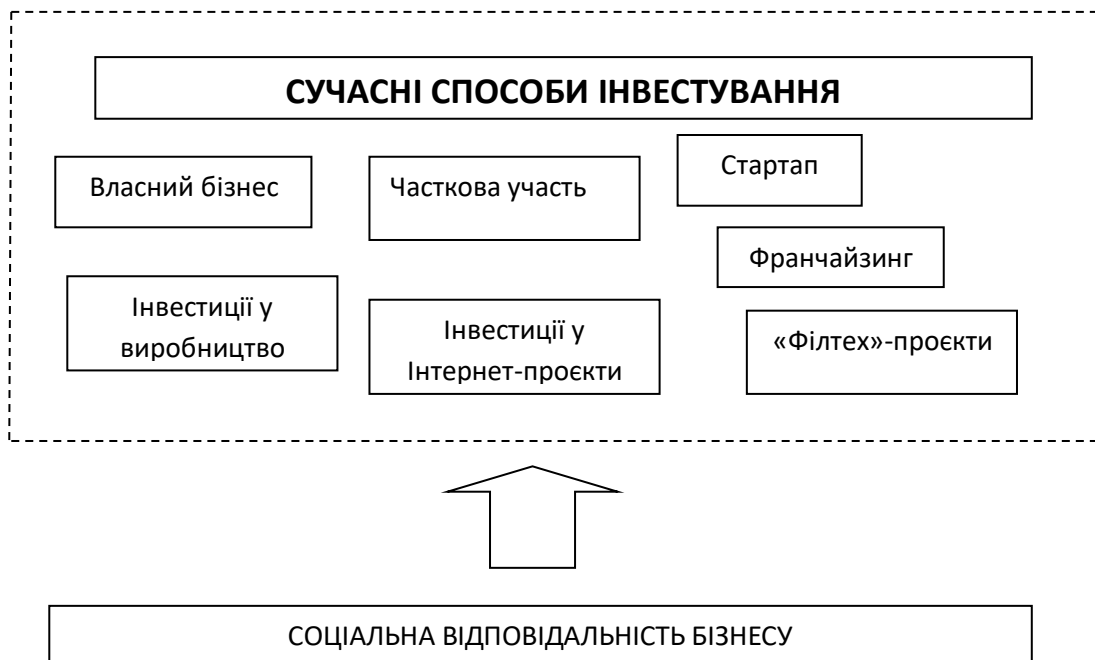

Рис. 1. Сучасні способи інвестування

Зазначимо, що на вказаному рисунку відзначено місце соціальної відповідальності бізнесу у будь-якому його прояві як важливої компоненти сучасного ведення економічної діяльності, про важливість якої йтиметься далі.

Якщо постає питання здійснення інвестиційних впливів у власний бізнес, то необхідно визначити ступінь участі у даному процесі, тобто активний чи пасивний дохід очікується. Таке рішення залежить від низки факторів, зокрема, від економічних умов, від типу особистості та темпераменту власника інвестиційних коштів, бажання витратити час на керівництво потенційним бізнес-проектом. Певний тип особистості потенційного бізнесмена має управляти процесом власноруч, вникати в усі аспекти діяльності, тобто діяти активно, інші – сподіваються просто отримувати прибуток, демонструючи пасивний тип економічної поведінки. Часом прибуток доводиться чекати довго, певний час окупаються тільки вкладення. Але, якщо вдалося пройти цей період, то весь прибуток буде належати власнику. Варто розуміти, що власний бізнес потребує великої кількості знань, досвіду тощо.

Якщо розглядати наступний підхід до здійснення інвестиційної діяльності, то слід звернути увагу на поняття «часткової участі». При такому способі ведення бізнесу та інвестування бізнес належить не одній конкретній особі, а ділиться на частки. Найчастіше буває так, що в однієї особи є достатня сума коштів, щоб відкрити власний бізнес, але відсутні знання, в іншій – навпаки, є здібності, але немає грошей. Обидва можуть стати партнерами, підписати договір, створити частковий бізнес і розподіляти дохід відповідно до угоди. Створених таким чином компаній у світі існує безліч, причому дуже відомих. За такою схемою працюють не тільки великі компанії. Інвестиції можуть бути спрямовані на розвиток малого бізнесу, тобто в невеликі незалежні фірми та підприємства. Інвестиції у малий бізнес є одним із найдоступніших видів інвестицій. Певна складність полягає лише у пошуку потенційно вигідного партнера, якому необхідна фінансова підтримка, і укладенні з ним угоди. У малих фірмах обмежена чисельність співробітників, невеликий оборот грошових коштів, але вони є гарним базисом для початку ведення бізнесу. Історія має низку прикладів, коли з малих підприємств «виросли» компанії міжнародного масштабу. Значним підсиленням розвитку малого бізнесу є підтримка з боку держави в плані кредитування, оподаткування тощо.

У цьому зв'язку розглянемо поняття краудінвестингу. Краудінвестинг – це альтернативний фінансовий інструмент для залучення капіталу в стартапи і підприємства малого бізнесу від широкого кола мікроінвесторів. Краудінвестинг є одним з різновидів краудфандінгу, коли велика кількість учасників фінансують якийсь проєкт.

В літературі краудінвестинг визначають у декількох напрямках, зокрема [11]:

- як колективне фінансування чи спільну діяльність людей, що на добровільних засадах об'єднують власні ресурси (фінансові, матеріальні та ін.) для підтримки певних проєктів, осіб чи організацій;
- як відкритий конкурс для забезпечення фінансовими ресурсами у різних формах для підтримки конкретних інвестиційних цілей;
- як процес фінансування однієї сторони шляхом запиту й отримання невеликих внесків від значної кількості сторін в обмін на певну форму вартості для цих сторін;
- в контексті фінансування венчурних проєктів як потенційний пул капіталу для формування акціонерного капіталу «стартап» проєктів.

У загальному сенсі краудінвестинг є інвестиційним інструментом, існування якого є продуктом розвитку інвестиційної науки та практичної діяльності. Крім того, слід зазначити, що активний розвиток зазначеного інструменту став можливим завдяки розвитку цифрових технологій і вдосконалення засобів зв'язку.

Ще однією формою краудінвестингу є краудлендінг. Краудлендінг (від англ. «crowd» – натовп, «lending» – надання позики) – це одна з основних форм краудінвестингу, суть якої полягає в кредитуванні фізичними особами інших фізичних осіб або юридичних осіб через спеціальні Інтернет-майданчики.

В краудлендінгу виділяються два види кредитування: P2P і P2B. P2P-кредитування («person-to-person» або «peer-to-peer») – це так зване «однорангове» кредитування або кредитуванням «на рівних». Як впливає з назви, позичальниками та інвесторами виступають найчастіше фізичні особи. При цьому між ними відсутній посередник у вигляді банку, що дозволяє встановлювати адекватні відсоткові ставки та визначати оптимальну суму вкладу. В рамках P2B-кредитування («person-to-business») приватні інвестори надають позики бізнесу [12].

Ще один напрямок інвестицій – це так звані стартапи (від англ. «startup»). Тема заслуговує на окрему увагу, але, якщо говорити коротко, то це вкладення в розвиток інноваційних проєктів, в те, чого досі не було на ринку, часто просто в ідею. Найчастіше автори ідей не мають грошей на їх здійснення та займаються пошуком фінансування. Сучасні технології надали змогу розміщувати власні бізнес-ідеї чи вже готові проєкти на теренах всесвітньої глобальної комп'ютерної мережі з метою самопрезентації для інвесторів, які також звертаються до таких Інтернет-платформ з метою пошуку гідних варіантів для інвестування.

Новітнім терміном «стартап» характеризують проєкти, компанії тощо, які з'явилися на полі пошуку інвестиційних коштів недавно. Чіткого визначення строку давності немає, але зазвичай він становить від декількох тижнів до декількох місяців. Після цього терміну проєкт в будь-якому випадку перестає бути стартапом, оскільки, або отримує визнання і інвестиційні кошти, щоб продовжити розвиток, або закривається як неконкурентоспроможний.

Здійснюючи інвестиції в стартапи, інвестори приймають на себе відповідальність за їх подальше функціонування. Слід зазначити, що в цьому виді інвестування також існують великі ризики і, якщо проєкт не матиме успіху, то інвестиційні кошти будуть втрачені, проте, якщо він буде реалізований, то інвестор отримує максимальну частку прибутку, яка сягає рівня 80-90%.

Ключовими ознаками стартапу можна вважати такі фактори:

- коротка історія існування проєкту чи фірми;
- незначна кількість проведених угод, незначна згадуваність у ЗМІ (зокрема, в Інтернет-медіа), щоб скласти враження або прогноз щодо функціонування бізнесу;
- економічна політика й організаційна структура знаходяться в стадії розроблення, зокрема, з використанням інноваційних (некласичних) методів управління і організації;
- основою створення стартапу, а заодно і джерелом натхнення для його авторів, є актуальна проблема: інформаційна, наукова, соціальна, комерційна тощо;
- проєкт активно освоює цільову аудиторію та відповідний ринковий сегмент;
- проєкт активно презентується на тематичних і професійних форумах, конференціях, просувається через ЗМІ та представляється інвесторам тощо.

Однією з найбільш цікавих тенденцій у існуванні стартапів останнім часом експерти називають появу проєктів, заснованих на вирішенні соціальних проблем. З одного боку, причина подібних явищ криється в економічній кризі. В якості іншої можливої причини розглядається зростання соціальної відповідальності підприємців.

У розрізі теми представленої роботи слід зазначити, що сьогодні особливу увагу отримує такий проєкт (стартап чи інший вид пошукувачів інвестиційних коштів), який є соціально значущим. Сучасні представники новітнього бізнесу, тобто продуценти актуальних ідей, переконані, що бізнес повинен вирішувати соціальні проблеми. Сьогодні актуальні проєкти, які спрямовані на допомогу людям, на охорону навколишнього середовища тощо, вже знаходяться у полі уваги потенційних інвесторів.

Сьогоднішні проєкти мають подвійний функціонал і вирішують два достатньо суперечливі завдання. З одного боку, інвестиційний проєкт покликаний приносити гроші власнику й одночасно має бути корисним для клієнта та для суспільства. Тому підприємці сьогодні не завжди мають за мету отримання максимального сегменту ринку та подібні цілі. Сучасні проєкти (стартапи тощо) спрямовані, можливо, на менший масштаб, але на більш глобальні задачі. З вирішення важливих задач на локальному рівні виходить вирішення задач для людства в цілому. Тому така ідея, поряд з ідеєю соціальної відповідальності, отримала назву SoLoMo («social local mobile») – потенціал

соціальних мереж («social») ставиться на службу численним локальним традиційним бізнесам («local»), завдяки тому, що користувачі Інтернету стали мобільними («mobile»). І вже сьогодні на стику соціального, локального та мобільного створюється низка стартапів і відкриваються нові можливості для маркетингу, продажів та інвестування.

Висновки з проведеного дослідження. Сучасний ритм і спрямованість розвитку суспільства, його цифровий вектор «диктують» нові правила функціонування бізнесу. Поряд з цим зазнає перманентних змін і теорія зазначених процесів. Тому необхідним є розгляд нових елементів, форм і методів теорії інвестицій, зокрема, виділення його сучасних проявів. Пошук інвестиційних коштів, так само як й пошук об'єктів інвестування, конче важливий процес, адже від його результатів залежатимуть результати роботи суб'єктів бізнесу. Тому розуміння сучасних змін у цій царині є важливою навичкою сучасного керівника підприємства.

Перелік посилань

1. Bernard Marr. What is Industry 4.0? Here's A Super Easy Explanation For Anyone. URL: <https://www.forbes.com/sites/bernardmarr/2018/09/02/what-is-industry-4-0-heres-a-super-easy-explanation-for-anyone/#cf7dcc69788a> (дата звернення 03.02.2020).
2. Боди З., Кейн А., Маркус А. Принципы инвестиций. М.: Вильямс, 2008. 984 с.
3. Макконел К. Р., Брю С. Л. Экономикс. М.: Финпресс, 2002. 512 с.
4. Кейнс Дж. М. Общая теория занятости, процента и денег. М.: Гелиос. 2015. 352 с.
5. Шарп У. Основи інвестування. К.: Центр навчальної літератури, 2006. 244 с.
6. Ястремська О. М., Яблонська-Агу Н. Л. Інвестиції: сучасне розуміння та класифікація. *Економіка розвитку*. 2014. № 4(72). С. 116–121.
7. Борщ Л. М. Інвестиції в Україні: стан, проблеми і перспективи : 2-ге вид., стер. К.: Т-во «Знання», 2003. 318 с.
8. Денисенко М. П. Основи інвестиційної діяльності : підручник для студентів вищих навчальних закладів. К.: Алеута, 2004. 338 с.
9. Пересада А. А. Інвестування : навч. посібник. К.: КНЕУ. 2004. 250 с.
10. Бузько І. Р., Чиж В. І., Тищенко А. Ю. Інвестиційна політика у глобальному вимірі : формування та реалізація : монографія. Луганськ : Вид-во СЛУ ім. Даля, 2011. 192 с.
11. Васильчук І. Краудфандінг і краудінвестинг як фінансові інновації. *Ринок цінних паперів України*. 2013. № 11-12. С. 59–67. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/rcpu_2013_11-12_8 (дата звернення 03.02.2020).
12. Чем полезен краудлендинг частным розничным инвесторам. *Журнал о финансовых рынках*. URL: <https://fomag.ru/news/chem-polezen-kraudlending-chastnym-rozrichnym-investoram> (дата звернення 04.02.2020).

References

1. Bernard, M. «What is Industry 4.0? Here's A Super Easy Explanation For Anyone», available at : <https://www.forbes.com/sites/bernardmarr/2018/09/02/what-is-industry-4-0-heres-a-super-easy-explanation-for-anyone/#cf7dcc69788a> (last accessed 03.02.2020).
2. Body, Z., Kane, A. and Marcus, A. (2008), *Principles of investment* [Printsipy investitsiy], M.: Williams, 984 p.
3. McConnell, K. R., Bru, S. L. (2002), *Economics* [Ekonomiks], M.: Finpress, 512 p.
4. Keynes, J. M. (2015), *General Theory of Employment, Interest, and Money*. [Obshchaya teoriya zanyatosti, protsenta i deneg], M.: Helios, 352 p.
5. Sharpe, W. (2006), *Fundamentals of Investing* [Osnovy investuvannia], K.: Center for Educational Literature, 244 p.
6. Yastremska, O. M, Yablonskaya-Agu, N. L. (2014), «Investments: modern understanding and classification» [«Investytsii: suchasne rozuminnia ta klasyfikatsiia»], *Economics of development*, No. 4 (72), P. 116-121.
7. Borshch, L. M. (2003), *Investments in Ukraine: the state, problems and prospects*: 2nd. ed. [Investytsii v Ukraini: stan, problem i perspektyvy: 2-he vyd., ster.], K.: Knowledge Society, 318 p.
8. Denysenko, M. P. *Fundamentals of investment activity: a textbook for students of universities* [Osnovy investytsiinoi diialnosti : pidruchnyk dlia studentiv vyshchych navchalnykh zakladiv], K.: Aleuta, 338 p.
9. Peresada, A. A. (2004), *Investing: training manual* [Investuvannia : navch. posibnyk], K.: KNEU, 250 p.
10. Buz'ko, I. R., Chyzh, V. I. and Tyshchenko, A. Yu. (2011), *Investment policy in the global dimension: formation and realization*: monograph [Investytsiina polityka u hlobalnomu vymiri : formuvannia ta realizatsiia : monohrafiia], Lugansk: Publishing house of Volodymyr Dahl East Ukrainian National University, 192 p.
11. Vasylychuk, I. (2013), «Crowdfunding and crowdinvesting as financial innovations» [«Kraudfandinh i kraudinvestinh yak finansovi innovatsii»], *Securities market of Ukraine*, No. 11-12. P. 59-67, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/rcpu_2013_11-12_8 (last accessed 03.02.2020).
12. Why crowdfunding is useful for private retail investors. *Financial Markets Magazine*, available at: <https://fomag.ru/news/chem-polezen-kraudlending-chastnym-roznichnym-investoram> (last accessed 04.02.2020).

УДК 658+330.322.4+330.322.54+330.59; JEL Classification: D64:E220:I3

Солопун Н.М., Пономарьова Н.В. СУЧАСНИЙ ПОГЛЯД НА ІНВЕСТИЦІЇ ЯК НА ЕСЕНЦІАЛЬНУ ЧАСТИНУ БІЗНЕС-АКТИВНОСТІ

Мета: У запропонованій роботі розглянуто актуальне питання змін у сфері інвестування через подальше впровадження новітніх електронних технологій і настання епохи «Індустріалізації 4.0», яка охоплює нові площини функціонування світу. Цифрове проектування, віддалене налаштування обладнання на виробництві, автоматичне замовлення необхідних компонентів і логістика готового продукту на шляху до кінцевого клієнта тощо. Це далеко неповний перелік сфер застосування новітніх електронних технологій. У зв'язку з цим необхідно зробити спробу розгляду сучасних варіантів здійснення інвестиційної діяльності. **Методика дослідження:** метод діалектичного пізнання – для гнучкого, критичного та послідовного розгляду теорії інвестицій; метод абстрагування – для відокремлення від несуттєвих ознак питання, що вивчається, з одночасним виділенням тих властивостей, що є важливими для даного дослідження; теоретичного узагальнення та загальні логічні прийоми пізнання – для розгляду існуючої інформації щодо вказаного питання. **Результати дослідження:** Сьогоднішні інвестиційні проекти мають подвійний функціонал і вирішують два достатньо суперечливі завдання. З одного боку, інвестиційний проект покликаний приносити гроші власнику й одночасно має бути корисним для клієнта та для суспільства. Тому підприємці сьогодні не завжди мають за мету отримання максимального сегменту ринку та подібні цілі. Сучасні проекти (стартапи, краудінвестинг тощо) спрямовані, можливо, на менший масштаб, але на більш глобальні задачі, зокрема, соціально орієнтованого змісту. З вирішення важливих задач на локальному рівні виходить вирішення задач для людства в цілому. Тому розглянуті у запропонованій роботі новітні способи вкладення ресурсів представляють інтерес як з наукової, так і з практичної точки зору. **Наукова новизна:** у запропонованій роботі представлено авторський погляд на теорію інвестування, зокрема, виділено такі поняття, як «стартап», «краудінвестинг», «філтех-проект» тощо як окремі сучасні прояви можливого вкладення інвестиційних коштів. У статті підкреслено важливу та актуальну для сучасного суспільства роль соціально орієнтованої спрямованості інвестиційних проектів, яка сьогодні найчастіше й проявляється саме у таких формах інвестування, які зазначено у роботі. **Практична значущість** результатів проведеного дослідження полягає у тому, що удосконалені теоретичні аспекти інвестування нададуть змогу потенційним інвесторам приймати більш обґрунтовані рішення у процесі інвестиційної діяльності та пошуку об'єктів для вкладення ресурсів й, зокрема, приєднатися до соціально-відповідальної спрямованості сучасного бізнесу, яка сьогодні розвивається поряд з розвитком діджиталізації і виступає повноправним атрибутом інвестування в умовах «Індустріалізації 4.0».

Ключові слова: інвестиції; Індустріалізація 4.0; стартап; краудінвестинг; філтех-проект; соціально орієнтовані інвестиції.

УДК 658+330.322.4+330.322.54+330.59; JEL Classification: D64:E220:I3

Солопун Н.Н., Пономарева Н.В. СОВРЕМЕННЫЙ ВЗГЛЯД НА ИНВЕСТИЦИИ КАК ЭССЕНЦИАЛЬНУЮ ЧАСТЬ БИЗНЕС-АКТИВНОСТИ

Цель: В предлагаемой работе рассмотрен актуальный вопрос изменений в сфере инвестирования с помощью дальнейшего внедрения новейших электронных технологий и наступления эпохи «Индустриализации 4.0», которая охватывает новые плоскости функционирования мира. Цифровое проектирование, удаленные настройки оборудования на производстве, автоматический заказ необходимых компонентов и логистика готового продукта на пути к конечному клиенту и прочее. Это далеко не полный перечень сфер применения новейших электронных технологий. В связи с этим необходимо сделать попытку рассмотрения современных вариантов осуществления инвестиционной деятельности. **Методика исследования:** метод диалектического познания – для гибкого, критического и последовательного рассмотрения теории инвестиций; метод абстрагирования – для отделения от несущественных признаков изучаемого вопроса, с одновременным выделением тех свойств, которые являются важными для данного исследования; теоретического обобщения и общие логические приемы познания – для рассмотрения существующей информации по указанному вопросу. **Результаты исследования:** Сегодняшние инвестиционные проекты имеют двойной функционал и решают две достаточно противоречивые задачи. С одной стороны, инвестиционный проект призван приносить деньги владельцу и одновременно должен быть полезным для клиента и для общества. Поэтому предприниматели сегодня не всегда ставят целью получение максимального сегмента рынка или нечто подобное. Современные проекты (стартапы, краудинвестинг и пр.) направлены, возможно, на меньший масштаб, но на более глобальные задачи, в частности социально-ориентированного содержания. Из решения важных задач на локальном уровне выходят решения задач для человечества в целом. Поэтому рассмотренные в предлагаемой работе новейшие способы вложения ресурсов представляют интерес как с научной, так и с практической точки зрения. **Научная новизна:** в предложенной работе представлен авторский взгляд на теорию инвестирования, в частности выделены такие понятия, как «стартап», «краудинвестинг», «филтех-проект» и др. как отдельные современные проявления возможного вложения инвестиционных средств. В статье подчеркнута важную и актуальную для современного общества роль социально-ориентированной направленности инвестиционных проектов, которая сегодня чаще всего и проявляется именно в таких формах инвестирования, которые указаны в работе. **Практическая значимость** результатов проведенного исследования заключается в том, что

усовершенствованные теоретические аспекты инвестирования предоставят возможность потенциальным инвесторам принимать более обоснованные решения в процессе инвестиционной деятельности и поиска объектов для вложения ресурсов и, в частности, присоединиться к социально-ответственной направленности современного бизнеса, которая сегодня развивается наряду с развитием диджитализации и выступает полноправным атрибутом инвестирования в условиях «Индустриализации 4.0».

Ключевые слова: инвестиции; Индустриализация 4.0; стартап; краудинвестинг; филтех-проект; социально-ориентированные инвестиции.

UDC 658+330.322.4+330.322.54+330.59; JEL Classification: D64:E220:I3

Solopun N.M., Ponomaryova N.V. A MODERN VIEW ON INVESTMENT AS AN ESSENTIAL PART OF BUSINESS ACTIVITY

Purpose: The proposed work address the pressing issue of changes in the field of investment through the continued introduction of the latest electronic technologies and the advent of the «Industry 4.0», which covers new spheres of worlds functioning. Digital design, remote production setup, automatic ordering of required components, and finished product logistics on the way to the end customer and more. This is a far from complete list of the newest electronic technologies. In this regard, an attempt should be made to consider current investment options. **Methodology of Research:** dialectical cognition method was used for flexible, critical and consistent consideration of investment theory; abstraction method was used for separating from their relevant features of the study subject, while isolating those properties that are important for this study; theoretical generalization and generally logical techniques of cognition were used for considering existing information on the subject. **Findings:** Today's investment projects have double functionality and solve two rather conflicting tasks. On the one hand, an investment project is designed to bring profit to the owner and at the same time be beneficial to the client and the community. Therefore, entrepreneurs today do not always aim to obtain the maximum market segment and similar goals. Contemporary projects (startups, crowdsourcing, etc.) may be focused on a smaller scale, but on a more global tasks, including socially oriented content. The solution of important problems at the local level is the solution of problems for humanity as a whole. Therefore, the newest ways of investing resources considered in the proposed work are of interest both scientifically and practically. **Originality:** the proposed work presents the author's view on the theory of investing, in particular such concepts as «startup», «crowdsourcing», «filtech-project», etc. as separate modern ways of possible investments. The article emphasizes the important and actual role of socially oriented investment projects, which is most often manifested today in the forms of investing, which are indicated in the paper. **Practical value:** advanced theoretical aspects of investing will enable potential investors to make more informed decisions in the investment process and find objects to invest resources and, in particular, to join the socially responsible

orientation of modern business, which is today along with the development of digitization and is a full-fledged attribute of investment in terms of «Industry 4.0».

Key words: investments; Industry 4.0; startup; crowdinvesting; filtech-project; socially oriented investments.

Відомості про авторів / Сведения об авторах / About the Authors

Солопун Наталія Миколаївна – кандидат економічних наук, доцент, Харківський національний автомобільно-дорожній університет, доцент кафедри економіки і підприємництва, м. Харків, Україна; e-mail: solopunnataliya@gmail.com; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8958-9303>. Моб. 066-049-09-17.

Солопун Наталья Николаевна – кандидат экономических наук, доцент, Харьковский национальный автомобильно-дорожный университет, доцент кафедры экономики и предпринимательства, г. Харьков, Украина.

Solopun Nataliya – PhD in Economics, Associate Professor, Kharkiv National Automobile and Highway University, Associate Professor of the Department of Economics and Entrepreneurship, Kharkiv, Ukraine.

Пономарьова Надія Володимирівна – кандидат технічних наук, доцент, Харківський національний автомобільно-дорожній університет, доцент кафедри транспортних систем і логістики, м. Харків, Україна; e-mail: nadin_tt@ukr.net; ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3972-173>. Моб. 067-577-19-81.

Пономарева Надежда Владимировна – кандидат технических наук, доцент, Харьковский национальный автомобильно-дорожный университет, доцент кафедры транспортных систем и логистики, г. Харьков, Украина.

Ponomaryova Nadiya – PhD in Technical Sciences, Associate Professor, Kharkiv National Automobile and Highway University, Associate Professor of the Department of Transport Systems and Logistics, Kharkiv, Ukraine.

АНАЛІТИЧНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ ВИМІРЮВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПРОМИСЛОВОГО ПІДПРИЄМСТВА

*Шукліна В.В., канд. екон. наук, доцент
Херсонський національний технічний університет*

Постановка проблеми. Розвиток інформаційної економіки позначається на пріоритетах менеджменту складних соціально-економічних систем. Об'єднання процесу передачі інформації з комп'ютерними технологіями змінило уявлення про засоби комунікації, які стали здатними координувати значний обсяг діяльності з управління інформаційними потоками та персоналом, гармонізувати ці процеси. Комунікаційна сутність інформації і змістовна в частині передачі продуктів управлінської діяльності розкривається в системах інформаційного забезпечення; змістовний її аспект у частині засвоєння реалізується у процесі споживання інформації, що є тотожним формуванню нового знання – потенційної можливості. Разом з тим, підвищення ступеня складності комунікаційних процесів, глобалізація, збільшення обсягу та темпу інновацій, підвищення ролі достовірної інформації у внутрішньо- і міжорганізаційних відносинах вимагають пошуку резервів розвитку.

У визначених умовах запорукою успіху та результативності управління є здатність адаптації до змін у зовнішньому середовищі, джерелом якої виступає інформаційно-комунікаційний потенціал, що показує управлінську перспективу майбутнього стану. Критичне завдання для промислового підприємства полягає в тому, щоб провести таке оцінювання, яке надасть можливість не лише визначити його величину, але й обґрунтувати управлінські рішення в мінливих умовах і специфічних обставинах конкретних ситуацій функціонування. У процесі споживання інформації інформаційний ресурс, об'єднуючись з інтелектуальним продуктом, стає продуктивною силою, стратегічним ресурсом, імпульсом приведення в дію інноваційних зв'язків управлінської комунікації.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідження аналітичного інструментарію вимірювання інформаційно-комунікаційного потенціалу промислового підприємства з урахуванням мінливості зміни ситуацій є відносно новим напрямком досліджень. Розв'язання проблем соціально-економічних відносин у сучасній парадигмі інформаційної економіки висвітлено в працях вітчизняних учених Біловус Л.І. [1], Тарасюк Г.М. [2], які стали аргументацією теоретико-методичних розробок Полянської А.С. [3] щодо актуалізації саме ситуаційного підходу до вирішення управлінських завдань. Дослідження комунікацій на рівні потенціалу організації представлені у працях Лейхіфа Дж.М., Ажаман І.А. [4], Заблудської І.В., Решетняк О.О. [5] та інших. Інформаційна складова потенціалу промислового підприємства

оцінюється Бачевським Б.Є. [5], Маккі Л.М., Горошанською О.О. [6] та іншими. Особливості складу якісних характеристик управлінської інформації в системі контролінгу на промисловому підприємстві розроблялися, в тому числі, науковцями Вакульчик О.М., Дрей В.В. [7]. Методичний інструментарій і методологічна основа оцінювання потенціалу підприємства, в т.ч. інформаційно-комунікаційної складової, стали значним доробком наукового пошуку вчених Краснокутської Н.С. [7], Головкової Л.С. [9], Маслак О.І., Безручко О.О. [10], Рзаєвої Т.Г. [11], Турило А.А. [13], Воронкової А.Е., Погорелова Ю.С. Концептуальні підходи до формування та вимірювання інформаційно-комунікаційного потенціалу підприємств промисловості вивчалися такими авторами, як Бугай В.З., Горбунова А.В., Ключєва Ю.В. [12], Сухай О.Є., Яремко І.І. [15]. Інтерпретацію результатів аналітичного вимірювання в контексті здійснення цілеспрямованого управлінського впливу на виявлені проблеми та резерви можливостей пропонували такі науковці, як Федонін О.С., Рєпіна І.М., Олексюк І.М. [16].

Невирішені складові загальної проблеми. Потреба у вивченні проблематики і сучасних тенденцій у сфері інтеграції наукових досягнень сьогодення в контексті її впливу на аналітичний інструментарій оцінювання інформаційно-комунікаційного потенціалу спричинена особливостями його елементів, специфікою постіндустріального розвитку економіки та викликами зовнішнього середовища, ситуації якого змінюються значно швидше, ніж раніше.

Формулювання цілей статті. Мета дослідження полягала у розробленні методологічного підходу щодо оцінювання інформаційно-комунікаційного потенціалу підприємства з урахуванням ситуації функціонування або її зміни, уточнення аспектів, потребуючих поліпшення, та встановлення положень теоретичного базису проблеми дослідження для промислових підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження. Значний теоретичний і практичний інтерес в економічній теорії та практиці становить розв'язання питання про співвідношення сучасних транзитивних економічних систем в умовах формування інформаційного (постіндустріального) суспільства. Інформаційно-комунікаційну сферу економіки України науковці [1, с. 189; 2, с. 34; 12; 17] розглядають у контексті дослідження таких напрямів:

- територіального рівня та простору управління;
- базових галузей і сфер економіки;
- галузево-функціональних видів управління;
- ієрархічно-регулятивного управлінського рівня і часового простору.

Відповідно яким, основою реалізації всіх видів і форм менеджменту підприємства, де інформація – основний ресурс, а комунікація – основна технологія, визначається управління інформаційно-комунікаційним потенціалом на базі використання сучасних технологій [1, с. 191] та через призму групових зв'язків (у контексті функціонування управлінських інформаційно-комунікаційних систем).

Проблема співвідношення індустріального та постіндустріального розвитку досить складна, в якій значна частина вітчизняних і зарубіжних науковців [1-2; 4; 15] займає таку позицію, що для інформаційного суспільства характерним є підрив ринкових відносин. Пріоритет сфери послуг означає, що найпоширенішим продуктом праці є послуги; їх створюють, як правило, інтелектуально, часто творчою працею. В таких умовах роль промисловості як основного драйвера економічного зростання України визначається дискусійним моментом. Світова статистика більш переконливо свідчить, що стабільне економічне зростання можливе лише на основі випереджаючого індустріального розвитку. Для вітчизняної економіки відновлення та модернізація промислового сектора, у зв'язку з активізацією інтеграції до глобального економічного простору і новими викликами зовнішнього та внутрішнього характеру, є складним завданням [3]. Зміни у технологічній композиції промисловості демонструють тенденцію до погіршення її структури (збільшується частка низько технологічних виробництв при суттєвому зменшенні середньо технологічних і помірного – високотехнологічних) [1], внаслідок чого знижується конкурентоспроможність економіки в цілому і кожного окремого підприємства. Відсутність технологічного поступу зумовлена низькою інноваційною активністю промислових підприємств і нестачею попиту на здобутки науки, що залежить, насамперед, від фінансових причин. Поточний стан не відповідає вимогам, що диктуються умовами і швидкістю глобальних змін, та спричиняє негативні наслідки відставання й послаблення національної економіки, втрату конкурентних позицій України на світових ринках [14, с. 34]. Нестача доходів підприємств промисловості обмежує забезпечення власним інвестиційним ресурсом відтворення потенціалу. Продовження тенденцій посилюватиме ризики подальшої деградації, в т.ч. зниження рівня продуктивності праці за вимірами створеної доданої вартості. Обмеження розвитку промислових підприємств негативно впливає на результативність і якість управління потенціалом, а саме [3; 5; 11; 16]: витрати на науку й інновації не забезпечують потреби технологічної трансформації; висока залежність від імпорту засобів виробництва поглиблює технологічну залежність; низький рівень забезпечення власним інвестиційним ресурсом відтворення виробничого й інформаційно-комунікаційного потенціалу; недосконалість товарних ринків ускладнює конкурентне середовище для промислового бізнесу; низька продуктивність за обсягом створеної доданої вартості є відображенням деіндустріальної моделі економіки; невідповідність кадрового забезпечення потребам підприємств обмежує можливості їх модернізації; інформаційно-комунікаційна інфраструктура не задовольняє потреби мінливих ситуацій і стратегій розвитку.

Проведений монографічний аналіз показав, що теоретико-методичні підходи щодо оцінювання інформаційно-комунікаційного потенціалу підприємства (рівня реалізації і/або використання) базуються на методиках і

прийомах оцінки загального потенціалу або його видів (табл. 1). Інформаційно-комунікаційний потенціал деякі автори [4; 7] визначають як об'єкт вивчення, проте розглядаються фрагментарно в контексті дослідження іншого спрямування, хоча і визнають, що в сучасних умовах виступає як загальноекономічний чинник раціонального споживання ресурсів і ефективного функціонування системи управління.

Таблиця 1

Теоретико-методичні підходи щодо оцінювання потенціалу підприємства

Автори	Оцінка відповідності розвитку визначеним цілям	Вартісна оцінка активів	Вартість матеріальних і нематеріальних ресурсів	Активізація пасивних резервів у життєвому циклі підприємства	Вартість підприємства, його потенціалу за складовими	Вплив факторів середовища	Сукупність можливостей залучати ресурси для інноваційного розвитку	Сукупність потенціалів ресурсів	Цільова спрямованість оцінки	Здатність наповняти ресурсами	Сума вартості витрат на формування і реалізацію	Синергія обсягів і потенціалів	Інтереси замовників оцінки	Синергія обсягів і потенціалів	Поділ на складові	Сукупність здатностей об'єкта	Відповідно вимогам до системи оцінки	Вплив факторів середовища
Ажаман І.А., Дoga В.С. [4]																		
Бабій О.М., Балацький О.Ф. [16], Головокова Л.С. [9]																		
Бачевський Б.Є., Решетняк О.О., Забодська І.В. [5]																		
Безручко О.О., Маслак О.І. [10]																		
Воронкова А.Е., Грицуленко С.І., Орлов В.М., Уманський І.І. [14]																		
Дьоміна В.М., Кішак І.Т., Погодєлов Ю.С. [14]																		
Князь С.В., Гавва В.Н., Божко Е.А., Рзаєва Т.Г. [11]																		
Клиновий Д.В., Пета Т.В., Вакульчик О.М., Дрей В.В. [6]																		
Краснокутська Н.С. [8]																		
Лапіна Є.В., Маккі Л.М. [7]																		
Мочалов Б.М., Голошанська О.О. [7]																		
Подольчак Н.Ю., Яремко І.І. [15]																		
Сабадирьова А.Л., Босак А.О. [7]																		
Бугай В.З., Горбунова А.В., Сухай О.Є., Липенко І.С. [13]																		
Таранок Л.М. Ключова Ю.В. [13]																		
Турило А.А. [12]																		
Федонін О.С., Ретіна І.М., Олексюк О.І. [16]																		
Штепа О.В., Шевчук С.П. [16]																		
Концептуальний підхід:																		
статичний	+	+			+			+			+		+			+		
динамічний			+	+		+	+		+	+		+	+	+	+		+	+
Методологічний підхід:																		
ресурсний	+	+	+	+	+		+	+		+	+							
структурний									+			+	+	+	+	+		
факторний	+					+	+									+	+	+

Джерело: складено автором за [4-16]

Огляд потенціалу вітчизняної промисловості і обмежень, що стримують розвиток підприємств [3, с. 211; 5; 10; 13], дає підстави говорити про необхідність урахування потенціалу кожної ситуації, розроблення методологічних засад адекватного оцінювання потенційних інформаційно-комунікаційних можливостей і резервів для їх реалізації. Поняття «потенціал ситуації» за китайської теорією виживання [17, с. 254] – це робота, яку ситуація

може зробити для її учасника. Основна ідея в тому, що кожна ситуація несе з собою, крім іншого, вигоди або перешкоди: якщо в ситуації є вигода (користь), то потенціал ситуації позитивний, якщо в ситуації присутні перешкоди – її потенціал негативний; може бути і третій варіант – нейтральна ситуація – нейтральний потенціал. Тобто, в умовах швидкої зміни обставин функціонування, підприємству доцільно мати аналітичний інструментарій оцінювання інформаційно-комунікаційного потенціалу, що враховує серед характеристик його прояву (реальні можливості, обсяг ресурсів і резервів, здатність до використання, рівень і результати реалізації, рівень розвитку) і ситуаційні вигоди та перешкоди. Крім того, використання ситуації в стратегії розвитку полягає в тому, щоб відстежувати ситуаційні вигоди та використовувати їх у своїх інтересах за планом.

Закономірності організації оцінювання інформаційно-комунікаційного потенціалу промислового підприємства є результатом узагальнення фактів за дією організаційних законів (статистичних і динамічних), що визначають правопорядок процесу за дією законів композиції, пропорційності, онтогенезу, синергії, упорядкування, єдності аналізу і синтезу, самозбереження. Доцільну єдність представляють наукові підходи і концептуальні принципи оцінювання інформаційно-комунікаційного потенціалу промислового підприємства, які представляють загальний інструментарій та інтегруються за дією динамічних і статичних законів, організації [5]. Системне оцінювання є різноманітними методиками оцінки його величини; поелементне – вартістю його складових елементів, що не суперечать один одному, доповнюють і розширюють методологію та практику.

Єдиної методики оцінювання інформаційно-комунікаційного потенціалу підприємства управлінська наука ще не виробила, методичні підходи (витратний, порівняльний, результативний) можуть мати подальший розвиток. Кожен об'єднує сукупність методів, які націлені на визначення вартості об'єктів оцінки за окремою ознакою. Система оцінювання потенціалу промислового підприємства за дією закону композиції включає методичний інструментарій кількісної оцінки вартості потенціалу [9]. Необхідно погодитися з дослідниками [5; 7; 12; 13-16], які акцентують увагу на складності вирішення завдання щодо оцінювання інформаційно-комунікаційного потенціалу, що полягає у множинності його проявів, відсутності еталону вимог і цілісної форми представлення, різного рівня параметрів. Проте, оцінювання якісних і кількісних показників як цілісної системи необхідне для розроблення прогнозів, визначення резервів, прийняття стратегічних управлінських рішень. Зміни управлінської парадигми, викликані трансформаційними процесами, передбачають необхідність розбудови інформаційно-комунікаційного потенціалу відповідно до викликів інформаційно-знанцевої економіки і необхідності забезпечити бажану поведінку системи. Гнучкість її аналітичного функціоналу, здатність змінюватися, пристосовуватися до перешкод і

використовувати переваги ситуації сприятиме досягненню цілей підприємства та їх своєчасному узгодженню.

На практиці виникає багато складнощів, пов'язаних із великим ступенем невизначеності та ризику функціонування промислових підприємств, тому зростає увага до аналітичного інструментарію, достовірності й обґрунтованості оцінок, що визначають спрямованість і результативність всіх функцій управління інформаційно-комунікаційним потенціалом. Рушіями на глобальному ринку виробництва мають бути не окремі інформаційні технології або інновації в комунікаціях, а стратегічне планування розвитку за оперативним вимірюванням зміни потенціалу з розвитком ситуацій інформаційно-комунікаційного середовища [5; 8].

Термін «інформаційно-комунікаційне середовище» в даному контексті обмежуються територією поширення, а саме окремим промисловим підприємством і обставинами ситуації та визначається, як частина інформаційно-комунікаційного простору, що характеризується мінімальною територією поширення та обмеженою кількістю суб'єктів інформаційно-комунікаційної діяльності, а також обумовлюється своєрідним інформаційно-комунікаційним мікрокліматом, що включає сукупність способів, прийомів, заходів та умов безпосереднього здійснення інформаційно-комунікаційної діяльності. Економічне оцінювання стану і реалізації інформаційно-комунікаційного потенціалу промислового підприємства має ґрунтуватися на ключових факторах забезпечення якості й ефективності із застосуванням інформаційно-комунікаційних технологій і прийомів ситуаційного управління. В контексті з ситуаційним оцінюванням, необхідно визначити сутність процесу оцінювання інформаційно-комунікаційного потенціалу як ґрунтового аналітико-інформаційного процесу опосередкованого визначення [3], в т.ч. якісних характеристик [6].

Отже, визначено доцільність і необхідність оцінювання інформаційно-комунікаційного потенціалу промислового підприємства, логічно пов'язану сукупність методів, спеціальних засобів і процедур на основі встановлених пізнавальних принципів, тобто удосконалено методологічні засади (рис. 1). Існуючі підходи до оцінювання інформаційно-комунікаційного потенціалу промислового підприємства різняться за його метою, напрямками, методами, засобами, результуючими показниками тощо. Висока ймовірність суб'єктивності експертних думок, ризик некомпетентності експертів, складність процедури є недоліками проведення детального оцінювання. Оцінювання структурних параметрів достатності інформаційно-комунікаційного потенціалу промислового підприємства враховує можливості реалізації обраної стратегії розвитку [2; 5; 12].

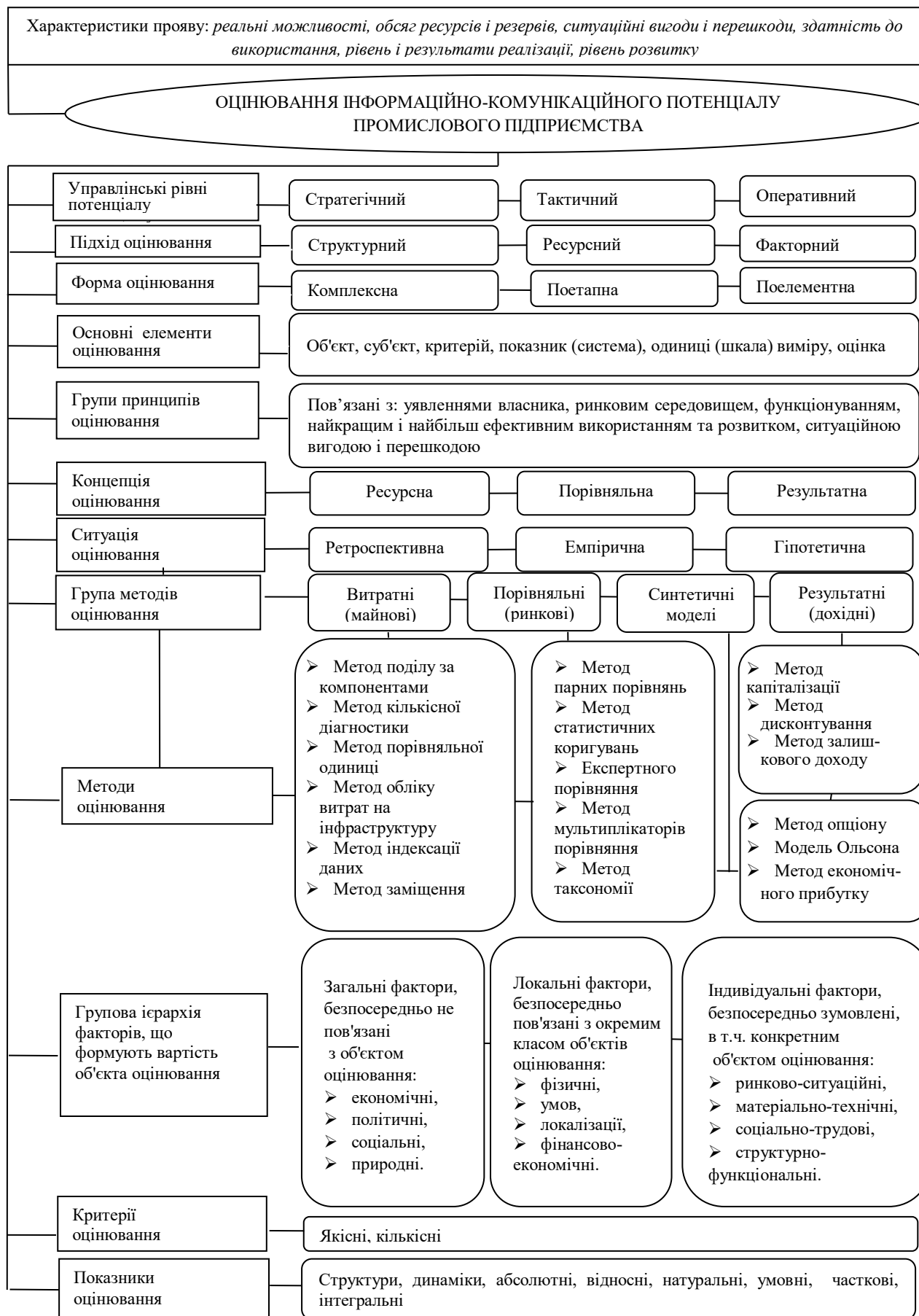

Рис. 1. Методологічні засади оцінювання інформаційно-комунікаційного потенціалу промислового підприємства [складено і доповнено автором за [6; 8-17]]

Недоліком застосування може бути процес переведення рівнів значень локальних показників у відносні оцінки, що деякою мірою знижує точність результатів. Оцінювання інформаційно-комунікаційного потенціалу за взаємозв'язком між складовими [15] здійснюється за співвідношенням фактичного й очікуваного обсягів ресурсів; надмірна деталізація показників є недоліком. Отже, врахувати специфіку об'єкта дослідження, цілеспрямованість процедури, положення теоретичного базису можливо з використанням інтегрованого показника за комплексним підходом до оцінювання, що врахує ситуаційні переваги та перешкоди (табл. 2) [8; 10-13; 15].

Таблиця 2

Особливості комплексного підходу щодо оцінювання інформаційно-комунікаційного потенціалу промислового підприємства з урахуванням ознак ситуації

Послідовність процедури	Назва етапу	Мета і зміст етапу
Перший етап	Оцінка існуючої системи інформаційно-комунікаційного потенціалу	Проводиться для виявлення його стану і визначення ступеня відповідності потребам управління в ситуації. Формується висновок про стан системи інформаційно-комунікаційного забезпечення процесу ситуаційного управління та визначається ступінь відповідності бажаному.
Другий етап	Розробка системи інформаційно-комунікаційного забезпечення процесу економічного оцінювання у відповідності до потреб щодо обґрунтування управлінських рішень за цілями в ситуації	Проводиться для підтримки стійкості розвитку промислового підприємства в умовах зміни ситуації та бажаного його конкурентного рівня. Моделювання системи інформаційно-комунікаційного забезпечення здійснюється за базовими принципами моделювання.
Третій етап	Впровадження й адаптація інформаційно-комунікаційної системи до процесу прийняття стратегічних управлінських рішень із використанням потенціалу ситуації	Проводиться для адаптації запропонованої моделі інформаційно-комунікаційної системи до процесу прийняття управлінських рішень на промисловому підприємстві з її контролем. Системне поєднання контролю з оцінюванням структурних елементів і загалом інформаційно-комунікаційного потенціалу.

Джерело: розроблено автором за [8; 10-13; 15].

З метою забезпечення ефективності управління та результативності комплексного оцінювання інформаційно-комунікаційного потенціалу промислового підприємства (поєднанням методів, що відповідають обставинам ситуації), доцільно означити контрольні моменти використання запропонованого методологічного підходу: конкретизація цілі; поетапна конкретизація об'єкту; вибір характеристик, які не залежать від суб'єктивності процесу; визначення суб'єкту; розроблення переліку властивостей об'єкта для оцінки; оптимізація процедури; диференціація цілей і елементів потенціалу.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Доведено, що особливості управління інформаційною економікою ґрунтуються на

протиріччях між прихильниками поняття інформаційного суспільства і тими, хто розглядає зміни в промисловості як інформатизацію вже усталених індустріальних відносин, та визначено у наступних положеннях теоретичного базису проблеми дослідження для промислових підприємств: низька оперативність прийняття управлінських рішень; інтелектуалізація праці; обмежена доступність до актуальних у часі ресурсів; перехід на передачу інформації через комунікації Інтернет мережі; ситуаційний підхід до управління суб'єктами господарювання мережевої форми організації. Сформовано методологічний підхід щодо оцінювання інформаційно-комунікаційного потенціалу промислового підприємства та рівня його реалізації в умовах мінливого зовнішнього середовища. Уточнено аналітичний інструментарій вимірювання інформаційно-комунікаційного потенціалу промислового підприємства, що, на відміну від існуючих, враховує потенціал ситуації за глибиною, формою подання результатів, характером основних параметрів. Набуло подальшого розвитку обґрунтування науково-аналітичних процедур діагностики об'єкта дослідження на основі функцій оцінки та пошуку проєктів розвитку у відповідності до конкретної ситуації і/або її зміни. Інформаційно-комунікаційний потенціал промислового підприємства має бути постійним об'єктом управління з цілеспрямованим впливом за інтегрованим вектором оцінки, що означено напрямом подальшого дослідження в сфері пошуку резервів підвищення ефективності ситуаційного управління промисловим підприємством в умовах інформаційної економіки.

Перелік посилань

1. Біловус Л. І. Український інформаційний простір: сьогодення та перспективи. *Український інформаційний простір*. 2013. № 1. С. 188-191.
2. Тарасюк Г. М. Менеджмент суб'єктів господарювання в умовах міжнародної інтеграції: монографія. Житомир, 2017. 448 с.
3. Полянська А. С. Актуальність ситуаційних теорій в управлінні суб'єктами промисловості. *Науковий вісник*. 2013. № 1(34). С. 209-216.
4. Ажаман І. А. Методичні підходи до оцінювання рівня розвитку потенціалу підприємства. *Ефективна економіка*. 2019 : сайт URL : http://www.economy.nauka.com.ua/pdf/5_2019/7.pdf (дата звернення : 15.02.2020).
5. Бачевський Б. Є., Заблудська І. В., Решетняк О. О. Потенціал і розвиток підприємства. Київ, 2009. 400 с.
6. Вакульчик О. М., Дрей В. В. Визначення складу якісних характеристик управлінської інформації та їх ознак в системі контролінгу на підприємстві. *Механізми регулювання економіки*. Суми. 2009. № 4. Т. 1(43). С. 79-87.
7. Маккі Л. М., Горошанська О. О. Методичний інструментарій оцінки фінансового потенціалу підприємства. *Бізнес Інформ*. 2018. № 5. С. 372-377.
8. Краснокутська Н. С. Методологічні основи оцінювання реалізації потенціалу підприємства. *Академічний огляд*. 2010. № 1. С. 67-72.
9. Головкова Л. С. Методологічні проблеми вимірювання інформаційного потенціалу підприємства. *Економіка та держава*. 2007. № 4. С. 37-39.

10. Маслак О. І., Безручко О. О. Особливості оцінювання економічного потенціалу підприємства в умовах циклічних коливань. *Вісник соціально-економічних досліджень*. 2013. Випуск 1(48). С. 121-127.
11. Рзаєва Т. Г. Підходи до оцінки потенціалу підприємства: їх переваги. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2014. № 3. Т. 3. С. 150-155.
12. Бугай В. З., Горбунова А. В., Ключова Ю. В. Теоретичні основи формування інформаційного потенціалу підприємства. *Вісник Запорізького національного університету. Економічні науки*. 2017. № 3. Т. 1. С. 27-33.
13. Турило А. А. Потенціал підприємства: сутність та методологічні підходи до визначення. *Економічний вісник*. 2014. № 3. С. 65-71.
14. Воронкова А. Е., Погорелов Ю. С. Потенціал підприємства як довгостроковий розвиток. *Актуальні проблеми економіки*. 2009. № 4. С. 33-35.
15. Сухай О. Є., Яремко І. І. Концептуальні підходи до формування й оцінювання потенціалом підприємства. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2009. Вип. 19. С. 233-238.
16. Федонін О. С., Репіна І. М., Олексюк І. М. Потенціал підприємства: формування та оцінка : монографія. Київ, 2005. 216 с.
17. Харро фон Зенгер. 36 стратегій для менеджерів. Харків, 2009. 512 с.

References

1. Belovus, L. (2013), «Ukrainian information space: present and prospects» [Ukrayinskyu informatsiynyyu prostir: sohodennya ta perspektyvy], *Ukrainian information space*, No. 1, P. 188-191.
2. Tarasyuk, G. (2017), *Management of economic entities in the conditions of international integration [Menedzhment subyektiv hospodaryuvannya v umovakh mizhnarodnoyi intehtatsiyi]*, monograph, Zhytomyr, 448 p.
3. Polyanska, A. (2013), «The relevance of situational theories in managing the of industrial entities» [Aktualnist sytuatsiynykh teoriy v upravlinni subyektiv promyslovosti], *IFNTUNG Scientific Bulletin*, No. 1 (34), P. 209-216.
4. Azhaman, I. (2019), «Methodical approaches to the estimation of the level of development of potential of enterprise» [Metodychni pidkhody do otsinyuvannya rivnya rozvytku potentsialu pidpryyemstva], *Effective economy*, available at : http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/5_2019/7.pdf (last accessed 15.02.2020).
5. Bachevsky, B., Zabloudskaya, I., Reshetnyak, O. (2009), *Potential and enterprise development [Potentsial i rozvytok pidpryyemstva]*, Kyiv, 400 p.
6. Vakulchik, O., Drey, V. (2009), «Determination of the composition of qualitative characteristics of management information and their characteristics in the control system at the enterprise [Vyznachennya skladu yakysnykh kharakterystyk upravlyns'koyi informatsiyi ta yikh oznak v systemi kontrolinhu na pidpryyemstvi], *Mechanisms of regulation of economy*, Sumy, No. 4, Volume 1(43), P. 79-87.
7. McKee, L., Goroshanskaya, O. (2018), «A methodical toolkit for assessing the financial potential of an enterprise» [Metodychnyy instrumentariy otsinky finansovoho potentsialu pidpryyemstva], *Business Inform*, No. 5, P. 372-377.

8. Krasnokutskaya, N. (2010), «Methodological bases of estimation of realization of potential of the enterprise» [Metodolohichni osnovy otsinyuvannya realizatsiyi potentsialu pidpryyemstva], *Academic Review*, No. 1, P. 67-72.
9. Golovkova, L. (2007), «Methodological problems of measuring enterprise information potential» [Metodolohichni problemy vymiryuvannya informatsiynoho potentsialu pidpryyemstva], *Economy and the state*, No. 4, P. 37-39.
10. Maslak, O., Bezruchko, O. (2013), «Features of estimation of economic potential of enterprise under conditions of cyclic fluctuations» [Osoblyvosti otsinyuvannya ekonomichnoho potentsialu pidpryyemstva v umovakh tsyklichnykh kolyvan], *Bulletin of socio-economic research*, No. 1(48), P. 121-127.
11. Rzaeva, T. (2014), «Approaches to the estimation of the enterprise potential: their advantages and disadvantages» [Pidkhody do otsinky potentsialu pidpryyemstva: yikh perevahy ta nedoliky], *Bulletin of Khmelnytsky National University*, No. 3(3), P. 150-155.
12. Turilo, A. (2014), «Potential of the enterprise: essence and methodological approaches to definition» [Potentsial pidpryyemstva: sutnist' ta metodolohichni pidkhody do vyznachennya], *Economic Bulletin*, No. 3, P. 65-71.
13. Bugay, V., Gorbunova, A., Klyueva, Y. (2017), «Theoretical bases of formation of information potential of the enterprise» [Teoretychni osnovy formuvannya informatsiynoho potentsialu pidpryyemstva], *Bulletin of Zaporizhzhya National University. Economic sciences*, No. 3(1), P. 27-33.
14. Voronkova, A., Pogorelov, Y. (2009), «Potential of the enterprise as a basis for its development» [Potentsial pidpryyemstva yak osnova yoho dovhostrokovoho rozvytku], *Current problems of the economy*, No. 4, P. 33-35.
15. Sukhai, A., Yaremko, I. (2009), «Conceptual approaches to the formation and evaluation of potential» [Kontseptualni pidkhody do formuvannya y otsinuvannya potentsialom], *Scientific Bulletin of NLTU of Ukraine*, No. 19, P. 233-238.
16. Fedonin, O., Repina, I., Oleksyuk, I. (2005), *Potential of enterprise: formation and evaluation* [Potentsial pidpryyemstva: formuvannya ta otsinka], monograph, Kyiv, 216 p.
17. Harro, von Senger (2004), *36 strategies for managers* [36 stratagem dlya menedzherov], Kharkov, 2009, 512 p.

РЕФЕРАТИ РЕФЕРАТЫ ABSTRACTS

УДК 338.43:658.01; JEL Classification: M 21; O12

Шукліна В.В. АНАЛІТИЧНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ ВІМІРЮВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПРОМИСЛОВОГО ПІДПРИЄМСТВА

Мета дослідження полягала у розробленні методологічного підходу щодо оцінювання інформаційно-комунікаційного потенціалу підприємства з урахуванням ситуації функціонування або її зміни, уточнення аспектів, потребуючих поліпшення, та встановлення положень теоретичного базису

проблеми дослідження. **Методика дослідження.** Результати отримані за рахунок застосування методів: індукції і дедукції – при побудові методологічних основ оцінювання; аналітичних порівнянь і аналогій – при розробленні методичних засад оцінювання; абстракції – при визначенні сутності категорій «потенціал ситуації», «інформаційно-комунікаційне середовище». **Результати.** Сформовано методологічний підхід щодо оцінювання інформаційно-комунікаційного потенціалу підприємства в умовах мінливості ситуацій функціонування. Уточнено аналітичний інструментарій вимірювання інформаційно-комунікаційного потенціалу підприємства за ситуаційними перевагами та перешкодами. Удосконалено понятійно-категоріальний апарат теорії управління потенціалом. **Наукова новизна.** Запропоновано методологічний підхід щодо оцінювання інформаційно-комунікаційного потенціалу промислового підприємства в умовах мінливості ситуацій функціонування, який базується на поєднанні методів і параметрів, що, на відміну від існуючих, враховує ситуаційні переваги і перешкоди функціонування та дозволяє адекватно реагувати на зміни зовнішнього середовища. **Практична значущість.** Результати дослідження можуть бути запропоновані для впровадження на промислових підприємствах; очікуваним ефектом може бути підвищення оперативності прийняття управлінських рішень в сфері управління інформаційно-комунікаційним потенціалом і стратегічним розвитком.

Ключові слова: інформаційно-комунікаційний потенціал; оцінювання; методологічний підхід; методичний інструментарій; ситуація; управління; ситуаційне управління; підприємство; інформаційна економіка.

УДК 338.43:658.01; JEL Classification: M 21; O12

Шуклина В.В. АНАЛИТИЧЕСКИЙ ИНСТРУМЕНТАРИЙ ИЗМЕРЕНИЯ ИНФОРМАЦИОННО-КОММУНИКАЦИОННОГО ПОТЕНЦИАЛА ПРОМЫШЛЕННОГО ПРЕДПРИЯТИЯ

Цель исследования заключалась в разработке методологического подхода к оценке информационно-коммуникационного потенциала предприятия с учетом ситуации функционирования или ее изменения, уточнения аспектов, нуждающихся в улучшении, и установления положений теоретического базиса проблемы исследования. **Методика исследования.** Результаты получены за счет применения методов: индукции и дедукции – при построении методологических основ оценивания; аналитических сравнений и аналогий – при разработке методических основ оценивания; абстракции – при определении сущности категорий «потенциал ситуации», «информационно-коммуникационная среда». **Результаты.** Сформирован методологический подход к оценке информационно-коммуникационного потенциала предприятия в условиях изменчивости ситуаций функционирования. Уточнён аналитический инструментарий оценивания информационно-коммуникационного потенциала предприятия с учётом ситуационных преимуществ и препятствий.

Усовершенствован понятийно-категориальный аппарат теории управления потенциалом. **Научная новизна.** Предложено методологический подход к оценке информационно-коммуникационного потенциала предприятия в условиях изменчивости ситуаций функционирования, основанный на сочетании методов и параметров, который, в отличие от существующих, учитывает ситуационные преимущества и препятствия функционирования, и позволяет адекватно реагировать на изменения внешней среды. **Практическая значимость.** Результаты исследования могут быть предложены для внедрения на промышленных предприятиях; ожидаемым эффектом может быть повышение оперативности принятия управленческих решений в сфере управления информационно-коммуникационным потенциалом и стратегическим развитием.

Ключевые слова: информационно-коммуникационный потенциал; оценивание; методологический подход; методический инструментарий; ситуация; управление; ситуационное управление; предприятие; информационная экономика.

UDC 338.43:658.01; JEL Classification: M 21; O12

Shuklina V. ANALYTICAL TOOL FOR MEASURING THE INFORMATION AND COMMUNICATION POTENTIAL OF INDUSTRIAL ENTERPRISES

The purpose of the study was to develop a methodological approach to assessing the information and communication potential of an enterprise, taking into account the functioning situation or its changes, clarifying aspects that need improvement and establishing the provisions of the theoretical basis of the research problem. **Methodology of research.** The results are obtained through the use of methods: induction and deduction – in the construction of the methodological foundations of assessment; analytical comparisons and analogies – in the development of methodological foundations of assessment; abstraction – in determining the essence of the categories of “potential situation”, “information and communication environment”. **Findings.** A methodological approach has been formed to assess the information and communication potential of an enterprise under conditions of variability of functioning situations. The analytical tools for assessing the information and communication potential of the enterprise are refined, taking into account situational advantages and obstacles. The conceptual and categorical apparatus of the theory of potential management has been improved. **Originality.** A methodological approach to assessing the information and communication potential of an enterprise in the face of variability of functioning situations is proposed, based on a combination of methods and parameters, which, unlike the existing ones, takes into account situational advantages and functioning obstacles and allows you to adequately respond to changes in the external environment. **Practical value.** The results of the study can be proposed for implementation in industrial enterprises; the expected effect may be an increase in the efficiency of managerial decision-making

in the field of managing information and communication potential and strategic development.

Key words: information and communication potential; assessment; methodological approach; methodological tools; situation; management; situational management; company; information economy.

Відомості про автора / Сведения об авторе / About the Author

Шукліна Вікторія Вікторівна – кандидат економічних наук, доцент, Херсонський національний технічний університет, доцент кафедри менеджменту, маркетингу і туризму, м. Херсон, Україна; e-mail: golybtn@gmail.com; ORCID: [https:// orcid.org/0000-0002-9697-092X](https://orcid.org/0000-0002-9697-092X). Моб. 095-367-95-33.

Шуклина Виктория Викторовна – кандидат экономических наук, доцент, Херсонский национальный технический университет, доцент кафедры менеджмента, маркетинга и туризма, г. Херсон, Украина.

Shuklina Victoria – PhD in Economics, Associate Professor, Kherson National Technical University, Associate Professor of the Department of Management, Marketing and Tourism, Kherson, Ukraine.

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦТВА

Збірник наукових праць

Харківського національного автомобільно-дорожнього університету

№ 1 (24) – 2020

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації

КВ№23528-13368ПП від 02.08.2018 р.,

видане Державною реєстраційною службою України

Відповідальна за випуск

Блага В.В.

В авторській редакції